

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME PROGRAMI

SİYASAL FİNANS TEORİSİ: SİYASAL VE FİNANSAL
KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİ ÜZERİNE BİR
DENEME

Hazırlayan
Sami Mahir KİREŞÇİ

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ

MANİSA – 2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME PROGRAMI

SİYASAL FİNANS TEORİSİ: SİYASAL VE FİNANSAL
KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİ ÜZERİNE BİR
DENEME

Hazırlayan
Sami Mahir KİREŞÇİ

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ

MANİSA – 2019

	<p style="text-align: center;">T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p> <p style="text-align: center;">DOKTORA EĞİTİMİ FORMLARI</p> <p style="text-align: center;">Tez Savunma Sınavı Tutanağı</p>	Doküman Kodu	FRDR-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2-/28/02/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 25.07.2019 tarih ve 26/Ek2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 22. maddesi gereğince İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Sami Mahir KİREŞÇİ'nin "**Siyasal Finans Teorisi: Siyasal ve Finansal Kuramların Ortak Dinamikleri Üzerine Bir Deneme**" konulu tezi incelenmiş ve aday 20.08.2019 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ...²⁰... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

[Signature]
Prof. Dr. H. AKTAŞ

ÜYE

[Signature]
Prof. Dr. Mahmut Kargın

ÜYE

[Signature]
Prof. Dr. Halit EV

ÜYE

[Signature]
Dr. Öğr. Üyesi A. Coşkun AKKAN

ÜYE

[Signature]
Dr. Öğr. Üyesi Mesut TÜRKER

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Siyasal Finans Teorisi: Siyasal Ve Finansal Kuramların Ortak Dinamikleri Üzerine Bir Deneme’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűőecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gűsterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

Sami Mahir KİREŐĐİ

ÖZET

Tarihi ve güncel çok sayıda örnekte siyaset ve finans arasındaki güçlü etkileşim açıkça görülebilir. Bazı durumlarda siyasi gelişmelerin finansal piyasaları bazı durumlarda ise finansal kararların siyasal alanı etkilediği çok sayıda örnek vardır. Bunun ötesinde devletlerin farklı hukuki ve yönetsel alt yapılarının farklı finansal sistemlerle mevcudiyet gösterdiği de bir gerçektir. Bu gözlemler “siyaset ve finans arasında nasıl bir etkileşim olduğu ve etkileşimin yönünün ne olduğu” sorununu ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın temel problemi, siyaset ve finans disiplinlerinin ortak dinamiklerinin kuramsal düzeyde belirlenmesi ve böylece iki disiplin arasındaki etkileşimin anlaşılması ve açıklanmasıdır.

Çalışmada siyaset ve finans disiplinleri felsefi temellerine inilerek çözümlenmeye çalışılmıştır. Mübadele olgusunun siyaset ve finans için temel bir yapı taşı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siyasal ve finansal her mübadeleyi bir sözleşme olarak ele alan çalışma, iki disiplinin sözleşme kavramı içerisinde ortak bir paydada buluştukları sonucuna varmıştır.

Çalışma insan doğası, etik, sözleşme ve iktidar olguları arasındaki ilişkiyi ifade etmek için ÇESİ Modeli’ni önermektedir. Çalışma modelin siyaset ve finansı kapsayan temel bir yapı oluşturduğu savunmaktadır. Model, Magna Carta süreci ve Fransızların Madagaskar’ı işgali örneğini açıklamak için analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak ÇESİ Modeli’ nin bu iki örneği yeterli bir şekilde açıklayabildiği bulgulanmıştır.

İlk örnek olayda Magna Carta sürecinin neden İngiltere’de yaşandığı sorgulanmıştır. Bunun cevabı ÇESİ Modeli kapsamında aranmıştır. Buna göre; o dönemde İngiltere’de yaşayan insanların, Kıta Avrupası’ndan farklı bir tarihi miras ve coğrafya içerisinde yaşadıkları bulgulanmıştır. Bu durum “Çevrelenmişlik” olarak ifade edilmiştir. Böyle farklı bir çevrenin, farklı toplumsal ve siyasal değerlere sebebiyet vermesi “Etik” kapsamında değerlendirilmiştir. Bu farklı değer sisteminin sonucu olarak imzalanan Magna Carta Libertatum, modelin “Sözleşme” olarak ifade ettiği kavram kapsamında değerlendirilmiştir. Bu anlaşma sonunda kralın bazı yetkilerini kaybetmesi buna karşın halkın bir takım yetkiler elde etmesi “İktidar” kapsamında değerlendirilmiştir.

Fransızların Madagaskar'ı işgali ve sonraki uygulamalarının ele alındığı örnek olayda ÇESİ Modeli sürecinin ters şekilde çalıştığı bulgulanmıştır. Fransızların Madagaskar'ı işgali, askeri güç olarak, “ İktidar” kapsamında değerlendirilmiştir. İşgal sonrasında halka yüklenen vergi ve yeni para basımı “Sözleşme” kapsamında değerlendirilmiştir. Bu süreç sonunda Madagaskar halkının üretim ve tüketim alışkanlıkları temelinde değişen yaşam şekilleri, “Etik” kapsamında değerlendirilmiştir. Böylece Madagaskarlı gelecek nesillerin “Çevrelenmiş” oldukları savunulmuştur.

Siyasal Finans Teorisi, ÇESİ Modeli kapsamında, siyaset ve finans arasındaki bağlamı açıklamaktadır. Dolayısıyla bu model siyasal ve finansal karar alıcılar için bütüncül bir karar alma mekanizması sağlayabilir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Siyaset, Finans, Politik İktisat, Para Teorisi, İktisadi Düşünce Tarihi, Siyasal Düşünceler

ABSTRACT

The strong interaction between politics and finance can be clearly seen in many historical and current examples. In some cases, there are many examples of political developments affecting the financial markets, and in some cases financial decisions affecting the political sphere. Furthermore, it is a fact that different legal and administrative infrastructures of states exist in different financial systems. These observations have raised the question of "what interaction between politics and finance is and what the direction of interaction is". The main problem of the study is to determine the common dynamics of the disciplines of politics and finance at the theoretical level and thus to understand and explain the interaction between the two disciplines.

In this study, the disciplines of politics and finance have been tried to be solved by reaching their philosophical foundations. It has been concluded that the phenomenon of exchange is a fundamental building block for politics and finance. The study, which considers all political and financial exchanges as a contract, concludes that the two disciplines meet in a common denominator within the concept of contract.

The study proposes the ÇESİ Model to express the relationship between human nature, ethics, contract and power cases. The study argues that the model constitutes a basic structure covering politics and finance. The model was analyzed to explain the Magna Carta process and the French occupation of Madagascar. As a result, it was found that ÇESİ Model can adequately explain these two examples.

Political Finance Theory explains the context between politics and finance within the scope of ÇESİ Model. Therefore, this model can provide a holistic decision-making mechanism for political and financial decision-makers.

KEYWORDS:: Politics, Finance, Political Economics, Theory of Money, History of Economics Thought, Political Thoughts

ÖNSÖZ

Tez konusunun belirlenmesinde tercihlerimi göz önünde bulunduran, desteğini ve değerli zamanını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ' a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin düzenlenmesindeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Mahmut KARĞIN hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Bana miras olarak bıraktığı kişisel kütüphanesiyle bu tez konusunun belirlenmesinde ve tezin yazılmasında büyük katkı sağlayan babam Mustafa KİREŞÇİ'yi rahmet ve minnetle yad ediyorum. Her konuda bana destek olan annem Hatice KİREŞÇİ'ye, kardeşim Duygu ve sevgili yeğenim Mustafa Tuna'ya şükranlarımı sunuyorum.

Tez sürecinde bir an olsun beni yalnız bırakmayan, zor zamanlarımda sevgisiyle ve inancıyla bana güç veren, tezin geliştirilmesinde fedakarca destek olan doktora öğrencisi, sevgili nişanlım *Begüm* ' e teşekkürü borç bilirim.

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: Çesi Modeli Kapsamında Feodalizmin Doğuşunun Çözümlemesi

Tablo-2: Çesi Modeli Kapsamında Magna Carta Libertatum Sürecinin Çözümlemesi

Tablo-3: Çesi Modeli Kapsamında Fransa-Madagaskar Örneğinin Çözümlemesi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil -1: Siyasal Disiplinler

Şekil-2: Siyaset Bilimi

Şekil-3: Siyasal-Ekonomik Sistemler

Şekil-4: Finansın Sınıflandırılması

Şekil-5: Kamu Maliyesine Yönelik Yaklaşımlar

Şekil-6: Siyasal Kuramlar

Şekil-7 İnsan Doğası Teorilerine Dair Yaklaşımlar

Şekil-8: Hukuk Teorileri

Şekil-9: Toplum Kuramları

Şekil-10: İktidar Teorileri

Şekil-11 Devlet Kuramları

Şekil-12:Mübadelenin Unsurları

Şekil-13: Finans Kuramları

Şekil-14: Motivasyon Kuramları

Şekil-15: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Şekil-16:Değer Kuramları

Şekil-17: Piyasa Kuramları

Şekil-18: Siyasal Finans Şeması

Şekil-19: Çesi Modeli

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APSA	American Political Science Association
ÇESİ	Çevre-Etik-Sözleşme-İktidar
M.Ö.	Milattan Önce
TDK	Türk Dil Kurumu

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİNİ FORMU

YEMİN METNİ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
SİYASET VE FİNANSA DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1. SİYASET	9
1.1.1. Siyaset Bilimi	10
1.1.2. Siyaset Sosyolojisi	13
1.1.3. Siyaset Felsefesi	15
1.2. FİNANS VE FİNANSIN SİYASAL BAĞLAMI	18
1.2.1. Finansın Tanımı	18
1.2.2. Finansın Sınıflandırılması.....	18
1.2.3. Finansın Siyasal Bağlamı Açısından Kamu Maliyesi	20
1.2.4. Finansın Temel İlkeleri ve Siyasal Bağlamları.....	22
1.2.4.1. Kişisel Çıkarları Düşünme Davranışı İlkesi ve Siyasal Bağlamı .	22
1.2.4.2. Çift Taraflı Muameleler İlkesi ve Siyasal Bağlamı	23
1.2.4.3. Riskten Kaçınma İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	23
1.2.4.4. Çeşitlendirme İlkesi ve Siyasal Bağlamı	24
1.2.4.5. Artan Yararlar İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	24
1.2.4.6. İşaret Verme İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	25
1.2.4.7. Sermaye Piyasasının Etkinliği İlkesi ve Siyasal Bağlamı	25
1.2.4.8. Risk-Getiri Mübadelesi İlkesi ve Siyasal Bağlamı	26
1.2.4.9. Değerli Fikirler İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	27

1.2.4.10. Opsiyonlar Değerlidir İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	27
1.2.4.11. Davranış İlkesi ve Siyasal Bağlamı.....	28
1.2.4.12. Paranın Zaman Değeri İlkesi ve Siyasal Bağlamı	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
SİYASAL FİNANS TEORİSİ BAĞLAMINDA SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLAR.....	30
2.1.SİYASAL FİNANS BAĞLAMINDA SİYASAL KURAMLAR	30
2.1.1. Siyasal Finans Kapsamında İnsan Doğası Kuramları	32
2.1.1.1. Psikolojik-Felsefi Kökenli Yaklaşım	34
2.1.1.1.1. Epistemoloji	34
2.1.1.1.2. Metafizik.....	35
2.1.1.1.3. Etik.....	35
2.1.1.2. İnsan Doğasını Şekillendiren Güç ve Unsurlara Dair Yaklaşım .	37
2.1.1.2.1. Doğa-Eğitim Tartışması.....	37
2.1.1.2.2. Akıl-İçgüdü Tartışması.....	38
2.1.1.2.3. İşbirliği-Rekabet Tartışması	39
2.1.2. Siyasal Finans Kapsamında Hukuk Kuramları.....	39
2.1.2.1. Hak Kavramı	41
2.1.2.2. Adalet Kavramı	42
2.1.2.3. Siyasal Finans Kapsamında Hukuk Kuramları	43
2.1.2.3.1. Doğal Hukuk Teorisi	43
2.1.2.3.2. Faydacı Ahlâk Ve Hukuk Teorisi	45
2.1.2.3.3. Pozitif Hukuk Teorisi.....	46
2.1.2.3.4. Realist Hukuk Teorisi	47
2.1.2.3.5. Tarihsel Hukuk Teorisi.....	47
2.1.2.3.6. Sosyolojik Hukuk Teorisi	48
2.1.2.3.7.Marksist Hukuk Teorisi.....	48
2.1.3. Siyasal Finans Kapsamında Toplum Kuramları	48
2.1.3.1. Felsefi Temelli Toplum Kuramları.....	51
2.1.3.1.1.Sosyal Sözleşme Kuramları	51
2.1.3.1.2. Sosyal Organizma Kuramları	52
2.1.3.2. Sosyolojik Temelli Toplum Kuramları	52
2.1.3.2.1. İşlevselcilik	52

2.1.3.2.2. Çatışma Kuramları	53
2.1.3.2.3. Sembolik Etkileşimcilik	54
2.1.4. Siyasal Finans Kapsamında İktidar Kuramları	55
2.1.4.1. İktidar Kavramının Tanımı	55
2.1.4.2. İktidar Paylaşımına Yönelik Teoriler	59
2.1.4.2.1. Elitist Görüş	59
2.1.4.2.2. Pluralist Görüş.....	60
2.1.4.2.3. Eşitlikçi Görüş	61
2.1.4.3. Yöneten - Yönetilen İlişisine Yönelik Teoriler	62
2.1.5. Siyasal Finans Kapsamında Devlet Kuramları.....	63
2.5.1.1. Dini Teori	65
2.5.1.2. Sosyal Sözleşme Teorisi	66
2.5.1.3. Doğal Teori – Evrim Teorisi.....	67
2.5.1.4. Güç Teorisi.....	69
2.5.1.5. Marksist Teori	71
2.2. SİYASAL FİNANS BAĞLAMINDA FİNANSAL KURAMLAR	71
2.2.1.1. Motivasyonun Tanımı, Süreci ve Özellikleri	74
2.2.1.2. Motivasyonun Sınıflandırılması.....	76
2.2.1.3. Motivasyon Kuramları	77
2.2.1.3.1. Kapsam Teorileri.....	78
2.2.1.3.1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı	78
2.2.1.3.1.2. Clayton Alderfer'in ERG Kuramı	80
2.2.1.3.2. Süreç Teorileri	80
2.2.1.3.2.1. Vroom'un Beklenti Kuramı.....	80
2.2.1.3.2.2. Pavlov ve Skinner'in Şartlandırma ve Pekiştirme Kuramları	81
2.2.2. Siyasal Finans Kapsamında Değer Kuramları	82
2.2.2.1. Nesnel Değer Kuramları: Klasikler	83
2.2.2.2. Öznel Değer Kuramları: Neo-Klasikler	85
2.2.2.3. Artı Değer Teorisi: Karl Marx	86
2.2.3. Siyasal Finans Kapsamında Para Kuramları	88
2.2.3.1. Metalist Para Kuramları	88
2.2.3.2. Kartalist Para Kuramları.....	90

2.2.4. Siyasal Finans Kapsamında Piyasa Kuramları.....	93
2.2.4.1. Klasik Piyasa Kuramı	94
2.2.4.2. Neo-Klasik Piyasa Kuramı	97
2.2.4.3. Keynesyen Piyasa Kuramı.....	98
2.2.4.4. Kurumsal Evrimsel Piyasa Kuramı	99
2.2.4.5. Avusturya İktisat Okulu Piyasa Kuramı (Piyasa Süreci Kuramı)	101
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	103
SİYASAL FİNANS TEORİSİ: SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİ.....	103
3.1. SİYASET, SİYASAL, FİNANS VE SİYASAL FİNANS KAVRAMLARI	103
3.2. SİYASAL FİNANSIN UNSURLARI.....	107
3.2.1. İnsan Doğası	109
3.2.1.1. Aile	111
3.2.1.2. Toplum	116
3.2.1.3. Birey-Aile-Toplum	119
3.2.2. Etik	120
3.2.3. Sözleşme	130
3.2.4. İktidar	135
3.3. SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİNİN AÇIKLANMASI: ÇESİ MODELİ VE TARİHİ ÖRNEK OLAYLAR	141
3.3.1. İngiltere Siyasi Tarihi: Magna Carta ve Parlatentonun Oluşum Süreci.....	144
3.3.1.1. Magna Carta Libertatum Süreci	144
3.3.1.1.1. Magna Carta Libertatum'un Çevre-Etik İlişkisel Temelleri	145
3.3.1.1.2. Magna Carta Libertatum'da Sözleşme-İktidar İlişkileri	148
3.3.1.2. İngiltere'de Parlatentonun Oluşumu	158
3.3.2. Kolonyal Uygulamalar: Fransa-Madagaskar Örneği	164
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	170
KAYNAKÇA	183

GİRİŞ

İyonya’lı düşünür Herakleitos; “Evren boyuna akan bir süreçtir, başı sonu olmayan bir değişmedir, hiç durmayan bu değişme içinde kalan, sürüp giden hiç bir şey yoktur.” ifadesiyle, doğadaki sürekli değişime dikkat çekerek, varlığı statik bir yapı olarak değil dinamik bir yapı olarak kabul ettiğini vurgulamıştır. “Aynı nehirde iki kez yıkanamazsın” sözü de bu ontolojik görüşünün bir diğer ifadesidir. Zamanın diğer düşünürleri gibi Herakleitos da ‘arkhe’ problemiyle ilgilenmiş ve varlığın kökeninin ‘ateş’ olduğunu savunmuştur. O’na göre her şey ateşten gelir ve yine ateşe döner¹. Thales’in öğrencisi olan Milet’li Anaximandros ise arkhe sorununa Apeiron adını verdiği bir sonsuz-sınırsız madde ile çözüm bulmuştur. Anaximandros’un savunusu, bu sonsuz varlığı, bilinen somut bir varlık olmaktan öte bilinmeyen soyut bir varlık olarak tanımlaması bakımından önemlidir². Diğer bir materyalist düşünür Demokritos ise varlığın kökenini; daha küçük parçaya bölünemeyen ‘atom’ adını verdiği hareketli parçacıklarla açıklamıştır³. İnsanlığın bugün ulaştığı bilgi düzeyiyle bu “arkhe” kabulleri değerlendirildiğinde düşünürlerin ‘madde’ ve ‘enerji’ kavramlarına gönderme yaptıkları görülmektedir. Evrenin maddi varlığı ve sürekli değişimi; yoktan var edilemeyen, varken de yok edilemeyen enerjinin sürekli şekil değiştirmesi olarak değerlendirilebilir. Değişim bir ‘hareket’ içerir ve ‘hareket’ de enerji içerir. O halde evren bir enerji döngüsü olarak kabul edilebilir.

“Yaşam, dış enerji ve besinleri, kendi iç komponent ‘üretim’ süreçlerini sürdürebilmek üzere kullanan bir sistemdir⁴.” Canlılık bir organizma faaliyeti olarak kabul edilmektedir, bu sebeple her canlı zorunlu olarak harekete yani enerjiye gereksinim duyar. Bitkiler gibi ototrof canlılar, fotosentez yaparak gereksinim duydukları enerjiyi güneş ışığından dönüştürebilmektedir. Yine bazı ototrof canlılar gereksinim duydukları enerjiyi kemosentez ile kendileri üretebilmektedir. Ototrof canlılar bu özellikleri sebebiyle ‘üretici canlılar’ olarak da bilinmektedir. Buna karşın hayvanların da dahil olduğu bazı canlılar heterotrof canlılardır ve gereksinim

¹ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 42.

² Gökberk, 1985, s. 22.

³ Gökberk, 1985, s. 39.

⁴ Necdet Ersöz, “Yaşamın Tanımlanması Yaşamı Ortaya Çıkaran Koşulların Oluşması”, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Evrimsel Tıp Topluluğu, **Basın Bülteni**, <evrimseltip.org/2016/03/17/yasamin-tanimlanmasi-ve-yasami-ortaya-cikaran-kosullarin-olusmasi> (Erişim: 20.10.2017).

duydıkları enerjiyi doğadan hazır olarak almak durumundadırlar. Örneğin otçul hayvanlar bitkiler ile ve etçil hayvanlar da otçul hayvanlar ile beslenir. Bu canlılar; ‘tüketici canlılar’ olarak bilinirler. İnsan da diğer hayvanlar gibi gereksinim duyduğu enerjiyi doğadan hazır almak durumundadır. Heterotrof canlılar olarak insanlar beslenmek için fizik bilimindeki anlamıyla ‘hareket’ ve/veya ‘iş’ yapmak zorundadırlar. Çünkü beslenme besin maddelerinin aranmasını, toplanmasını, bir yerden bir yere taşınmasını, vb. aktiviteleri zorunlu kılar. Fizikte bir kütleye kendi yönünde yol aldırarak kuvvetin yaptığı eyleme ‘iş’ denir. Her iş bir enerji içerir. Yine her hareket de enerji içerir. İnsanın gereksinimi arttıkça yapacağı ‘fizik hareket’ ve ‘fizik iş’ de artmaktadır. Dolayısıyla gereksinim duyduğu enerji de artacaktır. Fizikte birim zamanda yapılan işi tanımlayan kavram ‘güç’ olarak ifade edilir. Güç bir işin daha hızlı yapılması olarak tanımlanabilir. O halde insan gereksinimlerinin daha çabuk karşılanması fizik anlamında bir güç gerektirmektedir. İnsanlık çağlar boyunca fizik güç elde etmenin çeşitli yollarını bulmuştur. Hayvan gücünden faydalanılması ya da tekerleğin icat edilerek iş hızının artırılması ve güç sağlanması sözü edilen duruma örnek gösterilebilir. Birçok yeni teknik ise maliyet açısından fayda sağlamasa da hız bakımından sağladığı fayda ile insanlığın gelişimine katkıda bulunmuştur. Örneğin; Ortaçağ Avrupası’nda yeni bir at koşum sisteminin uygulanmaya başlamasıyla, atların ağır işler için tarlalarda kullanılması mümkün olmuştur. İnsanlar bu gelişmeden maliyet anlamında bir kazanç elde etmemiştir. Çünkü bir at iş olarak üç-dört öküzün yapabileceği işi yapabilmesine rağmen bakım maliyeti de üç-dört öküzünki ile eşdeğerti. Oysa elde ettiği hızla, iklim şartları tarlada çalışma zamanını kısıtlayan soğuk ve yağışlı Avrupa’da, kısa sürede çok daha fazla tarlanın işlenebilmesi mümkün olmuş ve üretimde ciddi bir artış yaşanmıştır⁵. Bu örnekte görüleceği üzere işin daha hızlı yapılması olan güç genel anlamda insanlığın refahını artırıcı etki yapmaktadır. Buna benzer etkiler insanoğlunun su ve rüzgar enerjisini kontrol altına alarak iş yapmaya uygun bir hale dönüştürdüğü değirmenlerin kullanımında da görülmüştür. Büyük enerjiler daha fazla işin daha kısa sürede yapılması ile insanlığa güç sağlamış ve insanlığın genel refah düzeyini artırıcı etki yapmıştır. Özellikle sanayi devriminde buhar makineleriyle enerjinin kontrolü ve dönüştürülmesi yepyeni bir boyut kazanarak insanlık için bir dönüm noktası olmuştur. Günümüzde ise güneş enerjisinden nükleer enerjiye, dalga

⁵ Tevfik Güran, “Ortaçağda Avrupa Toplum ve Ekonomisi”, **İktisat Tarihi**, 1. Baskı, (Ed. M. Burhan Erdem, Hasan İslatince), T.C. Anadolu Üniversitesi No: 2802, Eskişehir, 2013, s. 41.

enerjisinden termal enerjiye kadar yeryüzündeki birçok enerji türünü kontrol altına alarak dönüştüren insan olağanüstü güçlerle doğaya hükmetme yolunda ilerlemektedir.

İnsanın doğayla olan zorunlu enerji mübadelesinde, doğa insana karşı genellikle hep bonkör olmuştur. İnsan besin elde etmek için harcadığı enerjinin kat kat fazlasını elde ettiği besinlerden sağlayabilmektedir. Yani insanın doğayla mübadelesinde genellikle doğanın fiyatları oldukça düşüktür. Kuraklık gibi bazı doğal afet dönemlerindeki doğal enflasyon göz ardı edilecek olursa insanın doğayla ticareti her zaman insanın hanesine kâr yazmaktadır. Üstüne üstlük insan akıl sahibi bir varlık olarak yine doğanın enerjisini kontrol edip yönlendirerek doğayla ticaretini kat kat kârlı hale getirmeyi başarmıştır. Ancak insanın doğayla mübadelesinde bu başarıyı tekil anlamda insanın elde etmesinin imkânı yoktur. Bu başarı tümel anlamıyla insana aittir, yani insanlığa aittir.

Fizik biliminin iş-güç-enerji kavramlarının toplumsal anlamda da doğrudan karşılıkları vardır. İnsan doğada enerjiyi kontrol edip dönüştürerek işi daha hızlı yapacak bir güce sahip olmaktadır. Buna imkân sağlayan, insanların bir işbirliği içerisinde hareket ediyor olmalarıdır. İşbirliği bir insan organizasyonu olup, toplumu oluşturan insanların potansiyel enerjilerinin kontrol altına alınıp bir işe yönlendirilmesiyle o işin daha kısa sürede yapılabilmesine olanak sağlayan bir toplumsal fizik güce ulaşılır. Eğer bu toplumsal fizik güç olmamış olsaydı insanın doğayla mübadelesinde elde ettiği başarı da olmazdı. O halde doğa mübadelesinde başarılı olma amacı insanları bir işbirliğine yönlendirmektedir. Bu işbirliği potansiyel insan enerjisinin kontrollü bir şekilde işe yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bu işbirliğinden zorunlu bir işbölümü türemektedir. İşbölümünün anlamı; bir organizasyon içerisindeki her insanın kendi emeğinin ürününü diğer insanların emeklerinin ürünleriyle mübadele etmesidir. İnsanlar arası mübadele, büyük bir enerji meydana getirmekte ve bu enerjiyle bir insanın yapmak için ömrünün yetmeyeceği büyüklükte işler kısa sürede yapılabilmektedir. Mübadelenin insanoğluna en büyük katkısının zaman tasarrufu olduğu savunulabilir. İnsan belirli bir süreyle sınırlı olan ömründe, normal şartlarda elde edemeyeceği kadar fazla ürün ve hizmete erişerek daha müreffeh bir yaşam elde etmektedir.

Mübadelenin, toplumsal yapının temel dinamiği olduğu; insanın doğayla olan enerji mübadelesinde elde ettiği üstün başarının sırrının, insanın diğer insanlarla olan

enerji mübadelesi olduğu gerçeği yeni düşünce ufuklarının önünü açmaktadır. Öncelikle ‘mübadele’ olgusu üzerine inşa edilmiş bir disiplin olan *Finans*’ın, toplumu oluşturan ana unsuru ihtiva ettiği gerçeği meydana çıkmaktadır. Hatta daha da ötesinde, insanın doğayla mübadelesi dahi finans disiplininin kapsamına alınabileceğinden, üretim faaliyetlerine temel teşkil eden disiplin olarak kabul edilebilecek olan *finansın*, genel kabulün aksine, ekonomi alanını kapsayan daha büyük bir küme olduğu sonucuna varılabilecektir. Günümüzde finansın, ekonomi ve işletme disiplinlerinin bir alt dalı olarak genel kabul gördüğü düşünöldüğünde bu, finansa dair yeni bir bakış açısı sağlamaktadır.

Doğadaki enerjinin ya da potansiyel insan enerjisinin kontrol altına alınıp dönüştürölmesi ve fizik güç elde edilmesi bir organizasyon işi olduğundan *Yönetim* problemini içermektedir. Daha önce belirtildiği üzere tüm insanların potansiyel enerjisinin kontrollü olarak işbirliğine yönlendirilmesi, fizik anlamda bir “*Güç*” meydana getirir. Bu fizik güç ise toplumdaki “*Siyasal Güç*” olgusuna kaynak teşkil etmektedir. Ancak toplumsal fizik gücü oluşturmak adına insanların organize edilmesi yani potansiyel insan enerjisinin kontrol altına alınması ve yönlendirilmesi süreci nasıl işlemektedir? Toplumsal gücü kontrol ederek siyasal bir güce ulaşmanın belirli yolu ya da yolları var mıdır? Fizik güç olarak nitelenebilecek olan *Finansal Güç* ile *Siyasal Güç* arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim vardır? Bu soruların yanıtlarının enerji, insan gereksinimleri, mübadele, teknoloji gibi kavramlarla ilintili olduğu kolaylıkla görölebilsede bu kavramların nasıl bir düzen içerisinde etkileşim gösterdiklerinin araştırılması gerekmektedir. Bu sayede içerisinde yaşadığımız dünyayı daha doğru bir şekilde anlamlandırma ve sorunlarımızın çözümünde daha doğru kararlar alma imkanına ulaşılabiliriz.

Toplumsal fizik gücün (yani toplumsal enerjinin) temelinde yatan olgunun mübadele yani Finans olduğu göz önüne alındığında, Siyasal Gücün kaynağının Finansal Güç olduğu sonucuna varılabilir. O halde Finans Bilimi ile Siyaset Bilimi arasında organik bir bağ olduğu savunulabilir. Bu organik bağ tarihi ve güncel birçok olgu ile desteklenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Petro-Dolar’a dayalı uluslararası ilişkiler stratejisi incelendiğinde; enerji, finans ve siyaset üçlüsü üzerine inşa edilmiş bir yapı açıkça görölebilir.

Günümüz dünyasında devletlerarası siyasal mücadelenin, eskiye oranla daha fazla bir şekilde, fiili savaştan ekonomik/finansal alana kaydığı görölmektedir. O

kadar ki; finansal açıdan güçlü ülkeler sermaye hareketleri, faiz oranları ve döviz kuru gibi finansal unsurları adeta bir silah gibi kullanarak hedef ülkelerin iç-dış politikalarına müdahale edebilmektedirler. Bu gelişmede şüphesiz çoğu ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmiş olması, sermaye hareketleri üzerindeki engellerin büyük oranda kaldırılmış olması, gelişen bilişim teknolojileri gibi etkenler pay sahibidir. Devletler ekonomik ve finansal anlamda öyle iç içe geçmiştir ki; üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkileri buna göre şekillenmiş durumdadır. Dolayısıyla bu sistemden bir geri dönüş, en azından kısa vadede, pek olanaklı değildir. Bu bağlamda; finans ve siyaset arasındaki etkileşimin derin bir görüşle anlaşılması ve doğru stratejiler geliştirilmesi; ülkeler arası rekabet başta olmak üzere ülkelerin kalkınması, iç huzurları, bağımsızlıkları gibi hususlar açısından önemlidir. Çalışma işte bu sebeplerle siyasal ve finansal karar alıcılar için yol gösterici olabilecektir.

Belirtildiği üzere, çalışmanın problemi ortaya konduğu andan itibaren siyaset ve finans arasında etkileşim olduğuna dair bir hipotezimiz vardır. Hipotez; siyaset ve finans arasındaki ilişkinin “mübadele” olgusuyla ilintili olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın tümdengelim yöntemini benimsediği söylenebilir. Çalışma *yorumlamacı yaklaşım* temelinde *nitel veri analizi* tekniğine göre tasarlanmıştır.

Mevcut hipotezi geliştirmek ve detaylandırmak için siyaset ve finans disiplinlerinin kökenleri üzerine kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması planlanırken belirli bir mantık esas alınmıştır. İncelenecek siyasal kuramların belirlenmesinde, bu mantığa göre, bireyden devlete giden sürece odaklanılmıştır. Bu süreç; kendi kendine yetemeyen insanın diğer insanlarla etkileşime geçmesi sonucunda belirli kurallara göre düzenlenmiş bir toplum, bu toplumdaki türeyen devlet ve iktidar ilişkilerini kapsamaktadır. Buna göre; İnsan Doğası, Hukuk, Toplum, İktidar ve Devlet kuramları incelenmiştir.

Finansın temel ilkelerinden “Çift Taraflı Muameleler” ilkesi, bu çalışmanın hipotezine temel olan “mübadele” olgusunun kaynağı olduğundan, çalışmanın odağında yer almıştır. Bu bağlamda, finansın temel işlevinin insanlar arası mübadele süreci olduğu varsayılmıştır. “Mübadele” olgusu; *gereksinimler, üretici değerler* ve bu ikisinin takas edilmesinde bir *uzlaşım* noktası olmak üzere üç unsurlu şekilde tanımlanmıştır. Böyle bir mübadele temelinde, finansal sistem incelenerek finansın temel kuramlarının neler olduğuna karar verilmiştir. İnsanların diğer insanlarla mübadele etmelerini sağlayan unsurları ifade eden Motivasyon Kuramları, finansın

temel kuramı olarak kabul edilmiştir. Motivasyon kuramları, mübadele sürecinin unsurlarından, “gereksinimler” in anlaşılmasını sağlayacaktır. Mübadele unsurlarından “uzlaşım” a karşılık olarak Değer Kuramları incelenmiştir. Genel mübadele aracı olarak Para Kuramları ve mübadelenin gerçekleştiği yer olarak da Piyasa Kuramları incelenmiştir.

Literatür taraması sonucunda, temel siyasal ve finansal kuramlar incelenmiştir. Finansal mübadelede, iş süreçlerinin farklılaşabileceği görülmüş ve bu farklılaşma ile oluşabilecek iki uç örnek ifade edilmiştir. Bunlar mübadele süreciyle ilgili iki iş sürecidir. Birincisi Serbest İş Süreci; ikincisi, Planlı İş Sürecidir. Bu farklılaşma özellikle üretim girdilerinden “doğal kaynaklar” temelinde olmaktadır. Şöyle ki; insan gereksinimlerini karşılayacak ürünlerin üretiminde “emek” tek başına yeterli değildir. Örneğin tarımda toprağa gereksinim vardır. Bu konuda *doğal kaynakların mülkiyeti* sorunu, mübadele sürecini farklılaştırmaktadır. Özel mülkiyetin kabulü, doğal olarak serbest girişim hakkı ile işlerlik kazanmaktadır. Böyle bir süreçte; insanlar kendi özel işlerini yaparak kendi mülkiyetlerinde ürünler elde etmekte ve bu sahip oldukları ürünleri birbirleriyle mübadele edebilmektedirler. Mülkiyetin ortak olduğu süreçte ise önce bir plana gereksinim olmaktadır. Mülkiyet ortaksa ürün de ortak olacaktır. Bu bağlamda önce emek mübadelesi yani kimin ne iş yapacağı ve ne kadar pay alacağına karar verilecektir. Bu iş süreçleri bir tercih gerektirir ki bu nokta mübadele sürecinin siyasallaşmaya başladığı noktadır. Dolayısıyla literatür taraması sonucunda, finans ve siyasetin bağlamının yani siyasal finansın, mübadele süreci içerisindeki yeri daha açık olarak ortaya konabilmiştir.

Çalışma mübadele sürecini, siyaset ve finansın bağlamını ortaya koyacak şekilde modelleyerek hipoteze son şeklini vermiştir. Bu model Çevrelenmiş İnsan-Etik-Sözleşme-İktidar unsurlarından oluşmaktadır. Model, unsurların baş harflerinden, “ÇESİ Modeli” olarak isimlendirilmiştir. Buna göre mübadele sürecinin temel unsuru ve temel değişkeni “Çevrelenmiş İnsan” olarak belirlenmiştir. Çevrelenmiş insan; fiziki ve sosyal bir çevre içerisinde yaşayan, “fizyolojik doğa” ve “akli doğa” olarak iki farklı doğası bulunan insanı ifade etmektedir. Hem fiziki çevre hem de sosyal çevre birer değişkendir. Ancak insanın yalnızca akli doğası değişkendir. Bu bağlamda çevre ve insan doğası (akli doğa) arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu savunulmuştur. İnsanın çevre ile olan etkileşiminin bir değerler sistemi, yani Etik geliştirdiği savunulmuş, “etik” ikinci unsur olarak kabul edilmiştir.

Etik insanın akli doğası ile ilintili olduğundan hem insan tarafından geliştirilebilir hem de insanı sosyal çevre aracılığıyla etkileyebilir. Dolayısıyla Çevrelenmiş İnsan ile Etik arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu kabul edilebilir. Ancak insanlık tarihinde, içerisinde yaşadığı çevrenin etkisinden kurtularak farklı bir değer sistemi geliştirebilen insan örneği çok az olduğu için çalışmada “Çevrelenmiş İnsan” bağımsız değişken, Etik ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Daha sonra etik bağımsız değişken olarak kabul edilmiş, Sözleşme bağımlı değişken olarak alınmıştır. Modele göre Çevrelenmiş İnsan ve Etik, insanlar arasında bir Sözleşmeye neden olmaktadır. Bu Sözleşme kavramı, esasında bir mübadele sürecini nitelemektedir. Ancak çalışma Sözleşme kavramını “bir otoritenin yaptırım gücüyle desteklenen mübadele” olarak tanımlamaktadır. Sözleşme bir mübadele olduğuna göre o da gereksinimler, üretici değerler ve bunlar arasında bir uzlaşım olmak üzere üç bileşene sahiptir. Model, sözleşmenin “gereksinim”ler unsurunu, “İktidar”ın kaynağı olarak kabul etmiştir. Bir toplum sözleşmesinde toplumun “gereksinimler” i için “üretici değer” e sahip olan taraf o toplumda “İktidar” ı oluşturmaktadır. Burada yüzeysel olarak ifade edilen ÇESİ Modeli ve mekanizmasının ifade edilebilmesi için, modeli oluşturan bu dört unsur üzerine detaylı bir açıklama yapılarak çalışmanın hipotezine son şekli verilmiştir.

Hipotezin test edilmesi için, çalışma, “örnek olay” yöntemini tercih etmiştir. Örnek olaylar, çalışmanın temel problemini temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Çalışma siyaset ve finans arasındaki etkileşimi araştırdığı için *finansal temelli siyasal dönüşümlerin* görüldüğü olaylar araştırılmıştır. Bu bağlamda, günümüz siyasal ve ekonomik sistemleri için de büyük önem arz eden “Magna Carta ve İngiltere’de Parlamantonun Oluşumu” süreci ile kolonyal uygulamalar kapsamında “Fransa-Madagaskar” örnek olayları seçilmiştir. Bilindiği üzere Magna Carta süreci halk ile kral arasında “vergi sorunu” temelinde gelişmiştir. Dolayısıyla finansal temelli bir siyasal dönüşümü temsil ettiği savunulabilir. Fransa-Madagaskar örneğinde ise Fransızların Madagaskar’ı işgal ettikten sonra ülkedeki yeni siyasal yapıyı pekiştirmek için yaptıkları finansal uygulamalar, örneğin seçiminde etkili olmuştur.

Örnek olaylar hakkındaki verilerin toplanmasında internet, basılmış kitap ve dergilerden yararlanılmıştır. Verilerin güvenilirliği için saygın akademik kitabevleri ve dergilerde yayınlanmış olmasına ve yazarların akademik kariyerlerine dikkat edilmiştir.

Toplanan veriler, oluşturulan ÇESİ Modeli kapsamında, “betimsel analiz” tekniğiyle yorumlanmıştır. Yorumlama yapılırken bağımlı-bağımsız değişken ilişkisi ve unsurlar arasındaki nedensellikler temel alınmıştır.

Çalışmada, ÇESİ Modeli’ nin örnek olayları açıklamada yeterli ve başarılı olduğu bulgulanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın geliştirdiği model, siyaset ve finans arasında sıkı bir bağlam olduğunu, siyasal ve finansal kararların karşılıklı olarak birbirlerini etkileme potansiyelleri olduğunu göstermiştir. Hem siyasal hem de finansal anlamda temel değişkenin “Çevrenmiş İnsan” olduğu, İnsan Doğasının da değişken yanının “etik”in etki alanı olan “insanın akli doğası” olduğu, insanın çevrenmişliğinin dışına farklı etik referanslarla çıkabileceği, bu bağlamda da “etik” değerlere kaynaklık eden her şeyin hem siyasal hem de finansal anlamda temel bir değişken olabileceği savunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET VE FİNANSA DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Siyaset ve Finans disiplinlerinin tanımları, kapsamaları ele alınacak ve bu iki disiplin arasındaki bağlam incelenecektir.

1.1. SİYASET

Siyaset kelimesi etimolojik olarak İbranice kökenli olup, Kitab-ı Mukaddes'te “at” anlamında kullanılan “sûs” kelimesinden türemiştir. Arapçada at ve develerin eğitilmesi anlamında kullanılmış sonraları toplumun yönetimi anlamında kullanılmaya başlamıştır. Siyaset kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı politikadır. Politika kelimesi antik çağda Yunan şehir devletlerine verilen isim olan “Polis” kelimesinden türemiş olup “Polis” devletlerin yönetimine dair işler anlamında kullanılmıştır⁶.

Türk Dil Kurumu'na göre “siyaset” kelimesi “politika” kelimesiyle eş anlamlı olup; “devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü” ve “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” olarak tanımlanmaktadır⁷. Ayrıca siyaset ‘devlet ve hükümet üzerine akademik çalışma’ alanı anlamında da tanımlanmaktadır⁸. Burada belirtilmesi gereken bir husus, siyasetin genel anlamda teorik olarak ele alındığıdır. Yani siyaset ile siyasal disiplinler kastedilmektedir. Pratik anlamda siyaset kuşkusuz teorik köklerle ilgilidir ancak bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu sebeple kavramsal çerçeve kısmının amacı Siyaset Teorisi'nin siyasal disiplinler içerisindeki yerinin belirlenmesidir. Böylece siyaset biliminin pratik siyaseti ilgilendiren alanları kapsam dışında bırakılmış olacaktır.

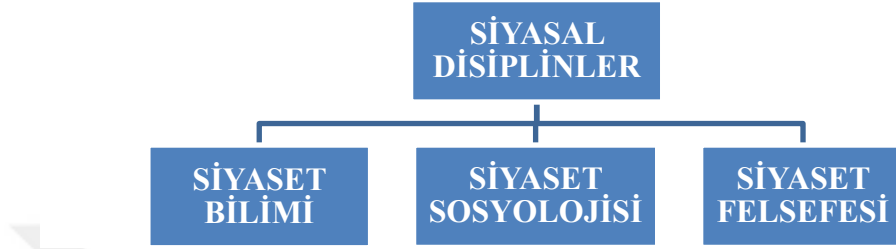
Günümüzde siyasal problemler üzerinde çalışan birden fazla disiplin vardır. Bunlar; Siyaset Bilimi, Siyaset Sosyolojisi, Siyaset Felsefesi şeklinde üç ana başlık

⁶ Davut Dursun, “Siyaset ve Siyaset Bilimi”, **Siyaset Bilimi**, (Ed. Davut Dursun, Mustafa Altunoğlu), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2671, Eskişehir, 2013, s. 10.

⁷ Türk Dil Kurumu (TDK), **Basın Bülteni**, <www.tdk.gov.tr/> (Erişim: 19.02.2018)

⁸ Cambridge Dictionary, **Basın Bülteni**, <dictionary.cambridge.org/dictionary/turkish/politics> (Erişim: 19.02.2018)

halinde belirtilebilir. Bu tez, siyaseti, “Siyasal Kuramlar” ekseninde ele almaktadır. “Siyasal Kuramlar” denildiğinde bununla hangi disipline ait olan kuramların kastedildiğinin anlaşılabilmesi için sözü edilen bu disiplinlerin genel tanımlarının ve birbirlerinden hangi konularda, nasıl farklılaştıklarının gösterilmesi gereklidir. Bu sebeple siyaset disiplinleri genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Şekil -1: Siyaset Disiplinleri

1.1.1. Siyaset Bilimi

Siyaset kavramının en genel anlamı “insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz konusu kavram, içerisinde “hem sıkıntıyı, derdi, kargaşayı ve hatta şiddeti, hem de aldatma, manipülasyon ve yalana ilişkin imgeleri” çağrıştırdığından söz konusu çağrışımlar çerçevesinde değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda Samuel Johnson’ un 1775’ te siyaseti “dünyada yükselmenin aracından başka bir şey değil” şeklinde tanımlaması ve 19. yüzyıl Amerikan tarihçisi Henry Adams’ın yine aynı kavramı “nefretin sistematik organizasyonu” olarak tanımlanması ele alınabilmektedir.

Aristoteles’e göre ise siyaset, “insanların kendi hayatlarını iyileştirmek ve İyi Toplum’u yaratmak için giriştikleri faaliyet” olarak ifade edilmekte ve söz konusu kavram “en üstün bilim” olarak nitelendirilmektedir⁹.

Mezopotamya ve Mısır Medeniyetlerinde pratik bir karakter taşıyan bilgi üretimi ilk kez Yunan uygarlığında, yalnızca tabiatı anlama amacına yönelmiştir¹⁰.

⁹ Andrew Heywood, **Siyaset**, 19. Baskı, (Çev. Fahri Bakırcı), BB101 Yayınları, 2018, ss. 21-22.

Böylece “doğa felsefesi” olarak bilinen düşün sistemi ortaya çıkmıştır. Zamanla özellikle Sokrates ve daha sonrasında Platon, Aristoteles gibi düşünürler düşün sistemlerinin merkezine doğa yerine insanı alarak “insan felsefesi” olarak bilinen akımı başlatmışlardır.

Bilim tabiatı anlamak ve ona hükmetmek için bilginin sistematik olarak toplanması ve yorumlanması olarak tanımlanırsa, Aristoteles ilk siyaset bilimci olarak kabul edilebilir. Zira ülkelerin yönetim şekillerindeki farklılığın siyasal yaşamı nasıl etkilediğini karşılaştırmalı bir analiz ile ilk kez ortaya koyan düşünür Aristoteles’tir¹¹.

Modern siyaset biliminin ise Machiavelli ile başladığına dair genel bir kabul vardır. Modern bir disiplin olarak siyaset bilimi oldukça genç bir bilimdir. İçerisinde ‘siyaset bilimi’ ismi geçen ilk akademik kuruluş 1857 yılında New York’ta Kolombiya Üniversitesi’nde kurulan “Siyaset Bilimi ve Tarih Kürsüsü” olmuştur. Siyaset bilimcilerin kurduğu ilk mesleki cemiyet 1903 yılında kurulan “American Political Science Association (APSA)” olmuştur¹².

Kışlalı (2009)’ya göre siyaset biliminin konusunun ne olduğu, üzerine bir anlaşma bulunmayan, tartışmalı bir konudur. Bazı düşünürler siyaset biliminin konusunu devlet ve devlet ile ilgili konular olarak kabul ederken bazıları “iktidar” olarak kabul eder. İktidar çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Çünkü yöneten ve yönetilen ilişkisinin olduğu her yerde aslında bir iktidar ilişkisi vardır. Dolayısıyla iktidar denildiğinde yalnızca siyasal iktidar anlaşılmaz. Ekonomik iktidar, düşünce üzerinde iktidar vb. birçok iktidar türünden bahsedilebilir. Siyaset bilimi bu iktidarlardan “siyasal iktidar” ile ilgilenir¹³.

Modern anlamda siyaset bilimi üç ana konuya dair empirik (gözleme dayalı) çalışmalar yapar. Bu ana konular¹⁴;

¹⁰ Cemal Yıldırım, **Bilim Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 22.

¹¹ S. Hix and M. Whiting, “What is Political Science?”, **Introduction to Political Science**, University of London, 2012, s. 12.

¹² Hix, Whiting, 2012, p. 13.

¹³ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Felsefesi**, 3. Baskı, (Ed. Nüvit Gerek), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1571, Eskişehir, 2009, s. 3.

¹⁴ Hix, Whiting, 2012, p. 14.

Şekil-2: Siyaset Bilimi

- Politik Kurumlar (siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, parlamentolar vb.),
- Politik Davranışlar (seçmen tercihleri, siyasetçilerin uygulamaları vb.),
- Politik Çıktılardır (politik ve ekonomik eşitlik, sosyal ve etnik uyum vb.).

Siyaset bilimi de tıpkı diğer bilimler gibi ilgi alanındaki problemleri, empirik yöntemler ve teorik yaklaşımlarla çözmeye çalışmaktadır.

20. yüzyılın ilk birkaç on yılına kadar siyaset bilimi daha çok devlet ve devleti meydana getiren kurumlara odaklanmıştır. Bu ekol “kurumsalcılar” olarak bilinmekte ve siyaset biliminde geleneksel yaklaşımı temsil etmektedir¹⁵. Kurumsalcılık yaklaşımları, örgütsel yaşama ilişkin çelişiklere odaklanmakta ve söz konusu çelişiklere yönelik “Weberyan” bir açıklama sunmaktadır¹⁶. 1920 ve 1930’lu yıllarda Avrupa’daki siyasi gelişmeler siyaset biliminde bir paradigma kaymasına sebep olmuş, geleneksel yaklaşıma alternatif olarak davranışçı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Davranışçı yaklaşım siyaset biliminin yöntemini tamamen pozitivistlere dayandırmış ve gözleme dayanmayan yöntemleri reddetmiştir. Bu bağlamda etik değerler gibi soyut kavramlara dayalı siyasal analizler yadsınmıştır. Uzun yıllar birbirini yok sayarcasına siyasal çalışmalar yapan bu iki ekol 90’ lı yıllarda etkileşime geçmiş, kurumların önemi tekrar artmış ve “yeni kurumsalcı” yaklaşım ortaya çıkmıştır¹⁷.

¹⁵ Ellen Grigsby, **Analyzing Politics An Introduction to Political Science**, (Ed. Carolyn Merrill), Fourth Edition, University of New Mexico, 2009, p. 13.

¹⁶ Tuncer Fidan, Kurumsalcılık Yaklaşımları ve Yeni Kurumsalcılık Perspektifinden Eğitim Örgütleri, **Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1, 2017, s. 10.

¹⁷ Hix, Whiting, 2012, pp. 13-14.

Bu farklı yaklaşımlar siyaset bilimi için olumlu olmuş ve bilimin gelişimine katkıda bulunmuştur. Farklı yaklaşımlar arasındaki tartışmalar halen devam etmektedir. Siyaset bilimcilerin tartıştığı temel problemlerden bazıları şunlardır¹⁸;

- Bilimsel araştırmanın niteliği nedir? Etik ve inanç değerlerinden bağımsız olarak bilim yapmak mümkün müdür?
- Siyaset biliminin bilimsel olması nasıl ve hangi yöntemle mümkündür?
- Bilimin değerlerden bağımsız olması mümkün değilse ön yargılar bilim için engel teşkil eder mi?
- Siyasal olanın bilgisine ulaşmanın diğer kaynakları nelerdir?

1.1.2. Siyaset Sosyolojisi

En genel anlamıyla “siyaset” ve “toplum” arasındaki ilişkiyi kendine konu edinen ve bu nedenle “melez” bir disiplin olduğu söylenen¹⁹ siyaset sosyolojisi bazı düşünürlere göre sosyolojinin bir alt dalı, bazı düşünürlere göre siyaset biliminin bir alt dalı, bazı düşünürlere göre de bağımsız bir disiplin olarak nitelendirilmektedir.

Özellikle 1960’lı yıllar ve Seymour Martin Lipset’in Siyasal İnsan (Political Man) isimli kitabı Siyaset(in) Sosyolojisi disiplini açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir²⁰.

II. Dünya Savaşı’nın sebep olduğu toplumsal travma sebebiyle, savaş bittikten sonra özellikle Avrupa ve Batı dünyasında “demokrasi” yeniden yükselişe geçmiştir. Bu durum bir takım toplumsal dönüşümlerle birlikte devam etmiştir. Bu toplumsal dönüşümler sosyoloji çalışmalarında da bir takım paradigma kaymalarına sebep olmuştur. Böyle bir atmosferde bazı sosyolojik çalışmalar odağına “siyaset” olgusunu alarak yeni bir çalışma alanının ortaya çıkmasına olanak tanımıştır.

Literatürde “Siyaset Sosyolojisi” ile “Siyasetin Sosyolojisi” arasında da bir ayrıma gidilmektedir.

Maurice Duverger’e göre siyasal sosyoloji ve siyasal bilim, Avrupalı ve Amerikalı bilim insanları tarafından eş anlamlı olarak kabul edilebilen

¹⁸ Grigsby, 2009, pp. 16-17.

¹⁹ Feride Acar, Hasan Faruk Uslu, **Siyaset Sosyolojisi (Temel Yaklaşımlar-Yeni Tartışmalar)**, Dipnot Yayınları, 2016, s. 13.

²⁰ Ali Yaşar Sarıbay, “Siyaset Sosyolojisinin Konusu, Gelişimi ve Metodu”, **Siyaset Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2510, Eskişehir, 2012, s. 4.

tanımlamalardır²¹. Oysa siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi arasında belirgin farklılıklar vardır. Öncelikle siyaset sosyolojisinin ilgi alanı siyaset bilimine göre daha geniş ve çalışma konuları bakımından çoklu bir özellik taşımaktadır. Örneğin; sosyal kimlikler ve yapılar; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi gibi demografik yapılar; etnik kökenler vb. siyaset sosyolojisinin ilgi alanındadır. Buna karşın siyaset bilimi daha bütüncül ve özelleşmiş çalışma alanlarına sahiptir. Parlamentolar, başkanlık sistemi vb. siyasal kurumlara odaklanan çalışmalar buna örnek gösterilebilir²².

Yücekök (1987)'e göre; siyaset bilimi, siyaseti bağımsız bir olgu olarak kabul eden siyasal teoriler temelinde araştırma yaparken siyaset sosyolojisinin siyaset kabulü, sosyolojik bakış açısı gereği ilişkiseldir²³. İkisi arasındaki farklar;

- Siyaset bilimi genellikle iktidarın meşru ve formel tarafıyla ilgiliyken siyaset sosyolojisi iktidarın gizli ve informal taraflarıyla ilgilidir.
- Siyaset bilimi iktidarı olduğu gibi kabullenip onun mekanizmasını anlamaya çalışırken siyaset sosyolojisi iktidara dair dinamik bir bakış açısına sahiptir.
- Siyaset bilimi siyaseti bir mutabakat olarak algılarken siyaset sosyolojisi siyaseti bir çatışma olarak algılar.

Sartori(1969)'ye göre; “Siyasetin Sosyolojisi” dendiğinde sosyolojinin bir alt dalı anlaşılmalıdır. Bu söylemde odak noktası sosyolojidedir. Oysa “Siyaset Sosyolojisi” dendiğinde odak noktası belirsizdir²⁴. Modern anlamıyla ‘Siyaset Sosyolojisi’ siyasal olgulara hem siyaset biliminin hem de klasik siyaset sosyolojisinin (siyasetin sosyolojisinin) bakış açılarıyla birlikte odaklanan bütünlük bir yaklaşımı ifade etmektedir.

R. Bendix ve S. Lipset'e göre siyaset sosyolojisi işe toplumla başlamakta ve toplumun devlet üzerindeki etkisini incelemektedir²⁵. Siyaset sosyolojisi siyaset ve toplum ilişkisini incelerken siyasetin tüm toplumsal kuramlarla sıkı bir etkileşim

²¹ Sarıbay, 2012, s. 3.

²² Andre Botelho, **Political Sociology**, Sociopedia.isa, Federal University of Rio de Janeiro, Brazil, 2011, p. 2.

²³ Ahmet N. Yücekök, **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 565, Ankara, 1987, s. 3.

²⁴ Giovanni Sartori, “From the Sociology of Politics to Political Sociology”, **Government and Opposition**, Volume: 4, Issue: 2, 1969, p. 195.

²⁵ Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, 1. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yayımcılık, 2003, s. 18.

içerisinde olduğunun farkındalığıyla bunu yapar²⁶. Bu bakış açısı, tüm sosyal bilimlerin siyaset ile olan ilişkilerinin ortaya konmasında siyaset sosyolojisine önemli bir misyon yüklemektedir. Bu tezin temel probleminin siyaset ve finans arasındaki ilişkinin araştırılması olduğu düşünüldüğünde ve finansın bir sosyal bilim olduğu göz önüne alındığında finans ve siyaset ilişkisinin siyaset sosyolojisinin ilgi alanında olduğu çıkarımı yapılabilir.

1.1.3. Siyaset Felsefesi

Siyasal eylemler, bünyelerinde ya bir değişim ya da bir koruma unsuru barındırırlar. Değişim, mevcut olanın daha iyi olan ile değişimidir. Koruma ise var olan iyinin korunmasıdır. Bu noktada neyin iyi neyin kötü olduğu problemi belirir. Bilindiği üzere bu etiğin konusudur. Dolayısıyla siyasal eylemin etik ile zorunlu bir ilişkisi olduğu ortaya çıkar. Siyaset bir zorunluluk olarak toplumla ilintili olduğundan ‘siyasal iyi’ esasında ‘toplumsal iyi’ anlamına gelir. Bu, toplum için ‘ortak iyi’ olarak bilinir²⁷. Bu bağlamda siyaset felsefesinin üzerinde durduğu esas konunun “siyasal gücün ahlâkî olarak değerlendirilmesi”²⁸ olduğu söylenebilir.

İlk kez Platon toplumsal iyinin doğasına dair bir araştırmanın, birey için iyi bir yaşamın doğasının araştırılmasıyla ilgili olduğunu fark etmiştir. Nitekim Devlet isimli eserinde devlet ile insan arasında bir analogi kurmuş ve çıkarımlarını bu analogi üzerinden yapmıştır. O zamandan itibaren siyaset felsefesi felsefeyle sürekli bir etkileşim halinde olmuştur. Eğer siyasal iyinin doğası araştırılacaksa öncelikle bireysel iyinin doğasının araştırılması gerekecektir. Bu da insan doğasının araştırılması demektir²⁹. Dolayısıyla etik ve siyaset birbiri ile ayrılamaz bir bütün olarak Siyaset Felsefesinin temel problemini oluşturmaktadır. Siyaset felsefesi;

²⁶ Vergin, 2003, s. 25.

²⁷ Leo Strauss, “Introduction to Political Philosophy: A Course Given in the Winter Quarter”, **Philosophical Journal**, in the Department of Political Science the University Of Chicago, 1965, p. 23.

²⁸ Alan Gewirth, Siyaset Felsefesi, (Çev. Ahmet Keskin), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52:1, 2011, s. 349.

²⁹ Walter Bagehot, “Political Philosophy and Philosophy”, p. 3, **Basın Bülteni**, <assets.press.princeton.edu/chapters/s7767.pdf> (Erişim: 20.03.2018)

siyaset bilimi, sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi sosyal bilimlerle de etkileşim halindedir³⁰.

Siyaset felsefesinin temel konusu, insanların yaşamı üzerinde kısıtlayıcı ve şekil verici etkiye sahip olan kurumlar tarafından yönetilen topluluklar ve bu topluluklar içerisindeki insan yaşamıdır. Siyaset bilimi ya da siyaset sosyolojisi genellikle açıklayıcı ve tanımlayıcı nitelikte çalışmalar yaparken siyaset felsefesi yorumlayıcı nitelik taşır. Siyaset felsefesinin kuramları, sosyal kurumların anlamı ve haklılığına odaklanır. Bunun yanında toplum içerisinde insan yaşamına şekil veren norm ve kurallara odaklanır. Siyaset felsefesinin ana teması insandır. Ancak, bir toplum içerisinde yaşayan insandır. Buradan hareketle siyaset felsefesinin merkezinde yer alan en önemli kurum devlettir. Devlet ve diğer kurumları odağına alan siyaset felsefesi esasında “iktidar” kavramını merkezine almış olmaktadır³¹.

Siyaset felsefesi siyasal olgulara yönelik kuramlarla ilgilidir. Siyaset kuramları inceledikleri olguları kavramsal düzeyde açıklamayı, anlamlandırmayı amaçlar. Diğer bir deyişle siyasal olguların temellendirilmesini sağlar.

Siyaset felsefesinin temellendirmeye çalıştığı en önemli siyasal varlık devlettir. Ancak siyaset felsefesinin yaptığı, devletin işleyişiyle ilgili bir araştırmadan öte devletin varlığının sorgulanmasına yönelik bir çalışmadır. Örneğin; devlet var olmak zorunda mıdır? Eğer var olmak zorunda ise bunun sebebi nedir? Siyaset felsefesi açısından devletin temellendirilmesinde, tarihi süreçte ilk devletin nasıl ortaya çıktığı ya da ilk devletin hangi devlet olduğu gibi problemler ilgi alanı dışında kalır. Bu tarz problemler siyasi tarih, siyaset bilimi vb. bilim dallarının ilgi alanı olabilir. Siyaset felsefesinin devleti temellendirme çabasında tarihi gerçeklik, deney ya da gözleme dayanma gibi endişeleri yoktur. Bu, bütünüyle mantığa dayalı, kurgusal bir temellendirme çabasıdır. Siyaset felsefesi bu özelliğiyle siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinden net çizgilerle ayrılır. Siyaset felsefesi yalnızca devletin temellendirilmesiyle yetinmez. Çünkü devletin temellendirilebilmesi için başka kavramlara gereksinim vardır. Adalet, özgürlük, mülkiyet, eşitlik, hak, egemenlik vb. kavramlar da siyaset felsefesinin ilgi alanındadır³².

³⁰ Jason Brennan, **Political Philosophy An Introduction**, D.C. : Cato Institute, Washington, 2016, pp. 1-5.

³¹ John Christman, **Social and Political Philosophy: A Contemporary Introduction**, Routledge, London & New York, 2002, pp. 3-4.

³² Cengiz İskender Özkan, “Siyaset Felsefesine Giriş”, **Siyaset Felsefesi I**, (Ed. Harun Tepe), 1. Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2270, 2011, ss. 5-8.

Siyaset felsefesinin etik ile zorunlu bir ilişki içerisinde olduğu ortaya konulmuştur. Bu ilişkiye daha yakından bakılırsa siyaset felsefesinin etiğin bir alt dalı olduğu görülür. İnsan doğası gereği toplum içerisinde yaşarken diğer insanlarla etkileşimde bulunur. Bu etkileşim eylem olarak tezahür eder. İnsanlar diğer insanlarla etkileşimde bulunurken bir eylem olasılıkları seti içerisinde seçim yapmak durumundadır. Bu seçimi yaparken bir takım değer yargıları belirleyici olmaktadır. Etik, insan eylemleri üzerinde belirleyici olan bu değerlerle ilgilenen bir felsefe dalıdır. Siyasal davranış da aynı mantık üzerinden değer sistemiyle yani etikle ilintilidir. Dolayısıyla bir siyaset kuramı çalışması etik ile başlamak durumundadır. Ancak bu sayede siyasal olguların ahlaki bir değerlendirmesi olan siyaset felsefesi çalışmaları mümkün olabilecektir.

Siyaset felsefesi çalışmalarının iki temel boyutu vardır. İlki siyaset felsefesinin temel problemlerinin ortaya konulması diğeri bu soruların cevaplanmasına imkân verecek ahlaki kriterlerin ortaya konmasıdır. Siyaset felsefesinin temel problemleri iki ana başlıkta belirtilebilir; toplumsal problemler, devlet/yönetim üzerine genel ve özel problemler. Bu problemleri çözmek için gerekli kriterler de iki başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki ödev (deontolojik) ahlâkı, diğeri fayda (teleolojik) ahlâkıdır³³. Ödev ahlâkı bir eyleme başlamadan önce o eylemin değerinin belirli olmasıdır. Belirli olan değer için o eylem yapılır ve eylemin sonucu değer üzerinde etkili değildir. Yarar ahlâkı ise eylemin sonucuna odaklanmıştır. Eylemin değeri amaçlanan yarara ulaşılmasına bağlıdır. Siyasal problemlere çözüm aranırken bu iki temel ahlâk yaklaşımı belirleyici olmaktadır. Bu konular etik konusu altında daha detaylı ele alınmıştır.

³³ Alan Gewirth, Siyaset Felsefesi, (Çev. Ahmet Kesgin), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52:1, 2011, ss. 352-354.

1.2. FİNANS VE FİNANSIN SİYASAL BAĞLAMI

1.2.1. Finansın Tanımı

Finans; hükümetlerin, işletmelerin ya da bireylerin mali, parasal gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik faaliyetlerdir. Khan ve Jain'e göre finans; para yönetme sanatı ve bilimidir³⁴.

Oxford sözlüğüne göre finans; özellikle hükümetlerin ve büyük işletmelerin büyük miktarlı paralarının yönetimidir³⁵.

Diğer bir tanıma göre finans; yatırım, borçlanma, borç verme, bütçeleme, tasarruf, tahmin gibi faaliyetleri içeren paranın yönetimine dair işlemlerdir³⁶. Finans; kaynak yönetimi, satın alma ve yatırımlarla olduğu kadar kaynakların dağılımı ile de ilgili olan bir ekonomi dalıdır³⁷.

Investopedia'daki tanıma göre finans; para, yatırım ve diğer finansal araçların çalışmasını ve sistemini tanımlayan bir terimdir. Genel olarak kamu finansı, işletme finansı ve bireysel finans olarak üç başlıkta incelenebilir. Ayrıca son zamanlarda dillendirilen sosyal finans da bir finans dalıdır ki; tipik olarak hayır sever örgütler ve bazı kooperatiflerin sosyal amaçlı girişimlerine yapılan yatırımlarla ilgilidir³⁸.

Görece olarak yeni bir finans dalı olan davranışsal finans ise; psikoloji ve finans disiplinlerinin bir araya gelerek, insanların yatırım ve tasarruf gibi finansal kararlar alırken her zaman rasyonel karar vermemelerinin nedenini araştırır.

1.2.2. Finansın Sınıflandırılması

Ülkelerde ekonomik faaliyetin tamamı kamu kesimi tarafından yapılabileceği gibi hem kamu hem de özel kesim tarafından da yapılabilir. Bunun belirleyicisi, bir ülkenin siyasal ve ekonomik sistemidir. Toplum öncelleyen bir felsefeye sahip sosyalist ülkelerde ekonomik faaliyet kamu kesimi tarafından planlı olarak icra

³⁴ Financial Management, C. Paramasivan, T. Subramanian, **New Age**, International Limited, ss. 2-3

³⁵ Oxford Living Dictionaries, <en.oxforddictionaries.com/> (Erişim: 22.05.2018).

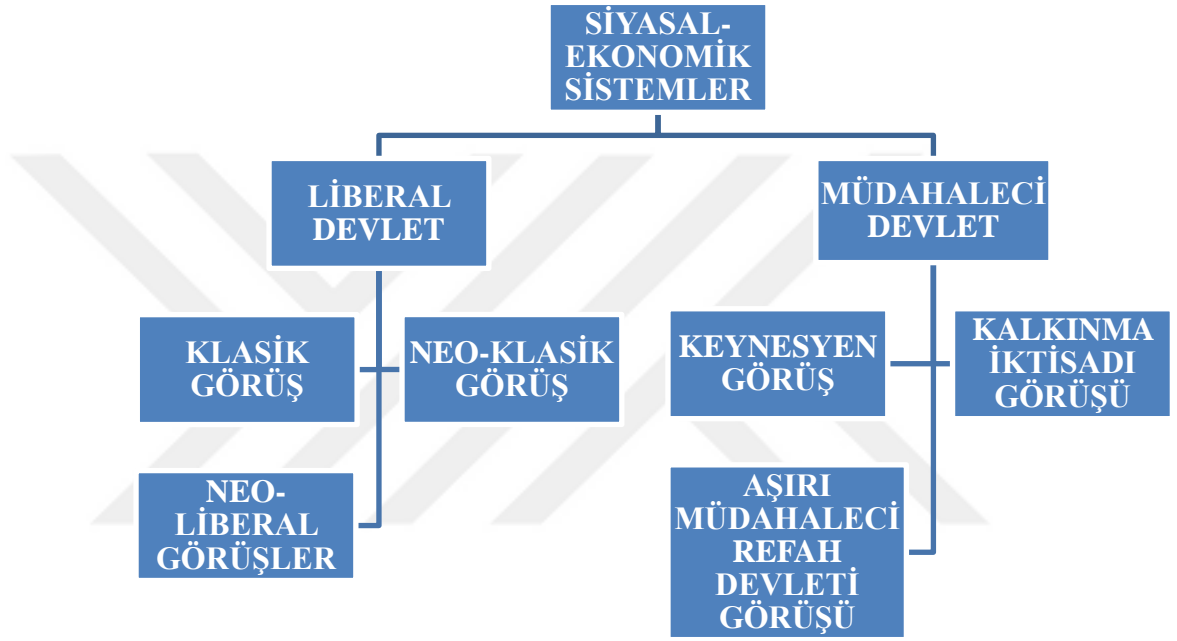
³⁶ Corporate Finance Institute, **Basın Bülteni**, <corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/what-is-finance-definition/>(Erişim: 22.04.2018).

³⁷ Investor Words, **Basın Bülteni**, <www.investorwords.com/1940/finance.html>, (Erişim: 22. 04.2018)

³⁸ Investopedia, **Basın Bülteni**, <<https://www.investopedia.com/>> (Erişim: 22.04.2018).

edilirken, bireyi önceleyen liberal felsefeye sahip ülkelerde ekonomik faaliyet büyük oranda özel kesim tarafından yapılmaktadır³⁹.

Kamu kesiminin ekonomideki faaliyet alanının kapsamı özel kesim için belirleyicidir. Kamu kesiminin sınırlarının ne olması gerektiğine dair teorik görüşler iki ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; Liberal Devlet Görüşü ve Müdahaleci Devlet Görüşüdür⁴⁰.

Şekil-3: Siyasal-Ekonomik Sistemler

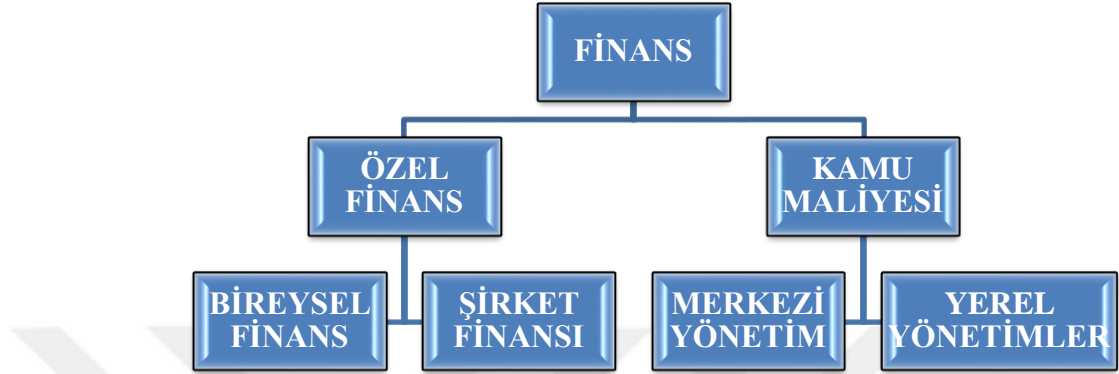
Toplumların ve hükümetlerin “özel mülkiyet”, “serbest girişim” gibi haklara dair kabulleri ülkelerin siyasal ve ekonomik sistemleri için belirleyici olmaktadır. Liberal Devlet Görüşü ve Müdahaleci Devlet görüşlerinin en uç örneklerini temsil eden siyasal uygulamalarda bu durum net olarak görülmektedir. Siyaset felsefesinin ekonomik bağlamı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Siyaset felsefesinin belirleyiciliği üzerine temellenen ekonomik sistemde ortaya çıkan Özel Kesim-Kamu Kesimi ayrımı, Özel Finans ve Kamu Maliyesi olarak finansın sınıflandırılmasına da temel teşkil etmektedir. Böyle bir sınıflandırma, bir ekonomide kamu kesiminin

39 Naci B. Muter, Ahmet Kemal Çelebi, Süreyya Sakınç, Kamu Maliyesi, Emek Matbaası, Manisa, 2006,s.8

40 Naci B. Muter, Ahmet Kemal Çelebi, Süreyya Sakınç 2006, s.35

sınırlı olması durumunda anlamlı olacaktır. Aşırı müdahaleci sistemlerde özel finans ayırımından söz etmek olanaksızdır.

Bu bağlamda; finans, iki ana başlık altında sınıflandırılabilir:

Şekil-4: Finansın Sınıflandırılması

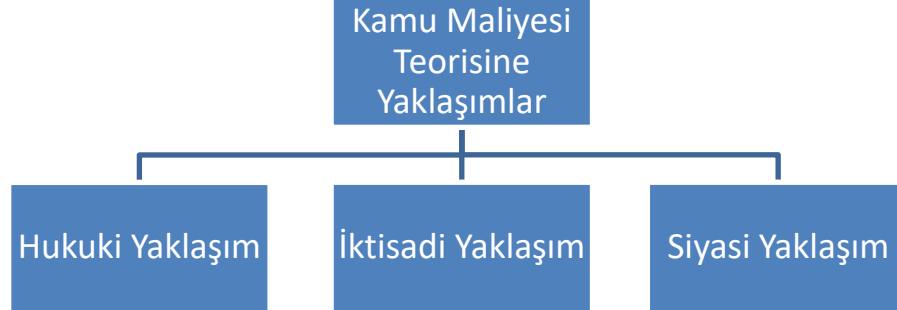
Özel finans bireylerin, işletmelerin, kooperatiflerin belirli amaçlar doğrultusundaki gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları finansal faaliyetleri kapsar. Kamu maliyesi ise; merkezi hükümet, yerel yönetimler gibi kamusal kesimin amaçları doğrultusunda yaptıkları faaliyetler bağlamında gelir ve giderleriyle ilgili konuları kapsamaktadır. Kamu harcamalarının temel finans kaynağı olan “vergi” ye dair konular da kamu maliyesi kapsamındadır.

1.2.3. Finansın Siyasal Bağlamı Açısından Kamu Maliyesi

Kamu maliyesi teorisinin mantığı “Toplum Sözleşmesi” yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre; devlet vergi toplama ve harcama yetkisini toplum ile yapmış olduğu sözleşmeden almaktadır. Bu sözleşme, toplum ile devlet arasındaki “uzlaşım” ı temsil etmektedir⁴¹.

⁴¹ Asuman Altay, Kamu Maliyesi, Birinci Baskı, Eylül 2015, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.26

Kamu maliyesi teorisinin gelişim süreci incelendiğinde, birbirinin devamı niteliğinde üç yaklaşım görülmektedir. Bunlar; Hukuki Yaklaşım, İktisadi Yaklaşım ve Siyasi Yaklaşım⁴².

Şekil-5: Kamu Maliyesine Yönelik Yaklaşımlar

Siyaset ile finansın bağlamını inceleyen bu çalışma açısından, kamu maliyesi teorisinin siyasi yaklaşımı önem arz etmektedir. Kamu maliyesi zaten finansın siyasetle direkt bağlantılı kısmını (devleti) ifade etmektedir. Kamu maliyesine dair siyasi bir yaklaşım ise doğrudan bu çalışmanın odağına yerleşmektedir.

Kamusal malların üretimi bir takım kararların alınmasını gerektirir. Hangi malların hangi kaynaklarla üretileceği problemi bir tercih sorunu meydana getirmektedir. Bu noktada siyasal karar alma süreci etkin olmaktadır. Böylece siyaset ve iktisadın ortak bir ilgi alanı ortaya çıkmaktadır ki bu alan “politik iktisat” olarak bilinmektedir⁴³.

James Buchanan tarafından geliştirilen, kamu maliyesine siyasi yaklaşımı (politik iktisat) temsil eden teori “Kamu Tercihi Teorisi” olarak bilinmektedir. Bu teorinin temelinde yatan mantık; mikro iktisadi analiz tekniklerinin siyasal analize uygulanmasıdır. Mikro iktisadi analiz, faydası peşinde koştuğunu varsaydığı bireylerin ekonomik davranışlarını incelemektedir. Bu mantığın siyasal alana uygulanmasıyla, siyasi aktörlerin etkileşimleri de faydaları peşinde koşan bireylerinki gibi ele alınmaya başlamıştır. Böylece kamunun topladığı vergiler ile yaptığı harcamalar bir “politik mübadele” şeklinde ele alınmıştır⁴⁴.

⁴² Asuman Altay, 2015,s.27

⁴³ Asuman Altay, 2015, s.32

⁴⁴ Asuman Altay, 2015,s.32-33

Mikro iktisadi analiz yöntemlerinin siyasal analize uygulanması, iktisat ve siyasetin bağlamı yani politik iktisadı oluşturduğuna göre; siyasal finansın araştırılmasında da finansa dair ilkelerin siyasete uygulanması, siyasetin finansal mantıkla açıklanmaya çalışılması yolu tercih edilebilir. Bu bağlamda, finansın temel ilkelerinin açıklanması ve bunların siyasal anlamlarının ortaya koyulmaya çalışılması bu çalışma için bir yol haritası niteliğinde olacaktır.

1.2.4. Finansın Temel İlkeleri ve Siyasal Bağlamları

Bir disiplin olarak Finansın ne olduğunun anlaşılmasında, anlamlandırılmasında ve temellendirilmesinde ön açan prensipler, finansın temel ilkeleri olarak bilinmektedir. Bu prensiplerden bazıları “gözlem” e, bazıları ise mantıksal çıkarımlara dayanmaktadır. Literatürde bu ilkelerin genel geçerliğine dair bir uzlaşım olduğu görülmektedir⁴⁵. Finansın çözümlemesini yapan bu çalışma, sözü geçen ilkeleri bir çıkış noktası olarak kabul etmektedir.

Finansın temel ilkeleri on iki başlık altında ifade edilmektedir.

1.2.4.1. Kişisel Çıkarları Düşünme Davranışı İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilkeye göre bir finansal işlemin tarafları, diğer şartlar sabit kalmak kaydıyla, her zaman kendileri için en yüksek mali faydayı sağlayacak alternatifi seçeceklerdir⁴⁶. “Rasyonel seçim” olarak da ifade edilen bu varsayım, tarafların karar alırken alternatifleri değerlendirmesi sebebiyle bir fırsat maliyetinin farkında oldukları şeklinde yorumlanmaktadır. Dikkat edileceği üzere bu ilke insan doğasına dair bir genellemeyi ifade etmekte ve bir değer yargısı içermektedir. Bu noktada finansın motivasyon kuramları ve ahlâk felsefesi (etik) ile ilintisi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca “Vekalet Teorisi” olarak bilinen ve kurumlarda asil-vekil arasındaki çıkar çatışması üzerine temellenen teorinin kökeninde de bu ilke yatmaktadır⁴⁷. Vekalet Teorisinin hem siyasal hem de finansal çözümler için açıklayıcı olması

⁴⁵ Muhasebe ve Finans Derslerinin Askeri Yükseköğretim Programındaki Önemi ve Askerlik Niteliğinin Kazandırılmasındaki Rolü, Atik M. Ve Diğ., Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 2/1, 2016, 162-184, s.169

⁴⁶ Ercan M.K., Ünsal Ban (2010), Finansal Yönetim (Ankara: Gazi Kitabevi), s. 8

⁴⁷ Finansal Disiplinin Temel İlkeleri, York University Türkiye Temsilciliği İşletme Bölümü, Tarık Morgül, Yalova, Kasım 2013, s.16

sebebiyle, kişisel çıkar ilkesi, siyaset ve finans arasındaki bağlamın ortaya konmasında ön açıcı olabilecektir.

1.2.4.2. Çift Taraflı Muameleler İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke her finansal işlemin en az iki tarafı olduğunu ifade etmektedir. Örneğin bir hisse senedinin fiyatı düşerken o hisse senedinde satışların fazla olduğu söylenir. Oysa bir satışın olması için mutlaka alıcının da olması gerekmektedir. Burada tarafların farklı beklenti ve fayda düzeylerinin olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Farklı düşünen insanlar bir noktada uzlaşarak finansal işlem gerçekleştirmektedir. İki taraflı muamele esasında bir mübadeledir. Bu ilke, tarafların sahip oldukları değerleri, bir uzlaşım noktasında değiş tokuş etmeleri olarak tanımlanabilir. Uzlaşım, herkesin kendi çıkarını düşündüğü ilkesi kapsamında değerlendirildiğinde tarafların farklı beklentileri ve fayda düzeyleri daha net bir şekilde görülecektir.

Bu çalışma siyaset ve finansın bağlamının ortaya konmasında “iki taraflı muamele ilkesini” yani “mübadele” olgusunu temel unsur kabul etmektedir. Doğa karşısında tek başına yetersiz olan insan diğer insanlarla mübadele ederek hayatta kalma gücü sağlamaktadır. Mübadeleyi mümkün kılan ise farklı özellik, yetenek ve kişiliklerdeki insanların farklı beklenti ve fayda düzeyleri sayesinde uzlaşım bitecek bir etkileşime geçebilmeleridir. Toplum ve devleti uzlaşım ile açıklayan, insanlar arasında bir sözleşme ile meydana geldiğini savunan siyaset kuramları (liberal devlet anlayışı), finansın iki taraflı muameleler ilkesiyle açıklanabilmektedir. Daha da ötesi finansın bu temel ilkesinin toplumun temeli olduğu görüşünü benimseyen çok sayıda düşünür vardır. Platon, Aristoteles, Hobbes, Locke, Rousseau bu düşünürlere örnek verilebilir.

1.2.4.3. Riskten Kaçınma İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Rasyonel seçim davranışı gereği, gelirler eşit olduğunda en düşük riskli alternatifin seçileceğini ifade etmektedir. Devletin finansal işlemler için bir garantör olması dikkate alındığında bu ilke de siyaset ve finans arasındaki bağlam için önem

arz etmektedir. Kendi çıkarı doğrultusunda sözleşme yapan insan, karşı tarafın sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirmeme riskinden korunmak için bir devlete gereksinim duymaktadır. İnsanların güvenliklerini sağlamak için bir toplum sözleşmesi yaparak devleti meydana getirdiğini savunan siyasal kuramlar bu finans ilkesiyle açıklanabilmektedir.

1.2.4.4. Çeşitlendirme İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke yatırımcıların tüm sermayelerini tek bir yatırım aracına bağlamak yerine çeşitlendirme yoluyla riskini azaltacağını ifade etmektedir. İnsanların diğer insanlarla finansal işlem yaparak risklerini azaltabildiği, toplum halinde yaşamının insan için neden önemli olduğu konusunda açıklayıcı olmaktadır. Bir insan çok sayıda işi aynı anda yapamaz. Bunun anlamı; yapabildiği işin riskini üstlenmesidir. Örneğin, bir insan bir bölgede tarım yapabilir. O bölgede kuraklık olduğunda, kuraklıktan etkilenmeyen diğer bölgelerin ürünlerine gereksinim duyar. Bu sebeple diğer insanlarla etkileşime girmesi riskini dağıtmasına yardımcı olacaktır. Çeşitlendirme ilkesi, insanı sosyal olmaya dolayısıyla siyasal olmaya yönlendirmesi bakımından siyaset ve finansın bağlamı açısından açıklayıcı olabilir.

1.2.4.5. Artan Yararlar İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke, bir alternatifin tercih edilmesini, o alternatifin ileride sağlaması beklenen fayda ile tercih edilmediğinde elde edilecek fayda arasındaki farkın belirlediğini ifade etmektedir. Örneğin bir firma reklam verdiğinde elde edeceği kârın, reklam vermez ise elde edeceği kârdan tatmin edici ölçüde fazla olduğunu düşünüyorsa reklam verecektir⁴⁸.

Her durumda önce kendi çıkarını düşünen insanın toplum içerisinde yaşarken hukuk ve ahlâk kurallarına uyması, toplumsal çıkara öncelik tanınması; ancak, topluma ve kurallara saygı duyanın gelecekte sağlayacağı faydanın, aksi durumda elde edeceği faydadan yüksek olduğuna inanmasıyla mümkün olacaktır. İnsanları

⁴⁸ Muhasebe ve Finans Derslerinin Askeri Yükseköğretim Programındaki Önemi ve Askerlik Niteliğinin Kazandırılmasındaki Rolü, Atik M. Ve Diğ., Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 2/1, 2016, 162-184, s.172

kanunlara uymaya zorlayan cezanın caydırıcılığı da aynı ilke ile açıklanabilir. Her durumda kendi çıkarını düşüneceği kabul edilen insanlardan oluşan bir toplumda, insanların birbirlerinin haklarına ve özgürlüklerine saygılı olmaları, sadece insanların iyi niyetlerine ya da ahlaklı oluşlarına terk edilemez. Siyasal yapının ödül-ceza mekanizması sayesinde artan yarar (ya da zarar) ilkesini etkin kılması ile toplumsal bir yaşam mümkün olmaktadır.

1.2.4.6. İşaret Verme İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Şirket yöneticilerinin temettü politikaları, hisse bölünmeleri gibi durumlar hissedarlar için bir öngörü kaynağı olabilmektedir⁴⁹. Bu durum işaret verme ilkesi olarak ifade edilmektedir. Bu ilke finansın siyasetle bağlamı açısından ele alındığında; enflasyon, faizler, kur, vergiler vb. finansal göstergelerin siyasal öngörü için kaynak olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Tarihte, finansal krizler sebebiyle ortaya çıkmış çok sayıda siyasal kriz örnekleri mevcuttur. Bunun tam tersi de mümkündür. Yani siyasi aktörlerin davranışlarının finansal öngörü kaynağı olması da olasıdır.

1.2.4.7. Sermaye Piyasasının Etkinliği İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke, piyasada işlem gören finansal varlıkların fiyatlarının, her türlü bilgiyi içerdiğini, yeni bir bilginin ise çok hızlı bir şekilde tüm karar alıcılara ulaştığı ve fiyatlandığını ifade etmektedir⁵⁰. Bilginin fiyatlara yansımada bilginin hızlı ve doğru bir şekilde taraflara ulaşmasının yanı sıra işlem maliyetlerinin minimize edilmesini sağlayacak hukuki ve fiziki alt yapının da önemi yüksektir.

Bu ilkenin siyasal bağlamı, insanların kamuyu ilgilendiren her türlü doğru bilgiye hızlı bir şekilde ulaşarak, gereğini yapabilecekleri bir sisteme gereksinim duymaları şeklinde yorumlanabilir. Özellikle iktidarın denetlenmesi konusunda her türlü bilgiye ulaşma hakkı adil bir yönetim için bir zorunluluktur. Aksi halde finansal

⁴⁹ Ercan M.K., Ünsal Ban (2010), Finansal Yönetim (Ankara: Gazi Kitabevi), s. 10

⁵⁰ Finansal Disiplinin Temel İlkeleri, York University Türkiye Temsilciliği İşletme Bölümü, Tarık Morgül, Yalova, Kasım 2013, s.23

piyasalarda etkinliği bozan her türlü manipölasyon, siyasal alanda da yapılabilecektir. Bu bağlamda basın-yayın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, medya bağımsızlığı gibi siyasal konular piyasaların etkinliği ilkesiyle ilişkilendirilebilir.

1.2.4.8. Risk-Getiri Mübadelesi İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke risk ve getiri arasında bir tercih yapılması gerektiğini ifade etmektedir⁵¹. Nesnel olarak belirlenmiş alternatif risk-getiri düzeyleri arasında, kendi çıkarını düşünme ilkesi gereği, tüm insanlar en düşük risk ve en yüksek getiri düzeyine sahip olan alternatifi tercih edeceklerdir. Bu sebeple insanlar arasında bir rekabet söz konusu olacaktır. Bu rekabet insanları farklı risk-getiri düzeylerinde tercihler yapmaya zorlayacaktır. Dolayısıyla bazı insanlar yüksek getiri karşılığında yüksek risk bazıları da tam tersini tercih edecektir. Herkesin riskini minimize etmek için dahil olduğu toplum, bir çelişki olarak bu kez yüksek risk üretecektir. Böylece insanlar arası rekabet ve çıkar çatışması topluma yeni bir boyut kazandırmış olacaktır. Finansın bu ilkesi siyasete temel olan toplum kuramları için açıklayıcı niteliktedir. Özellikle Marksist toplum kuramlarının toplumu bir çatışma olgusu ile açıklaması, bu ilke tarafından desteklenmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir konu; bu ilkelerin en başta “kendi çıkarını düşünen insan” kabulüne dayanmasıdır. Bireycilik olarak ifade edilebilecek bu yaklaşım toplumsal çatışma dinamiğine sahip gözükmemektedir. Sosyalist kuramların savunduğu toplumu önceleyen yaklaşımlardaki özgeci insan davranışı temel alındığında, en başta insan doğası kabulü farklılaştığı için insanlar arasında (özel mülkiyetin olmadığı bir sistemde) farklı risk-getiri tercihlerine gerek olmayacağı dolayısıyla bir çıkar çatışmasının da olmayacağı öngörüsü yapılabilir.

⁵¹ Ercan M.K., Ünsal Ban (2010), Finansal Yönetim (Ankara: Gazi Kitabevi), s. 10

1.2.4.9. Değerli Fikirler İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke, olağanüstü getirinin değerli fikirler ile mümkün olduğunu ifade etmektedir⁵². Çünkü değerli bir fikir ürüne dönüştüğünde rekabet üstünlüğü sağlayacaktır (patent ve fikri mülkiyet haklarının varlığı şartıyla). Bu ilkenin siyasal bağlamı; toplum sözleşmesi kuramları kapsamında, iktidar üstünlüğünün, baskı ve şiddet ile sonsuza kadar sürdürülmesinin olanaksız olduğunu göstermesi olabilir. Eğer iktidar değerli fikirler üretme yetisine sahip değil ya da en azından değerli fikir üretecek insan kaynaklarını yönetecek güce sahip değilse varlığını devam ettiremeyecektir. Değerli fikir üretme yetisine sahip olanlar da iktidarı elde edebileceklerdir. Tarih sahnesinde, bazı devletlerin güçlenip bazılarının zayıflamasında, teknoloji vb. değerli fikirlerin etkisine dair çok sayıda örnek vardır.

1.2.4.10. Opsiyonlar Değerlidir İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Opsiyonlar, alıcısına, ileri bir tarihte sabit fiyat ile alma ya da satma hakkı sağlayan finansal sözleşmelerdir. Daha geniş anlamıyla opsiyonlar; bir yükümlülük altına girmeksizin hak sağlayan sözleşmelerdir. Bu geniş anlamıyla opsiyonlar çok fazla çeşitlilik göstermekte, gizli opsiyonlar olarak da fark edilmeksizin uygulanmaktadır. Sermaye şirketlerindeki “sınırlı sorumluluk”, emlak vergilerindeki bir takım uygulamalar bu gizli opsiyonlara örnek olarak gösterilebilir⁵³.

Devlet kuramları incelendiğinde iktidarın ilahi bir yönetme hakkı olduğunu savunan görüşlerden, iktidarın bir sözleşmeden kaynaklandığını savunan görüşlere kadar birçok kuram olduğu görülür. İktidarın kaynağını ilahi bir hak olarak kabul eden görüş, toplumu tebaa olarak kabul eder ve toplum üzerindeki yönetme hakkına karşılık toplumun itaat yükümlülüğü olduğunu savunur. Aksi durum, Tanrı'ya karşı isyandır. Buna karşın, örneğin demokratik devlet görüşü; iktidarın kaynağını bir sözleşme olarak görmekte ve yönetme hakkını toplumun onayı koşuluna bağlamaktadır. Demokrasilerdeki seçimler belirli bir süre iktidara verilen yönetme hakkının opsiyonelliğini temsil etmektedir. Belirli sürenin sonunda yönetimden memnun olmayan toplum iktidarı değiştirme opsiyonuna sahiptir. Bunun anlamı;

⁵²Ercan M.K., Ünsal Ban (2010), Finansal Yönetim (Ankara: Gazi Kitabevi), s. 10

⁵³ Finansal Disiplinin Temel İlkeleri, York University Türkiye Temsilciliği İşletme Bölümü, Tarık Morgül, Yalova, Kasım 2013, s.27-28

iktidarın yönetme hakkının karşılığında toplumun itaat etme yükümlülüğü olmadığıdır. Yani iktidarın sahip olduğu yönetme hakkı toplumun yükümlülüğünden değil onayından doğmaktadır. Finansın temel ilkelerinden olan “opsiyonlar değerlidir” ilkesi, bu bağlamda, demokratik yönetim anlayışının temeli olan “serbest seçim” hakkına kaynaklık etmektedir.

1.2.4.11. Davranış İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Ne yapacakları hakkında kesin bir fikre sahip olmayan insanların çoğunluğa uyması “davranış ilkesi” olarak ifade edilmektedir. Bu ilke “işaret verme ilkesi” nin uygulaması niteliğindedir⁵⁴.

Finansal göstergelerdeki bozulmanın siyasal alana da sirayet edeceğine dair bir öngörü sağlayacağını savunduğumuz, işaret verme ilkesinin siyasal bağlamına paralel olarak; davranış ilkesi de finansal piyasalardaki güvensizlik ve hükümetin tersi istikamette konumlanma davranışının, siyasette de, iktidardan desteğini kesme ve muhalefet tarafında konumlanma davranışına sebep olabileceği savunulabilir. Bunun nedeni olarak da; iktidarın başarısını ölçme yetisine sahip olmayan insanların, siyasal değerlendirmelerini, genel finansal davranışı referans alarak yaptıkları gösterilebilir. Örneğin Türkiye’de özellikle döviz kuru, kamuoyunda siyasal başarının bir ölçütü olarak algılanmakta ve bu konuda bir başarısızlık siyasal tercihlere doğrudan etki etmektedir.

1.2.4.12. Paranın Zaman Değeri İlkesi ve Siyasal Bağlamı

Bu ilke sahip olunan paranın belirli bir süre sonunda belirli bir faiz oranına bağlı olarak sağlayacağı ek değeri ifade etmektedir. Bu ilkeye temel teşkil eden en önemli hak “mülkiyet” hakkı olarak ifade edilebilir. İnsanlar sahip oldukları değerler üzerinde yasalarla sınırlı olmak kaydıyla tasarruf hakkına sahiptir. Bir insan mülkünü kullanabileceği gibi kiraya verebilir, satabilir ya da hibe edebilir. Para da bir mülk olarak kabul edilirse, kiraya verilebilecek ve kira bedeli olarak faiz elde

⁵⁴ Ercan M.K., Ünsal Ban ,Finansal Yönetim, Gazi Kitabevi, Ankara, 2010, s. 11

edilebilecektir. Burada özellikle vurgulanması gereken husus; bu ilkenin, özel mülkiyetin tanındığı bir yerde geçerli olabileceğidir.

Bir borç sözleşmesi taraflara hak ve borç yüklemektedir. Borç alan bir yükümlülük altına girerken borç veren ise bir hak elde etmektedir. Bu hak ve borç ilişkisi siyasal yönetim tarafından teminat altına alınmıştır. Eğer borçlu yükümlülüğünü yerine getirmezse, hukuk düzeni bunu zor kullanarak sağlamaktadır. Bunun anlamı, borç ilişkisinin, özgür bir iradeye (insana), kendi özgürlüğünü kısıtlama özgürlüğü tanınmasıdır. Bir kişi borçlandığında kendi iradesiyle bir yükümlülük altına girmiş olmakta ve bir anlamda özgürlüğü kısıtlanmış olmaktadır. Borçlanma borçlu tarafa fayda sağlayabilecek şekilde olabileceği gibi bağımlı kılacak şekilde de olabilir. Ancak her durumda da borç ilişkisi bir yükümlülük üzerine kurulu olduğundan siyasal bir anlam taşımaktadır. Bu bağlamda; “paranın zaman değeri ilkesi” ile uygulama alanı bulan “borç ilişkileri” hem bireysel anlamda hem de devletler arası düzeyde bir iktidar aracı olarak kullanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL FİNANS TEORİSİ BAĞLAMINDA SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLAR

Bu bölümde, siyaset ve finans arasındaki ilişkinin ortaya konmasını sağlayacak olan siyasal ve finansal kuramlar incelenecektir.

2.1.SİYASAL FİNANS BAĞLAMINDA SİYASAL KURAMLAR

Bir plandan bir fikre kadar herhangi bir şey bir kuram olarak tanımlanabilir. Ancak bilimsel açıdan kuram; bir problem için açıklayıcı önerme, fikir ya da fikir setidir. Bu anlamda her araştırma kuramlarla ilerleyen bir süreçtir ve siyaset bilimi de en az diğer bilimlere kadar kuramsal içeriğe sahiptir. Bunlara empirik siyasal kuramlar denir.

Diğer yandan siyaset kuramı, özellikle ABD’de siyaset biliminin bir alt disiplini olarak kabul edilse de genellikle farklı bir yaklaşımı niteler. Siyaset kuramının konusu esasen siyasal düşüncenin temelini oluşturan kavramlardır. Bu kavramlar Platon, Aristoteles vb. büyük düşünürlerce ele alınıp incelenen kavramlar olduğundan genellikle siyaset kuramı ve siyasal düşünceler tarihi aynı anlamda kullanılır. Bu kavramların genel özelliği normatif karakterli olmalarıdır. Örneğin “devlete niçin itaat edilmelidir?”, “kişisel özgürlüğün sınırları ne olmalıdır?” gibi sorular siyaset kuramının merkezindedir⁵⁵.

Andrew Hacker’a göre siyaset kuramı; bir yanda iyi devlet ve iyi toplumun diğer yanda toplumsal gerçeklik ve siyasal bilginin ele alınarak bunların tarafsız bir araştırma şekliyle sentezlenmesidir. *George Catlin*’e göre siyaset kuramı; siyaset bilimi ve siyaset felsefesini kapsayan bir disiplindir. Bilim bütün sosyal alanın tüm süreçlerindeki kontrol olgusunu nitelerken siyaset felsefesi, iyi toplumun ya da iyi milletin ne olduğunun araştırılmasında varılan sonuçla ilgilidir. *David Held*’e göre ise siyaset kuramı insanoğlunun siyasi yetenekleri; hükümet, devlet ve toplumun

⁵⁵ Andrew Heywood, **Political Theory An Introduction**, Third Edition, Palgrave Macmillan, 2004, pp. 6-11.

temel özellikleri ve amaçları ile ilgili ifadeler, varsayımlar, fikirler içeren politik yaşamla ilgili genellemeler ve kavramlar ağıdır⁵⁶.

John Plamenatz(1960), siyaset kuramının, hükümetin fonksiyonlarını ve bunların nasıl çalıştığını açıklamakla uğraşmadığını onun asıl görevinin hükümetin amaçlarıyla ilgili sistematik bir düşünce şekli geliştirmek olduğunu ifade etmiştir⁵⁷.

Siyaset kuramı normatif bir disiplindir. Bu sebeple açıklamadan çok değerlendirmeye dayanır. Bu anlamda etik kuramlara benzer. Siyaset kuramının diğer normatif disiplinlerden farkı özellikle hükümet ve devletin değerlendirilmesi üzerine odaklanmasıdır. Siyaset kuramı bize hükümetin en ideal amaçlarını tanımlama imkânı verir. Böylece toplum için en iyi siyasal düzenlemeleri yapabiliriz⁵⁸.

Bu çalışmada, “siyasal olan” ın dinamiğini oluşturan, diğer siyasal kuramlara kaynaklık eden temel siyasal kuramlar incelenecektir. Bu kavramların belirlenmesinde mantıki çıkarım yolu tercih edilmiştir.

Öncelikle ele alınması gereken “insan” unsurudur. Çünkü siyaset, insanları yönetmekle ilgili bir disiplindir. Bu bağlamda öncelikle “insan doğası kuramları” ele alınabilir.

İnsanların yönetimi söz konusu olduğuna göre bir “toplum” dan bahsedilmektedir. O halde “toplum kuramları” ele alınabilir.

Hemen belirtmelidir ki toplum, sıradan bir insan kalabalığından farklıdır. Toplumdan bahsedebilmek için insanlar arasında düzenli bir ilişkisinin varlığı gereklidir. O halde insan kalabalığını toplum yapan “düzen kuralları” yani “hukuk” ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla “hukuk kuramları” ele alınabilir.

Bu hukuk kurallarının bir yaptırımla desteklenmesini sağlayacak birilerine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda “iktidar kuramları” ele alınabilir.

Toplum büyüdükçe yönetimin karmaşıklaşmasıyla iktidar bir kurumsal yapıya dönüşecektir. Böylece bir devlet yapısı meydana gelecektir. Dolayısıyla “devlet kuramları” ele alınabilir.

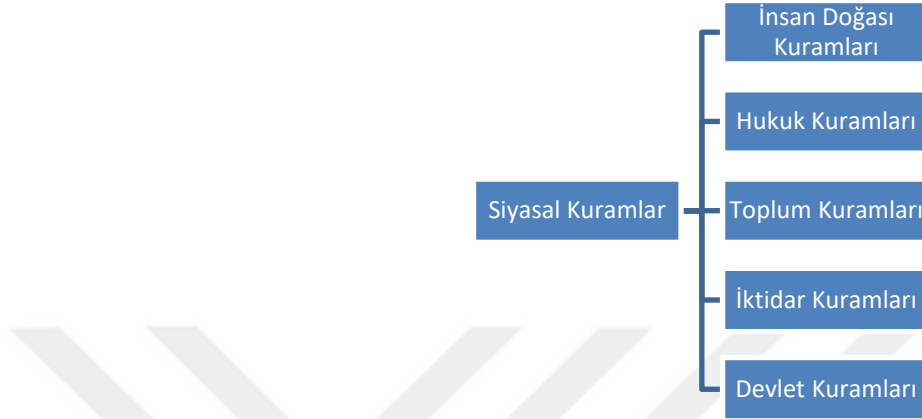
Böyle bir mantıki çıkarıma dayanarak; İnsan Doğası, Hukuk, Toplum, İktidar ve Devlet Kuramları incelenecektir. Bu kuramların, finansın temel ilkelerinin siyasal

⁵⁶ Saidai Duraisamy, Political Science Prelims, Chapter1 Political Theory: Nature and Significance, s.2-3

⁵⁷ John Plamenatz, The Use of Political Theory, **Political Studies**, Vol: VIII, No: 1, 1960, p. 37.

⁵⁸ Alan P. Hamlin, Philip Noel Pettit, **The Good Polity: Normative Analysis of The State**, Oxford; New York: Basic Blackwell, 1989, p. x.

bağlıklarını desteklemesi beklenmektedir. Dolayısıyla ele alınacak olan bu beş siyasal kuramın finans ile bağlarının ortaya konmasında, yukarıda incelenen “Finansın Temel İlkeleri ve Siyasal Bağlıkları” referans noktası olacaktır. Her kuram incelenirken öncelikle temel finans ilkeleriyle olan bağını vurgulanacaktır.

Şekil-6: Siyasal Kuramlar

2.1.1. Siyasal Finans Kapsamında İnsan Doğası Kuramları

İnsan Doğası Kuramları, finansın temel ilkeleri bağlamında incelendiğinde, merkezi bir rol oynadığı kolaylıkla görülebilir. Nitekim finansın; *Kişisel Çıkarları Düşünme Davranışı*, *Riskten Kaçınma*, *Çeşitlendirme* ilkeleri doğrudan bir insan doğası çıkarımıdır. İnsan doğasına dair kabuller farklılaşacak olursa, bu ilkeler de farklılaşacağından finans uygulamaları farklı bir yöne evrilecektir.

İnsan, tek başına bir müddet hayatta kalabilse de bu asla müreffeh bir yaşam olamazdı. Gereksinimleri düşünüldüğünde insan diğer insanlarla yaşayıp gelişebilen bir canlıdır. Bu da finansın, insanın diğer insanlarla etkileşimini ifade eden *Çift Taraflı Muameleler İlkesi*' ni ifade eder ki bu zorunluluğun temelinde de *İnsan Doğası* vardır.

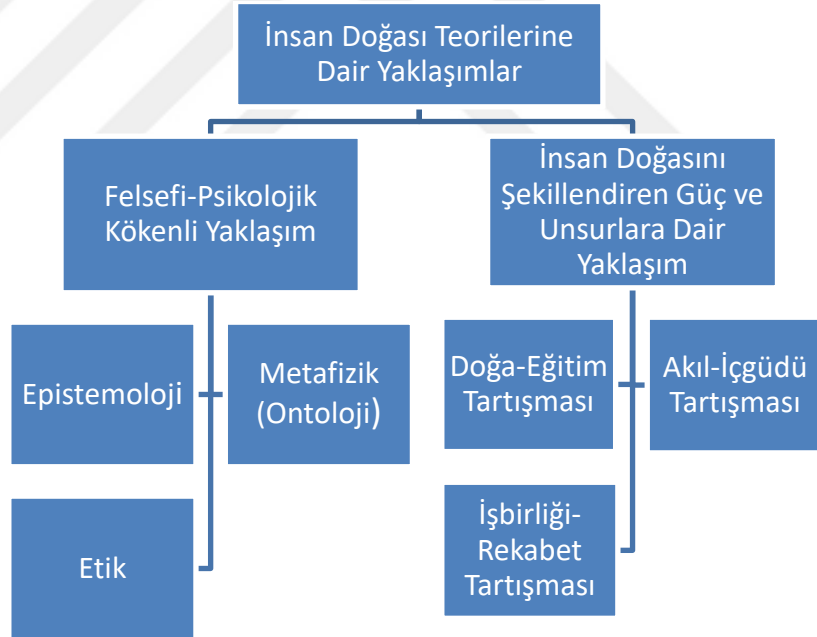
Finansın, *Risk-Getiri Mübadelesi İlkesi* “rekabetçi insan” kabulüne dayanmaktadır. Bu da bir *İnsan Doğası* kabulüdür ve farklı toplum ve devlet anlayışlarına zemin hazırlamaktadır.

İnsana dair kabuller siyasal uygulamaları doğrudan etkilediği için bu konu oldukça önemlidir. İnsanın ne olduğu yerine ne olması gerektiği ortaya konduğunda

işin içerisine ideolojiler girmekte ve eğer kabuller hatalı ise bu durum birçok toplumsal probleme neden olabilmektedir. Bunun çarpıcı örneklerinden biri; 19.yüzyılın insana dair “homo economicus” kabulü ile Spencer’ın Sosyal Darwinizm teorisinin senteziyle ulaşılmış olan Alman Nazi doktrinidir⁵⁹.

Literatürde insan doğası kuramları farklı taraflardan ele alınarak incelenmiştir. Örneğin; T. Mengüşoğlu insan doğasını açıklayan modern teorileri; “Antropolojik Teoriler” ve “Ontolojik Temelli Antropolojik Teori” olarak iki bölüme ayırmıştır. Antropolojik teorileri de kendi içerisinde “Gelişme (Evrim) Psikolojisinin Teorisi”, “Geist Teorisi”, “Biyolojik Teori” ve “Kültür Antropolojisi” olarak dört başlıkta incelemiştir⁶⁰.

Burada insan doğası kuramlarına dair iki yaklaşım incelenecektir. Bunlardan ilki, psikolojik-felsefi kökenli yaklaşımdır. İkincisi; insan doğasını şekillendiren güç ve unsurları temel alan yaklaşımdır.

Şekil-7:İnsan Doğası Teorilerine Dair Yaklaşımlar

⁵⁹ Taşkner Ketenci, Metin Topuz, Aristoteles ve Augustinus’un İnsan Anlayışları Üzerine, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı: 20, 2013, s. 2.

⁶⁰ Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi**, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, ss. 17-29.

2.1.1.1. Psikolojik-Felsefi Kökenli Yaklaşım

Felsefe ve psikolojinin ayrı disiplinler olarak kabul görmesi 19. Yüzyılda başlamıştır. Bu iki disiplin günümüzde her ne kadar ayrı disiplinler olarak kabul edilse de psikolojiye yakından bakıldığında (Psikanaliz, Davranışçılık, Bilişsel Psikoloji, Hümanist Psikoloji, Gelişim Psikolojisi, vb.) insan doğasına dair birçok varsayımının felsefi kökenli (normatif) olduğu kolayca görülebilir. İnsan doğasına dair psikolojik bakış açısını temellendiren felsefe alanları üç ana başlıkta ele alınabilir. Bunlar; epistemoloji, metafizik (ontoloji) ve etikdir⁶¹.

2.1.1.1.1. Epistemoloji

Her türlü bilgi için ortak olan özellik, süje ve obje olarak ayrılmaz iki öğeden oluşmasıdır. Bilene *süje* denir. Yani insan süjedir. Bilinen ya da bilinmek istenene ise *obje* denir. *Süje* ile *obje* arasındaki bağa (akt) *bilgi* denir. Bilginin bu şekilde ele alınması bilgiye dair farklı teorilerin geliştirilmesine imkân tanımıştır⁶².

Düşünürler insanın bilgi kaynağının ne olduğuyla ilgili farklı görüşleri savunmuşlardır. Örneğin Platon insan bilgisinin kaynağı olarak insan aklını (rasyonalizm) işaret ederken Aristoteles duysal deneyimler (empirizm) olmaksızın hiçbir bilgiye ulaşamayacağını savunmuştur. Platon ve Aristoteles ile başlayan bu ayrım daha sonra birçok ünlü düşünürün görüşlerinde farklılıklar olarak devam etmiştir. Örneğin Descartes, Platon gibi rasyonalist bir görüşü benimserken; John Locke, David Hume gibi düşünürler Aristoteles gibi empirist görüşü savunmuşlardır. Bu ve benzeri epistemolojik ayrımlar insan doğasının ne olduğuna dair yanıtlar üzerinde büyük öneme sahiptir⁶³.

⁶¹James S. Fleming, The Nature of Human Nature: Philosophical Perspectives on Human Development, 2008, pp. 3-1, **Basın Bülteni**, <swppr.org/textbook/Ch%203%20Philosophy.pdf> (Erişim: 22.02.2018)

⁶² Takıyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, ss. 50-51.

⁶³ Fleming, 2008, pp. 3-5.

2.1.1.1.2. Metafizik

Fiziksel çalışmalarla açıklanamayan konuları ele alan metafizik, genelde varlık ile ilgilenmektedir⁶⁴ ve insan doğasına dair iki temel probleme kaynaklık etmektedir. Bunlardan ilki *akul-vücut* problemidir. Akıl fiziki olarak insan vücudunun bir parçası mıdır? yoksa Fizik ötesi bir varlık mıdır? Aklın fiziki bir varlık olmadığını, insanın fiziki vücut ve akıl olarak iki ayrı yapıdan meydana geldiğini savunan görüşe *düalizm* denir⁶⁵. Düalizmin karşıt görüşü olan *monizm* ise insan vücudu ve aklın tek bir özden oluştuğunu savunur. *Materyalizm*, monizmin özel bir türüdür ve insanı oluşturan vücut ve aklın temeli olan ‘öz’ ün madde olduğunu savunur. Monizmin bir diğer türü ise *idealizmdir*. Metafiziğin insan doğasına dair diğer problemi *irade özgürlüğü-belirlenimcilik* problemidir. *Belirlenimcilik (determinizm)*, tüm olayların fiziksel olarak var olduğu ve doğa kanunları gibi belirli sebepler tarafından meydana getirildiğini ifade eder. İnsan doğası açısından belirlenimcilik aynı mantıkla insan davranışlarının da belirli kanunlara göre oluştuğunu savunur. Bazı düşünürler bu belirlenimin bir yaratıcı tarafından ortaya konduğunu savunmuştur. Bunun karşıt görüşü *Belirlenmezcilik (irade özgürlüğü -indeterminizm)* ise insanların seçimlerinde özgür olduklarını savunur⁶⁶.

2.1.1.1.3. Etik

Etik, ahlâk üzerine bir düşünme, ahlâkın felsefesini yapmadır⁶⁷. Ahlâkın problemi “iyi” ve “doğru” kavramlarının ne olduğu problemine dayanmaktadır⁶⁸. İnsan davranışları, motive edici unsurlar ile oluşur. İnsanı eyleme geçiren bu unsurlar fizyolojik, psikolojik ve çevresel olabilir. İnsanın bilinçli davranışlarında karar mekanizmasının referans noktası insanın sahip olduğu değer sistemi olmaktadır. Bu bağlamda iyi-kötü algısına dair değer sistemi insan davranışlarının belirleyicisi olan

⁶⁴ Cevher Şulul, Metafiziğin Tarihsel Evrimi, HRÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: V, 2003, s. 57.

⁶⁵ Cevizci, 1999, s. 451.

⁶⁶ Fleming, 2008, pp. 3-5.

⁶⁷ İnyet Pehlivan Aydın, *Yönelimsel Mesleki ve Örgütsel Etik*, 3. Baskı, Pegem A Yayıncılık, 2002, Ankara, s. 4.

⁶⁸ Bedia Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, ss. 9-10.

temel unsurlardandır. Bu sebeple etik, insan doğası bağlamında büyük bir öneme sahiptir. “İyi-kötü” nün ne olduğuna dair yanıtlar esasında insan doğasını aydınlatmaya yönelik yanıtlardır.

Etik alanının temel problemleri şöyle sıralanabilir;

- Etik eylemin amacı var mıdır?
- İnsan etik eylemde bulunurken özgür müdür?
- Evrensel geçerliliği olan ahlâk yasası var mıdır?

Bu sorulara verilen yanıtlar farklı ekollerin oluşmasına sebep olmuştur. Evrensel bir ahlâk yasasının varlığını reddeden görüşler; hedonizm (hazcılık), pragmatizm(faydacılık), egoizm(bencillik), anarşizm, nihilizm(hiççilik) ve egzistansiyalizm(varoluşçuluk) olarak sıralanabilir. Evrensel ahlâk yasasının varlığını kabul edenler ise iki başlıkta incelenir; ahlâk yasasını öznel temelde açıklayanlar ve nesnel temelde açıklayanlar. Evrensel ahlâk yasasını öznel temelde açıklayanlar bu yasanın kökeninde insan doğasının olduğunu savunurlar. Bu düşünürlere göre etik yasası insanın maddi-manevi özelliklerinden türemektedir. Bu anlayışa sahip akımlar *utilitarizm* ve *sezgiciliktir*. Yukarıda etik başlığı altında, utilitarist ahlak öğretileri, teleolojik yani ereksel olan, önemli olanın eylemin niteliği değil de eylemin sonucu olduğunu savunan ahlâk öğretileri için genel bir başlık olarak ele alınmıştı. Ancak özel anlamıyla Utilitarizm Bentham ve Mill’in temsilcisi olduğu ekolü ifade eder. İnsan doğası kapsamında ele alınan utilitarizm bu özel anlamı nitelemektedir. Ahlaki eylemlerin temelinde haz ve acı duygularının olduğunu iddia eden Bentham’a göre⁶⁹ tüm canlılar için temel motivasyon unsuru haz ve acıdır. Hedonizm insanların haz peşinde koştuklarını, acıdan kaçındıklarını savunmuştur. Burada bireysellik ön plandadır. Utilitarizmde de haz ve acı insan için temel motivasyon kaynağıdır ancak utilitarizm bireysel faydacılığı değil toplumsal faydacılığı savunarak “fayda” temelli evrensel bir ahlâk öğretisi geliştirmiştir. Bu yanılla hedonizmden ayrılmaktadır⁷⁰.

Evrensel ahlakın var olduğunu ancak bunun insan öznesinde değil insandan bağımsız olarak nesnel bir özellik taşıdığını savunan düşünürlere de vardır. Bunlar;

⁶⁹ Sebile Başok Diş, “Bentham ve Mill’in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Sayı: 7, 2017, s. 82.

⁷⁰ Fleming, 2008, pp. 3-5.

Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza, Kant olarak sıralanabilir. Özellikle Kant'ın görüşleri önemlidir.

2.1.1.2. İnsan Doğasını Şekillendiren Güç ve Unsurlara Dair Yaklaşım

Andrew Heywood'a göre siyaset kuramında süreklilik arz eden, tüm siyaset tartışmalarının odağında olan konu birey-toplum ilişkisidir. Bu ilişkinin temelinde 'insan doğası' kavramı vardır. Tüm siyasi doktrinler de bir insan doğası kabulü üzerine inşa edilmiştir. Ancak insan doğası siyaset kuramcıları için büyük bir zorluk kaynağı olmuştur. Üzerinde anlaşılan bir model olmadığı gibi birbirinden çok farklı modeller ortaya atılmıştır. "İnsan doğası" kavramı fikir olarak ele alındığında insanın gerçekte ne olduğuyla ilgili genellemeler şeklindedir. Ancak uygulamada insan doğasıyla ilgili konuşmak için hem insan hem de içerisinde yaşadığı toplumla ilgili çok sayıda varsayımda bulunmak gerekir. İnsan doğası; tüm insanlar için esas, değişmez ve geçerli olan karakteristikleri niteler. İnsanın doğuştan gelen, içgüdüsel olan niteliklerini ifade eder. Esasında, insan doğası kuramları, doğuştan gelen insan nitelikleriyle ilgili açık varsayımlardan oluşur. "İnsan doğası" kavramı hiçbir zaman insan yaşamını tek boyutlu bir karikatüre indirgemez. Birçok düşünür insanın biyolojik, fizyolojik, sosyal ve ruhsal unsurlar tarafından şekillendirilen çok yönlü karmaşık bir yapısı olduğunun farkındadır. İnsan doğası kuramları yöntem olarak empirik pozitivist yöntemde ısrarlı olsalar da insanın bu karmaşık yapısı sebebiyle, özünü ortaya çıkaracak bir deney ya da cerrahi yöntem yoktur. Bu sebeple tüm insan doğası kuramları normatiftir. Hepsi test edilemez nitelik taşıyan felsefi ve etik varsayımlar üzerine inşa edilirler. Heywood insan doğasına dair tartışmaları üç ana başlık altında incelemiştir. Bunlar doğa-eğitim tartışması; akıl-içgüdü tartışması ve iş birliği-rekabet tartışmasıdır⁷¹.

2.1.1.2.1. Doğa-Eğitim Tartışması

İnsan doğasıyla ilgili belki de en temel tartışma onu şekillendiren güç ve unsurlarla ilgilidir. İnsanın özü "doğa" tarafından şekillendirilmiş sabit bir şey

⁷¹ Heywood, 2004, s. 15.

midir?, yoksa sosyal deneyim tarafından ya da “eğitim” ile şekillendirilen bir şey midir? “Doğa” ile kastedilen; insanın özünü oluşturan, doğuştan gelen, hazır ve sabit olan biyolojik/genetik faktörlerdir. Böyle bir kabul, sosyal ve siyasal kuramların, önceden belirlenmiş olan ‘insan doğası’ üzerine yapılandırılmasına sebep olacaktır. Ayrıca böyle bir kabulde siyasal anlayışın kökleri biyoloji başta olmak üzere doğa bilimlerine dayanacaktır. Darwin’in teorisinin “Sosyal Darwinizm” e dönüşüm süreci böyle bir anlayışın ürünüdür. Diğer yandan bazı teoriler ise insan doğasının sabit olan değişmez yanına değil değiştirilebilir olan esnek yanına odaklanır. Bu teorilerin önemi siyasal anlayışı biyolojiden sosyolojiye kaydırmış olmalarıdır. Sosyolojik bakış açısı biyolojik olana göre daha geniş bir perspektife sahiptir. Çünkü insan doğasının biyolojik temelle ele alınması insana dair kavrayışa bir sınır koymaktadır. Birçok sosyalist teori bu görüş üzerine geliştirilmiştir. Ayrıca davranış psikolojisi çalışmaları da bu görüşü desteklemiştir⁷².

2.1.1.2.2. Akıl-İçgüdü Tartışması

İnsan doğası üzerine ikinci tartışma insan yaşamında rasyonelliğin rolü üzerinedir. 17. ve 18. yüzyıllarda aydınlanma çağı boyunca, insan aklının gücüne olan güven en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu periyotta, düşünürler, dini dogma ve kabulleri terk ederek sadece akıl ile açıklanabilen fiziki ve sosyal dünya çalışmalarına odaklandılar⁷³.

Rasyonalist insan doğası yaklaşımı; insanın özgür bir irade ile kendi yaşamını belirleme gücüne sahip olduğuna inanır. Bu sebeple özgürlük ve otonomiye önem verilir. İnsan yaşadığı dünyayı anlama kapasitesine sahip olduğuna göre o dünyayı değiştirme ve geliştirme yeteneğine de sahiptir. Aydınlanma çağının, insanın akıl egemen yönü üzerine geliştirdiği rasyonalist söylem; çatışmalar, sosyal yıkımlar, ırkçılık vb. gibi hiç de akla uygun olmayan durumların ortaya çıkışıyla sarsıldı. Bu durum duyguların, içgüdünün ve diğer psikolojik unsurların siyaset üzerindeki etkisine olan ilgiyi arttırdı. Bu gelişmelerle rasyonel olmayan insan kabulü geliştirildi. Rasyonel olmayan insan dürtülerinin insan davranışları üzerindeki etkisini vurgulayan en etkili teorilerden bazıları 20.yüzyılın başlarında Freud

⁷² Heywood, 2004, ss. 17-20.

⁷³ Heywood, 2004, ss. 20

Psikolojisi ile alakalıydı. Freud rasyonel hesaplamalar yapan ve yargılar üreten bilinçli akıl ile bastırılmış hatıraları ve bir dizi güçlü psikolojik dürtüyü içeren bilinçdışı akıl arasındaki ayrıma dikkat çekti. Freud'un fikirlerini temel yapan düşünürler bu temelde birçok siyasal kuram geliştirdiler⁷⁴.

2.1.1.2.3. İşbirliği-Rekabet Tartışması

Bu tartışma inşa doğasının, özünde “bencil mi?” yoksa “özgeci mi?” olduğu ile ilgilidir. Eğer insan doğası egoist ve çıkarıcı ise rekabet sosyal yaşam için kaçınılmazdır ve bir noktaya kadar faydalıdır. Bu teoriler doğal haklar, özel mülkiyet gibi bireysel fikirlerle yakından ilişkilidir. İnsanlara Tanrı tarafından verilen devredilemez haklar olduğu fikriyle temellenen “İnsan Hakları” kavramının kökeni yine bu teorilerle ilişkilidir. Ayrıca bu teoriler bireylerin kendi ilgi alanları peşinde koşma fırsatı bulduğu iddia edilen kapitalist ekonomik düzen/pazar ekonomisi modellerini haklı çıkarmak için dayanak olmuştur. Bentham ve Mill'in temsilcisi oldukları, 18. ve 19. yüzyıllarda gelişen utilitarizm “bencil insan doğası” anlayışına nesnel ve bilimsel bir temel oluşturmaya girişmiştir. Bentham, insanın asıl olarak haz ve fayda arayan bir varlık olduğunu savundu. O'na göre haz ve mutluluk ‘iyi’, acı ve mutsuzluk ise ‘kötü’ dür. İnsanlar hazlarını maksimize acılarını minimize etmek için fayda hesabı yaparak hareket ederler. İnsan doğasına dair bu kabul ekonomik ve siyasal kuramlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. İktisat bilimi çok büyük oranda maddi fayda maksimizasyonu peşinde koşan ‘homo economicus’ anlayışı üzerine kuruludur. . İnsan doğasının bencil olduğu anlayışı genellikle Darwinizmin temel görüşü olan “doğal seleksiyon” teorisine dayandırılmıştır⁷⁵.

İnsan doğasına dair kabuller, insanların, sıradan kalabalıktan topluma giden süreçte nasıl bir hukuk düzemi geliştirdiklerinde belirleyici olacaktır. Aşağıda ele alınacak hukuk kuramları bu bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

2.1.2. Siyasal Finans Kapsamında Hukuk Kuramları

Hukuk, ancak toplumun onayı ile geçerlik kazanabilir. Toplumun büyük çoğunluğunun onaylamadığı yasaların uzun süre geçerli olması ya da istenen sonucu

⁷⁴ Heywood, 2004, ss. 20-23.

⁷⁵ Heywood, 2004, ss. 20-23.

vermesi pek de mümkün olmayacaktır. Finansın *Artan Yararlar İlkesi*, hukuk kurallarının geçerli olabilmesinin ön şartını açıklaması açısından dikkate değerdir. Buna göre; insanlar toplumu kendilerine öncelerken ve kurallara uyarken belirli bir süre içerisinde elde edecekleri fayda ve zararın değerlendirmesini yapmaktadır. Burada, çıkarı peşinde koşan insan doğası kabulüne dayalı bir hukuki çıkarım olduğu söylenebilir.

Finansın *Sermaye Piyasalarının Etkinliği* ilkesinde, sağlıklı bir toplumun doğru bilgiye ulaşabilme imkanına sahip olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda basın-yayın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi hakların hukuk teorileri ile doğrudan bir bağlama sahip olduğu görülebilir. Yine *Değerli Fikirler* ilkesinde; özel mülkiyet, fikri mülkiyet haklarının da gerekliliğinden bahsedilmiştir. İnsanlara tanınacak haklar bağlamında finansın temel ilkelerinin yönlendirici nitelik taşıdığı söylenebilir.

Opsiyonlar Değerlidir ilkesinde, yönetilenlerin yönetenleri değiştirebilme opsiyonuna sahip olmalarını ifade ettiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda “serbest seçim” hakkının da vurgulanması gerekmektedir. Bu da anayasal hukuk kapsamında hukuk teorileri ile ilişkilendirilebilir.

Paranın Zaman Değeri ilkesinde de özel mülkiyet ve serbest girişim hakkının ön şart oluşu vurgulanabilir. Bunun borç ilişkilerinin düzenlenmesi ve yaptırımlarının düzenlenmesi hukuk teorileri kapsamında değerlendirilebilir.

Hukuk; “toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze” anlamına geldiği gibi “bu yasaları konu alan bilim” anlamında da kullanılmaktadır.⁷⁶ Diğer bir ifadeyle hukuk; bir toplumun davranışlarını düzenlemek için kullanılan ve genellikle bir hükümet tarafından oluşturulan kanunlardır⁷⁷. Bentham’a göre hukuk, “hükümler kuvvet tarafından vaz’edilen veya benimsenen ve hükümler kudretin hâkimiyeti altındaki insanların hareket tarzlarını tâyin eden kaidelerin bütünü” şeklinde ifade edilmektedir.⁷⁸

Toplum ile ilgili farklı disiplinlerin ‘hukuk’ kavramını değerlendirmelerinde bir takım farklılıklar olabilmektedir. Sosyolojik açıdan hukuk; sosyal yaşamın uyulması zorunlu olan standartlarını, normlarını ifade etmektedir. Siyaset bilimciler ise hukuku daha özel bir şekilde algırlar. Onlara göre hukuk; yalnızca modern

⁷⁶ TDK, Basın Bülteni, **Basın Bülteni**, < www.tdk.gov.tr/ > (Erişim: 24.03.2018)

⁷⁷ Cambridge Dictionary, **Basın Bülteni**, < dictionary.cambridge.org/ > (Erişim: 24.03.2018)

⁷⁸ Adnan Güriz, **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 184, Ajans-Türk Matbaası, 1963, s. 90.

toplumlarda bulunan ve diğler sosyal kurallar ve normlardan açık bir şekilde ayrılan farklı bir sosyal kurumdur. Hukuk genel anlamda emirler, yasaklar ve hakları içeren kurallar setidir. Ancak hukuku diğler sosyal kurallardan ayırt eden özellikler vardır. Bunlardan ilki; hukuk kuralları devletin isteğini yansıtmaktadır ve bu sebeple diğler tüm sosyal kurallara göre önceliklidir. İkincisi; hukuk kurallarına uyulması zorunludur. Üçüncüsü; hukuk kurallarının bir aleniyet taşımasıdır. Bu kuralları ihlâl edenlere uygulanacak olan cezalar önceden bilinmektedir⁷⁹.

Hukuk incelemeleri, “hak” ve “adalet” kavramlarının da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim hukuk kuralları çoğu zaman hak ve adalet açısından değerlendirmeye maruz kalmaktadır.

2.1.2.1. Hak Kavramı

Hak, doğası gereği bir “borç (ödev,yükümlülük)” olgusuyla birlikte meydana gelir. Kişisel bir hak, diğler kişi ya da kişilere birer borç ya da ödev yüklemektedir. Grotius, Pufendorf gibi düşünürler hak kavramını, “yetki” kavramı ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu görüşe göre ‘hak’, sahibine ahlaki nitelikli bir yetki sağlamaktadır ki hak sahibi bu yetkiyle diğler kişilerin davranışlarını etkileme gücü elde eder. Hak sahibinin bu yetkisi diğler kişi ya da kişilerin bir yükümlülüğünden kaynaklanmakta ya da onlara bir ödev (yükümlülük) yüklemektedir. Doğal hukuk teorisine göre insanlar doğuştan eşit oldukları için kimse diğlerleri üzerinde bir hakka sahip değildir. Hak-borç ilişkisi kişilerin karşılıklı iradeleriyle meydana gelmektedir⁸⁰.

Hak kavramının kökeni ve kapsamı üzerine çok sayıda tartışma vardır ancak bu tartışmalar ‘hak’ kavramını kabul edenler ve reddedenler olarak iki ana başlıkta incelenebilir. Hak kavramını kabul eden teorilerden bazıları; irade teorisi, menfaat teorisi, karma teori ve beyan teorisidir. Menfaat teorisinin görüşleri bu çalışma açısından önemlidir. Menfaat teorisi hak kavramının temelinde menfaatin olduğunu savunmaktadır. Hak kavramını reddeden düşünürler ve akımlar; Bentham, Duguit, Kelsen ve Amerikan Realistleri, İskandinav Realistleri olarak sıralanabilir⁸¹.

⁷⁹ Heywood, 2004, s. 153.

⁸⁰ Güriz, 1963, ss. 120-121.

⁸¹ Güriz, 1963, ss. 121-123.

2.1.2.2. Adalet Kavramı

Adalet, sahip olunmayan ancak olunması gerektiğine inanılan şeye bir taleptir. Bu şey siyasi, sosyal ya da ekonomik olabilir. Önemli olan bu şeyin onu hak ettiğine inanılana teslim edilmesidir. Adalet bu şekilde tanımlansa da adaletin ne olduğu, istenenin ne olduğu tartışmaları devam etmektedir⁸².

Devlet isimli eserinde toplumun üreticiler, koruyucular ve yöneticiler olmak üzere üç sınıftan oluşması gerektiğini savunan Platon adaleti (doğruyu) her bir sınıfın kendi işini yapması olarak tanımlamaktadır⁸³.

Aristoteles, Nikomakhos'a Etik isimli eserinde adaleti farklı görünüşleri üzerinden bir ayrıma tabi tutmuştur. O adaleti bir tarafta "eşitlik" kavramıyla ilişkilendirerek "dağıtıcı adalet" kavramına, diğer tarafta "hak" kavramıyla ilişkilendirerek "denkleştirici adalet" kavramına ulaşmıştır. Aristoteles'in bu görüşleri klasik liberalizmin "kural adaleti" ve "hakkaniyet olarak adalet" kavramlarının kaynağını oluşturmaktadır⁸⁴.

Kural Adaleti ya da Prosedürel: Adalet: Klasik liberalizmin savunduğu bu görüş toplumdaki paylaşımın adil olup olmayışını bireyler arası temelde ele almaktadır. Asıl olan bireylerin kendi aralarında paylaşımında bulunurken referans aldıkları 'kurallar' olmalıdır⁸⁵. *Hakkaniyet Olarak Adalet:* Bu teori John Rawls tarafından geliştirilmiştir. Rawls'ın teorisinin iki temel amacı vardır; ahlaki değer yargıları ile adalet arasında uyumun sağlanması ve faydacı ahlak anlayışına alternatif olacak evrensel bir ahlak anlayışı geliştirmek⁸⁶.

Bunların haricinde, tarih boyunca birçok farklı düşünürün farklı adalet tanımları vardır. Örneğin Hugo Grotius'a göre "söze bağlılık" adaletin temel gerekliliğidir. Hobbes'a göre *sözleşmeye uymamak* adaletsizliktir. Kant ise adaleti "hiç kimseye zarar vermemek, şerefli bir yaşam sürmek ve herkesin hakkını teslim etmek" gibi ödevlere dayandırmıştır⁸⁷. Farklı adalet ve hak anlayışları hukuk teorilerinin farklılaşmasında etkili olmaktadır.

⁸² Serpil Tunç, "Sosyal ve Ekonomik Adalet", **Siyaset Felsefesi II**, 2. Baskı, (Ed. Harun Tepe), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2383, Eskişehir, 2013, s. 39.

⁸³ Platon, **Devlet**, 5. Baskı, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, 1985, s. 123.

⁸⁴ Tunç, 2013, s. 40.

⁸⁵ Tunç, 2013, s. 42.

⁸⁶ Tunç, 2013, s. 42.

⁸⁷ Güriz, 1963, s. 64.

2.1.2.3. Siyasal Finans Kapsamında Hukuk Kuramları

Hukuk ve ahlâk arasındaki ilişki hukuk teorileri ve dolayısıyla siyaset kuramı açısından önemli bir ayrıma sebep olmaktadır. Hukukun başlangıcı, doğası, amacı ile ilgili sorular filozofların en çok kafa yorduğu problemlerden olmuştur. Örneğin; Hukuk ile ahlâk arasında net bir ayırım var mıdır? ya da Bir toplumdaki hukuk o toplumun etik ilkelerine uymak zorunda mıdır? Bu ve benzeri sorular hukuk teorisinde temel iki karşıt görüşün en önemli ayırım noktalarını işaret etmektedir. Hukukun bir ahlâk sistemi içerisinde kök saldığını ya da öyle olması gerektiğini savunan düşünürler bir tür ‘doğal hukuk teorisi’ benimsemişlerdir. Hukukun ahlâk kurallarından bağımsız olduğunu ve hükümet tarafından oluşturulduğunu savunanlar ise “pozitif hukuk teorisi” olarak bilinen görüşün temsilcileri olmuşlardır. Bunlar haricinde bir çok hukuk teorisi geliştirilmiştir.

Hukuk Teorileri						
Doğal Hukuk Teorisi	Faydacı Ahlâk ve Hukuk Teorisi	Pozitif Hukuk Teorisi	Realist Hukuk Teorisi	Tarihsel Hukuk Teorisi	Sosyolojik Hukuk Teorisi	Marxist Hukuk Teorisi

Şekil-8: Hukuk Teorileri

2.1.2.3.1. Doğal Hukuk Teorisi

Doğal hukuk teorisi, günümüzde etkisi en büyük olan teori olmakla birlikte birçok farklı teoriyi bünyesinde barındıran bir üst başlık niteliği taşımaktadır. Bu farklı teorilerin doğal hukuk teorileri olarak sınıflandırılabilmesine olanak tanıyan temel ortak özellikleri mevcuttur. Öncelikle bu teoriler normatif niteliklidirler. Toplumda “var olan” hukuk yerine “olması gereken” hukuk ile ilgilenmişlerdir. Bu teorilerin diğer bir ortak özelliği; zaman, mekan ve toplumlara göre farklılaşmayan, tüm zamanlarda tüm toplumlar için geçerli olan hukuk kurallarının var olduğunu

savunmalarıdır. Doğal hukuk teorisyenleri doğal hukuk kurallarının keşfedilmesinde *insan aklına* özel bir önem vermişlerdir. Ayrıca bu teoriler genellikle bir “doğa durumu” tasarımı üzerine inşa edilmişlerdir. Yine çoğu doğal hukuk teorisi bir “sosyal sözleşme” varsayımından hareket etmektedir. Ancak her bir teorinin “doğa durumu” ve “sosyal sözleşme” kabulleri birbirlerinden önemli derecede farklılaşmakta ve çok ayrı siyasal sonuçlar ortaya koymaktadırlar.

Aristoteles insanların zorunlu birlikteliğine vurgu yapmak için insanı “...doğadan siyasal bir hayvan”⁸⁸ olarak tanımlamıştır. Aristoteles’e göre insan soyu için erkekle dişinin birlikteliği nasıl zorunluysa yönetenle yönetilenin birlikteliği de öyle zorunludur. Bazı insanlar üstün zekâlıdır ve bunlar tehlikeleri önceden görerek tedbir alırlar. Sıradan insanlar için böyle üstün zekalı insanların yönetiminde yaşamak güvenlikleri için gereklidir. Aristoteles’in hukuki fikirleri de insanlar arası eşitsizlik temeli üzerine inşa edilmiştir. O’na göre toplumsal çatışmaların, ihtilallerin sebebi; insanlar arasında zekâ, yetenek vb. konulardaki eşitsizlikler ile ‘siyasi ve hukuki eşitlik’ ilkesinin uzlaştırılamamasıdır⁸⁹.

Hobbes’a göre bütün insanlar eşit olarak doğar. Bazı insanların fiziki gücüne karşı diğer insanların birleşerek ya da hileye başvurarak eşitlik sağlayabileceğini savunan Hobbes, insanların eşit olması birbirlerine güvensizlik beslemelerine, bunun da sonunda çatışmalarına sebep olduğunu iddia etmiştir. İnsanların rekabet, güvensizlik ve şan/şeref isteği sebebiyle çatıştıklarını savunan Hobbes’a göre insan doğası genel anlamda kötüdür. Tüm insanları sınırlayan büyük bir güç olmaksızın çatışma durumu ortadan kalkmayacak ve insanlar sürekli bir savaşın içinde olacaklardır. Hobbes’a göre böyle bir savaşın adaletsiz olduğu savunulamaz çünkü genel bir güç olmaksızın hukuk kuralları konulamaz ve hukuk kuralları olmadan da adalet ya da adaletsizlik kavramları anlamsızdır. Genel bir savaşım durumunda mülkiyetten de söz edilemez çünkü gücü yeten her şeyin sahibidir. Böyle bir durum içinde kalan insan; ölüm korkusu, rahat bir yaşam arzusu ve çalışarak bunu sağlama umudu ile güvenli bir ortamın yollarını aramıştır. Akıl, insanların üzerinde uzlaşacağı, savaş ortamını barış ortamına çevirecek şartları ortaya koyar ki bunlara ‘Doğa Yasaları’ denir⁹⁰.

⁸⁸ Aristoteles, **Politika**, 2. Baskı, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, 1983, s. 9.

⁸⁹ Güriz, 1963, s. 160.

⁹⁰ Thomas Hobbes, **Leviathan**, 6. Baskı, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 92-96.

Siyasal liberalizmin kurucularından John Locke da doğal hukukun savunucularındandır. İnsanların üzerinde uzlaştıkları evrensel ahlak kurallarının olmadığını iddia eden Locke⁹¹, epistemolojik açıdan empiristtir. Locke, doğal hukuk anlayışını bir ‘doğa durumu’ kabulü üzerine inşa etmiştir. O’na göre, Tanrı tüm insanları (sahip oldukları haklar bakımından) eşit yaratmıştır. Bu eşitlik insanların yaşamları, sağlıkları, hürriyetleri ve mülkiyetlerini koruma hakkına sahip olduklarını ifade eder. Çünkü kimse diğerleri üzerinde herhangi bir üstünlüğe sahip değildir. O halde hiç kimse diğerlerinin haklarına da dokunamaz. İnsanlar doğa durumunda böyle bir eşitlik durumundadırlar. İnsanlar özgürdür ancak bu özgürlük kendilerini ya da mülkiyetindekileri yok etme özgürlüğünü içermez. İnsanoğlu bu sonuçlara “akıl” aracılığıyla ulaşır ve bu sebeple en temel doğa yasası akıldır. “Akıl” yani temel doğa yasası, her insana temel haklar vermenin yanı sıra kendi ve diğerlerinin varlığını koruma sorumluluğu yükler. Dolayısıyla bir insanın, haklarına karşı yapılan saldırıyı önleme, saldırganı cezalandırma ve zararını tazmin ettirme hakkı vardır. Ancak insanlar böyle durumlarda tarafsızlıklarını koruyamazlar ve adaletten ayrılabilirler. Bu sebeple insanlar bir “sosyal sözleşme” ile temel haklarının korunması, suçluların tarafsız bir şekilde cezalandırılması için *sivil toplumu* ya da *devleti* oluştururlar. Devletin ve hukukun ödevi insanların yaşamlarını, hürriyetlerini ve mülkiyetlerini korumaktır⁹².

2.1.2.3.2. Faydacı Ahlâk Ve Hukuk Teorisi

17. ve 18. Yüzyıllarda Batı dünyasındaki düşünce sisteminin epistemolojik kaynaklı iki farklı oluşum şeklinde temellendiği görülmektedir. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ve Anglo-Sakson Hukuk Sistemi ayırımının kökeninde de etkili olan bu ayırım rasyonalizm ile empirizm karşıtlığına dayanmaktadır⁹³. Özellikle 18. Yüzyılda Kıta Avrupası felsefe sistemi, doğru bilginin kaynağı olarak gördüğü “*insan akli*” sayesinde “*a priori*” olan ahlak ilkelerine ulaşılabilceği savunuyla Tabii Hukuk anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır. Buna karşın Anglo-Sakson Hukuk

⁹¹ Mustafa Cihan, John Locke’un Ahlak Üzerine Düşünceleri, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 10, 2004, s. 102.

⁹² John Locke, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, 3. Baskı, (Çev. Fahri Bakırcı), Tarcan Matbaası, 2016, ss. 13-14.

⁹³ Güriz, 1963, s. 235.

anlayışının temelini oluşturan İngiliz felsefesi epistemolojik olarak empirizmin savunucusu olmuştur. Locke başta olmak üzere Hume, Bentham, J.S. Mill gibi birçok İngiliz düşünür doğru bilginin kaynağını insanın duyu organları olarak kabul etmişlerdir. Böylece rasyonalizm ve idealizmin aksine evrensel ahlak yasasını reddederek rölativist bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu görüşe göre; insanlar dünyayı duyu organları aracılığıyla tanır ve duyularla algılanan sonuçlar insana “*haz veren- elem veren*” olmak üzere iki halde ortaya çıkar. Her insan hazzı isterken elemden/acıdan kaçır. Böylece insan için haz veren şeyler iyi olurken elem veren şeyler kötü olmaktadır. Bu kabullerle her insanın kendine haz veren şeyler yani kendi faydası peşinde koştuğu görüşü savunulmaktadır.

Fayda ahlakı üzerine temellenen faydacı hukuka göre hukukun amacı adaleti sağlamak değil toplumda en büyük mutluluğu sağlamak ve bu amaca uygun ortamı yaratmaktır⁹⁴. Faydacılığın en büyük temsilcisi kabul edilen Bentham en büyük toplumsal faydanın sağlanması için kanun koyucunun dikkate alması gereken dört temel ilke olduğunu savunmuştur. Bu ilkeler; geçim araçlarını sağlamak, toplumsal refah oluşturmak, eşitliğin sağlanması ve güvenlidir. Bentham’a göre en önemli ilke güvenliğin tesisidir. Bentham hürriyet kavramını güvenlik ile ilişkilendirmiş ve hürriyetin kaynağının güvenliğin temini olduğunu savunmuştur⁹⁵.

2.1.2.3.3. Pozitif Hukuk Teorisi

Pozitif hukuk, “olması gereken hukuk” yerine “var olan hukuk” ile ilgilenmiştir. Bu anlayışa göre asıl olan, mevcut ve gözlemlenebilir hukuktur. Pozitif hukuk, devlet otoritesi tarafından koyulan ve uyulması zorunlu olan, uymayanların cebir ile uydurulduğu hukuku ifade eder. Pozitif hukuk anlayışı; yasaların akla uygunluk, ahlakilik ya da adalete uygun olma gibi kavramlara göre oluşturulmadığını ve bu kavramlara ihtiyacı olmadığını savunur.

Bu anlayışa göre, hukukçuların ya da siyaset bilimcilerin ilgilendiği yasaların belirleyicisi bir siyasi otoritedir. Hukuk yazılı ya da yazılı olmayan bir anayasa tarafından belirlenen egemen bir gücün (devletin) oluşturduğu ya da tanıdığı kurallar

⁹⁴ Güriz, 1963, s. 237.

⁹⁵ Güriz, 1963, s. 244.

bütünüdür. Eğer devlet tarafından tanınmamışsa “doğal hukuk” ya da “kutsal hak” diye bir şey söz konusu değildir⁹⁶.

Pozitif hukuk teorisi, bazı düşünürlerce, tarihi olarak hukukun devletten daha eski olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Nitekim günümüzde dahi devletsiz ilkel toplumlar bulunmakta ve bu toplumların kendilerince bir kurallar sistemi geliştirdikleri bilinmektedir.

2.1.2.3.4. Realist Hukuk Teorisi

Bu teori hukukun geleneksel tanımlarından ziyade onun fiili işleyişiyle ilgilenmektedir. Bu teoriye göre pratikte problemleri çözmede kullanılmayan kurallar ‘yasa’ değil, boş kelimelerdir. Bunlar ancak uygulandıklarında yasa (hukuk) olurlar. Bu sebeple hukuk, yasama organı tarafından oluşturulan kurallar değil yargıç tarafından uygulanan kurallardır. Realist hukuk teorisi, bir mahkemenin verdiği bir kararın gelecekte benzer bir durum için emsal olarak kabul edilmesini benimseyen Anglo-Sakson Hukuk (Ortak Hukuk Sistemi) sisteminin temelini oluşturmaktadır. Kıta Avrupası Hukuk sisteminde ise yasa yapıcı; yargıçlar değil yasama organıdır.

2.1.2.3.5. Tarihsel Hukuk Teorisi

Bu teori hukuku toplumsal işlerdeki sessiz güçlerin bir sonucu olarak değerlendirir. Buna göre yasa ne doğa tarafından yazılmıştır ne de devletin iradesiyle ortaya çıkmıştır. Hukuk; algılanamaz bir niteliğe sahip olan toplumsal gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden hukuk devletten önce ve bağımsızdır. Devletin işlevi hukuku yaratmak değil sadece onu tanımak ve uygulamaktır. Bu teorinin savunucularından Gustav Von Hugo doğal hukuk teorisini reddederek onun yerine belirli bir halkın özellikleri ve deneyimleri tarafından belirlenen bir yasalar kavramı koymuştur⁹⁷.

⁹⁶ Güriz, 1963, s. 246.

⁹⁷ Political Theory, Political Science Paper-I, University of Mumbai, p. 124, **Basım Bülteni**, <archive.mu.ac.in/myweb_test/M.A.(Part%20%20I)%20Political%20Science%20Paper%20%20I%20-%20Political%20Theory%20(Eng)%20-%20Rev.pdf> (Erişim: 20.05.2018)

2.1.2.3.6. Sosyolojik Hukuk Teorisi

Bu kuram tarihsel teorinin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Hukukun, sosyal güçlerin ürünü olduğunu ve bu nedenle sosyal ihtiyaçlar ışığında ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Sosyolojik teori; hukukun organize bir grup tarafından yapıldığını ya da sadece bir egemenliğin emri olduğunu reddeder. Böylece devletin hukuku yaratmadığını sadece sosyal ihtiyaçlardan doğan kurallar ya da uygulamalara bir yasal değer kattığını savunur⁹⁸.

2.1.2.3.7. Marksist Hukuk Teorisi

Marksist hukuk teorisi hukuku önce devlet ile sonra da toplumun ekonomik ve sosyal yapısıyla bütünleştirmektedir. Marx'a göre bir toplumda ekonomik yapı; politik yapı ve hukuki yapı gibi üst yapıların temelini oluşturmaktadır. Hukuk sistemi yaşamın maddi koşulları üzerine inşa edildiği için sadece egemen sınıfın istek ve çıkarlarını yansıtır⁹⁹.

Marksistlere göre hukuk ve devletin varlığının temelinde "özel mülkiyet" vardır. Onlara göre bir toplumda özel mülkiyeti korumak için yapılan kanunlar, üretim faktörlerine sahip olanların sahip olmayanları sömürebilmesine imkân tanıyarak toplumsal sınıfların oluşmasına sebep olur. Bu teoriye göre; özel mülkiyetin, devletin ve hukukun olmadığı bir toplum içerisinde yani komünist bir toplumda insanlar mükemmel bir eşitlik içerisinde yaşayabilirler.

Toplum bir sözleşme olarak kabul edilecek olursa, hukuk bu sözleşmenin metni olarak değerlendirilebilir. Sözleşme metninin imzalanmasıyla (onaylanmasıyla) artık bir toplumdan bahsedilebilir. Bir hukuk sistemi, toplum yapısının temel belirleyicilerindedir. Aşağıda incelenecek olan toplum kuramları, bu bakış açısıyla değerlendirilmelidir

2.1.3. Siyasal Finans Kapsamında Toplum Kuramları

Finansın *Çift Taraflı Muameleler*, *Riskten Kaçınma* ve *Çeşitlendirme* ilkeleri toplumu oluşturan dinamiği açıklamakta kullanılabilir. Hayatta kalma şansını arttırmak için işbirliğine gereksinim duyan insan, esasında yaşamın risklerine karşı

⁹⁸ Political Theory, s. 124.

⁹⁹ Political Theory, s. 124.

önlem almak için toplumu oluşturmaktadır. *Risk- Getiri Mübadelesi* ilkesi kapsamında da insanın toplumsal yaşama gönüllü uyma motivasyonu geliştirdiği savunulabilir. Çünkü kısa vadede kişisel çıkarı yüksek olsa da orta ve uzun vadede, toplum, insan için daha faydalıdır. Tüm bu motivasyonların temelinde yine *İnsan Doğası* vardır.

Mann(2005)'a göre toplum; bölünmez bir bütün, açık kapalı bir sistem ya da belirli bir coğrafi veya sosyal alanla sınırlı insanlar topluluğu değildir. Bazı düşünürler ulus-devlet kavramının etkisiyle toplumu ulusla eşdeğer tutmuşlardır. Bazıları ise toplumu kapitalizm ya da sanayileşme gibi ulus ötesi ekonomik ilişkilerle ilişkilendirmişlerdir. Ancak bunların hiçbiri toplumu tutarlı bir şekilde tanımlayamamaktadır. Toplumun ne olduğunun anlaşılması için bünyesinde barındırdığı ilişkiler ağına bakılması gerekir. Bu ilişkiler; ideolojik, ekonomik, askeri ve siyasal ilişkiler olarak sıralanabilir. Bunlar tek bir toplumsal bütünlüğün boyutları, seviyeleri veya unsurları değil birbiriyle çakışan “sosyal etkileşim” ağlarıdır¹⁰⁰.

George Wright'a göre toplum; gruplardaki bireyler arasında var olan bir ilişkiler sistemidir¹⁰¹.

Ralph Linton'a göre; iyi tanımlanmış sınırlarıyla bir sosyal birim olarak kendi düşünce ve organizasyonlarına sahip olmak için yeterince uzun süredir birlikte yaşan ve çalışan insan grubuna toplum denir¹⁰².

Adam Smith, toplumu; doğal ekonominin suni bir aracı olarak tanımlarken, A.W. Green ise; bireylerin ilişki içinde olduğu en büyük grup olarak tanımlamıştır. Maclver'a göre toplum; her zaman değişen ilişkiler ağıdır¹⁰³.

Farklı toplum tanımları dikkatlice incelendiğinde göze çarpan kavramlar “etkileşim” ve “ilişkiler ağı” olmaktadır. O halde toplum; bireylerin diğer bireyler, bireylerin toplum ya da toplumların diğer toplumlarla olan etkileşimi ile oluşturulan ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir. Buna göre farklı toplum teorilerinin oluşmasına neden olan potansiyelin “etkileşim” ve “ilişkiler ağı” kavramlarının niteliğinde gizli olduğu söylenebilir.

Toplum üzerine düşüncüler felsefenin doğuşuna kadar geri götürülebilir. Bu sebeple “toplum” problemi öncelikle felsefenin konusudur. Ancak özellikle endüstri

¹⁰⁰ Michael Mann, **The Sources of Social Power**, Volume: 1, Cambridge University Press, 2005, pp. 1-2.

¹⁰¹ Study Lecture Notes, **Basın Bülteni**, <www.studylecturenates.com> (Erişim: 20.02.2018)

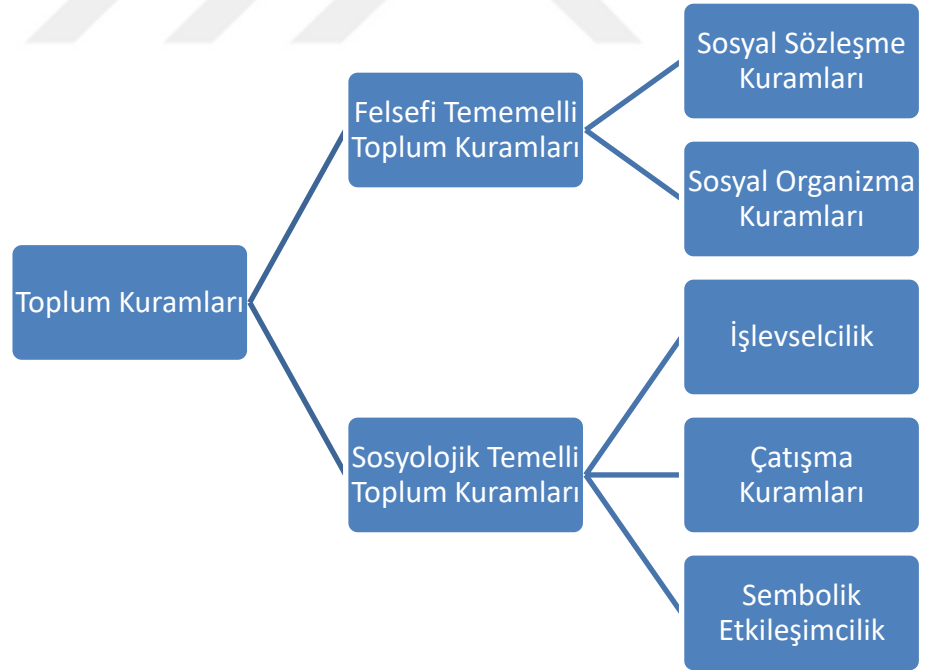
¹⁰² Study Lecture Notes, **Basın Bülteni**, <www.studylecturenates.com> (Erişim: 20.02.2018)

¹⁰³ Study Lecture Notes, **Basın Bülteni**, <www.studylecturenates.com> (Erişim: 20.02.2018)

devrimi sonrası üretim şeklinin değişmesiyle kırsaldan şehirlere göç dalgasının başlaması ve şehirlerde farklı toplumsal sınıfların belirmesi, beraberinde birçok problemi de birlikte getirmiştir. Bu durum da “sosyoloji” biliminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplum felsefesi doğası gereği topluma dair normatif bir yaklaşım sergilerken sosyoloji daha spesifik konulara olgusal bir yaklaşımı benimsemiştir.

Ancak sosyolojinin başlangıçta pozitivist olan yaklaşımı zamanla eleştirilere hedef olmuş ve yorumlayıcı, eleştirel gibi alternatif yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Her ne kadar toplum felsefesi ile sosyolojiyi kesin çizgilerle birbirinden ayırmaya çalışmak yanlış olsa da temel olarak yöntemde bir ayırımdan söz edilebilir. Sosyoloji hangi yaklaşımı belirlerse belirlesin sonuç olarak bir bilim dalıdır. Ancak felsefe bilimsel çerçevede kalmak gibi bir sınırlanma zorunluluğu hissetmeden toplumsal problemleri ele alabilmektedir. Şu da bir realitedir ki her sosyolojik yaklaşım esasında belirli bir felsefi kabulün ürünüdür. Bu bağlamda toplum felsefesinin sosyoloji için bir temel teşkil ettiği söylenebilir.

Toplum kuramları felsefi ve sosyolojik bakış açılarından ayrı ayrı sınıflandırılabilir.

Şekil-9: Toplum Kuramları

2.1.3.1. Felsefi Temelli Toplum Kuramları

Filozoflar toplumun ne olduğu konusunda iki ana gruba ayrılmışlardır. Bazıları toplumun başlı başına bir varlık olduğunu savunur. Nasıl ki bir vücut ayrı ayrı canlı hücrelerden oluşan bir varlıksa toplum da bireylerden oluşan ancak başlı başına kendisi varlık olan bir yapıdır. Yani bütünü kendisi, parçaların toplamından fazla bir ve farklı bir şeydir. Diğer grup filozoflar için temel gerçeklik bireydir. Onlar için toplum, birlikte çalışan ve yaşayan insan gruplarını tanımlayan basit bir kelimedir. Toplumu anlamak için bireyi, onun kişiliğini ve davranışlarını anlamak gerekir. Bu görüş toplumu oluşturan asıl unsur olan bireyi anlamamanın toplumu anlamak için yeterli olduğunu savunmaktadır¹⁰⁴.

Felsefi Temelli Toplum Kuramları ikiye ayrılır; Sosyal Sözleşme Kuramları ve Sosyal Organizma Kuramları.

2.1.3.1.1. Sosyal Sözleşme Kuramları

Bu kuramlar bireyi önceleyen kuramlardır. Hobbes, Locke, Rousseau ve günümüzde önemli bir etkisi olan John Rawls (Bir Adalet Teorisi isimli kuramı) bu görüşün savunucularıdır. Toplumu (dolayısıyla devleti) bireyler arası bir sözleşme olarak kabul eden bu kuramlar tarihi bir gerçeklikten ziyade normatif birer kabuldürler. Primattan geldiği iddia edilen ilkel insanların oturup birbirleriyle sözleşme yaptıklarını düşünmek komik olacaktır. Nasıl ki Bohr atom modelini anlatırken insanların basitçe anlayabileceği bir örnek olarak güneş sistemiyle analogi kurduysa “sosyal sözleşme” kavramı da filozofların toplumu anlatmak için kullandıkları bir modeldir. Bu kuramların ortak kabulüne göre; toplum, insanların bir takım faydalar sağlamak için bazı fedakârlıklar yapmayı kabul ettikleri bir sözleşmedir. Sözleşme bize toplumda insanlar arası ilişkilerde neyin önemli olduğunu söyler, insan doğası ile ilgili bilgi verir. Çünkü tek tek bireyler bu sözleşmenin taraflarıdır. Sözleşme yapan birey öncelikle rasyonel bir birey olmalıdır. Çünkü uzun dönemli büyük faydalar için kısa dönemli küçük faydalardan feragat etmeyi bilmelidir. İkincisi, sözleşme yapan birey sosyal olmalıdır. Diğer kişiler

¹⁰⁴ Phil Washburn, **Philosophical Dilemmas: Building a Worldview**, (Ed. Matthew Del Nevo), Oxford University Press, 1997, p. 4.

olmadan yaşamın zor olacağını bildiği için diğer insanlarla birlikte yaşamaya istekli olmalıdır. Böylece diğer kişilerle uzlaşmanın önemini bilecektir¹⁰⁵.

2.1.3.1.2. Sosyal Organizma Kuramları

Bu kuramlar bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan toplumun bireyden farklı bir yapı oluşturduğunu savunurlar. Nasıl ki bir organizma örneğin insan vücudu birçok farklı işleve sahip organın bir araya gelmesiyle oluşmasına rağmen tek tek organlarla kıyaslandığında onlardan farklı ve daha üstün bir yapıysa toplum da aynı şekilde kendini oluşturan bireylerden farklı ve daha üstün bir yapıdır. Burada bir toplum ile bir organizma arasında analogi kurulmaktadır. Bu kuramlara göre birey; rasyonellik, sosyallik gibi özelliklerini içinde yaşadığı toplumdan kazanmaktadır¹⁰⁶.

2.1.3.2. Sosyolojik Temelli Toplum Kuramları

Sosyolojik açıdan toplum kuramları kronolojik gelişim süreci bakımından klasik kuramlar ve modern kuramlar olarak iki başlıkta incelenmektedir. Burada modern sosyoloji kapsamında ele alınan üç kuram incelenecektir; İlevselcilik, Çatışma Kuramları ve Sembolik Etkileşimcilik.

2.1.3.2.1. İşlevselcilik

Sosyolojide “işlevselci kuramlar” olarak bilinen kuramların felsefi kökenleri sosyal organizma kuramlarına dayanır. Toplum çalışmalarında pozitivist bir yöntemi benimseyen işlevselci kuramlar, toplumu canlı bir organizma olarak ele almışlardır¹⁰⁷. Özellikle Durkheim’ın çalışmaları ile önemli bir gelişim gösteren işlevselcilik¹⁰⁸ 20. Yüzyılda daha da ilerletilmiştir. Canlı organizmanın biyolojik bir sistem olarak kabul edilmesine benzer olarak toplumlara da sistem yaklaşımı

¹⁰⁵ Washburn, 1997, s. 5.

¹⁰⁶ Washburn, 1997, s. 7.

¹⁰⁷ Gönc Şavran, 2013, s. 50.

¹⁰⁸ Kemal Aydın, Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 8, 2014, s. 215.

uygulanmıştır. Özellikle Talcott Parsons'un bu konudaki çalışmaları ile işlevselcilik, yapısal işlevselcilik olarak anılmaya başlamıştır¹⁰⁹.

Bu görüş birçok politik düşünür tarafından benimsenmiştir. Özellikle de muhafazakar ve faşist görüş, işlevselci teorilerle büyük bir uyum göstermiştir. Toplumdaki sosyal sınıflar, politik kurumlar, ekonomik yapılar vb. unsurlar; insan vücudundaki beyin, kalp, mide, eller vb. organlar gibi kabul edildiğinde bunlar arasında bir eşitsizliğin olduğunu savunmak tutarlı olmaktadır. O halde bir toplumda önem düzeyi farklı gruplar yani bir takım eşitsizlikler olması doğal olmaktadır¹¹⁰.

2.1.3.2.2. Çatışma Kuramları

Felsefi açıdan sosyal sözleşme ve sosyal organizma olarak farklılaşan toplum kuramlarının ortak bir paydada birleştiği görülmektedir. Bu iki kuram da toplumsal bir uzlaşımın varlığı varsayımı ile hareket ederler. Nitekim bir sosyal sözleşmenin varlığı zaten bir uzlaşmaya bağlıdır. Yine bir organizmanın canlı varlığının devam ediyor olması, kendi alt birimlerinin birlikte uyum içerisinde işlevlerini yerine getirdikleri kabulünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada toplumun, kendini oluşturan unsurlarının esasında bir uzlaşma değil de bir çatışma dinamiğine sahip olduklarını savunan kuramlar sosyolojik açıdan farklı bir sınıflandırmaya yol açmıştır¹¹¹.

Bu görüş Karl Marx ile ilk kez kuramlaştırılmıştır. Marx toplumun “özel mülkiyet” temelinde farklılaşan sınıflar arası bir çatışma sahnesi olduğunu savunmuştur. Marx'ın ekonomik temelli çatışma kuramı birçok düşünür tarafından farklı yaklaşımlarla çeşitlendirilerek çok sayıda yeni kuramların oluşturulmasına sebep olmuştur¹¹².

Marx'ın görüşleri üzerine geliştirilen Neo Marxist teoriler olduğu gibi farklı çatışma kuramları da vardır. Bu çatışma kuramları Marx'ın ekonomik temelli sınıf çatışması görüşlerini eleştirerek toplumdaki çatışma dinamiğini çok farklı sebeplerle

¹⁰⁹ Gönc Şavran, 2013, s. 50.

¹¹⁰ Heywood, 2004, s. 44.

¹¹¹ Gönc Şavran, 2013, s. 53.

¹¹² Jonathan H. Turner, **The Structure of Sociological Theory**, 5 th Edition, (Çev. Ümit Tatlıcan), Wadsworth Publishing Company, 1991, ss. 1-3.

ilişkilendirmektedirler. Örneğin; önemli çatışma kuramcılarında Ralf Dahrendorf toplumdaki çatışmanın ‘güç’ odaklı olduğunu savunmuştur¹¹³.

Toplumdaki farklı çıkar gruplarının çatışmasına dikkat çeken ‘Çoğulcu(Plüralist) Teori’ çatışmayı toplumun temeli olarak görmek yerine açık ve rekabetçi bir politik sistemin şiddet ve huzursuzlukları önleyerek istikrarı ve sosyal dengeyi sağlama kapasitesine sahip olduğunu savunur. Diğer yandan ‘Elitist(Seçkinci)’ toplum teorileri toplumda küçük bir azınlığın gücüne odaklanırlar ve elitler ile avam arasındaki çatışmaya vurdu yaparlar. Bu sebeple elitist teoriler sosyal düzeni sosyal bir uzlaşından çok örgütsel üstünlük, manipülasyon ve baskı gibi kavramlarla ilişkilendirirler. Faşist düşünürler de kitlelerin itaatini gönüllü olarak sağlayabileceklerine inandıkları için elitist teorinin sosyal organizma kuramıyla sentezlenmiş özel bir türü sayılabilirler¹¹⁴.

2.1.3.2.3. Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik etkileşimcilik diğer toplum kuramlarının aksine topluma yapısal bir bakış açısıyla yaklaşmaz. Bunun yerine toplumu oluşturan bireylerin günlük etkileşimlerine odaklanarak, bireylerin geliştirdikleri semboller aracılığıyla her türlü şeyi nasıl anlamlandırdıkları ve bu anlamlandırma süreci sonunda nasıl bir toplum tasavvuru geliştirdiklerini ortaya koymaya çalışır. Bu görüşe göre toplum bireyden bağımsız gerçekliklerden değil bireylerin yaşadıkları çevreyi anlamlandırmaları ile kendileri tarafından yaratılmaktadır. İnsanlar zihinlerinde bu toplumu yaratırken çevreyi ve nesneyi kullanırlar ancak nesnelere kendi özünde bir anlam içermezler. Nesnelere anlamlandıran bireyin kendisidir. Birey çevreyi anlamlandırırken içinde yaşadığı toplumdan da etkilenmektedir. Ayrıca bu anlamlandırma süreci dinamik bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple çevrenin anlamlandırılması dolayısıyla toplum sürekli değişen bir yapıdadır¹¹⁵.

Bir toplumun oluşum süreci aynı zamanda bir iktidarın da oluşum süreci olarak görülebilir. Çünkü toplumu oluşturan sözleşmenin temel konularından biri de yönetimin ne şekilde olacağıdır. Dolayısıyla aynı süreçte, toplumsal uzlaşısı ile

¹¹³ Gönc Şavran, 2013, s. 53.

¹¹⁴ Heywood, 2004, s. 45.

¹¹⁵ Gönc Şavran, 2013, s. 54.

uyumlu bir iktidar şeklinin ortaya çıkması beklenebilir. İncelenecek olan iktidar kuramları bu bağlamda değerlendirilmelidir.

2.1.4. Siyasal Finans Kapsamında İktidar Kuramları

Finansın *İşaret Verme* ve *Davranış* ilkeleri, iktidarın toplum tarafından kabul görüp görmediğinin, başarısının ve geleceği ile ilgili öngörülerin yapılmasında açıklayıcı olabilir. *Değerli Fikirler* ilkesi bir toplumda iktidara gelmenin yolları hakkında fikir verebilir. *Opsiyonlar Değerlidir* ilkesi toplumun iktidar üzerinde söz sahibi olması gerektiğinin ifadesi olarak değerlendirilebilir. *Paranın Zaman Değeri* ilkesi bir toplumda iktidarı elde bulundurmanın ön şartları ve bu süreçte borç ilişkilerinin önemi hakkında fikir verebilir. Sonuç olarak finansın temel ilkelerinin iktidar ile doğrudan bağları olduğu savunulabilir.

2.1.4.1. İktidar Kavramının Tanımı

İktidar kavramı en temelde “*bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilmesi, yönlendirebilmesi veya denetleyebilmesi anlamının yanı sıra toplumu yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite veya organ*¹¹⁶” anlamlarına da gelmektedir. Bir sistemde karar verici yapı da bir güç unsurunu (yönetim) ifade eder¹¹⁷.

İktidar kavramı, siyaset biliminde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Sıradan kullanımda yetenek, güç veya kapasite anlamlarına gelen iktidar kavramı, sosyal ve politik teoride “*bir şeyleri yapma yeteneğini ve sosyal etkileşim içinde etki üretme kapasitesini*” ifade etmektedir. İktidar kavramı bu perspektiften ele alındığında bir tür davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özellikle sosyal ilişkilerin ve sosyal etkileşimlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, iktidar kavramı, siyaset kavramı ile temelde eş güdümlü bir kavramdır. Bu nedenle çoğu zaman iktidar kavramı, siyasetten ayrı bir varoluş olarak kabul edilmemektedir.

¹¹⁶Ömer Demir, Sosyal Bilimler Sözlüğü, **Basın Bülteni**, <omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/> (Erişim: 12.06.2018).

¹¹⁷ İlter Akat, Gönül Budak ve Gülay Budak, **İşletme Yönetimi**, 4. Baskı, Barış Yayınları, İzmir, 2002, ss. 330-332.

Catlin'e göre siyasal bilim, "iktidar bilimi" olarak kabul edilmektedir. Russell'e göre, sosyal bilimlerdeki temel kavramın "iktidar" olduğu vurgulanmaktadır. Morgenthau'e göre ise "iktidar mücadelesi ve kullanımı esasında siyasetten başka bir şey değildir"¹¹⁸.

Foucault'ya göre iktidar "çoğul", "olumlu", "üretken" ve "ilişkisel" olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda iktidar birçok biçimde karşımıza çıkmaktadır. İktidar, tüm toplumsal ilişkilere yayılmış bir ağa benzetilmektedir. Ayrıca iktidar tek başına bir tarafın sahip olduğu etki olarak kabul görmemektedir¹¹⁹. Foucault'un üzerinde durduğu en temel nokta ise iktidarın nasıl uygulandığı ve söz konusu uygulama sonuçlarının çözümlenmesidir¹²⁰.

İktidar kavramı söz konusu tanımlarının yanı sıra, Kenneth E. Boulding tarafından kullanım biçimleri açısından "yıkıcı iktidar", "üretken iktidar" ve "bütünleştirici iktidar" şeklinde incelenmektedir.¹²¹

Robert Dahl'ın tanımına göre iktidar, "A aktörünün B aktörü üzerinde söz sahibi olması ve bu şekilde A aktörünün yapamayacağını, B aktörüne yaptırabilme kapasitesi ve yeteneği"¹²² anlamına gelmektedir.

Sartori, "Demokrasi Teorisine Geri Dönüş" adlı kitabında iktidar, politika vb. kavramları sorunlu kavramlar olarak ele almaktadır. Bu nedenle söz konusu kavramları demokrasi kavramından ayırıştırarak demokrasiye yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Sartori'ye göre sorunlu kavram olarak ifade edilen iktidar kavramı ise "yetki kullanımı" anlamına gelmektedir¹²³.

Arnold Wolfers'a göre, iktidar "bir kişinin(ya da güç odağının) yapılmasını istediği ya da yapılmamasını istediği şeyler için diğer insanlar üzerinde kontrol ve yönlendirme gücü" olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda iktidar ile yetki/otorite kavramlarının yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Diğer yandan, yetki/otorite kullanımı, siyasi şekilde olduğu kadar, ekonomik ve ideolojik gibi çeşitli şekillerde

¹¹⁸ M.A. Political Science, **Modern Political Analysis and Political Sociology** Olitical Science, Calicut Universty, Malappuram, Kerala, 2013, s. 64.

¹¹⁹ Mitchell Dean, "Michel Foucault: A Man in Danger" (Ed. G. Ritzer and B. Smart) Handbook of Social Theory London: Sage Publications, 2001, s. 325'den aktaran Bayram, 2003, s. 40.

¹²⁰ Madan Sarup, **Postyapısalcılık ve Postmodernizm** (Çev. A. Baki Güçlü), Ark, Ankara, 1995, s. 92.

¹²¹ Kenneth E. Boulding, Three Faces of Power, 1989, **Basın Bülteni**, <teachingsocialissues.weebly.com/uploads/2/0/5/5/20554776/threefacesofpower-booksummary.pdf> (19.07.2018).

¹²² Robert A. Dahl, "The Concept of Power", **Behavioral Science**, Department of Political Science, Yale University, 2:3, 1957, pp. 202-203.

¹²³ Efe Baştürk, "Giovanni Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan)", **Liberal Düşünce**, Yıl: 16, Sayı: 61-62, 2011, ss. 40-42.

de karşımıza çıkmaktadır. Ancak ahlak, etik, din, gelenek ve görenek gibi değerlerin iktidar, diğer bir deyişle, yetki/otorite kullanımını üzerine bir sınırlama getirebileceği söylenebilir¹²⁴.

İnsan birliklerinin en üst şekli devlet olarak ifade edilmektedir ve insan refahı için vazgeçilmez bir unsurdur¹²⁵. Bu bağlamda devlet yöneticileri için iktidarı elde tutabilmek önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Machiavelli'la "*Prens*" adlı eserinde iktidara sahip olmak ve iktidarını sürdürmek isteyen bir hükümdarın her zaman iyi olmaması gerektiğini savunmaktadır¹²⁶. Machiavelli söz konusu görüşü "*Güç karşısında ahlak her zaman aciz kalır.*" sözüyle desteklemektedir¹²⁷.

Thomas Hobbes; etik, hukuk ve siyaseti birlikte ele alıp incelemiştir¹²⁸. Hobbes, 1660 yılı başında "*Leviathan*" adlı çalışmasında bir insanın gücünü, gelecekteki iyiyi elde etmek için mevcut yöntemi¹²⁹ şeklinde tanımlamakta ve kendini sosyal etkileşim seçenekleriyle sınırlandırmamaktadır. Hobbes, "*güç*" terimini sıklıkla "*yetenekler*" ile değiştirmektedir. Bu bağlamda bir insanın gücü bedensel ve zihinsel yeteneklerinin toplamıdır. Bu tanımın ötesinde Hobbes iktidar kavramını zenginlikler, yetki yeri, dostluk veya iyilik, iyi bir servet, itibar vb. ikincil güçleri de kapsayacak şekilde daha geniş ölçekte ele almaktadır. Ancak ikincil güçleri insan yaşamında çok önemli bir şekilde kabul etse bile, Hobbes' un güç analizi her zaman doğal yetenekleri ayrıcalıklı kılmaktadır. Hobbes, herhangi bir eşitsizliğin ölçüsünü, ikincil güçlerin karşılaştırılmasıyla değil, sadece sahip olunan güç, zeka ve bilgi vb. yeteneklerin karşılaştırılmasıyla ölçülebileceğini savunmaktadır¹³⁰. En temelde Hobbes iktidar kavramını, bir aktörün tercihlerine bağlamaktadır¹³¹.

¹²⁴ M.A. Political Science, 2013, s. 65.

¹²⁵ Power and Stateniccolo Machiavelli (1469-1527), **Basın Bülteni** archive.mu.ac.in/myweb_test/TYBA%20study%20material/Political%20Sci.%20-%20V.pdf (Erişim: 16.07.2018).

¹²⁶ Machiavelli, **Hükümdar**, 1. Baskı, (Çev. Özgür Yılmaz), Q-Matris Yayınları, 2003, s. 80.

¹²⁷ Ali Çağlar, "Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç", 2012, **Basın Bülteni**, <www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf> (Erişim: 17.07.2018).

¹²⁸ Hümeyra Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus": Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine, **M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 30, 2006, s. 219.

¹²⁹ Hobbes, 2007, p. 68.

¹³⁰ Sandra Field, Hobbes and the Question of Power, **Journal of the History of Philosophy**, Vol. 52, No. 1, 2014, pp. 62-64.

¹³¹ Manfred J. Holler, Niccolò Machiavelli on Power, **Perspectives in Moral Science**, (Ed. M. Baurmann, B. Lahno), 2009, pp. 343-344.

Joseph Nye tarafından 1990 yılında literatüre kazandırılan “yumuşak güç” kavramı da ideolojik güç kavramıyla benzerlik göstermektedir. sahip olunabileceğine vurgu yaparak, “*gücün ikinci yüzü*” olarak adlandırılmaktadır. Nye, yumuşak güç kavramını “*başkalarına cazip gelerek ve onları ikna ederek, hedeflerinizi benimsemelerini sağlayarak istediğinizi elde etme hüneri*¹³²” olarak tanımlamaktadır. Yumuşak güç kavramının yanı sıra günümüzde uluslararası ilişkiler literatüründe diğer önemli güç kavramları ise sert güç ve akıllı güç kavramlarıdır. Sert güç, “A aktörünün ekonomik ve askeri şartlarına bağlı olarak diğer B aktörünün davranışları üzerinde değişiklik yapabilme yeteneğine sahip olması¹³³”nı ifade etmekteyken, akıllı güç kavramı ise “*sert ve yumuşak gücün ulaşılacak istenen hedefler doğrultusunda maharetli bir şekilde kombinasyonu*¹³⁴” anlamına gelmektedir.

Bertrand Russell’e göre iktidar, “*alınması düşünülen sonuçların ürünü*” olarak tanımlanmaktadır. Ona göre, “*bir aktör diğer aktöre göre gerçekleştirmeyi düşündüklerinin çoğunu başarabilmişse, birinci aktör diğer aktöre göre daha iktidardır*”. Russell “*İktidar*” adlı kitabında “*şiddet*”, “*ödül - ceza*” ve “*eğitim - ikna*” yöntemi olmak üzere üç tür iktidar yönteminden söz etmektedir¹³⁵.

Devlet teorileri en temelde siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinin iktidar kavramına yönelik yaklaşımları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu perspektiften yola çıkarak devlet teorilerinin iki ana iktidar yaklaşımı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki, iktidarın paylaşımını tanımlarken, ikincisi ise yöneten-yönetilen ilişkisine yönelik açıklamaları kapsamaktadır¹³⁶.

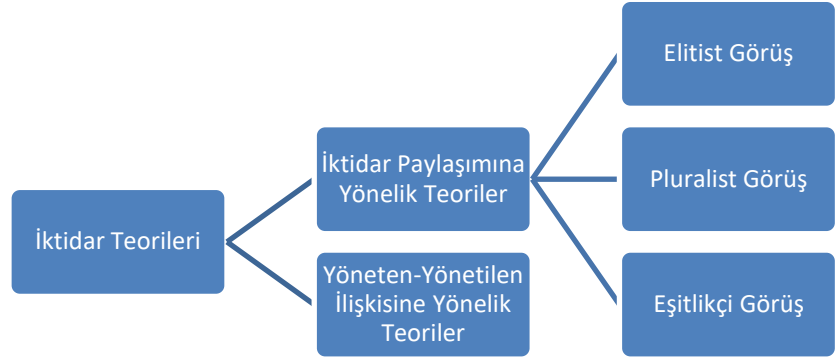
¹³² Joseph Nye, **Yumuşak Güç**, 2. Baskı, (Çev. Rayhan İnan-Aydın), BB101 Yayınları, Ankara, 2017, s. x.

¹³³ Joseph Nye, **Gücün Geleceği, Özet Kitabı, Basın Bülteni**, <www.ozetkitap.com/kitaplar/gucun_gelecegi.pdf> (17.07.2018).

¹³⁴ Richard L. Armitage, Joseph S. Nye, “Smart Power and the U.S. Strategy for Security in a Post-9/11 World”, November 7, 2007, p. 7.

¹³⁵ Bertrand Russell, **İktidar**, 2. Baskı, Altın Kitaplar Basımevi, 1976, s. 44.

¹³⁶ Ahmet Kemal Bayram, İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenik: Michel Foucault, **Bilgi**, 2(7), 2003, s. 37.

Şekil-10: İktidar Teorileri

2.1.4.2. İktidar Paylaşımına Yönelik Teoriler

İktidar paylaşımına yönelik üç teori bulunmaktadır. Bunlar elitist, pluralist ve eşitlikçi teorilerdir.

2.1.4.2.1. Elitist Görüş

Elitist görüşe göre toplumların hemen hemen hepsinde azınlığı oluşturan elit bir kesim bulunmaktadır ve söz konusu bu kesim yönetimi elinde bulundurmaktadır. Elitler ile elit olmayanlar arasında ciddi farklar vardır. Örneğin, statü ve servet elit kesim açısından iktidar tarzı olarak kabul edilmektedir¹³⁷.

Önemli elit kuramcılardan biri olan Lasswell' e göre iktidar kavramına ait değerler “*bitişkenlik*” göstermektedir ve iktidar kavramı servet, sosyal statü vb. sahip olunan değerler aracılığıyla siyasal iktidara katılma perspektifinden irdelenmektedir. Örneğin, sosyal anlamda iktidarlı olan bir birey siyasal açıdan da aynı şekilde ele alınabilmektedir¹³⁸.

Pareto siyasi elitleri iki gruba ayırmaktadır ve söz konusu grupları sırasıyla “*tilkiler*” ve “*aslanlar*” şeklinde adlandırmaktadır. İlk grup olan tilkiler, işbirliği, diplomatik entrika ve hürmet yoluyla yönetmeyi tercih ederken, ikinci grup olan aslanlar ise güç kullanımı aracılığıyla yönetmeyi tercih etmektedir. Pareto'ya göre iktidarı elinde tutan insanlar, devlet biçimi ne olursa olsun, söz konusu gücü, kendi kişisel kazanımları ve avantajlarını güvence altına alabilmek için kötüye kullanmaları

¹³⁷ Murat Önderman, Siyasal Elitizm Kuramı, **Argumentum**, Cilt: 1, Sayı: 11, 1991, s. 157.

¹³⁸ Harold D. Lasswell, “Introduction: World Revolutionary Elites – Studies in Coercive Ideological Movements”, (Ed. Harold D. Lasswell and Daniel Lerner), The M.I.T Press, Cambridge, Massachusetts, 1966, s. 9'dan aktaran Önderman, s. 158.

muhtemeldir. Bilindiği üzere tüm hükümetler güç kullanmaktadır ancak hükümetler yalnızca zora dayalı güç kullanımı aracılığıyla yönetmeyi tercih etmemektedir. Çünkü yönetici elit kesim, güç kullanarak büyük bir zenginlik sağladığında özne sınıfları üzerinde kendi kontrolünü kurduğunda bu durum geçicidir ve bu şekilde iktidar sınıfı güç kullanmadan bir süre hayatta kalmaktadır. Bu nedenle yönetici elit kesim para, itibar ve saygı vb. unsurları kullanarak da taraflar arasında pazarlık, imtiyazlar ve aldaticılık vb. politikalar aracılığıyla yönetici elit kesim hakimiyetini sürdürmeye devam etmektedir. Örneğin, bir ülkede ekonomik anlamda yaşanan refah, iktidardakini iktidarda tutmakla kalmaz, aynı zamanda toplumu idare etmeyi kolaylaştırmakta ve siyasal rejimlerin de türünü etkilemektedir. Örneğin, refah dönemlerinde oligarşik rejimlerden demokratik rejimlere geçiş eğilimi vardır¹³⁹.

Öte yandan, toplumun genel koşulları elitlerin dolaşım biçimi yumuşak ve şiddetli olmak üzere şekillenmektedir. Elitler arasında gerçekleşen yumuşak ikame, belirli toplumsal ihtiyaçlara ya da unsurlara olan arz ve talep değişimlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, bir savaş olduğunda daha fazla asker gerekmektedir. Ortaya çıkan bu durum sonucunda ise ordular ve askeri elitler yükselirken, sosyal sınıflar arasındaki denge değişmekte ve eski elitlerin gücü azalmaktadır. Elitlerin şiddetli dolaşımı ise devrimlerdir. Devrimler, seçkin tabakalardaki siyasal sınıf tarafından başarısız güç kullanılması sonucu alt sınıftaki üstün nitelikli unsurların ön plana çıkmasına neden olmakta ve bu alt sınıfın da güç kullanmaya istekli olması durumunda ortaya çıkmaktadır¹⁴⁰.

2.1.4.2.2. Pluralist Görüş

Çoğulculuk diğer bir deyişle, pluralist görüş, siyasal iktidarın toplum temelinde geniş ve eşit bir şekilde dağıtılmasını öngörmektedir. Bu perspektiften ele alındığında çoğulculuk “*grup siyaseti*” olarak adlandırılan siyaset tarzına ilişkin bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğulculuğun temel vurgusu iktidar kaynağının birden fazla olabileceğini ön plana sunmasıdır. Bilindiği üzere modern toplumlar

¹³⁹ Vilfredo Pareto, *The Mind and Society, A Treatise on General Sociology*, New York: Dower, 1935, ss. 1608. 686-87. 1526-27. 1534. 1541. 1585. 1431-32. 1636’dan aktaran Mustafa Delican, *Elite Theories of Pareto, Mosca and Michels*, pp. 324-326, **Basım Bülteni**, <dergipark.gov.tr/download/article-file/9789> (22.07.2018).

¹⁴⁰ Vilfredo Pareto, *The Mind and Society, A Treatise on General Sociology*, New York: Dower, 1935, ss. 1426. 141 ‘den aktaran Delican, ss. 325-326.

karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle söz konusu kavram bu karmaşıklığın içinde oluşan yeni düzeni simgelemektedir¹⁴¹. Bu bağlamda toplum yapısında var olan farklılıkların siyasal karar alma süreçlerine de aktarılması öngörülmektedir¹⁴².

Furnivall, toplum içinde var olan farklılıklardan dolayı çoğulcu toplumu, toplumun olağan yapısından ayıran ilk kişi olarak bilinmektedir. Çoğulcu toplumlar, çoğulculuk açısından birden fazla etnik veya kültürel kategoriye içeren tüm toplumları kapsamaktadır¹⁴³. Furnivall'a göre, toplum içinde ortak değerler olmadan toplumun varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Çoğulcu bir toplumu bir arada tutan dürtü ise ekonomik anlamda ilerleme isteğidir¹⁴⁴.

2.1.4.2.3. Eşitlikçi Görüş

John Rawls, Kantçı eşitlik anlayışını somutlaştıran ve faydacılığa bir alternatif sunan eşitlikçi bir adalet teorisi geliştirmiştir. Rawl'in adalet teorisi, iyi düzenlenmiş bir toplumun belirgin özelliği olarak gördüğü sosyal adalete odaklanmaktadır. Böyle bir toplum, özgür ve eşit insanlar, hak ve görevler veren ve karşılıklı işbirliğinin yararlarını ve yüklerini dağıtan kurumlar sayesinde çıkarlarını kendi menfaatleri çerçevesinde toplayabilme imkanına erişmektedir. Rawl'in amacı, iyi düzenlenmiş bir toplumun kurumlarını geliştirmek değil, olasılıkları değerlendirmek için kullanılacak ilkeleri belirlemektir. Rawls'ın metodu; kendi çıkarı peşinde koşan rasyonel insan ilkelerinin, insanın bilgisiz (cehalet perdesi arkasında) olduğu orijinal durumunda geçerli olup olmadığını sorgular. Bu orijinal durum Locke'un teorisindeki doğa durumuna benzer varsayımsal bir sözleşme bir sözleşme öncesi durumdur. Bilgisizlik (cehalet perdesi); bireylerin adalet ilkeleri sosyal statü, doğal yetenek, zeka, güç, ırk ve cinsiyet gibi yaşamdaki merkezi

¹⁴¹ Hüseyin Bal, Demokrasinin Performans İmkânı Olarak Çoğulculuk (I), **Liberal Düşünce**, Yıl: 17, Sayı: 67, Yaz 2012, ss. 138-140.

¹⁴² Levent Köker, Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme, s. 201, **Basın Bülteni**, <docplayer.biz.tr/6827491-Secim-sistemleri-ve-siyasi-cogulculuk-demokratik-mesruluk-acisindan-bir-degerlendirme.html> (Erişim: 22.05.2018)

¹⁴³ Burton, Benedict, Stratification in Plural Societies, **Basın Bülteni**, <escholarship.org/content/qt5d49x8qd/qt5d49x8qd.pdf> (Erişim: 22.05.2018).

¹⁴⁴ Lloyd Braithwaite, Social stratification and cultural pluralism, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 83 (5), 1960, pp. 816-836, M. G. Smith, Social and cultural pluralism, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 83(5), 1960, pp. 763-785 'den aktaran Selahattin Turan, Esen Özçimenli, Hatice Güleş, Çoğulcu Liderlik: Kavramsal Bir Analiz, **Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama**, Cilt: 4 Sayı (No): 7 Bahar (Spring) 2013, s. 55.

kurumlarla ilgili bir fikre sahip olmadıkları bir durumda seçim yapmalarını ifade etmektedir.

Adalet, toplumsal kurumların ilk erdemi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bir kuram doğru ve ekonomik değilse reddedilmeli veya gözden geçirilmelidir; Aynı şekilde, yasalar ve kurumlar ne kadar verimli ve iyi düzenlenmiş olursa olsun, haksız oldukları takdirde, yeniden düzenlenmeli veya kaldırılmalıdır. Bu sebeple adalet, çoğunluğun faydası için azınlığın haklarının kısıtlamasına ya da azınlığın çoğunluğa feda edilmesine izin vermez. Adaletin güvence altına aldığı haklar politik ve sosyal çıkarlar uğruna pazarlık konusu yapılamaz. Ancak bir adaletsizlik daha büyük bir adaletsizliği önlüyorsa tolere edilebilir. İnsan faaliyetlerinin ilk erdemleri olan hakikat ve adalet taviz vermez.¹⁴⁵

Bu bağlamda eşitlikçi bir teori, tam olarak neyin eşit olarak dağıtılacağını belirtmelidir¹⁴⁶. Eşitlikçi teori kapsamında iktidar kavramı ele alındığında varolan toplum genelinde iktidar olgusu herkese eşit derecede paylaşılmalıdır. İktidar paylaşımı birkaç grup temelinde gerçekleşmemeli aksine toplumda varolan tüm gruplar arasında dağılımı sağlanmalıdır¹⁴⁷.

2.1.4.3.Yöneten - Yönetilen İlişisine Yönelik Teoriler

Yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan teoriler iktidarın ilişkisel niteliği ve paylaşımı çerçevesinde şekillenmektedir. Yöneten - yönetilen ilişkisine yönelik üç teori bulunmaktadır. Bunlar¹⁴⁸:

- Yönetim ve kurumlar yönetilenlerden ayrı, bağımsız ve özerk olarak kabul edilmektedir.
- Yönetim tarafsız veya temsili bir eylem olarak ele alınmakta ve içinde bulunduğu toplumun değer ve güç dengesini yansıtmaktadır.

¹⁴⁵ John Rawls, An Egalitarian Theory Of Justice, **Basın Bülteni**, <usdglobal.files.wordpress.com/2015/05/02-an-egalitarian-theory-of-justice-by-rawls.pdf> (Erişim: 22.05.2018).

¹⁴⁶ Nils Holtug, Kasper Lippert-Rasmussen, An Introduction to Contemporary Egalitarianism, **Basın Bülteni**, <file:///C:/User/Downloads/An_Introduction_to_Contemporary_Egalitarianism.pdf> (Erişim: 22.05.2018).

¹⁴⁷ J. Barnes, F. M. Carter, M. J. Skidmore, The World of Politics, New York: St. Martin's Press, MARSH, D. "The Convergence between Theories of State". In, (Ed. D. Marsh and G. Stroker), Theory and Methods in Political Science. London: Macmillan Press Ltd, 1984'den aktaran, Ahmet Kemal Bayram, 2003, s. 37.

¹⁴⁸ Bayram, 2003, s. 37.

- Yönetim bazı grup ve sınıflar adına sürdürülen bir yapıyı temsil etmelidir.

Her ne kadar toplum bireyler üstü bir kurum olsa ve toplumun varlığı bir noktada bireysel çıkarlardan fedakarlık yapılmasını gerektirse de, yönetim bireyler vasıtasıyla yapılmaktadır. Finansın temel ilkelerinden *Kendi Çıkarını Düşünme Davranışı (Vekalet Teorisi)* ilkesi bu noktada bir çelişkiye neden olmaktadır. Toplumun yönetme yetkisine sahip olanların kendi çıkarlarına öncelik vermesine dair risk, siyaset disiplininin en zorlu problemlerinden birisidir. Antik Yunan döneminden günümüze kadar, bu konuda çok sayıda görüş ve öneri geliştirilmiştir. Şu açıkça belirtilebilir ki; her iktidar varlığını devam ettirmek isteyecektir. Dolayısıyla iktidarların bu doğrultuda girişimleri olması muhtemeldir. Günümüz büyük ve gelişmiş toplumlarında iktidar, devlet aygıtı ile varlık bulmaktadır. Toplum ve iktidarı elinde bulunduranlar arasındaki çıkar çatışması, iktidarın nesneleşmiş hali olan devletin şekli konusunda belirleyici olmaktadır. Aşağıda incelenecek olan devlet kuramlarının, toplum-iktidar arasındaki çıkar çatışması bakış açısıyla değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

2.1.5. Siyasal Finans Kapsamında Devlet Kuramları

Finansın *Riskten Kaçınma* ilkesinde diğer insanlar arası sözleşmelerin uygulanmasında devletin garantörlüğünün önemi vurgulanmıştı. Sözleşmelerin yükümlülükleri konusunda riskin olduğu yerde toplumun gelişmesi olanaksızdır. Bu bağlamda *Devlet Kuramları* finans ile doğrudan ilintilidir. Yine bu ilkenin devamı niteliğinde ele alınabilecek olan *Artan Yararlar* ilkesinin işlevsel olabilmesi için devletin güvencesinde bir ödül-ceza sistemine gereksinim vardır.

Risk-Getiri Mübadelesi ilkesi bir toplumda insanlar arası rekabetin kaynağını açıklamaktaydı. Rekabet unsuruna farklı yaklaşımlar farklı devlet modellerini ortaya çıkaracaktır. Örneğin liberal devlet görüşü rekabeti toplumu geliştiren bir olgu olarak kabul ederken, sosyalist görüşler özel mülkiyeti reddederek rekabet unsurunu yok edebilirler. Dolayısıyla rekabet olgusuna yaklaşım devleti şekillendiren temel unsurlardan biridir. Yine bu bağlamda *Opsiyonlar Değerlidir* ve *Paranın Zaman Değeri* ilkeleri devletin yapısıyla ilgili yönlendirici niteliktedir. Nitekim topluma, yönetenleri değiştirme opsiyonunun tanınıp tanınmayacağı, özel mülkiyet ve serbest sözleşme (borç ilişkileri) hakkı tanınıp tanınmayacağı konuları bu ilkelerle ilintilidir.

Riskten Kaçınma ilkesinin, fayda temelli oluşturulan toplum ve devlet yapılarının, iktidar tarafından insanlar için bir tehdide dönüştürülmesi ihtimaline karşın, devlet sistemleri üzerinde de belirleyici olacağı savunulabilir. Bu bakımdan, *Opsiyonlar Değerlidir* ilkesinin demokratik sistemlerle olan bağlamı vurgulanmalıdır.

Her türlü siyasal düşüncenin yolu bir şekilde devlet kavramından geçer. “Devlet”, siyasete dair her türlü kavram ve fikri kapsayan geniş bir siyasal anlam içermektedir. Devletin ne olduğu sorunsalı da bir şekilde ‘devletin kökeni’ problemine dayanmaktadır. Çünkü devletin ne olduğunun anlaşılması ya da açıklanması onun varlık sebebinin anlaşılması ya da açıklanmasını gerekli kılmaktadır¹⁴⁹. Bu çalışma siyasete dair temel kuramlar üzerinden ilerlediği için ele aldığı teoriler devletin kökenine yönelik teoriler olacaktır. Bunlar haricinde devletlerin yönetim şekilleri ya da yönetim felsefeleri temelinde oluşturulan birçok devlet teorisi vardır. Bu teoriler çalışmanın kapsamı dışında olmakla birlikte, tüm bu teoriler belirli bir köken teorisi üzerine inşa edilmişlerdir. Örneğin; devleti bir doğa olgusu olarak gören kuramlar totaliter rejimlerin ve mutlak monarşinin haklı gösterilmesi için kullanılırken, buna karşın devleti insan iradesinin ürünü kabul eden kuramlar insanı üstün bir değer olarak kabul ettiklerini savunmuşlar ve özgürlüklerin savunucusu olmuşlardır. Dolayısıyla devletin kökenini açıklayan teorilerin anlaşılması diğer devlet teorilerinin anlaşılması için de bir ön şart niteliği taşımaktadır.

Devletin kökenine dair teoriler tarihi olayları araştırarak açıklamaya çalışmazlar. Bu teoriler normatif nitelikli olup amaçları devletin oluşumu mantıki temelde açıklamaya çalışmaktır. Dolayısıyla bu teoriler siyaset biliminden ziyade siyaset felsefesinin kapsamına girmektedir. Devletin kökeni üzerine felsefi bir düşünüş en başta insan doğasının anlaşılmasını gerekli kılar¹⁵⁰.

Felsefede köken bulma ya da temellendirme problemi ‘arkhe’ problemi olarak bilinmektedir¹⁵¹. En eski felsefe alanlarından biri olan siyaset felsefesinde birçok düşünür devletin ‘arkhe’ problemi üzerine teoriler geliştirmiştir. Buna rağmen hala tek başına yeterli olacak şekilde devletin kökenini açıklayabilen ya da üzerinde anlaşılmiş bir teori yoktur ve bu alanda tartışmalar devam etmektedir. Antik

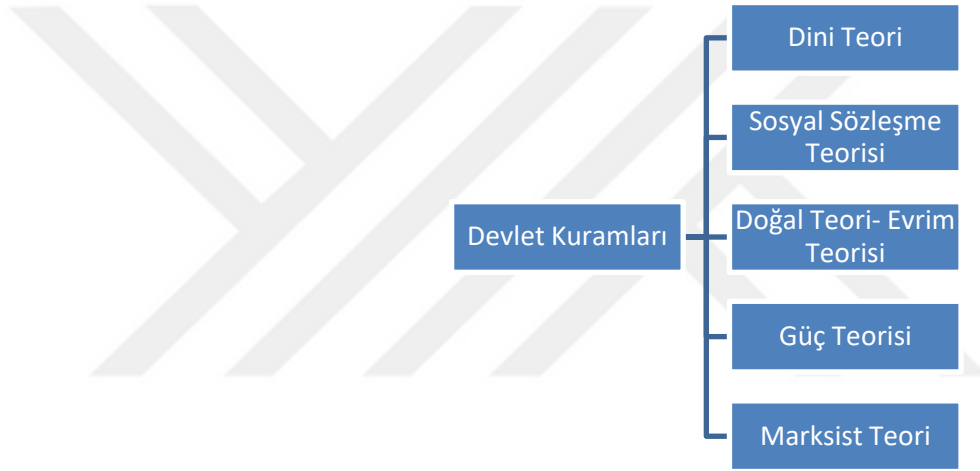
¹⁴⁹ Özkan, s. 7.

¹⁵⁰ Özkan, s. 7.

¹⁵¹ Özkan, s. 7.

dönemde, örneğin Platon ya da Aristoteles gibi düşünürler, devletin doğal bir yapı olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla doğal olanın kökeninden ziyade işlevine odaklanılmıştır. Ancak Avrupa’da keşifler çağıyla birlikte dünyanın farklı bölgelerinde devletsiz toplumların görülmesi devletin kökeni probleminin önemini arttırmıştır¹⁵².

Devletin kökenine dair teoriler; gönüllü teoriler-zorlayıcı teoriler ya da devleti doğal bir olgu olarak kabul edenler-devleti suni bir olgu olarak kabul edenler gibi farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Burada herhangi bir sınıflandırma temeline başvurmadan bazı temel teoriler ele alınacaktır. Bunlar; Dini Teori, Sosyal Sözleşme Teorisi, Doğal Teori – Evrim Teorisi, Güç Teorisi ve Marksist Teoridir.

Şekil-11: Devlet Kuramları

2.5.1.1. Dini Teori

Devletin kökenine dair en eski teorilerden biri olan bu teoriye göre devlet, Tanrı tarafından yaratılmış bir kurumdur. Hükümdarlar ise Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcileridir. Bazı insanlar yönetilmek için doğarken Tanrı’nın seçilmiş kulları hükümdar olarak doğar. Dahası, teori, insanların toplum içerisindeki konularının hiyerarşik olarak doğumla belirlendiğini ve değiştirilemez olduğunu savunur. Hükümdar Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olduğundan insanların hükümdara itaat etmeleri zorunludur. Aksi halde Tanrı’ya karşı isyan etmiş olacaklardır. Bu konuda İngiltere kralı I. James’in “Özgür Monarşiler Kanunu” isimli kitabındaki fikirleri

¹⁵² Robert L. Carneiro, A Theory of the Origin of the State, *Science*, Vol: 169, 1970, s. 733.

dikkate değerdir. I. James; kralların otoritesinin Tanrı'dan kaynaklandığını bu sebeple yeryüzünde hiç kimseye karşı sorumlulukları bulunmadığını savunmuştur. Kral tüm kanunların üzerindedir ve ancak Tanrı'ya karşı sorumludur. O'na göre krallar insanların yaşam ve ölüm haklarını ellerinde bulundurlar. Bir kral ahlaksız birisi olsa bile insanlar yine de krala itaat etmek zorundadır. Krala yapılan itaatsizlik Tanrı'ya karşı yapılmış demektir. James'e göre krallar, yeryüzünde ilahi güce benzer bir durumda olduklarından, "Tanrı" olarak anılma hakkına sahiptirler¹⁵³.

Mutlak monarşiye kutsiyet katan bu teori, zamanla popüler egemenlik anlayışının içerisinde yerleşip geliştiği orta sınıfın gelişmesiyle gözden düşmeye başlamıştır. Daha sonra yöneten ve yönetilen arasında bir sözleşme olduğunu savunan Hobbes, Locke, Rousseau gibi düşünürler de bu teoriyi eleştirmişlerdir¹⁵⁴.

Glichrist'e göre bu teorinin geçerliliğini yitirmesinin üç temel sebebi vardır. Bunlar; genel irade üzerine vurgu yapan sosyal sözleşme teorisinin ortaya çıkışı, sekülerizmin gelişmesiyle devlet üzerinde dinin etkisinin azalması ve kilisenin dağılması, insan hakları bilincinin ve demokrasinin yükselişi. J.N. Figgis'e göre ise, akıl gücünün üstünlüğüne dair genel bir anlayışın gelişmesi ve inanca yönelik kavramların yalnızca ruhsal konuları ilgilendirdiği anlayışı bu teorinin gerilemesinin temel sebepleridir. Bu teori yalnızca monarşinin savunuculuğunu yapmış, demokrasinin ilkelerine karşı çıkmış ve devletin oluşumunda insanın etkisi olduğunu savunan görüşleri küçümsemiştir¹⁵⁵.

2.5.1.2. Sosyal Sözleşme Teorisi

Bu teoriye göre devlet, insanlar tarafından, belirli sosyal ihtiyaçların karşılanması için karşılıklı uzlaşma ile oluşturulmuştur. Bu teori tarihin belirsiz bir zamanında herhangi bir yurttaşlık yasasına tabi olmaksızın doğa durumunda yaşayan insanlar olduğunu varsaymaktadır. Sosyal sözleşme teorilerinde; insanların devlet ya da hukuka bağlı olmaksızın nasıl yaşadıkları ya da yaşamış olabilecekleri üzerine bir takım normatif çıkarımlar yapılır. Bu teorilerin ortak noktalarından biri olan "*doğa durumu*", sanayinin ve sistemli bir üretimin olmadığı, insanların doğa ile iç içe

¹⁵³ Tesfaye Endale, "Module for Distance Learners Civic and Ethics-CvEt-201", Dilla University Print, 2011, pp. 36-38.

¹⁵⁴ Simon Aondohemba Shaapera, **Theories of The State: Perspectives on The Nigerian Variant**, European Scientific Journal, September Edition, Vol: 8, No: 20, 2012, p. 11.

¹⁵⁵ Endale, 2011, pp. 36-38.

yaşadığı ve hayatta kalabilmek için doğanın cömertliğine muhtaç oldukları bir durumun tasavvurudur¹⁵⁶.

Sosyal sözleşme teorileri, birbirinden farklı sosyal sözleşme teorilerini kapsayan genel bir başlık niteliğindedir. Her bir düşünürün farklı insan doğası ve sözleşme tasarımları farklı teoriler geliştirmelerine sebep olmuştur. Örneğin insanı yaratılış olarak kötü olarak gören ve sözleşmenin insanlar ile otorite arasında olduğunu iddia eden Hobbes'a karşın Locke insan doğasının iyi olduğunu kabul etmiş ve sözleşmeyi herkesin herkesle yaptığını savunmuştur. Bu teoriler için en genel ortak payda, doğa durumunda yaşayan insanların bir sebeple bu durumdan rahatsızlık hissetmeleri ve devleti kurma iradesi göstermeleridir.

Hobbes'a göre doğa durumunda, insanlar genel bir savaş eğilimi içindedir ve herkes birbiriyle sürekli bir çatışma halindedir. Bu durum insan yaşamını kısa, yalnız ve sefil kılar ve sürekli bir çatışmayla korkuya sebep olur. İnsanlar işte bu durumdan kurtulmak için sosyal sözleşme ile devleti kurarlar¹⁵⁷.

Locke, doğa durumunda insanların ahlaki ve sosyal bir yaşamları olduğunu savunmaktadır. O'na göre her insan belirli haklara sahip olarak dünyaya gelir. Ancak bazı dejenere insanlar diğer insanların hakları için tehdit oluşturur ve doğa yaşamının barış içindeki yapısı bozulur. Bu tür insanlardan korunmak için sosyal bir sözleşmeyle devlet oluşturulmuştur¹⁵⁸.

Rousseau'a göre sosyal sözleşmede devlet bir taraf değildir. Bireyler tüm haklarını topluma teslim ederler ve bu nedenle sözleşmeyi yaptıktan sonra yalnızca "genel irade" tarafından izin verilen haklara sahip olabilirler¹⁵⁹.

Sosyal sözleşme kuramları tarihi bir gerçeklik olmadıkları, normatif oldukları gerekçesiyle eleştirilmişlerdir.

2.5.1.3. Doğal Teori – Evrim Teorisi

Devletin tarihi bir ürün olduğu teorisi J.W. Burgess tarafından geliştirilmiştir. Teori, devletin doğal evrimin bir sonucu olduğunu savunmaktadır. İnsan türü ilkel bir yaşam biçiminden mükemmel bir organizmaya doğru tedrici bir gelişim göstermiştir. Bu teoriye göre devletin kökeni belirli bir tarihe ya da nedene indirgenemez. Çünkü

¹⁵⁶ Shaapera, 2012, p. 16.

¹⁵⁷ Shaapera, 2012, p. 17.

¹⁵⁸ Shaapera, 2012, p. 17.

¹⁵⁹ Shaapera, 2012, p. 18.

devlet; akrabalık, din, güç ve politik bilinç gibi çağlar boyunca etkili olmuş birçok faktör tarafından oluşturulmuştur. Dolayısıyla devlet çağlar boyunca gelişen karmaşık insani ihtiyaçlar setinden gelişmiştir¹⁶⁰.

Devletin doğal gelişiminde etkili olan bu temel faktörlerden ilki olan aile; ilk toplumlarda en güçlü bağ ve yönetim alanı olarak ortaya çıkan kurumu nitelemektedir. Bu bağ; kan bağı bakımından derin bir karmaşa içeren ırklarla, otoritesinin dayandığı temeller açık bir şekilde ortaya konulamayan aile organizasyonu arasında bir yerde yer alan aile otoritesini tanımlamaktadır. Devlet olarak adlandırılması mümkün olan yapının kökeni; babanın, hükümdar ile ilişkilendirildiği aile yapısının ortaya çıkmasına dayandırılmaktadır. Diğer bir temel faktör “*ortak ibadet*” olarak ifade edilebilir. Bu faktör aile ve kabilenin birleşmesinde etkili olan önemli bir unsurdur. Bu ibadetin, ilkel animizmden (canlılık) ataların ruhlarına tapınma ayinlerine doğru bir gelişim gösterdiği iddia edilmektedir. Teoriye göre, daha sonra, atalara tapınma ibadeti genel bir din şeklini aldığı; din, aileyle ya da toplumsal ibadetle ayrılamaz bir şekilde bağlanmış oldu. Bazı kabilelerde şifacı ya da sihirbazların (ki bunlar toplumda doğal olarak baskın bir konuma sahip oluyorlardı) kral oldukları ya da kral olma yolunda bir gelişim gösterdikleri iddia edilmektedir. İlkel insanlar doğanın ve ölümlerin ruhları olduğu konusunda kesin bir inanca sahipti. Şifacılar ya da sihirbazların bir takım ruhani güçlere sahip olduklarına inanılmakta ve bu algı onlara toplumda eşsiz bir güç sağlamaktaydı. Bu ilkel toplumlar bir şekilde herhangi bir tehditle karşılaştıklarında sürekli olarak kendilerini koruyacak liderlere ihtiyaç duyuyorlardı ve bu iş için en güçlü adaylar toplumda korkuyla karışık yüksek bir saygınlığa sahip olan şifacılar ya da sihirbazlar olmaktadır. Böylelikle aile, toplum ve güç ilişkileri ile devletin temelleri atılmış oluyordu. İnsanların sosyal, ahlaki ve entelektüel gelişimi de paralelinde politik bilinç oluşturmuştur. Politik bilinç insan, aile ve hükümet ile birlikte kendiliğinden ortaya çıkmıştır¹⁶¹.

Aristoteles ve Platon’un devlet anlayışları bu teori kapsamında değerlendirilmektedir. Aristoteles; “İnsan doğası gereği siyasal bir hayvandır” derken bir gerçeği dile getirdiği söylenebilir. Aristoteles’in bu ünlü sözü bu teori kapsamında değerlendirilecek olursa; düzen ve güvenlik ihtiyacının insan için daima

¹⁶⁰ R. Anifowose, “State, Society and Nation”, in Anifowose, (Ed. R & Enemu, F.C.), Elements of Politics. Lagos: Malthouse Press Limited, 1999, p. 97.

¹⁶¹ Johani, “Social Change: The Colonial Situation” John Wiley and Sons, 2006, pp. 126-129.

mevcut bir faktör olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda, söz daha tutarlı hale gelmektedir. İnsan içgüdüsel olarak, yapabileceği en iyi şeyi ancak bir tür siyasi örgütlenmeyle gerçekleştirebileceğini bilmektedir.

Bu teoriye göre, sosyal sözleşme kuramlarının aksine, vatandaşlar devletin işleyişine katılım dâhil birçok medeni haktan yoksun kabul edilmekte ve devletin insanlar üzerinde sınırsız bir güce sahip olduğu fikri ön plana çıkmaktadır.

2.5.1.4. Güç Teorisi

Bu teoriye göre devletin kökeni zorlama ve fetihlere dayanmaktadır. Devlet, güçlünün zayıfa boyun eğdirilmesiyle oluşmaktadır. Nitekim modern tüm politik toplumların varlığının ardında başarılı bir savaş olduğu tezini tarihi olarak kanıtlamak çok da zor değildir. Doğal teoride olduğu gibi bu teoride de devlet vatandaşların haklarına saygılı değildir ve siyasal otoriteye karşı bir direnme onaylanmaz. Hakları oluşturan ve gücüyle kendini haklı kılan “devlet” için en karakteristik özellik “güç” olmaktadır¹⁶².

David Hume, ‘*Hükümetin Kökeni Üzerine*’ isimli denemesinde bu durumu şöyle ifade etmektedir¹⁶³:

“Bir insanın toplum içerisinde yükselişine rastlanılan ilk durumun; cesaretin üstünlüğünün ve dehanın en iyi şekilde görüldüğü, fikir birliği ve ahengin en iyi şekilde hissedilebildiği savaş durumu olması muhtemeldir. Vahşi kabileler arasında yaygın olarak görülen böyle bir savaş durumunun uzun süre devam etmesi, insanları lidere teslim olmaya zorlamıştır.”

Burada Hume’ ün temel argümanı; nüfusun artmasıyla birlikte geçim araçları üzerindeki baskının artması ve üretim faktörlerinin sağladığı desteğin savaş gücünün de artmasına sebep oluşudur. Böylece bir grup savaşçısıyla birlikte bir lider, belirli büyüklükte bir bölgeyi sürekli olarak kontrol etmeye başlamıştır. Bunu sağlamanın iki yolu olabilir;

¹⁶² Shaapera, 2012, p. 18.

¹⁶³ David Hume, *Of the Origin of Government*, The University of Adelaide Library, 2015, p. 1777.

- 1- Lider, kendi kabilesinde gücünü sağlamlaştırdıktan sonra büyük bir toprak üzerinde hakimiyet kuruncaya kadar komşularına baskı kurar.
- 2- Devlet, başarılı bir göç ve fetihle kurulabilir.

Devletin kökeninde güç mücadelesi, dolayısıyla “savaş” olgusunun olduğu görüşü oldukça eski bir görüştür. Günümüzden yaklaşık yirmi beş asır önce yaşayan Herakleitos “savaş her şeyin babasıdır” diyerek adeta bu teoriyi işaret etmiştir. Ancak devletin kökeninde “savaş” olduğuna dair ilk kapsamlı çalışma görece yeni bir çalışma olan Herbert Spencer’ın “Sosyolojinin İlkeleri” eseridir. Ayrıca Ludwing Gumplowicz, Gustav Ratzenhofer ve Franz Oppenheimer gibi düşünürlerin fetih teorileri de bu konuda önemli çalışmalardır¹⁶⁴.

Oppenheimer; kırsal göçebelerin yerleşik çiftçilerin topraklarını fethetmesiyle göçebelerin enerjisi ve çiftçilerin üretken kapasitesinin birleşmesi sayesinde devletin ortaya çıktığını savunmuştur. Ancak bu teori bazı eksikler içerdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Öncelikle, bu teori Amerikan Aborjinlerinde devletin ortaya çıkışını açıklayamamaktadır. Çünkü onlarda kırsal göçebeliğe dair bulgu yoktur. Diğer yandan, ilk devletlerin ortaya çıkışından sonrasına kadar eski dünyada kırsal göçebeliğin olmadığı da bilinmektedir¹⁶⁵.

Güç teorilerinde bazı eksikler bir yana bırakılırsa, devletin kökeninde ‘savaş’ olduğu hususunda oldukça güçlü bulgular vardır. Mezopotamya, Mısır, Çin, Kuzey Avrupa, Orta Afrika ve birçok yerdeki tarihi ve arkeolojik kanıtlar, devlet oluşumunun ilk dönemlerinde savaş olduğu savını desteklemektedir. Örneğin Klasik Maya devletinin kuruluş dönemi güç teorisini eleştirmek için kullanılmış, bu devletin kökeninde savaş olmadığı, bu insanların barış yanlısı insanlar oldukları iddiası ile güç teorisi eleştirilmiştir. Ancak daha sonraki arkeolojik kanıtlar, Maya devletinin oluşum döneminde komşularıyla yapmış oldukları savaşları belgelemiştir. Savaş esirlerine işkence yapıldığını gösteren duvar resimleri bu kanıtlara örnek gösterilebilir¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Robert L. Carneiro, **A Theory of the Origin of the State**, Science, Vol: 169, 1970, p. 734.

¹⁶⁵ Carneiro, 1970, p. 733.

¹⁶⁶ Carneiro, 1970, p. 733.

Carneiro'ya göre¹⁶⁷; savaşın devletin kökeninde harekete geçirici bir unsur olduğu açıktır. Ancak devletin ortaya çıkmadığı birçok yerde de savaş izlerine rastlamak mümkündür. O halde savaş devletin oluşumunda önemli bir unsur olmakla birlikte tek başına yeterli bir unsur değildir.

2.5.1.5. Marksist Teori

Marksist düşünürler devletin kökeniyle ilgili yazılarında, devletin herkesin çıkarlarına hizmet eden bir yaratım olmadığını, çatışma durumundan kaynaklandığını ve bir tahakküm aracı olarak işlev gördüğünü iddia etmektedirler. Onlara göre devlet ne bir sözleşmeyle kurulmuştur ne de aşamalı bir süreç içerisinde gelişmiştir. Marx'a göre insan Aristoteles'in dediği gibi siyasal bir hayvan değil sosyal bir hayvandır. Marx herhangi bir toplumdaki ilişkilerin temelini oluşturan unsurun 'üretim gücü' olduğunu savunmuştur. O'na göre devlet ekonomik koşullara bağlı olarak oluşur. Dolayısıyla toplumsal yaşamda maddi üretim tarzı, toplumdaki sosyo-politik ve ruhsal süreçlerin ön şartıdır. Marksistler, kapitalist toplumda üretim gücündeki gelişmenin "artık değer" üretimine sebep olduğu bunun da özel kullanım için mülkiyete el koymaya sebep olduğu böylece özel mülkiyetin korunması gerekliliğinin de devleti ortaya çıkardığını savunmuşlardır. Daha sonra bu devlet, toplumun güçlü üyelerinin çıkarına hizmet eden bir sömürü aracına dönüşmüştür¹⁶⁸.

Sonuç olarak insan doğası ile başlayan düşünsel süreç, insan doğasının zorunlu kıldığı hukuk sistemi, toplum, iktidar ve devlet olgularının ortaya çıkışı ile tamamlanmıştır. Tüm bu siyasal kuramların finansın temel ilkeleriyle olan bağlarını gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak siyaset ile finansın bağlarının tam olarak ortaya konması için finansal temel kuramların da belirlenmesi gerekmektedir. Böylece siyasal ve finansal kuramların ortak dinamikleri belirlenebilecektir.

2.2. SİYASAL FİNANSA BAĞLAMINDA FİNANSAL KURAMLAR

Merton, finansal aracılığın analizinde iki temel referans çerçevesi olduğunu savunmuştur: kurumsal çerçeve ve fonksiyonel çerçeve. Kurumsal çerçeve; mevcut kurumsal finans yapısına ve bu yapının, kamu politikalarıyla geliştirilmesi ve

¹⁶⁷ Carneiro, 1970, p. 733.

¹⁶⁸ Shaapera, 2012, p. 18.

devamlılığının sağlanması amacıyla yönelik faaliyetlere odaklanmaktadır. Fonksiyonel çerçeve ise; finansal aracı kurumların ekonomideki işlevlerine odaklanarak, bu işlevlerin en uygun şekilde yerine getirilmesi için en iyi kurumsal yapının nasıl olması gerektiği problemine çözümler aramaktadır. Kurumsal çerçeve, çalışıp çalışmadıklarına bakmaksızın mevcut kurumları korur. Fonksiyonel çerçeve bu yaklaşımı reddeder ve bunun yerine iki temel öncül kabul eder. İlk öncül; finansal fonksiyonların finansal kurumlardan daha dengeli olduğudur. Çünkü finansal fonksiyonlar zamanla daha az değişir ve jeopolitik sınırlar karşısında daha az çeşitlilik gösterirler. İkinci öncül; rekabetin, finansal sistemi, performansını arttırmak için gelişime zorlayarak mevcut finansal kurumları değiştirmesidir¹⁶⁹.

“Sıfırdan bir finansal sistem inşasında, aklı başında biri, onun temel rolünü tanımlayarak işe başlar.” diyen Merton¹⁷⁰, finansın temel işlevini; “ belirsiz bir ortamda, hem mekânsal hem zamansal olarak, ekonomik kaynakların dağıtımını ve bölüşümünü kolaylaştırmaktadır” şeklinde tanımlamış ve finansa dair altı adet çekirdek fonksiyon tanımlamıştır:

- 1- Mal ve hizmetlerin takası için bir ödeme sistemi sağlar,
- 2- Büyük ölçekli girişimlerin başarılması için gerekli fonun oluşturabileceği bir mekanizma sağlar,
- 3- Zaman içerisinde bölgeler ve endüstriler arasında ekonomik kaynakların transferi için bir yol sağlar,
- 4- Belirsizlik yönetimi ve risk kontrolü için bir yol sağlar,
- 5- Çeşitli sektörler içinde dağılmış karar alıcıların koordinasyonuna yardımcı olacak fiyat bilgisi sağlar,
- 6- Asimetrik bilgi ve teşvik sorununu giderici bir yol sağlar.

Bu çalışmamız, finansın fonksiyonel çerçeveden ele alınması gerektiği yaklaşımını benimsemektedir. Zira kurumsal çerçeve birçok parametre tarafından kolayca etkilenen bir analiz düzeyine sahip olduğundan finansa dair genel geçerliği olan kuramların geliştirilebilmesi için fonksiyonel çerçeve daha üstün bir analiz düzeyi sunmaktadır.

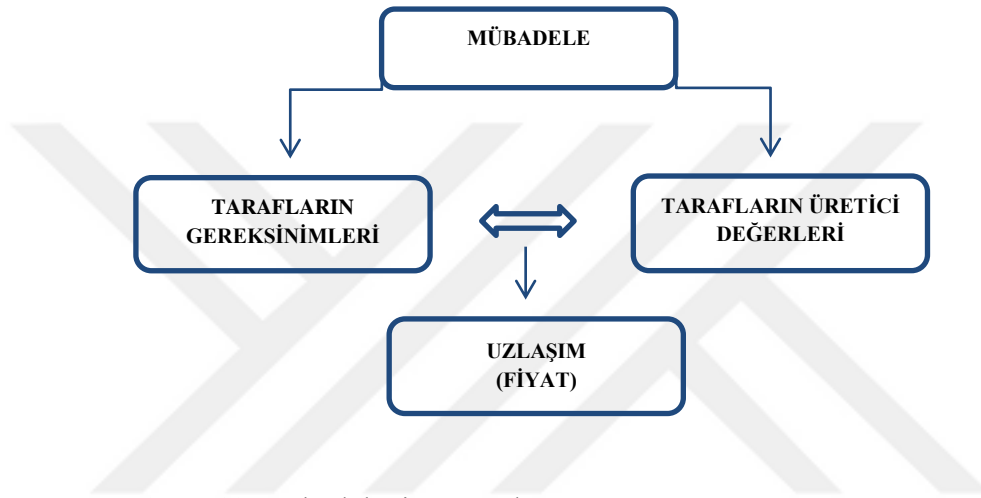
Finansın temel ilkelerinden *Kendi Çıkarını Düşünme Davranışı*, insanı diğer insanlarla işbirliğine yöneltmekte, böylece *Çift Taraflı Muameleler* ilkesinin bir

¹⁶⁹ Robert C. Merton, A Functional Perspective of Financial Intermediation, Financial Management, Vol: 24, No: 2, Summer 1995, p. 23.

¹⁷⁰ Merton, 1995, pp. 23-24.

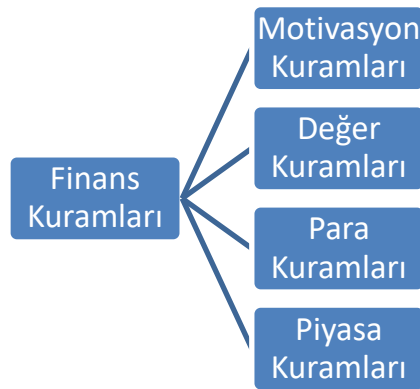
uygulaması olarak “mübadele” olgusu meydana gelmektedir. Bu bağlamda finansa temel olan işlevin “mübadele”, bu işlevin kaynağının ise *Çift Taraflı Muameleler İlkesi* olduğu söylenebilir.

Mübadele analiz edilecek olursa; tarafların gereksinimleri, tarafların değerleri ve üzerinde uzlaşılan bir değişim oranı olmak üzere temel üç unsura sahip olduğu görülmektedir. Her mübadelede her tarafın bir gereksiniminin olmaması ya da bir değere sahip olmamaları mümkündür. Bu durumlar ‘borç’ denen olgunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Şekil-12:Mübadelenin Unsurları

Finans sürecinin incelenmesinde; insanı finansal davranışa yönlendiren unsurların anlaşılması için Motivasyon Kuramları, mübadele sürecinin anlaşılabilmesi için Değer Kuramları, Para Kuramları ve Piyasa Kuramları ele alınacaktır.

Şekil-13: Finans Kuramları

2.2.1. Siyasal Finans Kapsamında Motivasyon Kuramları

Mücadele süreci bir davranış olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, motivasyon kuramları finansal çözümlene açısından gereklidir.

2.2.1.1. Motivasyonun Tanımı, Süreci ve Özellikleri

Köken bakımından Latince “*motus*” kelimesinden türetilen motivasyon kelimesi Türk Dil Kurumu’nda (TDK) “*isteklendirme ve güdüleme*” anlamlarına gelmektedir. Ancak sözcüğün tercih edilen anlamı ise isteklendirmez. Söz konusu durumun nedeni sözcüğün “*güdüleme*” terimi perspektifinden ele alındığında hayvan gütmeyi çağrıştırmasıdır¹⁷¹.

Diğer yandan, birçok araştırmacının motivasyon kelimesinin tanımı ve kapsamına yönelik çalışmaları literatürde geniş ölçüde yer almaktadır.

Robbins motivasyona yönelik tanımında söz konusu sözcüğü, “*bireyin bir hedefi gerçekleştirmeye yönelik çabasındaki yoğunluğunu, yönelimini ve ısrarını ifade eden bir süreç*”¹⁷² olarak tanımlamaktadır. Kroth’un ifadesiyle ise motivasyon, “*belirli bir davranışa sebep olan etki yada güdü*” anlamına gelmektedir¹⁷³.

Adair, motivasyon sözcüğünü etimolojik açıdan irdelemiş ve söz konusu kavram üzerinde geniş çapta durmuştur¹⁷⁴:

“Motivasyon kelimesinin dilimizde tam karşılığını bulmak oldukça zordur. Motivasyon gibi uzun kelimelerin kökleri genellikle Latince’den gelir. Motivasyon kelimesinin İngilizcesi olan “motivation”, “motive” kelimesinden türemiştir ve bu kelime de Latince’de movere, yani “hareket etmek” anlamında

¹⁷¹ Sevgi Taşdemir, Motivasyon Kavramına Genel Bir Bakış, Motivasyon Araçları ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Ölçeğinde Bir Model Önerisi, **İdari Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2013, s. 5.

¹⁷² Stephan Robbins, Timothy A. Judge, **Örgütsel Davranış - Organizational Behavior**, (Çev. İnci Erdem), Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s. 155.

¹⁷³ Michael Kroth, **The Manager as Motivator**, Westport, CT: Praeger, 2007, p. x.

¹⁷⁴ John Adair, **Etkili Motivasyon**, 4. Baskı, (Çev. Salih Uyan), Babiali Kültür – BKY Yayınevi, 2013, s. 9.

kullanılan bi eylemdir. Özetle kelime temel olarak harekete geçiren anlamındadır.”

Güney'e göre motivasyon, “*insanı belirli bir amaca ulaşmak için harekete geçiren bir güç*” anlamına gelmektedir. Söz konusu tanıma göre motivasyonun “*harekete geçirici*”, “*hareketi devam ettirici*” ve “*olumlu yöne yöneltici*” olmak üzere üç temel özelliği ön plana çıkmaktadır¹⁷⁵.

Motivasyon, fizyolojik ya da psikolojik bir eksiklik doğrultusunda bir amaca ya da güdüye yönelik bir davranışı ya da dürtüyü harekete geçiren ihtiyaç ile başlayan bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla motivasyon sürecinin ihtiyaçlar, dürtüler ve güdüler arasındaki anlamlı ilişki doğrultusunda şekillendiği söylenebilir¹⁷⁶.

Genellikle “*isteklendirme*” ve “*yönlendirme*” anlamlarında kullanılan motivasyon temelde birtakım karakteristik özelliklere sahiptir. Bunlar¹⁷⁷:

- Kişisel bir olgudur.
- Güdülemede belirli bir amaç doğrultusunda hareket edilmektedir.
- İnsanları neyin harekete geçireceği bilinmediğinden güdüleme çok yönlüdür.
- Güdüleme zamana bağlı olarak gelişen bir olgu değildir. Bireyleri içten ve dıştan etkileyen unsurlarla ilgilidir.
- Bireyler farkında olmadan güdülenebilirler.
- Bir davranışın birden çok güdüleyici unsuru olabilir.
- Güdülenme ve davranış aynı anlama gelmemektedir.
- Tatmin edilmiş herhangi bir ihtiyaç o andan itibaren güdülenme aracı özelliğini yitirmektedir.

¹⁷⁵ Salih Güney, **Davranış Bilimleri**, 11. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, ss. 395-470.

¹⁷⁶ Fred Luthans, **Organizational Behavior: An Evidence-Based Approach**, 12th Edition, New York:McGraw- Hill, 2011, ss. 156-157.

¹⁷⁷ Nurullah Genç, **Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş Sistem ve Yaklaşımlar**, Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. Ankara, 2004, s. 234.

2.2.1.2. Motivasyonun Sınıflandırılması

Motivasyon kavramına yönelik literatürde çok yönlü sınıflandırmalar yapılmaktadır. Söz konusu çok yönlü sınıflandırmaların nedeni, her bireyin farklı şekilde güdülenmesinden kaynaklanmaktadır¹⁷⁸.

Sabuncuoğlu ve Tüz'e göre birey davranışlarını yönlendiren güdüler dört başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar¹⁷⁹:

- **İçgüdüler:** İçgüdüler, doğuştan gelen, unutulmayan, sonradan öğrenilmeyen ve bilinçsiz bir şekilde gerçekleşen tepkileri ifade etmektedir. Örneğin, susama ve acıkma bu tepkiler kapsamında değerlendirilmektedir.
- **Fizyolojik güdüler:** Fizyolojik güdüler, birincil ihtiyaçların elde edilmesine yönelik davranışları kapsayan güdülerdir. Söz konusu ihtiyaçlar insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereklidir. Örneğin, beslenmek, giyinmek ve ısınmak bu güdüler kapsamında değerlendirilmektedir.
- **Sosyal Güdüler:** Sosyal güdüler, toplumun içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan ve bireyler açısından önemi farklılık gösteren güdülerdir. Örneğin, eğitilmek, sevmek ve sevilmek bu kapsamda değerlendirilmektedir.
- **Psikolojik Güdüler:** Psikolojik güdüler doğuştan gelebilmekte aynı zamanda sonradan da kazanılabilmektedir. Örneğin, kendini ön plana çıkarma ve bağımsız olma isteği bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Selçuk'a göre güdü türleri üç başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar¹⁸⁰:

- **Birincil ve İkincil Güdüler:** Birincil güdüler, açlık ve susuzluk gibi biyolojik temelli dürtülere dayanan güdülerken, ikincil güdüler ise başarı, sevecenlik ve kendini gerçekleştirme vb. psikolojik ve sosyal temelde ortaya çıkan güdülerdir.

¹⁷⁸ Sırrı Akbaba, Eğitimde Motivasyon, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, 2006, s. 344.

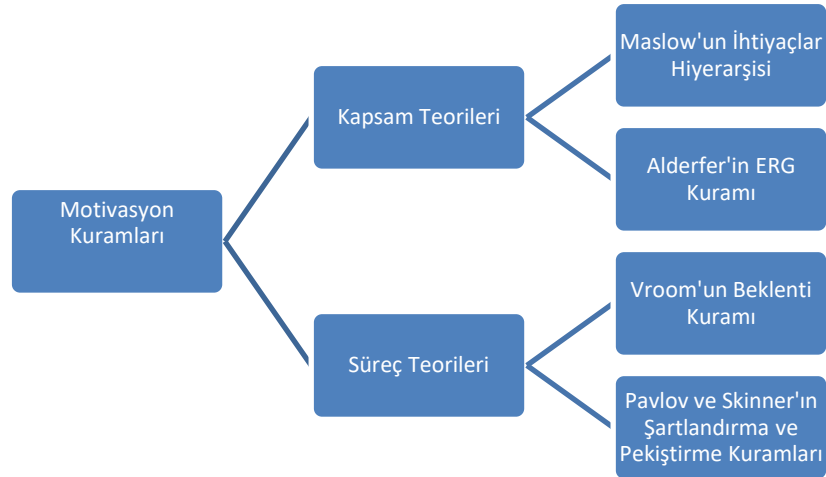
¹⁷⁹ Zeyyat Sabuncuoğlu ve Melek Tüz, **Örgütsel Psikoloji**, Alfa Aktüel Basım Dağıtım, Bursa, 2008, ss. 41-45.

¹⁸⁰ Ziya Selçuk, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s. 211.

- **Durumluk ve Sürekli Güdüler:** Durumluk güdüler, belirli bir durumun etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin, sınavdan yüksek almak için çalışan öğrencinin güdüsü bu kapsamda değerlendirilmektedir. Sürekli güdülerde devamlılık söz konusudur. Örneğin, konuyu öğrenmeye ve anlamaya çalışan bir öğrencinin güdüsü bu kapsamda değerlendirilmektedir.
- **İçsel ve Dışsal Güdüler:** İçsel güdüler, bireyin ilgisi, merakı vb. içsel durumuyla ilgiliyken, dışsal güdüler de ise ödül, ceza vb. dışsal etkiler ön plandadır. Ancak içsel ve dışsal güdüler zamana ve değişen şartlara bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin, bazı öğrenciler matematik dersine sadece iyi not alabilmek için çalışırken, bazı öğrenciler ise sevdikleri için çalışmaktadır¹⁸¹. Bu bağlamda içsel güdünün kendi içinde bir ödül unsuru barındırdığı söylenebilir¹⁸².

2.2.1.3. Motivasyon Kuramları

Motivasyon kuramları “kapsam teorileri” ve “süreç teorileri” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Burada bazıları ele alınacaktır.

Şekil-14: Motivasyon Kuramları

¹⁸¹ Galip Yüksel, **Öğrenme için Motivasyon-Sınıf Yönetimi**, (Ed. Şule Erçetin, Çağatay Özdemir), Asil Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 105-107.

¹⁸² Hüseyin Öncü, **Motivasyon,-Sınıf Yönetimi**, (Ed. Leyla Küçükahmet), Nobel Yayınevi, Ankara, 2004, s. 175.

2.2.1.3.1. Kapsam Teorileri

Burada incelenecek Kapsam Teorileri; Maslow' un "*İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı*", Alderfer'in "*ERG Kuramı*" dır.

2.2.1.3.1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı

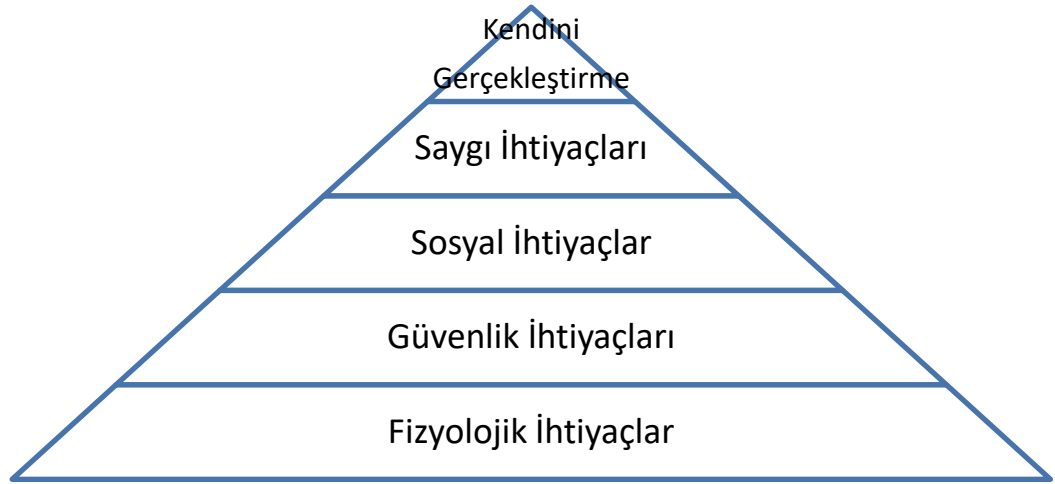
İhtiyaçlar hiyerarşisi kuramı, Abraham Maslow tarafından geliştirilen bir kuramdır. Söz konusu kurama göre insanın içinde onun kendini gerçekleştirmesini sağlayan bir güç bulunmaktadır. Bu güç ise Maslow tarafından ihtiyaç olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda insanoğlu kendini gerçekleştirebilmek için ihtiyaçlarını gidermeye çalışmakta ve bu amaç doğrultusunda bir güç mücadelesine ve çabaya girişmektedir¹⁸³.

İhtiyaçlar hiyerarşisi kuramında esas olan bireyin ihtiyaçlarıdır. Söz konusu ihtiyaçlar doğrultusunda bireyler güdülenmektedir. Giderilen her ihtiyaç ise diğer bir başka ihtiyacı baskın hale getirmekte ve tüm ihtiyaçlarını karşılayan bireyde, yeni bir hoşnutsuzluk ve rahatsızlık başlamaktadır¹⁸⁴. Maslow, yaptığı gözlemlere dayanarak, insanların genel olarak aynı sırayla takip ettiği bir ihtiyaç tanıma ve memnuniyet modelinin var olduğunu öne sürmüştür¹⁸⁵. Bu doğrultuda söz konusu ihtiyaçları beş gruba ayırmış ve hiyerarşik bir yapıda sıralamıştır.

¹⁸³ İbrahim Ethem Başaran, **Örgütsel Davranış İnsanın Üretim Gücü**, Siyasal Kitabevi, 2008, s. 84.

¹⁸⁴ John Adair, **Etkili Motivasyon**, 4. Baskı, (Çev. Salih Uyan), Babıali Kültür Yayıncılığı, 2013, s. 30.

¹⁸⁵ ERIC Development Team, ED421486 1997-07-00 Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs, **Basın Bülteni**, < files.eric.ed.gov/fulltext/ED421486.pdf> (12.08.2018).

Şekil-15: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre piramidin en altındaki ihtiyaçlar, insanların öncelikle karşılanması gereken ihtiyaçlarıdır. En yukarıdaki kendini gerçekleştirme ihtiyacı ise karşılanacak en son aşama olarak ifade edilmektedir. Söz konusu ihtiyaçları aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür¹⁸⁶:

- **Fizyolojik İhtiyaçlar:** Fizyolojik ihtiyaçlar, nefes almak, gıda, su, cinsellik, uyku ve boşaltım vb. birincil ihtiyaçları kapsamaktadır.
- **Güvenlik İhtiyaçları:** Güvenlik ihtiyaçları, vücudunu, işini, kaynaklarını, ahlakını, aileni ve sağlığını koruma ihtiyaçları vb. kapsamında ele alınmaktadır.
- **Sosyal İhtiyaçlar:** Sosyal ihtiyaçlar, arkadaşlık, aile, sevmeye, sevilme ve ait olma vb. ihtiyaçları kapsamındadır.
- **Saygı İhtiyaçları:** Saygı ihtiyaçları, güç, başarı, kıyafet, statü, şan ve şeref, üstünlük ve tanınma ihtiyaçları vb. kapsamında ele alınmaktadır.
- **Kendini Gerçekleştirme:** Kendini gerçekleştirme ihtiyacı, bireylerin ahlak, yaratıcılık, problem çözme, önyargısızlık ve gerçeklerin kabulü bakımından en mükemmelliğe ulaşmak istemesi kapsamında açıklanabilir.

¹⁸⁶ Hußmann, Theories of Motivation, Multimedia Learning Environments, Ludwig-Maximilians-Universität München, 2015, p. 6, Munyaradzi Mawere, Tapuwa R. Mubaya, Mirjam van Reisen, Gerjjan van Stam, Maslow's Theory of Human Motivation and its Deep Roots in Individualism: Interrogating Maslow's Applicability in Africa, **Basın Bülteni**, <www.researchgate.net/publication/302516151_Maslow's_Theory_of_Human_Motivation_and_its_Deep_Roots_in_Individualism_Interrogating_Maslow's_Applicability_in_Africa>(Erişim: 22.05.2018).

2.2.1.3.1.2. Clayton Alderfer'in ERG Kuramı

C. Alderfer tarafından 1970'li yılların başında geliştirilen ERG Kuramı, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında yer alan ihtiyaç sınıflamasının basitleştirmiş şekli olarak kabul görmektedir¹⁸⁷.

Alderfer'e göre ihtiyaçlar, üç başlık altında incelenmektedir. Bunlar¹⁸⁸:

- **Varoluş İhtiyaçları:** Varoluş ihtiyaçları, insanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan ihtiyaçları kapsamaktadır. Söz konusu ihtiyaçlar Maslow'un fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları ile benzerlik göstermektedir.
- **İlişki Kurma İhtiyaçları:** İlişki kurma ihtiyaçları, bireylerin diğer bireylerle ilişki içinde bulunma ihtiyaçlarını ifade etmektedir. Maslow'un saygı ihtiyacı ile benzerlik göstermektedir.
- **Gelişme İhtiyaçları:** İnsanların gelişme düzeylerini yükseltme ihtiyaçları ile ilgilidir. Maslow'ın kendini gerçekleştirme ihtiyacı ile benzerlik göstermektedir.

2.2.1.3.2. Süreç Teorileri

Burada ele alınacak Süreç Teorileri; Vroom'un Beklenti Kuramı ve Pavlov ve Skinner'in Şartlandırma ve Pekiştirme Kuramlarıdır.

2.2.1.3.2.1. Vroom'un Beklenti Kuramı

1964 yılında Victor Vroom tarafından ortaya konulan "*Beklenti Teorisi*" bireylerin çabaları ve performansları sonucunda elde edilecek getiriler

¹⁸⁷ Önen, Kanayran, 2015, s. 51.

¹⁸⁸ Gary Johns, Alan M. Saks, **Organizational Behaviour**, Pearson Education Canada Inc. Toronto, 2001, p. 138.

arasındaki ilişkiye dayanmaktadır¹⁸⁹. Beklenti kuramında üç ana kavram ön plana çıkmaktadır. Bunlar¹⁹⁰:

- **Başarı–Ödül–Ümit İlişkileri:** Her birey herhangi bir davranışı sonucunda ödül veya ceza alabileceği bilincine sahiptir.
- **İstek veya İhtiyaç Şiddeti:** Birey için her ödülün bir ihtiyaç ya da istek şiddeti vardır.
- **Çaba-Başarı-Beklenti İlişkileri:** Bireyin herhangi bir iş için göstereceği çaba, çabanın başarıya ulaşım sağlayacağı hususu ile çaba sonucunda elde edilen ödülün birey tarafından arzulanıp arzulanması hususu olmak üzere iki hususa bağlılık göstermektedir.

2.2.1.3.2.2. Pavlov ve Skinner’in Şartlandırma ve Pekiştirme Kuramları

Pavlov ve Skinner’in Şartlandırma ve Pekiştirme Kuramları ele alındığında Pavlov tarafından hayvanlar üzerinde yapılan deneyler sonunda ortaya konulan “*klasik koşullanma*” ve Skinner tarafından geliştirilen “*edimsel koşullanma*” karşımıza çıkmaktadır. Klasik koşullandırmada davranışlar belirli uyarılar tarafından harekete geçirilmekteyken, edimsel koşullandırmada ise davranışların karşılaşılan sonuçlar tarafından şartlandırıldığı varsayılmakta ve sonuç önemli hale gelmektedir¹⁹¹. Bu nedenle istenen sonuç elde edildiğinde davranış tekrarlanırken, istenen sonuç ortaya çıkmadığında ise davranış tekrarlanmamaktadır.

Bu bağlamda edimsel koşullandırma kapsamında dört yöntem ön plana çıkmaktadır. Bunlar¹⁹²:

- **Olumlu Pekiştirme:** İstenen davranışın sürekliliğinin sağlanması için bireyin ödüllendirilmesidir.
- **Olumsuz Pekiştirme:** Bireyin istenen davranışa yönlendirilmesi için alınan tedbirlerdir.

¹⁸⁹ N. Gökhan Torlak, **Organizasyon Teorileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2008, s. 253.

¹⁹⁰ Erol Eren, **Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 2011, ss. 568-569.

¹⁹¹ Hakan Aydın, Öğrenme ve Öğretme Kuramlarının Eğitim İletişimine Katkısı, **Kurgu Dergisi**, Sayı: 17, 2000, ss. 184-185.

¹⁹² Eren, 2011, ss. 579-580.

- **Son Verme:** Davranışın ortadan kaldırılmasına yönelik alınan tedbirlerdir.
- **Cezalandırma:** İstenmeyen davranışın ortadan kaldırılmasına yönelik bireye uygulanan cezalardır.

2.2.2. Siyasal Finans Kapsamında Değer Kuramları

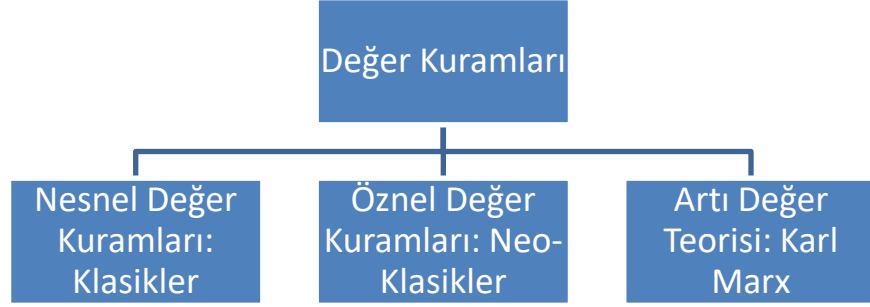
Finansal anlamda “Değer” kavramının kökenleri Aristoteles’e kadar dayanmaktadır. Kullanım ve değişim değeri ayrımını ilk kez Aristoteles yapmıştır. O’na göre; bir çift ayakkabı sahibi bunları eskiyen ayakkabıları yerine kendisi kullanabileceği gibi diğer ihtiyaç duyduğu ürünleri elde etmek için mübadele aracı olarak da kullanabilecektir. Ancak yine de asıl ve doğal olan kullanım değeridir¹⁹³. St. Thomas Aquinas, John Duns Scotus gibi Skolastik dönem düşünürleri değere normatif bir sergileyerek “adil fiyat” kavramı üzerinde durmuşlardır. Ortaçağ Hristiyan dünyasında adil fiyat; emek, giderler ve sosyal statünün gerektirdiği bir yaşam düzeyini sağlayacak kazancı kapsayan fiyat olarak tarif edilmiştir. Ortaçağ İslam dünyasında da Aristocu anlayış egemen olmasına rağmen fiyat konusunda çok sert bir tutum olmamış, görece olarak daha serbest bir fiyat anlayışı benimsenmiştir. 15.yüzyılda ise emek ve masrafların yanı sıra girişim riski, yenilikçilik ve yaratıcı zeka gibi unsurların da fiyatta etkili olduğu görülmektedir. Klasiklerin ‘doğal fiyat’ kavramı özü itibarı ile ortaçağ ‘adil fiyat’ kavramının bir devamıdır. Aradaki temel fark; değer in ortaçağda bir etik mesele olarak algılanmasına karşın, klasiklerde etikten soyutlanarak piyasa mekanizmasının belirleyiciliğine teslim edilmesidir.¹⁹⁴ Ancak vurgulanması gereken asıl nokta fiyat ve değer kavramlarının köken olarak etik kavramlar olmalarıdır.

Değer kuramları, nesnel değer ve öznel değer olmak üzere iki ana başlıkta ele alınabilir. Klasik politik ekonomide çok büyük bir etkiye sahip olan nesnel değer, özellikle David Ricardo ve Karl Marx’ın çalışmalarıyla gelişim göstermiştir. 1960 yılından sonra ise Piero Sraffa’nın takipçileri tarafından

¹⁹³ Aristoteles, 1983, s. 20.

¹⁹⁴ İktisat Sözlüğü, “Adil Fiyat Nedir?”, **Basın Bülteni**, <www.iktisatsozlugu.com> (Erişim: 25.04.2018).

tekrar canlandırılmıştır. Özne değer teorisi ise 1870 yılından sonra William Stanley Jevons, Leon Walras ve Carl Menger'in çalışmalarıyla gelişmiş olup günümüzde etkisini halen sürdürmektedir.¹⁹⁵

Şekil-16:Değer Kuramları

2.2.2.1. Nesnel Değer Kuramları: Klasikler

Klasiklerde değer; “kullanım değeri” ve “mübadele değeri” olarak iki kısımda incelenir. Ancak klasikler büyük ölçüde mübadele değeriyle ilgilenmişlerdir. Özellikle, Smith kullanım değerinden bahsetmekle yetinmiş asıl olarak mübadele değerine odaklanmıştır¹⁹⁶. Elmas-Su örneği ile kullanım değerinin Fiyat üzerinde belirleyici olmadığını savunmuştur. Sudan daha yararlı hiç bir şey olmamasına rağmen suyun bir mübadele aracı olarak işlevsiz olduğunu savunan Smith, buna karşın elmasın hiçbir kullanım değeri olmadığı halde yüksek mübadele değeri olduğunu ifade etmiştir¹⁹⁷. Ancak Ricardo, elmas hakkındaki kullanım değerinin Smith'in kişisel yargısı olduğunu iddia ederek eleştirmiştir. Ricardo kullanım değerini, mübadele değeri için şart olarak görmüştür¹⁹⁸.

Smith, üretim maliyetlerinin, özel mülkiyet öncesi toplum ile sonrası toplumda farklılık gösterdiğini savunarak, iki kısımda incelemiştir.

¹⁹⁵ J.E.King, Michael McLure, History of the Concept of Value, Discussion Paper 14.06, 2014, p. x.

¹⁹⁶ Kazgan, 1984, s. 68.

¹⁹⁷ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, 11. Baskı, (Çev. Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 30.

¹⁹⁸ David Ricardo, **Ekonomi Politğin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, (Çev. Tayfun Ertan), Berdan Matbaası, 2007, ss. 27-34.

Özel mülkiyet öncesi toplumda tek üretim maliyetinin emek olduğunu savunan Smith; malların, elde edilmesi için gerekli olan emek miktarlarına göre mübadele edilmeleri gerektiğini savunur. Bu ahlaki bir çıkarımdır. Smith; “avcı bir toplumda bir kunduzun öldürülmesi genellikle bir alageyiğin öldürülmesinin iki katı zaman alıyorsa, bir kunduz iki alageyiğe eş değer olacaktır¹⁹⁹” şeklinde bir örnekle mübadele değerini açıklamıştır.

Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla, ellerinde toprak biriken (kapital) mülkiyet sahipleri bu toprakları işlemek için rant (kira) karşılığı diğer kişilere verirler. Çünkü ellerinde kendilerinin işleyemeyeceği kadar fazla toprak vardır. Elleri kapital biriken insanlar da bununla işçilerin ihtiyaçlarını karşılamak karşılığında onları kendi işlerinde çalıştıracak ve işçilerin emeğinin artık değerlerini sahiplenerek kar elde edeceklerdir²⁰⁰.

O halde toplumda toprak sahipleri, kapital sahipleri ve işçiler olmak üzere üç grup vardır ve bunların gelirleri sırasıyla “rant, kar ve ücret”tir. İşte üretimin maliyetlerini oluşturan bu üç unsurun toplamı “tabii fiyatı” oluşturur. Ve rekabet ortamında bir ürünün fiyatı tabii fiyatı bulmaya eğilim gösterir.²⁰¹

Ricardo bir malın mübadele değeri olmasını o malın bir fayda sağlaması şartına bağlamaktadır. Hiçbir yararı olmayan malların hiçbir şekilde mübadele değeri olmayacağını savunur. Ricardo’ya göre, faydalı malların mübadele değerini “kıtlık” ya da “emek” belirler. Kıtlık; üretimle sayısı arttırılamayan sanat eserleri gibi eşyalar için kullanılan bir kavramdır. Bu malların değerini belirleyen emek değildir. Bunların değeri nadir oluşları ile talep tarafının gücüyle (satın alma isteği, geliri) belirlenir. Arttırılabilen diğer malların değeri ise “emek” ile belirlenir.²⁰²

Ricardo, Rant Teorisi ile rantı mübadele değerinin dışında bırakmıştır. Dolayısıyla mübadele değerinin belirlenmesinde emek ve kapital etkili olacaktır. Ricardo, kapitali, bünyesinde emek bulunduran eşya olarak kabul eder. Böylece kapitali de emek cinsinden ifade edebilecektir. Mübadele değerini hem emek hem de kapitalin karşılığı olan dolaylı emek olarak kabul eder²⁰³.

Kapitalin, birikmiş emek olarak kabul edilmesinin felsefi kökeni Locke’un mülkiyet anlayışına kadar dayanır. Buna göre her insan emeğinin ürününe sahip

¹⁹⁹ Smith, 2016, s.51.

²⁰⁰ Smith, 2016, s.54.

²⁰¹ Smith, 2016, s.57.

²⁰² David Ricardo Ekonomi Politigin ve Vergilendirmenin İlkeleri, ss. 27-28

²⁰³ Kazgan, 1984, s. 73.

çıkma hakkına sahiptir. Laiser Faise felsefesi bundan türemiştir. Ancak Ricardo değerın kaynağı olarak emeğı kabul etmesine karşın kapitalin değeri olan karı ve faizi de kabul etmiştir. Bu da teoriyi bir iç çelişkiye götürmüştür. Marx bu konuda eleştirmiştir²⁰⁴.

Senior emek ve kapitalin fiyatını “kıtlık” ile açıkladı. O’na göre değeri belirleyen kıtlık, talep ve faydaydı²⁰⁵.

2.2.2.2. Öznel Değer Kuramları: Neo-Klasikler

Jevans, Menger ve Walras; Mübadele değerinin, tam rekabet şartlarında, “Marjinal Fayda” ilkesiyle belirlenebileceğini savundular. Smith, Ricardo gibi klasik düşünürler, mübadele değerinin üretim maliyetleri (emek ile) ile belirlenebileceğini savunmuşlardı. Marjinal fayda ilkesini savunan düşünürler, mübadele değerinin belirlenmesinde öznelliğe yani bireyselliğe odaklanarak, mübadelenin talep yönünde değeri aramışlardır. Buna karşın klasik düşünürler emek ve üretim maliyetleriyle ilgilenerak mübadelenin arz yanına odaklanmışlardı. Bu durumu fark eden A. Marshall mübadelede arz ve talep taraflarının ikisini de dikkate alan bir reel maliyet teorisi geliştirmiştir.

Jevans, malı; insana zevk veren ya da ızdırabını dindiren her hangi bir eşya, hizmet ya da davranış olarak tanımlar. (Burada bir insanın herhangi bir davranışı karşısında duyulan haz ya da acıdan kurtulmanın da bir mübadele değeri olduğuna dikkat edilmeli. Maddi mallarla soyut kavramlar tek bir para birimi ile mübadele edilecektir artık. Bu durum parasal sistemin temel problemlerindendir.)

Faydayı ölçülebilir olarak kabul etmişlerdir. Walras, bu ölçülebilir fayda fonksiyonundan talep fonksiyonunu türetmiştir. Ayrıca Jevans, “emek” unsurunu zahmet olarak görerek “eksi-fayda” olarak tanımlamıştır. Buradan, malların miktarı arttıkça faydanın (marjinal) azaldığını buna karşın çalışma süresi uzadıkça zahmetin arttığını, böylece malların insan ihtiyaçları karşısında “kıt” olduğunu savunmuştur.

Menger’e göre üretim araçları (kapital), insanların ihtiyaçlarını dolaylı olarak tatmin eden “yüksek dereceli mallar”dır. Dolayısıyla kullanım değerine yani faydaya sahiplerdir. Bu bakış açısıyla üretim yani arz tarafı da tıpkı talep tarafından olduğu

²⁰⁴ Kazgan, 1984, s. 74.

²⁰⁵ Kazgan, 1984, s. 75.

gibi “fayda” ilkesiyle açıklanıyordu. Marshall, belirli şartlar altında (ceteris-paribüs) azalan eğilimli piyasa talep eğrisini ortaya koydu;

“Öyleyse, bir genel talep kanunu vardır. Satılacak miktar ne kadar fazlaysa, alıcı bulabilmesi için, arz edildiği fiyat o kadar düşük olmalıdır²⁰⁶.”

Marshall’ın değer teorisinde, Ricardogil etki dolayısıyla üretim maliyeti tarafı yani “arz yanı” daha ağırlıklıdır. Marshall’ın arz teorisinde, tüm neo-klasik teorilerde ortak olan; tam rekabetin varlığı ve bireyselliğin topluma öncelenmesi ve dört üretim girdisinin gelirinin haklılığının ispatlanma çabası vardır²⁰⁷. Marshall, uzun dönem dengede toplumsal maksimum refahın oluşacağından şüphelidir. Çünkü toplumsal maksimum refahın belirlenmesinde gelir bölüşümü de etkilidir. Bu sebeple ancak zenginlerin mülkleri, zorla ya da gönüllü olarak ellerinden alınıp fakirler arasında dağıtıldığında toplumsal maksimum refaha ulaşılabilir²⁰⁸.

Faydanın ölçülebileceği varsayımı Neo-klasikleri böyle tehlikeli bir noktaya getirmiştir. Ancak onlar bunu görmezden gelerek arz-talep dengesiyle toplumsal maksimum refaha ulaşılabilirliğini savunmuşlardır. Yine de bu husus Laissez-Faire’nin eleştirilmesine sebep olmuştur. Marshall tıpkı klasikler gibi tam rekabet piyasasını yaygın piyasa olarak kabul etmiş, diğer piyasa türlerini istisna kabul etmiştir. Ancak Marshall’ın teorisini geliştiren P. Sraffa ile bu kabul son bulmuştur. Böylece mutlak laissez-faire geçerliliğini yitirmeye başlamıştır²⁰⁹.

2.2.2.3. Artı Değer Teorisi: Karl Marx

Nasıl ki klasik teori kapitalin gelirinin haklı çıkarılması gibi bir ideolojik tutuma sahipse, artı değer teorisi de emeğin gelirinin haklılığını ispat etmeye çalışan ideolojik bir tutum içerisindedir²¹⁰.

Teori toplumda metaların iki dolaşım şekli olduğunu savunur. İlki; “meta-para-meta”; ikincisi, “para-meta-para” şeklindedir. İlk dolanım şeklinde bir metanın paraya dönüştürülüp daha sonra bu parayla başka bir metanın alınması söz konusudur. Bu dolanım şeklinde amaç metaların kullanım değerlerinin el değiştirmesidir. Farklı bir metanın kullanım değerine ihtiyaç duyan taraf, elinde

²⁰⁶ Kazgan, 1984, s. 149.

²⁰⁷ Kazgan, 1984, s. 151.

²⁰⁸ Kazgan, 1984, s. 155.

²⁰⁹ Kazgan, 1984, s. 155.

²¹⁰ Kazgan, 1984, s. 371.

bulunan ve kullanım değeri olan bir metayı feda etmektedir. Bu dolanımda para aracılığıyla takas edilen metaların mübadele değerleri eşit olmakla birlikte nitelikleri farklıdır.

İkinci dolanımda ise elde bulunan ve adeta kapital görevi üstlenen para ile bir meta satın alınmakta, daha sonra bu meta tekrar satılarak paraya çevrilmektedir. Bu dolanımda elindeki parayla meta satın alanın amacı, o metanın kullanım değerinden istifade etmek değildir. Burada amaç o metanın mübadele değerini kullanarak tekrar tekrar paraya döndürmektir. Ancak bu noktada bir problem ortaya çıkmaktadır. Marx'a göre mübadele kısırdır. Yani mübadelede eşit emek-zaman değerleri takas edilir. Böyle bir durumda ikinci dolanım anlamsızlaşmaktadır. Başlangıçtaki parayla meta satıldıktan sonraki para eşitse neden böyle bir mübadele yapılsın ?

Marx'a göre bu sorunun yanıtı ilk dolanım şeklindedir. O, işgücünün de bir meta olduğunu ve piyasada alınıp satıldığını savunur. İşgücü, O'na göre, emekçinin tüm fizyolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayacak bir ücreti ifade eder. Kapitalist piyasadan işgücü satın alır ve bu işgücünün kullanım değerinden istifade eder. Yani işçiyi çalıştırır. Bu işgücü tüketiminin sonunda bir mübadele değerine sahip ürün meydana gelir ki kapitalist buna sahiplenir. Marx'a göre, işgücünün mübadele değeri ile ortaya çıkardığı ürünün mübadele değeri farklıdır.

Daha basit bir ifadeyle; işgücü için ödenen ücret 4 saatlik emek olduğu halde 8 saatlik bir çalışma yapan işçinin bu 4 saatlik fazla çalışmasının ürününü (artı değeri) kapitalist sahiplenmektedir. Böylece ikinci dolanımdaki problemin yanıtı kapitalist üretim şekliyle açıklanmaktadır.

Mübadele ve dolanım işgücünün sömürülmesine aracılık etmekte, asıl problem kapitalist üretim şeklinden kaynaklanmaktadır.

Klasikler artı değerın kaynağı olarak kapitali görürken, Marx artı değerın emeğin ürünü olduğunu savunmaktadır²¹¹. Marx'a göre emeğin sömürülmesine yol açan unsur kapitalizmin mübadele sistemini oluşturan “değer kanunları”dır. Dolayısıyla kapitalist sistem kendi iç tutarlılığına sahiptir. Kendi içinde adaletsiz, haksız değildir. Bu sebeple sistem içi bir reform imkansızdır²¹².

Ancak zamanla kapitalist sistem içerisinde sendikalaşma ve işçi haklarındaki gelişmeler sistem içi reformun imkansızlığı noktasında Marx'ı haksız çıkarmıştır. Bizce bu durum kapitalizmin “fayda ahlakı” temeliyle açıklanabilir. Kendi çıkarı için

²¹¹ Kazgan, 1984, ss. 371-374.

²¹² Kazgan, 1984, s. 375.

bazı fedakarlıklar yapması yani fayda-maliyet yaklaşımıyla iç reformlar geliştirmesi, kapitalist ahlak ile uyumludur.

2.2.3. Siyasal Finans Kapsamında Para Kuramları

Finansın temel kuramları kapsamında incelenen para kuramları, paranın kökenine yönelik kuramları kapsamaktadır.

Para teorisi kapsamında dikkat edilmesi gereken nokta, süreç içerisinde paranın sürekli değişim göstermiş olduğu ve paraya yönelik iki yaklaşımın literatürde yer aldığıdır. Söz konusu yaklaşımlar parayı, devletin yarattığını öne süren Kartalist (bölünebilir para) ve parayı piyasanın yarattığını öne süren Metalist/Mengeryen yaklaşımdır²¹³. Metalist görüş Ortodoks yaklaşımı, kartalist görüş ise heterodoks yaklaşımı ifade etmektedir.

Kartalist ve Metalist yaklaşım paranın doğası, kökenleri ve sosyal fonksiyonlarının analizi için birbirini izleyen iki teorik çerçeveyi temsil etmektedir. Metallizm sadece iktisatta değil, diğer sosyal ve tarihsel bilimlerde de baskın bir paradigma olarak kabul edilirken, kartalizm heterodoks bir alternatif olarak kabul edilmektedir.

Ortodoks (Metalist) ekonomistlere göre para, mübadelenin işlem maliyetini azaltmak için oluşturulan bir araçtır. Ortodoks yaklaşım tarihi bir gerçeklik yerine varsayımsal bir yöntem zeminine dayanmaktadır. Heterodoks (Kartalist) ekonomistler, Ortodoks analiz yöntemini, tarihi gerçeklikten soyutlanmış olduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Heterodokslar ekonomik analizin karşılaştırmalı antropoloji ve tarih çalışmalarıyla yapılması gerektiğini savunmaktadırlar²¹⁴.

2.2.3.1. Metalist Para Kuramları

Metalist yaklaşımda, Kartalist yaklaşımın aksine paranın kullanım değerine vurgu yapılmaktadır. Neyin para olarak kabul edileceği doğal bir yapı içinde ve ekonomik ilişkiler sonucunda kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Söz konusu yaklaşım

²¹³ Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, (Çev. Özer Ozankaya), İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 122.

²¹⁴ L. Randall Wray, **Introduction to an Alternative History of Money**, Working Paper No. 717, 2012, p. 1.

iki temel ilke çerçevesinde şekillenmektedir. Bu temel ilkelerin ilki, paranın değişim aracı olması iken, ikinci ilke ise değerinin içsel bir değer ifade edebilmesi için değerli bir maden tarafından belirlenmesidir²¹⁵. Bu bağlamda metalistlerin paranın “*para birimi olarak kendi biçiminden bağımsız bir değişim değeri olan bir metaya*” bağlı olduğuna inandıkları söylenebilir. Gerçeklikte ise para diğer hiçbir maldan farklı kabul edilmemekte sadece herhangi bir mal için herhangi bir diğer malın değişim değerini ifade etmekteydi²¹⁶. En temelde metalist görüş, takas ekonomisinde ortaya çıkan ticaretin koordine edilmesindeki sorunların, toplumu bir değişim aracı olarak değerli metallere yönlendirdiğini öne sürmektedir. Diğer yandan, metalist yaklaşım kartalist yaklaşımın aksine para miktarının merkez bankası tarafından kontrol edildiğini ve nötr bir işleve sahip olduğunu söylemektedir²¹⁷.

Erken Metallistler ve modern Metallistler diğer bir deyişle, Monetaristler önemli benzerlikler taşımaktadır. Erken metalistler için para basit bir değişim aracı olarak kabul görmektedir. Bu perspektiften para, gerçek bir emtia anlamı kazanmış olmaktadır²¹⁸.

Aristoteles; insanların gereksinim duydukları ürünlerin başka yerlerden getirilmesi ve üretim fazlası olan malların ise başka yerlere satılmak için gönderilmesinin, insanların uzlaşım ile kabul ettikleri bir mübadele aracının ortaya çıkmasını zorunlu hale getirdiğini savunmuştur²¹⁹. İnsan gereksinimleri sebebiyle oluşan piyasadan uzlaşım bir paranın ortaya çıkışı, metalist görüşün kökenlerinin Aristoteles’e kadar dayandırılmasına imkan vermektedir.

John Locke’a göre; insanların yaşamlarını sürdürmek için ilk gereksinim duydukları şey olan gıda ürünlerinin dayanıksız olması insanları sadece tüketebilecekleri kadarına razı olmaya itmiştir. Ancak insanlar bir haftada bozulacak olan eriklerini bir yıl dayanabilecek olan fındıklarla değiştirirlerse akıllı bir iş yapmış olacaklardır. Buna benzer şekilde, ürünlerini dayanıklı olan deniz kabuğu, yün ya da altın, gümüş gibi maddelerle değiştirmeyi mantıklı bulan insan bu sayede parayı

²¹⁵ Joseph Alois Schumpeter, **History of Economic Analysis**, Oxford University Press, New York, 1954, pp. 62-62.

²¹⁶ Paul Davidson, “**Can Money Be Neutral Even In The Long Run? Chartalism V.S. Monetarism**” Unpublished Paper, 1997, p. x.

²¹⁷ Ragıp Yılmaz, Oytun Meçik, Teorideki Dönüşüm: Paranın Nötrleşmesi ve Sosyal Sermayenin Güçlenmesi, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9 (1), 2017, ss. 23-38.

²¹⁸ Stephanie Bell, **The Hierarchy of Money**, Working Paper No. 231, Visiting Scholar, The Jerome Levy Economics Institute, 1998, p. x.

²¹⁹ Aristoteles, 1983, p. 20.

keşfetmiştir. Böylece insanlar arasında, bozulmayan nesnelere biriktirilmesi suretiyle ihtiyaçtan fazla mülkiyete sahip olmaya imkan veren zımni bir anlaşma yapılmış olmaktadır. Bu görüşleriyle Locke, metalist görüşün temsilcilerinden kabul edilmektedir²²⁰.

Adam Smith'e göre; insanlar iş bölümüne dayalı etkin bir toplum yapısı kurduktan sonra artık kendi başlarına tüm gereksinimlerini karşılayamazlar. Çünkü insanın emeği, gereksinimlerinin çok az bir kısmını karşılayabilir. Bu sebeple diğer insanların ürünlerine gereksinim duyarlar. Ancak mübadelenin birçok zorlukları da vardır. Örneğin kasabın elinde tüketebileceğinden fazla et vardır. Biracı ve fırıncının da ellerinde kendi ürünleri fazlasıyla vardır. Buna karşın kasabın yeterince birasının ve ekmeğinin de olduğu varsayılırsa, böyle bir durumda kasap, fırıncı ve biracı ile mübadeleye girmek istemeyecektir. İşte bu gibi durumlar sebebiyle her tedbirli insan diğer insanların her zaman kabul edeceği bir şeyi elinde bulundurmaya gereksinim duymuştur. Para bu şekilde ortaya çıkmıştır²²¹.

Ortodoks yaklaşımın paranın kökenine dair savunusunu kanıtlayan tarihi gerçekler olmadığı gibi mantıki açıdan da sorunları olduğunu iddia eden²²², piyasada takas işlemlerinin olması için gerekli ön şartlar olduğunu savunmuştur. Bu ön şartlar; özel mülkiyet hakkı, bireysel sorumlulukların tanınması, bireysel çıkar peşinde koşma davranışının gelişmesi ve ileriye yönelik stoklu üretimdir. Ortodoks yaklaşımı desteklemek için kullanılan tarihi örnekler nadiren bu ön şartların herhangi birini sağlamaktadır.

2.2.3.2. Kartalist Para Kuramları

Kartalist yaklaşım temelde Georg Friedrich Knapp'ın "*Para Teorisi*" (1905) adlı kitabına dayanmaktadır²²³. Knapp'ın öne sürdüğü teoride devlet kurumlarının ve paranın ayrılamaz olduğudur. Knapp'ın görüşüne göre para her zaman onu tanıtan devlet ile ilişkilidir. Her şeyden önce Knapp, paranın bir ödeme aracı olduğuna vurgu

²²⁰ Locke, 2016, ss. 57-59.

²²¹ Adam Smith, 2016, s. 24.

²²² Wray, 2012, s.10.

²²³L. Randall Wray, **From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy**, Working Paper No. 792, Levy Economics Institute of Bard College, 2014, p. x.

yapmaktadır²²⁴. O'na göre para, ister metal veya kağıttan olsun, genel olarak ödeme araçlarının özel bir durumu anlamına gelmektedir²²⁵.

Wray, ²²⁶ paranın kökenine dair dört iddia ileri sürmüştür. Birincisi; ilksel mübadelenin, piyasanın gelişimini sağlamadığıdır. İkinci iddiası; paranın, bu ilksel mübadele dışında gelişmediğidir. Üçüncü iddiası; “itibari para” ve “kredi para” uygulamalarının ‘mal para’ uygulamasından önce ortaya çıktığıdır. Dördüncü iddiası; kredi para miktarının, kısmi rezerv hikayesinde anlatıldığı gibi, merkez bankalarının borçlarının miktarıyla hiçbir zaman sınırlandırılmadığıdır.

Kabile toplumlarında görülen ilksel mübadeleler, Polanyi'nin ifade ettiği gibi; ‘kişilerin ve diğer itici güçlerin durumuna ilişkin olarak gerçekleştirilen kamu eylemleri’ olmuştur. Bazen aynı nesnenin taraflar arasında birçok kez alınıp verildiğini ifade eden Polanyi, ilksel mübadelenin asıl amacının toplumsal bağları güçlendirmek olduğunu savunmuştur. Malinowsk ise ilksel mübadelelerin temel amacının, pratik kullanımı olmayan şeylerin değişimi olduğunu savunmuştur. Böylece, ilksel mübadelelerin, Ortodoks yaklaşımın savunduğu gibi piyasa mübadelesi olmadığı, ilksel paranın da tütün, deniz kabukları, dev kayalar ya da evlenilecek eşler olmadığını savunan Wray; O halde ilksel paraların neler olduğunu sormaktadır. Dalton'un ifadeleriyle; İlksel para, sosyal ilişkiler kurmak, grup düşmanlığını ve savaşı önlemek, birinin politik konumunu yükseltmek ve çatışmaların sebep olduğu gruplar arası husumetleri sonlandırmak için yapılan eylemlerdir²²⁷.

Georg Simmel; tuz, sığır, tütün vb. ürünlerin mübadele aracı olarak kullanımıyla başlayan para sürecinin daha sonra altın, gümüş gibi değerli madenlere geçişini paranın sosyalleşmesi ile açıklamıştır. Tuz, sığır vb. ürünler bireysel ihtiyaçları tatmin eden ürünlerdir. Buna karşın altın ve gümüşten yapılan mücevherler süs eşyalarıdır. Süs, diğer insanlara karşı hoş görünme araçları olduğu için sosyal bir gereksinimi tatmin ederler. Simmel, paranın bu yöndeki evrimini, paranın sosyal bir ilişki olduğu görüşünü desteklemek için kullanmıştır.²²⁸

²²⁴ Knapp, 1924, pp. 31-34.

²²⁵ Alla Semenova, **The Origins of Money: Evaluating Chartalist and Metallist Theories in the Context of Ancient Greece and Mesopotamia**, University of Missouri, Kansas City, Missouri, 2011, pp. 40-48.

²²⁶ Wray, 2012, p 10.

²²⁷ Wray, 2012, s.10

²²⁸ Georg Simmel, **Paranın Felsefesi**, Çev. (Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın), İthaki Yayınları, 2014, s. 151.

Georg Simmel, bir toplumun, “üstünlük, tabiyet, bağlılık, taklit, işbölümü, mübadele, ortak saldırı ve savunma, dini cemaat, parti” gibi birçok unsurun birlikte olma zorunluluğu değil, bu unsurların tamamının ya da bir kısmının birlikte oluşuyla meydana gelen bir yapı olduğunu savunmuştur. Toplumu mübadele temelinde oluşturan yaklaşımı eleştiren Simmel; mübadelenin, bir toplumda birçok sosyalleşme türünden sadece biri olduğunu savunmuştur.²²⁹

David Graeber, bir kişinin belirli bir şekilde davranma zorunluluğu anlamında bir yükümlülükle bir borç arasındaki tek farkın; borcun nicelleştirilebilmesine olanak sağlayan “para” olduğunu ifade etmektedir. Para ve borcun aynı anda oluştuğunu savunan Graeber, bu durumun tarihi olarak ispat edilebilir olduğunu savunmaktadır. Örneğin; Mezopotamya tabletlerinde, insanların kiraladıkları tapınak arazilerinin borçları, tahıl ya da gümüş cinsinden açıkça belirtilmektedir. Graeber, borcun tarihinin paranın da tarihi olduğunu savunmaktadır.²³⁰

Keynes’e göre para kuramının ilk unsuru; bir toplumda mübadeleyi mümkün kılan “hesap para” kavramıdır. Borçlar ve fiyatları içeren sözleşmeler ancak bir hesap para ile oluşturulabilir. Bir hesap para da toplumdaki sözleşmelerden türer. Bunlar borç ve satış sözleşmelerdir. Sözleşmelerin oluşturulduğu “hesap para” ve sözleşmelerin yerine getirilmesiyle fiilen ele geçen satın alma gücü *parayı* belirler. *Para* ile *hesap para* kavramlarını ayıran Keynes, hesap parasını *tanım*, parayı ise *tanımın karşılığı olan şey* olarak ifade etmektedir. Bu ikisi arasındaki ilişkiyi İngiltere kralı örneği ile açıklamıştır. İngiltere kralı ile Kral George arasındaki farka benzer bir fark para ve hesap para arasında vardır. On yıl sonra ödenecek olan ve miktarı İngiltere kralının kilosuna eşdeğer olan bir sözleşme ile Kral George’ın kilosuna eşdeğer olan bir sözleşme aynı değildir. Çünkü on yıl sonra kral başka biri olabilir. İşte bir toplumdaki sözleşmeleri belirten *hesap para* ile bunun ne ile ödeneceğini ifade eden *para* ilişkisi böyledir. Kimin İngiltere kralı olacağını belirlemek nasıl devletin işiyse neyin ödeme aracı olacağını belirlemek de devletin işidir. Böylece kartalist görüşü benimseyen Keynes, bunun dört bin yıldır süre geldiğini ifade etmektedir.²³¹

²²⁹ Simmel, 2014, s. 149.

²³⁰ David Graeber, **Borç İlk 5000 Yıl**, (Çev. Muammer Pehlivan), Alfa Yayınları, 2015, s. 27.

²³¹ Keynes, 2009, ss. 42-45.

Innes, paranın, para öncesi bir piyasa sisteminden değil, daha ziyade Wergild'in eski uygulamasına dayanan *ceza sisteminden* geldiğini savunmuştur²³². Kredi ve borç ilişkilerinin kökenlerinin, kan davlarını önlemek için tasarlanmış ayrıntılı kabile kefalet sistemine dayandığına dair görüşler mevcuttur²³³. Bu wergild cezaları, suçlular tarafından doğrudan mağdurlara ve mağdurların ailelerine ödenmekteydi. Bu cezaları halk meclisler belirlerdi ve cezalar sonraki nesle de aktarılırdı. Bu cezalar ve ara arasındaki ilişkiyi daha spesifik olarak belirtmek gerekirse; devlet ya da bir yükümlülük getirebilecek herhangi bir otorite, geliştirilmiş bir sosyal hesap birimi ile ifade edilebilen bir yükümlülük belirlemekte ve bu yükümlülüğün gerektirdiği hesap birimi para olarak işlev görmektedir. Paraya dair böyle bir yaklaşımın anlamı; paranın piyasadan değil, piyasanın paradan türediğinin ifadesidir.

Ingham'a göre, para yalnızca faydalı bir araç değildir. Paranın iki yönlü bir doğası vardır. Para bir yandan belirli işlevleri yerine getirir, bir yandan da bireyler, sosyal ve ekonomik sistem için fayda üretir. Bu yönüyle, Mann'ın ifadesiyle para yalnızca altyapı gücü değil aynı zamanda despotik bir güçtür. Keynesyen iktisadın vurguladığı gibi para toplumun işleri başarma kapasitesini artırır; ancak bu güç özel çıkarlar tarafından kendi lehine kullanılabilir²³⁴. Ingham burada para tutmanın bir tek ekonomik güç sağlamadığını farklı şekillerde para üretim sürecinin bir iktidar kaynağı olduğunu vurgulamaktadır²³⁵.

2.2.4. Siyasal Finans Kapsamında Piyasa Kuramları

İnsan, doğası gereği sürekli olarak mevcut durumunu iyileştirme çabası içerisinde. Bu daha uzun ve daha kaliteli bir yaşamın gerekliliğidir. İnsanın yaşamını iyileştirmeye yönelik gereksinimleri kendisi tarafından karşılanabileceği gibi bir başkası tarafından da karşılanabilir. Eğer bir toplumda tüm bireyler özgürse bir kişi bir başkasının gereksinimini karşılıksız ve sürekli olarak karşılamayacaktır. Çünkü böyle bir davranış kendi konumunu iyileştirmeyeceği için insan doğasına

²³² Wray, 2014, p. 9.

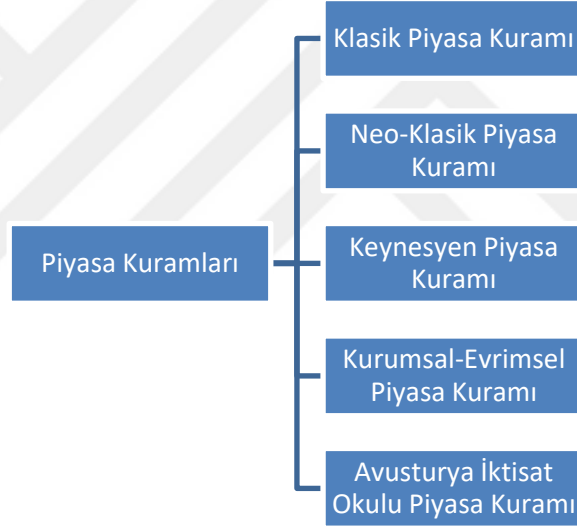
²³³ Philip Grierson, *The Origins of Money*, University of Cambridge, 1976, p. 12.

²³⁴ Geoffrey Ingham, "The Emergence of Capitalist Credit Money" (Ed. L.R. Wray), *Credit and State Theories of Money: The Contributions of A. Mitchell Innes*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2004, p. 20.

²³⁵ Wray, 2014, p. 23.

aykırıdır. O halde bir insanın diğer insanların gereksinimlerini karşılması karşılığında kendi gereksiniminin karşılanmasını bekleyecektir. Bu karşılıklılık ilkesi insanın özgür olmasının bir sonucudur. İnsan karşılıklı ilişkiler içerisinde bulunduğu bireysel olarak elde edebileceğinden çok daha fazla fayda sağlamaktadır. Bu sebeple böyle bir fırsat yakalayan insan mübadelede bulunmaya eğilimlidir. İşte insanların bu tür fırsatlar yakaladığı yerler piyasalardır²³⁶.

İktisadi piyasa teorilerinin genel anlamda tartışma konusu olan kavramlar; “rekabet”, “denge” ve “müdahale” olarak belirtilebilir. Piyasa katılımcıları serbest bir rekabet içerisinde mi hareket etmelidir? Bu soruya verilecek “hayır” yanıtı esasında bir “müdahale” anlamına gelecektir. Peki “müdahale” piyasanın dengeye gelmesi için gerekli midir? Yoksa piyasalar kendi kendilerine dengeye gelebilirler mi? Bu soruların farklı yanıtları farklı piyasa teorilerinin gelişmesine imkân tanıyacaktır.

Şekil-17: Piyasa Kuramları

2.2.4.1. Klasik Piyasa Kuramı

17. yüzyılın ikinci yarısında, Fransa'nın kendine özgü şartları 'Fizyokrasi' olarak bilinen öğretinin gelişmesine neden oldu. Fizyokrasi, Colbert'in merkantilist uygulamaları sonrası zarar gören tarımsal üretim ve çiftçi sınıfın gelişmesine yönelik

²³⁶ Israel M. Kirzner, **Market Theory and The Price System**, (Ed. John R. Beishline), D· Van Nostrand Company, Canada, 1963, pp. 2-3.

bir öğreti olarak büyük toprak sahipleri ve Kiliseye karşı tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. “ Fیزیokrasi, insan toplumlarının Tabii Kanunla yönetilmesi demektir²³⁷.”

Tabii Kanun, Tabii Mantık (Akıl) anlayışına dayanır. 17.ve 18. Yüzyıllardaki bilimsel gelişmeyle birlikte insan aklına olan güven artmış böylelikle rasyonalist felsefe ön plana çıkmıştır. Rasyonalizmin yükselişiyile ile insan aklının doğru bilgiye erişmekte yeterli ve yetkin olduğu kabulü gelişti. Daha sonra Locke’un empirizmiyle harmanlanan rasyonalizm adeta akılcı-gözlemciliğe dönüştü. Bu gelişmelerin sonucunda; insanın rasyonel bir varlık olduğu, çıkarı peşinde koştuğu gibi genel davranış ilkeleri (homo economicus) ortaya atıldı. Tüm insanların bu özelliklere sahip olduğu fikri insanların doğuştan eşit oldukları ve eşit haklara sahip olmaları gerektiği fikirlerini geliştirdi. Bu akılcılık; Newton fiziğinin, evrenin değişmez yasaları olduğunu ortaya koyuşundan etkilenererek, sosyal bilimlerde de evrensel, değişmez yasalar olduğu kabulü ile Tabii Kanun anlayışını meydana getirdi. Toplum, “iyi ve akılcı bir Tanrı” tarafından düzenli kanunlar aracılığıyla yönetilen, Tabii Uyum içerisinde çalışan bir sistem olarak düşünölmeye başlandı. Tabii uyum varsayımı, bireysel davranışların birbirleriyle uyum içerisinde çalışacağı ve toplumun bu sayede en yüksek refah düzeyine ulaşabileceği inancını ortaya koydu. Dolayısıyla toplumun işleyişine yapılacak bir müdahale bu Tanrısal ahengi bozacaktır ve bu sebeple müdahaleden kaçınılmalıydı²³⁸.

Fizyokratların temsilcilerinden Qesnay “Tabii Kanun” isimli eserinde temel etik ilkeleri şöyle sıraladı²³⁹;

1. Rasyonel insan uzun dönemde faydasını maksimize etmeye çalışır,
2. Bir toplumda Tabii Kanun geçerliyse toplumsal fayda maksimize olur,
3. Herkes ilk iki kanuna tabii olduğunda toplum düzenli yasalara göre işler.

Sınai kapitalizmin yükselişiyile başlayan merkantilizmin gerileyişi, yeni güçlenen sanayici sınıfının çıkarını savunacak düşünürlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu düşünürlerin en önemlisi Adam Smith’tir. Ekonomi biliminin kurucusu olarak genel bir kabul gören Smith’in öğretisinin Fizyokratik öğretiy tarafından önemli derecede etkilendiği görölmektedir.

Merkantalist dönemde üretim ilişkileri öğretiyile uyumlu olarak korporasyon sistemine dayanmaktaydı. Örneğın herhangi bir zanaatı icra edebilmek için bir

²³⁷ Kazgan, 1984, s. 48.

²³⁸ Kazgan, 1984, ss. 45-47.

²³⁹ Kazgan, 1984, s. 48.

ustanın yanında yedi yıl çalışmak gerekiyordu ve bir usta iki çırak çalıştırabiliyordu. Böyle bir yapı o zanaatı icra eden usta sayısına sınır getiriyordu. Bunun anlamı zanaatın rekabetten uzak oligopolcü bir yapıya bürünmesiydi. Yine işçilerin ücret vb. konularda haklarını aramalarına imkan veren sendikalaşma yasaktı. Bu tür uygulamalar fiyat ve ücretlerin oluşumunda ticari kapitaliste belirleyici olma gücü veriyordu. Bu durum fizyokrat kökenli tabii düzenle çelişikti. Tabii düzen gereği bireylere çıkarları peşinde koşma fırsatı verilmeliydi. Klasik Piyasa Teorisinin temelini oluşturan “Laissez Faire” anlayışı bu gerekliliği işaret etmiştir. “Bırakınız Yapsınlar” anlayışı esasında “serbest girişim” ve “rekabet” in ön koşulunu oluşturmaktadır. Yine merkantilist öğreti gereği koruyucu dış ticaret politikaları uygulanmakta her ülke ihracat yapıp ithalattan kaçınmaya çalışmaktaydı. Ancak sanayiyle birlikte artan üretim sebebiyle ürünlerin satılacağı pazarlar ile ucuz hammadde temin edilecek dış alımlara ihtiyaç hasıl olmuştu. Bu da açık bir şekilde merkantilist öğretiyle çelişmekteydi. “Laissez Passer” (Bırakınız Geçsinler) öğretisi bu noktada klasik okulun dış ticaret anlayışının sembolü olmuştur. Böylece dış ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması fikri gelişmeye başlamıştır. Laissez Faire-Laissez Passer’in uygulanmasıyla piyasada bir rekabet ortamı gelişecektir ki Adam Smith “görünmez el” kavramıyla bu rekabet sistemini işaret etmiş, bireysel çıkarı peşinde koşan insanlar sayesinde toplumsal bir işbölümünün kendiliğinden gelişerek sonunda toplumsal faydayı maksimize edeceğini savunmuştur²⁴⁰. Klasik piyasa teorisi piyasayı insandan bağımsız realitesi olan ontolojik bir kabulle ele almakta ve rasyonalist temelli ancak empirist esintiler taşıyan bir epistemolojik yaklaşımla; tündengelimci, soyutlayıcı bir yöntem ile analiz etmektedir. Piyasa, başlı başına bir varlık olarak ele alınıp varlığı Tanrısal bir yaratılışla ilişkilendirildiğinde; kendine ait Tanrısal kanunları ve mekanizması olan, müdahale edildiğinde bu mistik gücünün zedeleneceği, kendi haline bırakıldığında adeta ilahi bir güç olan “görünmez el” ile kendi optimizasyonunu sağlayabilecek olan bir fenomen olarak belirmektedir. Klasik öğretilerde tüm ekonomik aktivite böyle bir piyasa anlayışı üzerine inşa edilmiştir.

²⁴⁰ Nalan Ölmezogulları, **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2008, ss. 56. 63-64.

2.2.4.2. Neo-Klasik Piyasa Kuramı

Neo klasiklerde piyasa anlayışı, temel ilkeler anlamında klasik piyasa teorisine bağlı olmaya devam etmiştir. Nitekim bu dönemde liberalist öğretiyi yerleşmiş durumdadır ve neo klasikler var olan düzenin savunucusu konumundadırlar²⁴¹. Ancak klasik okula birçok eleştiri getirilmiş ve bu sebeple katıksız Laissez Faire anlayışına şüphe ile bakılmaktadır. Klasiklerin bireysel çıkar peşinde koşan insanların toplumsal faydayı maksimize edeceğine yönelik iddiaları, serbest rekabetin tek başına toplumsal optimizasyon için yeterli olacağı ve piyasanın kendiliğinden dengeleneceği gibi iddialar üzerinde tartışmalar başlamıştır.

1850'li yıllardan sonraki gelişmeler klasik okulun öğretilerini haksız çıkarmaya başlamıştır. Örneğin büyük işletmelerin ortaya çıkması ve bunların rekabet yerine birleşerek monopolcü ya da oligopolcü yapılar kurarak fiyatlar üzerinde kontrol sağlamaya başlamaları asıl unsurun rekabetten ziyade örgütlenme olduğunu ortaya koymuştur. Yine bu dönemde hükümetler sanayinin gelişimi ve ekonomik büyümeyi desteklemek için ekonomik politikalar geliştirip bunların uygulayıcısı olmuşlardır. Fransa'da 3. Napolyon'un Almanya'da Bismark'ın uygulamaları bunlara örnek gösterilebilir. Japonya'da ise kapitalist sistem neredeyse tamamen devlet tarafından kurulmuştur. Gelişen sosyal karışıklıklar sonrası işçiler sendikal haklara kavuşmaya başladılar, devlet sosyal politikalar uygulamaya başladı²⁴².

Neo klasik *piyasa başarısızlıkları teorisi* de klasik piyasa öğretisinin devlet müdahaleciliğine karşı sert tutumunun yumuşatılması gerekliliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Piyasa başarısızlığı teorisi, piyasaların her zaman potansiyelinin tamamını gerçekleştiremediğini ifade etmektedir. Bu durumun sebebi ise piyasada bazı aksaklıkların ortaya çıkmasıdır. Bu aksaklıklar; dışsallıklar, kamusal malları, ölçek ekonomileri, eksik bilgi olarak sıralanabilir. Böylece piyasaya müdahale edilmesi gerekliliğinin haklı sebepleri ortaya koyulmuş olmaktadır²⁴³.

Felsefî düzeyde klasik okuldan ayrı bir piyasa teorisi geliştirememiş olup; hür girişim, rekabet gibi temel ilkelerde klasik piyasa teorisine bağlı olmakla birlikte

²⁴¹ Kazgan, 1984, s. 130.

²⁴² J. M. Albertini, **Ekonomik Sistemler**, 4. Baskı, (Çev. Cafer Unay), Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, ss. 37-44.

²⁴³ Ölmezoğulları, 2008, s. 81.

piyasaya müdahale konusunda klasiklerin sert tutumundan taviz veren neo klasik piyasa anlayışı birçok farklı teoriye zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Ayrıca piyasaya müdahale edilebileceğinin kabulü, klasik piyasa teorisinin ontolojik kabulünün sarsılması anlamına gelmektedir. Ayrıca evrensel geçerliliği olduğu savunulan Tabii Kanun anlayışının da temelini sarsılması anlamına gelmektedir. Çünkü başlı başına bir varlık olan ve kendine özgü evrensel kanunlar ile işleyen bir sistemin insan müdahalesiyle düzeltilmesi o sistemin aksaklığının bir kanıtı olarak yorumlanabilir ki bu durumda başlangıçtaki kabullerin sorgulanması gerekir. Dolayısıyla neo klasik piyasa anlayışı yeni bir felsefi temel ortaya koyamamış olsa da klasik piyasa teorisinin ardındaki felsefeyi sarsmıştır denebilir.

2.2.4.3. Keynesyen Piyasa Kuramı

Klasik piyasa teorisinin en belirgin niteliği olan *Laissez Faire (Bırakınız Yapsınlar)* anlayışının sorgulanır hale gelmesiyle neo klasiklerin isteksiz de olsa sınırlı müdahaleciliği kabul ettiği ifade edilmişti. Liberalizmin “rekabet” anlayışı, sonunda dünyayı bir savaşa sürükledi ve savaş sonrasında o güne kadar benzeri görülmemiş bir ekonomik kriz (1929 Bunalımı) meydana geldi. “1929 bunalımı talep yetersizliğinden kaynaklanan bir aşırı üretim bunalımıydı²⁴⁴.”

Krizin ilk yıllarında klasik öğretinin öngördüğü şekilde piyasanın kendiliğinden problemi çözmesi beklendi. Nitekim klasik okulun önemli temsilcilerinden J.B. Say’ın Mahreçler Kanunu “her arz kendi talebini yaratır” demektedir. Piyasa kendi kanunları ile dengeye gelmeliydi. Ancak zamanla ne talep arttı ne işsizlik problemi çözüldü, aksine krizin daha da derinleştiği görüldü ve hükümetler piyasaya müdahale etmeye başladılar. Bu durum pratiğin teoriden ayrılmak zorunda kaldığını göstermekteydi. Yaşanan gelişmeler klasik piyasa teorisinin *Laissez Faire* ilkesinin fiili olarak işlerliğini yitirdiğini göstermekteydi.

Keynes klasik ve neo klasik okulun “piyasanın kendiliğinden tam istihdam durumuna geleceği” savunusuna karşı bir meydan okumayla iktisadi bir devrim gerçekleştirdi. Keynes’in yapmaya çalıştığı kapitalizmi eleştirmekten ziyade savunulmaz duruma gelmiş *Laissez Faire* öğretilerinden kapitalizmi kurtararak onu yaşatmaya

²⁴⁴ Ölmezoğulları, 2008, s. 79.

çalışmaktı²⁴⁵. Keynes'e göre piyasa kendiliğinden tam istihdam durumuna ulaşma yetisine sahip değildir. Bu sebeple devletin maliye politikasıyla ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir²⁴⁶.

Keynes'in teorisinin piyasa açısından felsefi anlamı; piyasanın insandan bağımsız bir ontolojik gerçekliği olmadığı, mekanizmasının ve kanunlarının insana göre belirlenebilir ve değişebilir olduğunun kabulüdür. Klasiklerin 'evrensel geçerli kanunlar' yaklaşımı yerini göreceliğe bırakmıştır (ki bunun doğa bilimlerinde Newton fiziğinin evrenselliğine karşı Einstein'ın "görecelilik" yaklaşımının geliştiği dönemlerde olması dikkat çekicidir.). Piyasa kendine özgü kanunlarla yönetilen, deterministik bir yaklaşımla ele alınabilecek etken bir yapı görünümünden; insan tarafından oluşturulan, belirsizlik barındıran, edilgen bir yapı görünümüne geçiş yapmıştır.

2.2.4.4. Kurumsal Evrimsel Piyasa Kuramı

Kurumsal iktisat okulunun önemli temsilcilerinden Veblen(1973)'e göre kurum; "belirli bir dönemde yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıklarıdır²⁴⁷." Veblen, insanların sürekli etkileşiminin "*kurum*" u meydana getirdiğini savunmaktadır. Etkileşim halindeki insanlarda bazı davranışların tekrarlanması "*alışkanlıklar*" ı oluşturur. (Alışkanlık kavramı "*kurum*" için bu sebeple önemlidir.) Bu alışkanlıklar bireysel düzeyden toplumsal düzeye ilerleyerek belirli durumlarda nasıl düşünülüp davranılacağını belirler. İnsanları belirli davranışları tekrarlamaya yönlendiren dolayısıyla alışkanlıklar ve kurumları ortaya çıkaran temel motifler içgüdülerdir.

Klasik iktisadın temel argümanlarından "homo economicus" u reddeden Veblen insan alışkanlıklarının önemine vurgu yapmıştır. Kurumlar ve insan davranışları arasındaki ilişkiye odaklanmış ve insan davranışlarının analiz edilebilmesi için Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji gibi disiplinlerin önemini savunmuştur. Tesadüfi olayların gelecekteki olayları belirlemesini ifade eden "*patika bağımlılığı*" kavramına vurgu yaparak klasikler gibi statik değil dinamik bir

²⁴⁵ Kazgan, 1984, s. 257.

²⁴⁶ Kazgan, 1984, s. 266.

²⁴⁷ Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class*, New York:Mentor, 1954, p. 133.

ekonomik yapı tasavvuru geliştirmiştir²⁴⁸. Veblen, toplumdaki kurumsal yapının teknolojik değişim ile zamanla Darwin'in Seçilim Teorisi benzeri bir gelişim sağlayacağını savunmuştur. Bu çalışmalarıyla “evrimsel iktisat” ın öncüsü olmuştur.

Kazgan(1984)'a göre Tarihçi Okul' un etkisi altında kalan “*kurumcular*” her zaman bir düşünce akımı olarak kalmışlar, hiçbir zaman iktisadi sistemin işleyişini açıklamaya yönelik bir teori geliştirememişlerdir. Tarihçi okulun, tarih araştırmaları ile evrensel iktisadi kanunlar olmadığını göstermeye çalışması gibi *kurumcular* da kurumları ve kurumların insan davranışları üzerindeki etkisini inceleyerek aynı iddianın savunucusu olmuşlardır. İktisadi yapının evrensel yasalarla değil toplumsal dinamiklerle açıklanması ‘müdahalecilik’ anlayışının savunulmasında temel argüman olmuştur. Nitekim Veblen'in öğrencisi olan W.C. Mitchell geliştirdiği konjunktür teorisinde dalgalanmaları sebebinin kapitalist üretim süreci ve kâr güdüsü olduğunu savunmuştur. Böylece Laissez Faire'nin reddinin ötesinde sistemin eleştirisi yapılmıştır²⁴⁹. Kurumcu iktisadın önemli isimlerinden biri olan Galbraith geliştirdiği “güç” ve “toplumsal denge” yaklaşımlarıyla *Laiser Faire* anlayışını eleştirmiş ve müdahaleciliği savunmuştur. Galbraith, klasik anlayışta fiyatın veri olması sebebiyle hiçbir firmanın fiyat üzerinde belirleyici bir güce sahip olmadığından hareketle “güç” problemini ortaya koymuştur. İleri kapitalist aşamada oligopolleşme firmalara fiyat üzerinde belirleyici olma gücü sağlayacaktır. Bu durumda klasiklerin piyasayı kendiliğinden düzenlediğini iddia ettikleri *rekabet* sekteye uğramıştır. Ancak piyasa bu gücün karşısına bir takım “karşı koyucu güçler” çıkartır. Bunlar güçlü sendikalar, güçlü alıcılar vb.dir. Piyasanın gelişimi rekabet ile değil bu karşı koyucu güç ile olmaktadır. Bir diğer piyasa problemi “toplumsal denge” dir. Galbraith'ın “toplumsal denge” ile ifade etmek istediği; üretim sorununun toplumsal yapı içerisinde çözülebilmesine karşın bölüşüm sorununun çözülememesidir. Bu durum toplumsal bir dengesizlik yaratır. Gaibaraith kapitalist sistemin ne “güç” ne de “toplumsal denge” sorununu kendi başına çözemeyeceğini savunur. Bu problemin çözümünün devletin müdahalesiyle sağlanabileceğini iddia etmiştir²⁵⁰.

Evrimsel iktisat, kurumsal iktisat teorisinin devamı niteliğindedir. Veblen iktisadi sürecin dinamik bir yapı olduğunu vurgularken evrimsel iktisadın öncülüğünü yapmış olmaktadır. Nitekim *evrim* dinamik bir süreç içerisinde

²⁴⁸ Birol Erkan, Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 14, 2016, s. 32.

²⁴⁹ Kazgan, 1984, ss. 218-222.

²⁵⁰ Kazgan, 1984, ss. 222-224.

mümkündür. Ancak evrim kavramının tam olarak ne ifade ettiği hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimler için tartışmalı bir konudur. İktisadi açıdan evrim bir optimizasyon, sürekli bir iyileşme durumundan ziyade; sonucu kestirilemeyen bir süreci ifade etmektedir. Kesin olan tek şey bir “değişim” in söz konusu olduğudur. Bu değişimin itici unsurları da dışsal değil içsel motifleridir. Evrim ile ifade edilen değişim süreci kesintisiz olabileceği gibi sıçramalar şeklinde de olabilir²⁵¹.

Kurumsal ve Evrimsel İktisat teorilerinin şekillendirdiği *piyasa* anlayışı, klasik piyasa anlayışından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Klasik piyasa anlayışına göre piyasa adeta kutsanmış bir yapı olup görünmez (el gibi) bazı güçler tarafından dengede olması sağlanmaktadır. Bu görüş tıpkı doğa yasaları gibi sosyal yasaların var olduğu kabulüne dayanmaktadır. Oysa kurumsal ve evrimsel iktisadın piyasa anlayışına göre piyasa kendi iç dinamikleri gereği sürekli bir başkalaşım içerisinde olan dinamik bir yapıdır. Doğal olarak bu dinamik süreç insan tarafından yönetilebilir.

2.2.4.5. Avusturya İktisat Okulu Piyasa Kuramı (Piyasa Süreci Kuramı)

Avusturya iktisat geleneğiyle başlayıp sonraları gelişen piyasa teorisi özellikle Hayek’in çalışmaları kapsamında ele alındığında anlaşılır olacaktır. Bunun sebeplerinden birisi Hayek’in iktisat düşünürü olmasının yanı sıra siyaset ve felsefe üzerine de çalışmış olmasıdır. Hayek, Keynes’in popüler olup piyasa müdahaleciliği anlayışının revaçta olduğu bir dönemde bu görüşlere ciddi eleştiriler getirmiştir. Hayek kurumları insan tasarımının bir ürünü olarak değil insanların etkileşimi sonucunda kendiliğinden ortaya çıkan yapılar olarak kabul eder. Hayek oluşturulan düzen ve kendiliğinden düzen olarak iki düzen olduğunu savunur. Antik Yunan döneminde anılan isimleriyle; oluşturulan düzen “*taxis*”, kendiliğinden düzen ise “*kosmos*” dur. Ekonominin oluşturulmuş bir düzen olduğunu savunan Hayek, piyasayı ise kendiliğinden oluşan bir düzen olarak görmüştür. Bu iki düzeni ayırt etmek için piyasa düzenine “*katallaksi*” demiştir. “Mücadele etmek” ya da “topluluğa girmek” anlamlarına gelen *katallaksi*, birçok ekonomik düzenin karşılıklı

²⁵¹ Bahar Araz Takay, Evrimsel İktisat ve Sosyo-Ekonomik Değişim, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, Ankara, 2009, ss. 7-10.

etkileşimiyle oluşur. Bu etkileşim ortaya önceden sonucu kestirilemeyen bir düzen çıkarır. Hayek kendiliğinden düzenin evrimsel bir şekilde geliştiğini savunmuştur²⁵².

Piyasa süreci teorisi Avusturya iktisat Okulu'nun temel prensiplerine dayanarak ortaya çıkmış ancak bu ekolün ötesine geçmeyi başarmıştır. Piyasa süreci teorisinin gelişiminde “*sosyalist hesaplama*” tartışmaları önemli bir yere sahiptir. 1930'lu yıllarda sosyalist bir ekonomide fiyatların nasıl belirleneceği sorunu gündemdedi. Sosyalist ekonomistler neo klasik okulun geliştirdiği tekniklerle piyasa olmadan da denge fiyatlarının hesaplanabileceğini savunuyorlardı. Ancak bu konuda neo klasik okul içinde farklılaşan Avusturya okul temsilcileri bunun mümkün olmayacağını savunmuşlardır. Carl Menger'in öğretileri temelinde Mises ve Hayek'in bu konudaki çalışmaları ile *Piyasa Süreci Teorisi*'nin temelleri atılmış, daha sonra Kirzner'in katkılarıyla gelişmiştir. Piyasa süreci teorisi piyasa dengesinden ziyade dengenin oluşma sürecine odaklanmaktadır. Bu süreç içerisinde zaman, bilgi, girişimcilik gibi unsurları analiz ederek denge fiyatının statik bir durum olmayıp dinamik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır²⁵³.

Piyasa süreci teorisi, insanın amaçlı eylemlerine odaklanmaktadır. Teoriye göre; insanlar sürekli planlar yaparlar. Bu planlar o anki bilgilerinin ürünüdür. Zamanla bilgileri arttıkça planlar revize edilir. Dolayısıyla insan eylemi sürekli bir değişim-gelişim süreci içerisinde. Piyasaya böyle bir perspektiften bakıldığında piyasa ekonomisinin işlevi kıt kaynakların etkin kullanımı değil, toplumdaki bireyler arası etkileşimin yönetilmesidir²⁵⁴.

²⁵² Engin Yıldırım, Mehmet Duman, Hayek ve Piyasanın Kendiliğinden Düzeni, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 41-42, 1999, ss. 239-252.

²⁵³ Fuat Oğuz, Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim, **Liberal Düşünce**, 2001, s. x.

²⁵⁴ Ahmet İhsan Kaya, Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif: Kirzner'in Piyasa Süreci Teorisi, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2011, ss. 67-83.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL FİNANS TEORİSİ: SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİ

Siyasal Finans Teorisi, siyaset ve finans disiplinleri arasındaki ilişkiyi teorik düzeyde ortaya koyarak bu ilişkinin doğasını anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Böylece siyasal ve finansal karar alıcılara bütüncül bir karar alma süreci sağlanarak daha doğru kararlar alınmasına katkıda bulunulabilecektir. Bu bağlamda, ikinci bölümde siyaset ve finans disiplinlerinin temel kuramları belirlenmiştir. Bu bölümde ise, ikinci bölümde belirlenmiş olan temel siyaset ve finans kuramları ortak bir paydada buluşturularak aralarındaki etkileşimin dinamikleri ve mekanizması açıklanmaya ve ispat edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada siyasetin temel kuramları olarak; İnsan Doğası, Toplum, Hukuk, Devlet ve İktidar başlıkları ele alınmıştır. Siyasetin temel kuramları olan bu başlıklar aynı zamanda siyaset kuramının dinamikleridir. Kuramın dinamiği, disiplin içerisinde farklı kuramların gelişimini sağlayan temel faktörleri ifade edebilir. Çalışmada ele alınan bu başlıklar, genel anlamda, tüm siyasal kuramlara zemin teşkil eden dinamiklerdir. Örneğin çalışmada ele alınmayan temel siyasal kuramlardan “özgürlük”, “egemenlik” ve “demokrasi” gibi kuramlar incelendiğinde çalışmada ele alınan kuramların, bu üç kuramın tümü için temel birer kuram (dinamik) oldukları görülür.

Finansal kuramlar olarak ele alınan başlıklar; Motivasyon, Değer, Para ve Piyasadır. Bu kuramlar da finans disiplini için temel dinamik niteliği taşımaktadır. Zira finansal kuramlar, zımni de olsa; bireyi harekete geçiren motivasyon (homo economicus), değer, para ve piyasaya dair bir kabule sahiptir.

3.1. SİYASET, SİYASAL, FİNANS VE SİYASAL FİNANS KAVRAMLARI

Bilindiği üzere “siyaset” kavramı günümüzde dahi, düşünürlerin ortak bir tanım üzerinde anlaşamadığı tartışmalı bir kavramdır. Bu çalışma “siyaset” kavramını; “iktidar ilişkileri” anlamında ele almaktadır. Sosyal bir canlı olan insan, yaşam mücadelesini ancak bir toplum içerisindeyken etkin bir şekilde yürütebilir.

Toplumsal yaşam da bir yönetim sorunu meydana getirmektedir. Bir toplumda, her ne kadar düzeyi değişse de, yöneten-yönetilen ilişkileri ortaya çıkmaktadır. İşte bu konu siyasetin konusudur.

Bu çalışmada "siyasal" kavramı, "siyasete ait olan", "siyasetle ilişkili" anlamlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla "siyasal"; "iktidara ilişkin", "yönetimsel", "yöneten-yönetilen ilişkileri ile ilgili" anlamlarını ifade etmektedir.

Çalışmanın "finans" kavramı; kaynağı finansın temel ilkelerinden "Çift Taraflı Muameleler" ilkesi olan, insan doğası ve yaşam mücadelesinin bir sonucu olan ve insanlar arası etkileşim süreci olarak ifade edilebilecek olan "mübadele süreci" ni ifade etmektedir. Mübadele süreci, insan gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yapılacak üretim sürecinin yani iş sürecinin bir modelini ortaya koymaktadır. "Finans" kavramı, bu "iş süreci" ni kapsayan "mübadele süreci" anlamında ele alınmaktadır.

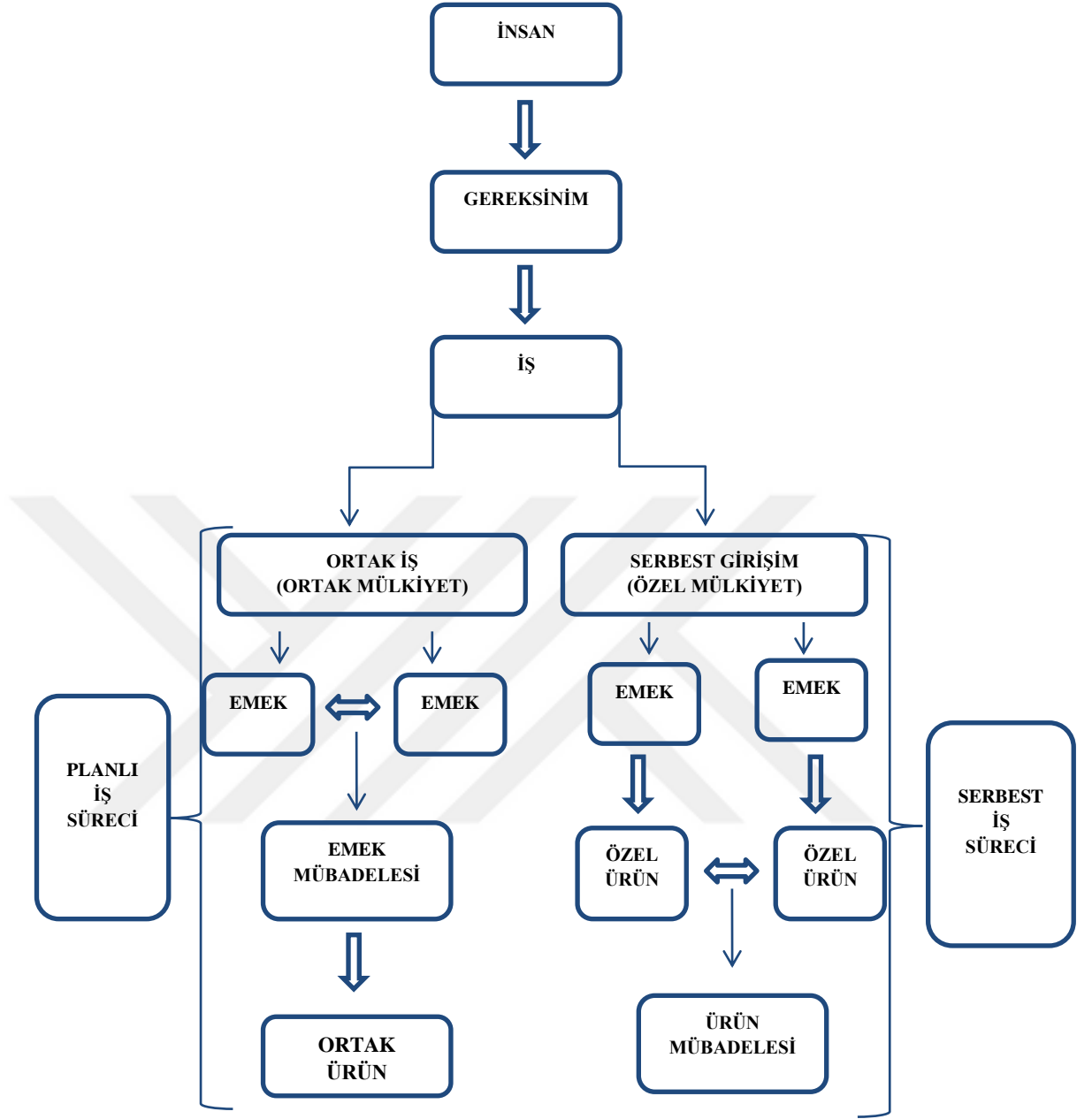
Finans süreci, insan gereksinimiyle başlamaktadır. Yeme-içme, barınma gibi gereksinimleri olan insan, gereksinimini giderecek ürün ya da hizmete gereksinim duyacaktır. İnsanların, özellikle günümüzde, gereksinim duyduğu çoğu ürün doğada hazır olarak bulunmaz. Bu ürünlerin elde edilebilmesi için bir girişimde bulunmak gerekir ki buna kısaca "iş" denebilir. İş sürecinin iki temel girdisi olduğu söylenebilir. Bunlar; emek ve doğal kaynaklardır. İnsanların gereksinim duydukları ürünlere ulaşabilmek için yapmak zorunda oldukları "iş", emeklerini ve ihtiyaç duydukları doğal kaynakları, istedikleri şekilde kullanıp kullanamamalarına göre iki uç modelle açıklanabilir. İnsanlar "iş" sürecini bir plan doğrultusunda işletiyor olabileceği gibi serbest bir şekilde de işletebilir (ayrıca karma da olabilir). Planlı bir "iş" süreci olan modelde, doğal kaynaklar üzerinde ortak kullanım hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla "serbest girişim" hakkının önü "özel mülkiyet" yasağı ile kesilmiştir. Bu modelde, öncelikle "ortak iş" belirlenir ve bireysel emek arasında işbölümü yapılır. "İş" in sonunda ortaya çıkan ürün ortaktır ve en başta emekler arasındaki bölüşüme göre pay edilir.

Serbest "iş" süreci olan modelde, doğal kaynaklar üzerinde "özel mülkiyet" hakkı bulunmaktadır. Bu hak ise "serbest girişim" hakkının önünü açmaktadır. Bu modelde insanlar serbest girişim ile özel iş süreçlerini yönetirler ve özel ürünlerini birbirleriyle mübadele ederler.

Planlı iş sürecinde önce emek mübadelesi olmakta, sonra üretim yapılarak ortak ürün bölüşülmektedir. Serbest iş sürecinde ise önce ürün üretilmekte daha sonra bu ürünler bir mübadele sürecinde bölüşülmektedir.

Finansın temel işlevi olarak vurguladığımız “mübadele”, bu toplumsal iş sürecinin finansal kısmını temsil etmektedir. Bu iş sürecinin planlı mı? serbest mi? olacağı, dolayısıyla serbest girişim-özel mülkiyet haklarının tanınıp tanınmayacağı, mübadelenin emek üzerinden mi yoksa ürün üzerinden mi olacağı konuları ise, toplumsal iş sürecinin siyasal kısmını temsil etmektedir. Finansın siyaset ile bağlamı da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Çift Taraflı Muameleler ilkesi bir finans ilkesidir. Ancak bu muamelelerin niteliği siyasal kararlar gerektirir. Dolayısıyla finans, insan doğasının, insanı zorunlu olarak getirdiği noktayı belirlerken; siyaset bu noktadan sonra insanın nasıl davranacağını belirler.

Şekil-18: Siyasal Finans Şeması

Mübadelenin biçimsel kısmı, yani mübadelenin mekanizması olan gereksinimler ve üretici değerlerin bir uzlaşım noktasında çakışması, finans kapsamına girmektedir. Buna karşın öncelikle mübadele sürecinde hangi iş süreci modelinin uygulanacağına dair kararın verilmesi gerekmektedir. Bu kararın verilebilmesi için de “özel mülkiyet”, “serbest girişim” gibi hakların tanınıp tanınmayacağına belirlenmesi gerekmektedir. Bu haklarla ilgili kararlar için de

epistemoloji, ontoloji ve etik temelli bir felsefi alt yapıya gereksinim duyulmaktadır. Ancak bu felsefi alt yapı insan doğasına uygun bir siyaset (çoğu kez hukuk felsefesi siyaset felsefesinin bir alt dalı olarak kabul edilir) felsefesi ortaya koyarak, insanların sahip olacağı hakları belirleyebilir. Görüleceği üzere mübadele sürecinin işlerlik kazanması için siyasal ve hukuki nitelikli bir takım kararlara gereksinim vardır ki; tam da bu noktada mübadele süreci “siyasal” olmaya başlar. Çünkü; hukuk, müeyyide gücüyle desteklenmiş kurallardan oluşur ve bir toplum içerisinde yaşayan herkesin bu kurallara uyması zorunludur. Bu kurallara uyulup uyulmadığının izlenmesi ve gereğinin yapılması o toplumda yöneten-yönetilen ilişkilerini doğuracaktır. Böylece finansı ifade eden “mübadele” süreci “siyasallaşmış” olacaktır.

Sonuç olarak “Siyasal Finans” kavramı; insan doğasının gereği olarak ortaya çıkan mübadele sürecinin, iktidar ile olan ayrılmaz bağlamını ifade etmektedir. Buna göre, kaynağı finansın “Çift Taraflı Muameleler” ilkesi olan “mübadele” süreci, iktidarın en temel belirleyici unsurlarındandır.

3.2. SİYASAL FİNANSIN UNSURLARI

Siyasal Finans kavramına göre, siyaset ile finans disiplinleri arasındaki bağlamın “mübadele” olgusu ile ilintili olduğu söylenebilir. Siyasal finansın unsurlarının, mübadele süreci ve bu süreci şekillendiren karar alma mekanizmasıyla ilintili olduğu savunulabilir. Bu sebeple mübadele süreci çözümlenmelidir.

İnsan doğası insanı diğer insanlarla etkileşimde bulunmaya zorlamıştır. Bu sebeple insanlar birbirleriyle bir mübadele sürecine girmişlerdir. İnsanı diğer insanlarla mübadele sürecine girmeye zorlayan unsur, mübadele sürecini başlatan en temel unsurdur. Bu unsur “insan doğası” ve içerisinde var olmak zorunda olduğu “çevre” dir. Bir insan davranışı olan “mübadele” nin anlaşılması için öncelikle “insan doğası” anlaşılmalıdır. Dolayısıyla Siyasal Finansın ilk unsuru “insan doğası” dır.

İnsan doğası, insanı bir yaşam mücadelesine yönlendirmektedir. Bu mücadelenin yapılabilmesi için bunun nasıl yapılabileceğinin bilinmesi gerekmektedir. İşte bu noktada bir değerlendirme süreci ortaya çıkmaktadır. Gereksinimlerin ve önceliklerinin belirlenmesi, işin nasıl yapılacağına belirlenmesi gibi konularda karar verilmesi gerekmektedir. Bu kararlar, eylemlerin ve

sonuçlarının “iyi-kötü”, “doğru-yanlış” gibi değerlendirilmelere tabi tutulmasıyla mümkündür. Bu değerlendirme süreci “etik” kapsamında ele alınabilir. O halde siyasal finansın ikinci unsurunun “etik” olduğu savunulabilir. Ayrıca mübadele sürecinde “karar” kavramının ortaya çıktığı ilk yer olması sebebiyle sürecin siyasallaşmaya başladığı noktanın “etik” olduğu vurgulanmalıdır.

İnsan doğasının gereksinimleri ve bu gereksinimlerin nasıl karşılanacağı belirlendikten sonra artık mübadele süreci başlayabilecektir. Mübadele, daha önce de belirtildiği üzere; gereksinimler, üretici değerler ve bu ikisinin uzlaşımından oluşan bir süreçtir. Bu bağlamda, insanlar arasında gerçekleşen her türlü etkileşim mübadele mantığıyla açıklanabilir. Örneğin; iki insanın selamlaşması bir mübadele sürecidir. İnsanların “ait olma”, “saygı görme” gibi sosyal gereksinimleri vardır. Bu bağlamda bir topluma ait olduğunu hissetmek, o toplumda saygın olduğunu hissetmek isteyen insan, bir dostluk ve saygı göstergesi olarak diğer insanların selamını talep edecektir. Bu gereksinimini karşılamak için sahip olduğu “üretici değer” ise o toplumun ahlaki kurallarına uygun bir yaşam sürmek, diğer insanlara saygılı olmak ve diğer insanları selamlamak olabilir. Bu bağlamda selamlaşan iki insan arasında gereksinim ve üretici değeriyle ilgili bir uzlaşım olduğu savunulabilir. Yine selam verdiği halde selamına karşılık alamayan insan, eğer bir kusuru yoksa, bunu kendisine karşı bir saygısızlık ya da haksızlık olarak değerlendirecek ve üzüntü duyacaktır. Ancak o insana zorla selam verdirmeyi talep etmek yerine bir daha o kişiye selam vermemeyi, saygı göstermemeyi tercih edecektir. Ancak bu sosyal mübadele örneği biraz farklılaştırılırsa işin boyutu da farklılaşmaktadır. Örneğin bir kişi haksız yere diğer kişiye hakaret ederse, hakaret eden kişi hukuki bir süreç içerisinde yaptırıma maruz kalacaktır. Bu noktada mübadele sürecinin farklılaştığı görülmektedir. Mübadele sürecine, bir yaptırım gücü müdahil olmaktadır. Bu ayırım siyasal finans açısından önemlidir ve mübadele sürecinin bir yaptırım gücüyle desteklenmiş halini ifade etmek için bu çalışmanın önerisi “sözleşme” kavramıdır.

“İnsan doğası” ile başlayan mübadele süreci “etik” unsuruyla birlikte siyasallaşmaya başlamıştı. Bu bağlamda siyasallaşmanın bir sonucu olarak “mübadele” olgusu da “sözleşme” olgusuna dönüşmektedir. O halde siyasal finansın üçüncü unsuru “sözleşme” dir.

Siyasal finans teorisine göre, bu üç unsur bir toplumdaki iktidarın kaynağıdır. İktidar bir toplumu yönetmek için o toplumun gereksinimleri ve üretici değerleri

üzerinde belirleyici olmak ve bunların mübadelesinde uzlaşımı sağlamak durumundadır. Dolayısıyla siyasal finansın anlaşılmasında incelenmesi gereken dördüncü unsur “iktidar” dır.

3.2.1. İnsan Doğası

Hayatta kalma tüm canlıların ortak gayesi olarak kabul edilir. “*Varolma savaşı, bütün organik varlıkların büyük oranda çoğalma eğiliminde olmasının kaçınılmaz sonucudur*”²⁵⁵.” diyen Darwin, hayatta kalma savaşımını üreme amacına bağlamıştır. Ancak canlılar üreyecek erişkinliğe hayatta kalarak ulaşabilirler. “Ölüm” olgusu, canlıların temel amaçları olan “hayatta kalma” için en temel engeli teşkil etmektedir. Can taşıyan, ölümü de beraberinde taşımaktadır. Bu yüzden canlılık, yaşamı şekillendiren sürekli bir hayatta kalma mücadelesidir ve her türlü canlı davranışı, bir şekilde, ölüm korkusuyla ilişkilendirilebilir.

Edward O. Wilson’un *The New Synthesis And on Human Nature (1978)* isimli eserinde geliştirdiği alternatif bir sosyolojik yaklaşım olan sosyo-biyoloji, biyolojik özelliklerin davranışları nasıl şekillendirdiği ve tüm organizmalar için geçerli olabilecek davranış kalıplarının nasıl oluştuğuyla ilgili çarpıcı görüşlere sahip yeni bir disiplin olarak kabul edilmektedir. Sosyo-biyoloji, her canlının temel gayesinin kendi genlerinin yaşamının temini sağlamak olduğunu savunur. Organizma, bu amacı için özgeci davranışlarda bulunur ki işbirliğinin temelinde de bu temel gaye vardır²⁵⁶.

Bu bağlamda canlıların, kendileri için kaçınılmaz olan ölüme, *üremek* gibi anlamlı bir çare bulmuş olabilecekleri çıkarımı yapılabilir. Böylece, canlı öldüğünde, genlerinin yaşama devam etmesiyle ölümsüzlüğe erişme imkânı bulur. Bunun yanı sıra Maslow’un “kendini gerçekleştirme” olarak tanımladığı en üst sırada yer alan motivasyon unsurları; ölümsüz eserler bırakmak, isminin sonsuza kadar yaşamasını sağlamak, fiziki varlık yok olsa bile akli varlığın ölümsüzlüğe ermesine imkan tanımaktadır. Bu sebeple tıpkı üreme gibi birçok akli fiiller de insanın ölümsüzlük tutkusuyla ilintilidir. Fiziki varlığının ölümsüzlüğünün aksine akli varlığın

²⁵⁵ C. Darwin, **Türlerin Kökeni**, 3. Baskı, (Çev. Öner Ünalın), Evrensel Yayınevi, İstanbul, 2012, s.47

²⁵⁶ E. O. Wilson, **Sociobiology**, The Abridged Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 1980, p. x.

ölümsüzlüğü ancak bir toplum içerisinde mümkündür. Çünkü insanın akli varlığı sadece onu algılayabilen diğer akli varlıkların zihinlerinde mümkündür. Diğer yandan kendisi için kaçınılmaz olan ölümü mümkün olduğunca ötelemek de canlıların yaşam mücadelesinin bir dinamiği olarak kabul edilebilir.

Sosyo-biyoloji (Özellikle Wilson ve Fox'un fikirleri) disiplininin temel savunularından biri; tüm hayvanlar için ortak olan, yaşamı koruma ve üreme içgüdülerinin, ortak olan bir “iyi” meydana getirdiğidir. Bu ortak “iyi” hayvanların ortak bazı davranışlarının kaynağıdır. Bu ortak davranışlar için; besin ve bölge mücadelesi, yavrunun korunması, eşlere kur yapılması gibi birçok örnek gösterilebilir. Bu ortak “iyi” tüm hayvanlarda “içsel” bir motivasyon kaynağıdır ki insan da fizyolojisi gereği bu içsel motivasyon kaynağına sahiptir. Bu temel içsel motivasyonların önemi, hayvanlar üzerinde kaçınılmaz etkilerinin olmasıdır. Bu motivasyonların en önemli etkilerinden birisi hayvanın üreme isteğiyle başlayan süreçtir. Üreme isteği yetişkin hayvanlarda temel yaşam gayelerinden birisidir. Doğan yavrunun yaşam gayesi de yeme-içme-korunma gibi gereksinimlerinin giderilmesidir. Yetişkin, yavrusuna baktığında, zahmetinin karşılığı olarak temel yaşam gayelerinden birini yerine getirmiş olmakla ödüllenenmektedir ki bu, türün devamlılığını sağlayan bir döngüdür. Yeni doğan hayvan yavruları bazı türlerde hemen kendi temel gereksinimlerini karşılamaya başlarken bazıları ebeveynlerinin bakımına muhtaçtır. Bu durum türe özgü bir aile yapısı gelişmesine neden oluyor olabilir. Aile yapısının, türün devamını sağlayacak en uygun şekilde organize olup bu yapının korunduğu görülür. Karıncalar, arılar, kurtlar gibi sosyal hayvanlarda bu durum çok daha net gözlenebilmektedir.

Bu konu, temelde davranışın kökeniyle ilgili yaklaşımlara dayanmaktadır. Sosyo-biyoloji, davranışın, çevresel ve genetik faktörlerin eşit derecede etkisi altında olduğunu savunurken, örneğin Davranışçılar yalnızca çevreye odaklanır²⁵⁷. Ancak farklı çevrelerde yetişmesine rağmen aynı sosyal davranışı sergileyen çok sayıda hayvan türü olduğu da bir gerçektir. Her ne kadar çevrenin davranış üzerindeki etkisi yadsınamazsa da davranışı çevresel faktörlere indirgeyerek biyolojik faktörleri göz ardı etmek hatalı bir yaklaşım olacaktır.

İnsan doğasının fiziki ve akli olmak üzere iki kaynağı vardır. İnsan doğasının fiziki yanı değişmeyen, evrensel bir özellik gösterir. Zaman ve mekandan bağımsız

²⁵⁷ Sosyo-Biyoloji, *Basın Bülteni*, <www.sosyoloji.com/sosyo-biyoloji/388.htm> (Erişim: 24.06.2018).

olarak her insanın temel fizyolojisi aynıdır (erkek ve kadın ayrımı hariç olmak üzere). Diğer yandan insanların akli doğası zaman ve mekandan bağımsız değildir. Akli doğa, fizyolojik doğadan etkilenmekle birlikte (örneğin beyinde fizyolojik bir rahatsızlık) içerisinde yetiştiği fiziki ve sosyal çevreden de etkilenebilmektedir. İnsan, fiziki ve akli bir varlık olarak, fiziki ve sosyal bir çevre tarafından “çevrelenmiş” olarak yaşamını sürdürür. İnsanın fiziki doğası, içerisinde yaşadığı fiziki çevreye uyum göstermek adına akli doğasını kullanır. Toplum halinde yaşayan insanlar birlikte yaşama zorunluluğu dolayısıyla ortak bir akli alan geliştirmek durumunda kalırlar ve böylece bir sosyal çevre oluşmaya başlar. Çevre (fiziki ve sosyal bütün anlamıyla) insanı, insan da çevreyi etkiler. İnsanı hayvandan ayıran en temel özellik çevresine karşı etken olmasıdır. Toplumun temel dinamiğini oluşturan finansal mübadeleyi mümkün kılan da insanın doğaya karşı etken oluşudur. Bu sebeple insanlar farklı farklı ürün ve hizmetler geliştirerek bunları mübadele etme imkanı bulurlar. Oysa hayvanlar çevreye karşı edilgendir, etkenlikleri ise bilinçli bir etkenlik değildir. Örneğin sosyal canlılar olan arıların birbirlerinden farklı tat ve aromalarda bal üretip mübadele ettikleri görülmez. Dolayısıyla insan ve içerisinde yaşadığı sosyal ve fiziki çevre arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. İnsanın, içerisinde yaşadığı çevreyle olan bu karşılıklı etkileşimini belirtmek için bu çalışmanın önerdiği kavram; “çevrelenmişlik” kavramıdır. Sosyal ve fiziki bir çevre ile çevrelenmiş olan insan doğası, insanı bu çevreye uygun bir etik geliştirmeye zorlayacaktır.

3.2.1.1. Aile

İnsan, doğumundan yetişkinliğe erinceye kadarki süreç bakımından, en uzun süre bakıma muhtaç olması ve bakımı en zahmetli canlı olması açısından diğer canlılardan farklılaşır. Doğa durumunda dahi bir insanın kendine yeterli olabilmesi için en azından 12-13 yıllık bir bakıma ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Doğa durumunda²⁵⁸, insan yavrusunun uzun bir süre bakıma muhtaç olması, tıpkı hayvan türlerinde olduğu gibi kendine özgü bir aile yapısı geliştirmiş olmalıdır. İnsan ailesi, yavrunun genelde tek doğması ve uzun süreli bakıma gereksinim duyması sebebiyle

²⁵⁸ Doğa durumu, siyaset felsefesinde, varsayım dayalı bir başlangıç durumunu ifade eder. Kuramlar, kendi savlarını temellendirmek için uygun bir doğa durumu tasarımı geliştirmişlerdir.

eşler arasında uzun süreli birliktelik gerektirmektedir. İnsan aile yapısında, sosyal hayvanların aile yapılarında da görülen işbirliğinin gelişmiş bir hali görülmektedir. Örneğin dünyada en yaygın görülen aile türü olan ataerkil aile yapısında, genelde erkek aileyi koruma, besin sağlama işlerine odaklanırken kadın, yuvanın ve çocukların günlük bakımlarıyla ilgilenir. Çocuklar büyümeye başladığında anne babalarına yardımcı olmaya da başlarlar. Nitekim günümüzde en çok kabul gören ailenin kökenine yönelik teori; ailenin, insanlığın başından bu yana var olduğunu savunmaktadır. Antropolojik kanıtlarla da desteklenen teoriye göre; yeryüzünde ailenin olmadığı, çocukları yetiştiren ebeveynlerin bulunmadığı, cinsel yaşamın düzenlenmediği bir toplum hiç var olmamıştır²⁵⁹. Bu; insan doğasının kendine özgü bir aile yapısı geliştirmiş olduğu şeklinde yorumlanabilir. Canlılar için ortak içgüdüler olan “hayatta kalma ve üreme”, canlıların fizyolojik özelliklerine göre farklılaşan aile yapıları geliştirmiş gibi görünmektedir.

İnsan yavrusu doğduğu andan itibaren aile içerisinde diğer bireylerle sürekli bir etkileşim halindedir ve bu durum uzun yıllar devam eder. Daha önce de belirtildiği gibi etkileşim sonucunda iki durum söz konusudur; uzlaşım ya da savaşım (uzlaşmazlık). Uzlaşım, tarafların herhangi bir konuda ortak bir noktada buluşmaları, anlaşmalarıdır. Bir aile düzeninin devam etmesi için her etkileşimin bir şekilde uzlaşım ile sonuçlanması gerekir. Aile düzeninin sorumluluğu, bunu temel yaşam gayesi olarak kuranların yani ebeveynlerin üzerindedir. Dolayısıyla yavrunun kardeşleriyle ya da ebeveynleriyle olan etkileşimlerinin uzlaşım ile sonuçlanması için kurallara, kuralların belirlenmesi için de bir değer sistemine ihtiyaç vardır. Bu (kurallar ve dayandığı) değer sistemi ebeveynlerin değer sistemidir ve yavrulara aktarılır. Aile içi etkileşimi düzenleyen değer sistemi özünde bir bilgi sistemidir ve yavrulara eğitimle aktarılacaktır.

Uzlaşım, bir değer sistemi sonucunda ulaşılabilecek bir anlaşmadır ve (bazen farklı değer sistemlerine sahip) tarafların müzakereyle ortak bir değer sisteminde buluşmalarını gerektirir. O halde taraflar sahip oldukları değeri karşı tarafa sunarak benimsetmeye çabalayacak, sonunda kendi değeriyle karşı tarafın değerini eşleştirmeye çalışacaktır. Dikkat edilirse ekonomik değeri olan ürünlerin mübadelesinde de aynı sürecin işlediği görülür. Çalışmanın amacı siyaset ve finans arasındaki bağlamı ortaya koymak olduğundan insanlar arası etkileşimin hem siyaset

²⁵⁹ İslam Can, “Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını”, **Aile Sosyolojisi**, (Ed. Mustafa Aydın), Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 69.

hem de finans alanında karşılık bulacak ortak kavramlarla incelenmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda insanlar arası uzlaşımın bir mübadele mantığıyla ele alınabilmesi mümkündür. Çalışmada bundan sonra insanlar arası uzlaşımın mübadele olarak bahsedilecektir.

İnsanın diğer insanlarla uzlaşımın biten etkileşimleri yani *mübadeleleri* temel olarak beş özel başlıkta ele alınabilir:

- **Finansal Mübadele;** ekonomik değeri olan ürünlerin mübadelesi,
- **Siyasal Mübadele;** bir sistemin üyeleriyle yöneticileri arasında olan mübadele,
- **Düşünsel Mübadele;** insanların öğrenme gereksinimleri sonucu yaptıkları fikir mübadelesi,
- **Şeref Mübadelesi;** insanların toplum içerisinde itibar kazanmak için yaptıkları mübadele,
- **Evlilik Mübadelesi;** üreme gereksinimi sonucu karşı cinsler arasında yapılan mübadele.

Mübadelelerin (uzlaşımın) üç temel unsuru vardır; *gereksinimler, üretim değerleri ve uzlaşım (fiyat)*.

Ailenin ebeveynler için var olma sebebi; insanın iki temel gereksiniminden biri olan üreme ve soyu devam ettirme çabasıdır. Yani aile çocukların yetiştirilmesi gereksiniminden var olmuştur. Ancak yeni doğan bir insan yavrusu için ailenin varlık nedeni; yeme-içme, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması, diğer insanlarla etkileşime geçerek mübadeleyi öğrenebilmesi için gerekli olmasıdır. O halde aile içerisinde, insan yavrusu için öncelikli etkileşim ya da mübadele türü, ekonomik değer taşıyan temel yaşam ürünlerinin mübadelesini ifade eden finansal mübadeledir. Diğer bir deyişle; bir insan yavrusu için öncelikli işlevi finansal mübadelelerin sağlanması olan ailede türev etkileşimler olarak yavrunun sosyalleşmesini sağlayan mübadeleler doğmaktadır. Finansal mübadele diğer mübadele türlerinin doğmasına temel teşkil etmektedir. Sosyal bir organizasyon şeklinde yaşayan hayvan türleri incelendiğinde avlanma, beslenme, korunma gibi konularda işbirliği ve görev dağılımı yaptıkları görülür. Dolayısıyla canlı türlerinin bir organizasyon oluşturmasının temel sebebi temel gereksinimlerinin karşılanmasıdır ki bu mübadele türü finansal mübadeledir.

İnsan doğduktan sonra ebeveynleriyle ilk mübadelesi finansal mübadele (öreğin süt emmesi) olduğuna göre aile içerisinde özellikle ebeveynler ve çocuklar arasındaki finansal mübadelenin analiz edilmesi gerekir. Bu analizle finansal mübadelenin dayandığı doğa yasalarının keşfedilmesi amaçlandığından, insani etik değerlerin soyutlandığı, geniş kapsamlı bir analiz uygun olacaktır. Böylece hem hayvanlarda hem de insanlarda ortak olan, finansal mübadeleye temel teşkil edebilecek çıkarımlara ulaşılabilir.

Ebeveynlerin evlat sevgisinin kaynağı, üreme içgüdülerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü çocukları için yaptıkları her türlü fedakârlığın karşılığında aldıkları tek değer evlatlarının varlığıdır. Yani çocuğun varlığı ebeveyn için bir mübadele ile gereksiniminin karşılanması anlamı taşır. Ebeveyn ile çocuğun mübadelesinde karşılanan gereksinimler; ebeveyn için çocuğunun varlığı iken, çocuk için her türlü temel ihtiyacının karşılanması olarak değerlendirilebilir. Dikkat edilirse ebeveyn ve çocukların birbirlerine olan sevgilerinin kökeninde, temel gereksinimlerin karşılanması durumu (ebeveyn için üreme gereksinimi, çocuk için yeme-içme gereksinimi) etkilidir. Temel gereksinimlerin karşılanması canlıda güven hissi oluşturacaktır. O halde “sevgi” hissi “güven” hissinden kaynaklanıyor olmalıdır. Canlı, güvende hissettiren şeyleri sever. Güven hissini canlı için önemi; canlının en büyük korkusu ve temel motivasyon kaynağı olan “ölüm korkusu” karşısında bir rahatlama sağlıyor olması olabilir.

Ebeveynler için önemli sorumluluklardan birisi de çocukların eğitimidir. Çocukların hayatta kalma şansı bu eğitimin kalitesine bağlıdır. Aile değerlerini en iyi şekilde öğrenip uygulayan çocuklar ebeveynler tarafından “sevgi” ile ödüllendirilir. Çünkü ebeveyn için üreme temel bir gereksinimdir. Çocukların iyi yetiştiğini ve kendine benzediğini gören ebeveyn, genlerini ölümsüzleştirme amacına yakınsamaktadır. Böylece bir güven hissine ulaşan ebeveyn çocuğa sevgi beslemektedir. Sevgi sahibi olmak çocuklar için de çok önemlidir çünkü ebeveynleriyle mübadele edebilmek için sahip oldukları tek değer (bir anlamda para) ebeveynin sevgisidir. Eğer bu olmazsa çocuklar kendilerini güvende hissetmeyeceklerdir. Çocukların bu güvensizliğinin ardında temel gereksinimlerinin karşılanmaması endişesi, daha da ötede ölüm korkusu olduğu düşünülebilir.

Yeni doğan için finansal mübadele temelinde oluşan aile, birlikte yaşamın yan etkileri olarak diğer mübadele türlerini meydana getirir. Aile içerisinde

kardeşlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin de uzlaşımın bitmesi gerekir. Çünkü ailede karar verici olanlar aileyi korumak için bir savaşıma izin vermezler. Dolayısıyla çocukların tüm (finansal mübadeleden başka) mübadeleleri için bir değer sistemi eğitimi vardır. Değer sistemi uzlaşım sağlamaya yönelik oluşturulur. Hangi kardeş bu değerlere uygun etkileşim sağlarsa o daha fazla ebeveyn sevgisini hak eder. Böylece kendini güvende hisseder ve mutlu olur. Ancak kardeşlerine karşı ailenin değer sisteminin uygun görmediği şekilde etkileşimde bulunan çocuk ebeveynin sevgisinin azalmasıyla cezalanabilir. Bu durumda kendini güvende hissedemez ve mutsuz olur. Bu durum aile içi *siyasal mübadelenin* bir sonucudur.

Çocuk otoriteyi tanımaya başlar. Çocuklar esasında ebeveynlerin kendilerini hiçbir şekilde ölüme terk etmeyeceklerini biliyor olabilirler. Ancak yine de sevgiye gereksinim duyarlar. Çünkü ebeveyn gelecekte, daha fazla sevgi duyduğu yavrusuna bazı imtiyazlar tanıyabilir ki bu diğer kardeşleri gelecek için güvensiz hissettirecektir. Bu bağlamda aile içerisinde kardeşler arasında, birlikte olmanın verdiği güvenden kaynaklanan sevginin yanı sıra rekabetten kaynaklanan güvensizliğin verdiği düşmanlık da olabilir.

Aile içerisinde ebeveynler arası etkileşimde uzlaşımın temeli yetişkinlerin üreme gereksinimine dayanıyor olmalıdır, diğer bir ifadeyle *evlilik mübadelesine*. Ebeveynler bir aile kurmakta başarılı olacaklarına ikna oldukları eşlerle aile kurar ve böylece güven hissine, dolayısıyla sevgi hissine ulaşırlar. Aile içerisinde yetişkinliğe erişen yavru artık üreme içgüdüsüne erişir ve kendi ailesini kurmak ister. Eş adayı aile dışından biri olmak zorundadır. Zira neredeyse tüm hayvanlarda, doğal şartlar altında aile içi eşleşme görülmez.

Özellikle insanlarda eğer ensest evlilik yasaklı olmasaydı insan yavrusunun yetişebileceği en uygun yapı olan ailenin varlığını sürdürmesi imkânsız olurdu. Çünkü böyle bir durum aile içi etkileşimlerde uzlaşımı imkânsızlaştıracak dinamiklere sahiptir. Dolayısıyla aile için son derece tehlikeli bir ilişki olarak ensest, adeta insanlık içerisinde lanetlenmiştir. Bu durumun önemi şudur ki; aile içerisinde yetişmesi zorunlu olan bir insanın kendi ailesini kurarak türün devamını sağlaması, en azından ikinci bir ailenin varlığını zorunlu kılar. Birden fazla aile aslında bir toplumu ifade eder. Bunun anlamı şudur ki; insan toplum içerisinde yaşamak zorunda olan sosyal bir canlıdır.

3.2.1.2. Toplum

İnsanın üreme tutkusu, zorunlu olarak birden fazla ailenin etkileşim halinde olmasını zorunlu kılacak ve aileler arası etkileşime imkan tanıyacaktır. İnsanı bir aileye bağımlı kılan ilk etkileşim finansal mübadele zorunluluğundan kaynaklanmaktaydı. Benzer zorunluluk iki ailenin etkileşim kurma zorunluluğunda arandığında bunun evlilik mübadelesi zorunluluğu olduğu söylenebilir. Yani bir aileyi diğer bir aileyle etkileşime girmek zorunda bırakan temel unsur çocukların evlilik gereksinimi olmalıdır. Çocuklar evlendiğinde oluşan üçüncü aile diğer iki büyük aileyle bağlarını devam ettireceklerdir. Bu yeni ailenin devamlılığı iki büyük ailenin ortak amacı olacak ve böylece toplumsal işbirliğinin önü açılmış olacaktır. İnsan, aile içi mübadelelerinden işbirliğinin yararını çok iyi bilir. İşbirliği özel bir mübadele türüdür. İşbirliği yapan insanlar tek başlarına elde edemeyeceklerini bu sayede elde edebilirler. İşbirliği yapmanın insan için asıl önemi zaman tasarrufu sağlamasıdır. Çünkü “zaman”, insan için yaşam demektir. “Zaman”; temel gereksinim olan “hayatta kalma” amacına hizmet eder. İnsanın kendisi için boş vakit ayırması esasında daha uzun yaşaması anlamına gelir. İnsan için “zaman” ve “işbirliği” kavramlarının önemi ve aralarındaki bağlam yakalandığında, işbirliği için çocukların evlilik çağına gelmesini beklemenin gereği yoktur. Bu işbirliği çocuklar evlenmeden önce de olabilir. Ne zaman olduğunun önemi yoktur. Önemli olan işbirliğinin mantığıdır. Birden fazla ailenin birbirlerini müstakbel dünür adayları olarak görmeleri, çocuklarının geleceği için birbirleriyle işbirliğine girmelerini sağlayacaktır. Bunun yanı sıra işbirliğinin sağladığı zaman tasarrufu ve verimlilik görüldüğünde toplumun temel fonksiyonu, dünürlük ilişkilerini gölgede bırakacak kadar finansal olmaya başlayacaktır. Zira belirli bir büyüklüğe ulaşan toplum dünürlük ilişkileri için yeterli olacaktır, daha fazla nüfusun gereği yoktur. Ancak nüfusun artışı finansal mübadele ile insanlara fayda sağlayacak ürün ve hizmet sayısını sonsuza kadar arttırıp genel refah ile insanların var olma motivasyonlarına büyük katkılar sağlayabilir. Neticede evlilik mübadelesinin zorunlu kıldığı toplum içerisinde yaşama özelliği, finansal mübadelenin muazzam katkılarıyla insan için daha da vazgeçilmez olmaktadır. Tabi bu varsayım bir uzlaşım içerisinde yaşayan toplum için geçerlidir. Savaşımın olduğu toplum ise insan için büyük yıkımlara sebep olabilecektir.

Her yetişkin, ölümsüzlük tutkusu sebebiyle üreme içgüdüsüne sahiptir. Canlı fizyolojisi, cinselliğin hazzına böyle bir anlamı yüklemiştir (en azından hayvanlar ve insanlarda). Bunu hisseden yetişkin, üreme ritüelinin (aile kurma) gerekliliğini hissedecektir. Bu, insan için, kültürün ötesinde fizyolojik bir olgudur. Aile kurup üreyen yetişkin, genlerinin ölümsüzlüğü için çocuklarının da üremesi gerektiğinin farkındalığına sahiptir. Buna imkan verecek bir yapı içerisinde yaşamını devam ettirmeye çalışacaktır. Yetişkin insan, tam bu noktada, hem hayatta kalma hem de üreme için bir zorunluluk olarak gördüğü diğer ailelerin varlığına muhtaç olduğunu hissetmiş olmalıdır. Eğer çocukların evlenme gereksinimi olmasa etkileşime girme zorunluluğu bulunmayan aileler bu zorunluluk sebebiyle işbirliğine girmektedir. Bu durum evlilik kurumunun toplumun yapı taşı olduğunu göstermektedir. Ailelerin çocukları için girdiği işbirliğinin konusu yine temel gereksinim olan yaşamın sürdürülmesidir. Bu anlamda yeme-içme, barınma ve güvenlik konuları aileler arası ilk etkileşimin konusu olmaktadır. Bu bağlamda “*finansal mübadele*” nin hem aile hem de toplumun oluşumunda temel bir görev yüklendiği savunulabilir.

Toplum; birlikte yaşamak zorunda olan aileler arası bir mübadele olarak meydana gelmiş olmalıdır. Birlikte yaşama zorunluluğuyla başlayan, finansal mübadeleye dayalı bu aileler arası işbirliği (toplum) bir yan etki olarak diğer mübadele türlerini meydana getirmiş olmalıdır. Toplumda meydana gelen en önemli türev mübadelelerden biri şüphesiz “*siyasal mübadele*” dir. Bu toplumun oluşumunu ve yönetimini belirleyen mübadeledir. Böylece aile içerisinde ebeveynlerin oynadığı yönetim rolüne benzer şekilde toplumda bir iktidar yapısı oluşmaktadır.

İnsanın aile üyeleriyle olan etkileşiminde mübadele (uzlaşım) bir takım hisler aracılığıyla yapılmaktaydı. Örneğin; ebeveynler ile çocuklar arasındaki mübadele incelenirse; ebeveynler tarafından çocuklara verilen ekonomik değere sahip şeylerin karşılığında herhangi bir maddi değer yerine sevgi gibi manevi bir değer aldıkları görülmektedir. Ancak toplum içerisinde durum farklılaşmaktadır. İnsan üreme içgüdüğü sebebiyle topluma muhtaçtır. Ancak insan üremeden önce yaşamını korumalıdır ki bunun için de yeme-içme gereksinimlerini karşılaması gerekir. Eğer toplum insanın bu öncelikli gereksinimini karşılamasında insanı güvence altına alıyorsa insan topluma sevgi besleyecektir. Ancak bu konuda toplum insan için bir rekabet ve dolayısıyla tehdit oluşturuyorsa insan topluma karşı muhtemelen düşmanlık besleyecektir. Toplumsal oluşumun ardında yatan en önemli unsur insanın

temel gereksinimleri doğrultusunda türemiş olması muhtemel olan, daha önce “ortak iyi” olarak bahsedilen “*değer sistemi*” dir. Hayvanlar aleminde değer sisteminin (hayvan davranışı yönlendiren temel unsurlar) fizyolojik kökenli olduğu, etoloji biliminin temel savunusu durumundadır. Ancak insan, akıl sahibi olması ve dünya üzerinde etken bir canlı olması sebebiyle; fizyolojik kökenli değer sistemini geliştirebilme yetisine haizdir. Kültür ve medeniyetler, insanın bu yetisinin ürünleridir. Kültürün çevresel faktörlere göre değişim göstermesinin sebebi, insanın farklı çevre koşullarında temel gereksinimlerini en uygun şekilde karşılama çabası olarak değerlendirilebilir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, genel anlamda, yeryüzünde ailesiz bir insan yaşamına rastlanmamıştır. Bu da insanın evrensel bir değer sistemine sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir ki ardında insanın fizyolojik yapısı olduğu savunulabilir. İnsanın temel gereksinimlerinin, doğal bir aile yapısı dışında sağlanması da mümkündür. Aile işlevinin farklı bir yapıyla sağlandığı böyle bir durumda, toplum yapısının da değişeceği muhakkaktır. İdeal topluma, ancak doğal aile yapısı korunarak ulaşılabilecektir.

İnsan, tıpkı diğer canlılar gibi, yaşamı için ideal bir ortamda ideal aile ve toplum yapısına ulaşabilir. Ancak insan, kısıtlı bir ortamda yaşamak zorunda bırakılırsa, bu çevreye uyum sağlayarak doğasına aykırı değer sistemlerine sahip olabilir. Örneğin, evcil bir kedi doğaya atıldığında büyük olasılıkla hayatını sürdüremez. Bunun sebebi; yetiştiği çevrenin ona öğrettiği değer sistemidir. Dolayısıyla sosyal çevre, insan doğasına uygun olacak şekilde dizayn edilmek ve eğitim sistemi buna uygun olarak oluşturulmak durumundadır. Bu hususun bilinmesi ve uygulanması siyasal karar alıcıların sorumluluğundadır. Burada vurgulanması gereken kritik nokta; insanın fizyolojik kökenli temel gereksinimlerinin, yaşadığı çevrede elde edilebilme imkanlarıyla birlikte, insanın bireysel ve toplumsal davranışını şekillendirmesidir. Böylece toplumsal bir yapı, temel gereksinimlere ulaşımı şekillendirip yönlendiren *finansal yapı* tarafından oluşturulmaktadır. Doğa ortamında en uygun finansal yapıyı oluşturma yeteneğine sahip insanlar eğer zaman içerisinde bir şekilde kısıtlı bir çevrede yaşamak zorunda kalırlarsa, farkında olmadan ideal değer sistemlerinden uzaklaşarak suni bir değer sistemine adapte olabilirler ki, bu da insanın ve toplumun doğasına ters bir yapı olabilir. Dahası, bu insan doğasına ters yapı, varlık amacı doğal finansal yapının ideal bir şekilde işlemesi olan siyasal yapı tarafından bilinçli bir şekilde oluşturulabilir.

Toplum içerisindeki finansal mübadelenin aile içerisindeki gibi tamamıyla hislere dayanması beklenemez. Çünkü ailede çocukların yetiştirilmesi durumu varken toplumdaki mübadele genel olarak yetişkinler arasındadır. Toplum içerisindeki mübadelenin adil bir değer sistemiyle yapılması gerekir. Adalet ise en azından takas edilen değerlerin denkliğidir. Toplum içerisinde adil bir mübadele sistemi tesis edilememişse ya da değer sistemi manipüle edilerek adil olmayan bir mübadele adil gibi algılanıyorsa o etkileşimin uzlaşım gibi görünmesine rağmen esasında bir savaşım olduğu ve sonunda bir çatışmaya neden olabileceği savunulabilir. Toplumda adil bir finansal değer sisteminin sağlanması değere dair bilginin toplumun tamamı tarafından bilinmesiyle mümkündür. Toplum böyle bir bilgi dağıtım ağını sağladığında değer üzerinde manipülasyon yapma imkanı büyük ölçüde yok olur.

Toplum içerisindeki siyasal mübadelenin tıpkı ailede ebeveyn ve çocuklar arasındaki gibi sevgi temelli olması mümkündür. Bu, ancak yönetimin ve toplumun insanlara güven vermesiyle mümkündür. Hatırlanacağı üzere sevginin kaynağı güven idi. Güven ise adaletten beslenir. İnsanlar adil olduklarına inandıkları insanlara güvenirlere. Dolayısıyla adil bir yönetim ve toplum, insanların sevgisini kazanarak bir düzen sağlayabilecektir.

3.2.1.3. Birey-Aile-Toplum

Birey olarak insan, her ne kadar toplumsal analizin merkezi gibi görünse de bireyin tek başına bir yaşam sürmesi mümkün değildir. Bazı canlı türleri doğdukları andan itibaren gereksinimlerini kendileri karşılayabilecek yetkinliktedir. Ancak insan doğumdan sonra uzun bir süre aileye bağımlı bir yaşam sürer. “Birey olarak insan” düzeyinde yapılan bir toplumsal analiz hatalı sonuçlara ulaşılmasına sebep olacaktır. Çünkü birey aile içerisinde yetişmek durumunda olan bir canlıdır. Farklı aile ilişkileri bireyi de farklılaştıracaktır. Bu bağlamda birey aile içerisinde ele alınmak durumundadır. Toplumsal analiz ise aile düzeyinde yapılmalıdır. Nitekim aile içi etkileşimler “birey olarak insan” gereksinimleri tarafından şekillendirilirken, toplumsal etkileşimler “aile olarak insan” gereksinimleri tarafından şekillendirilmektedir. Birey ailenin temel yapı taşı teşkil ederken, toplumun temel yapı taşı ailedir. Sonuç olarak toplumun dinamiklerinin anlaşılması için ailenin iyi

anlaşılması gerekir. Bireylerin, içerisinde yetiştikleri aile her zaman “ideal aile” olmayabilir. Ancak aileye dair analizlerin referans noktasının ideal aile olması gerekir. Bu ideal aile; birey olarak insanın temel gereksinimlerinin (yaşamı korum ve üreme) karşılanacağı aile tipidir.

3.2.2. Etik

Mümkün olsa, insan sonsuza kadar yaşamak ister. Şeytanın, Adem ve Havva’yı ölümsüzlük vaadiyle kandırdığı inancı, insanın ölümsüzlük tutkusunun bir genel kabulü olarak değerlendirilebilir²⁶⁰. Dünyada, “birey olarak insan” için sonsuz bir yaşamın imkânı olmadığından, insanın yapabileceği tek şey bu tutkusuna mümkün olduğunca yaklaşmaktır. Bunun için öncelikle birey olarak mümkün olan en uzun süre yaşamak ister. Ayrıca dünyada birey olarak ölümlü olduğundan “soy olarak” ölümsüzlüğü arar ve bu sebeple üremek ister. Şeytana aldanarak yasak meyveden yiyen Adem ve Havva’nın, cinselliklerinin farklarına varmalarının, yani üreme yetilerini fark etmelerinin; ölümsüzlük tutkusuyla ilişkili olduğu net bir şekilde görülmektedir²⁶¹. İnsan için “iyi”; temel gereksinimlerinin en uygun şekilde karşılanmasıdır. İnsan için “kötü”; temel gereksinimlerinin en uygun şekilde karşılanmamasıdır. İlahi dinlerin “Cennet-Cehennem” tasavvurlarına bakıldığında; iyilerin durağı Cennet, insanların tüm gereksinimlerinin en iyi şekilde karşılandığı, sonsuz ve mutlu bir yaşamın olduğu yerken; Cehennem, insanların temel gereksinimlerinin karşılanmadığı, sonsuz bir azabın olduğu yer olarak tanımlanır. Sonsuz bir yaşam, gereksinimler en iyi şekilde karşılandığında “iyi” olurken tam tersi durumda “kötü” olmaktadır.

²⁶⁰ Derken şeytan bu ikisine, kendilerinin örtülmüş olan edep yerlerini açmak için vesvese verdi ve “Sizi Rabbiniz bu ağaçtan, başka bir şey için değil, sırf meleğ olacağınız veya ebediyen kalanlardan olacağınız için men etti” dedi. (bkz. Elmalılı Hamdi Yazır Kuan-ı Kerim Türkçe Meali, Hazırlayan Kasım Yayla, Araf 20). Bu ayete göre şeytan Adem ve Havva’yı “sonsuz kalanlardan olmak” yani ölümsüzlük vaadi ile Allah’a karşı bir isyana yönlendirmektedir. İnsan ise Allah’ın lütuflarına rağmen “ölümsüzlük” vaadi ile şeytana kanabilmektedir. Bu durum “ölümsüzlük” olgusunun insan için ne denli bir tutku olduğunu göstermektedir.

²⁶¹ Böylelikle kandırarak ikisini de indirtti. Bunun üzerine o ağaçtan tattıklarında, ikisinin de edep yerleri açılıverdi ve üzerlerini kat kat cennet yaprakları ile yamamaya başladılar. Rableri de kendilerine şöyle seslendi; “Ben sizi bu ağaçtan men etmedim mi ? Ve size, haberiniz olsun ki bu şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır demedim mi ?” (bkz. Elmalılı Hamdi Yazır Kuan-ı Kerim Türkçe Meali, Hazırlayan Kasım Yayla, Araf 22). “Ölümsüzlük” vaadinin sonunda yapılan yasak eylemin, edep yerlerinin açılması yani üreme uzuvlarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanması önemli bir ayrıntıdır. Bazı yorumcular yasak ağacı soy ağacı yani evlilik ilişkisi olarak yorumlamışlardır. Bu bağlamda “ölümsüzlük” olgusunun aile kurup nesil yoluyla ulaşılabilir bir hedef olduğu savunulabilir.

Bu temel gereksinimler insanlık için bir genelleme olup istisnai durumların varlığı kaçınılmazdır. Örneğin intihar eden insanlar, kendileri için mümkün olan en uzun yaşamın ardından koşmak yerine ölümü tercih etmektedirler. Ya da bazı insanlar çeşitli nedenlerle evliliğe ve çocuk sahibi olmaya karşı bir tutum içerisinde olabilirler. Şu da bir gerçektir ki, bu tür insanlar insanlık tarihi boyunca hep olmuştur ancak insanlık hala varlığını sürdürmektedir. Buna rağmen önemli bir hususun tartışılması gerekir; insanlar nasıl bir hayatı sonsuza kadar yaşamak isterler? Ya da nasıl bir hayatı mümkün olduğunca uzun yaşamak isterler? Bunun cevabı; “iyi bir hayatı” olmalıdır. İnsan için “iyi hayat” ise; temel gereksinimlerinin en uygun bir şekilde karşılandığı hayattır. O halde bu varsayımlar, insanların iyi bir hayat yaşama inançları ve umutları olduğu durumlar için geçerlidir. Temel gereksinimlerinin en uygun şekilde karşılanmayacağına inanılan bir yaşamın, yaşanmaya değer bulunmaması durumu yalnızca insana ait bir özelliktir ve insanı diğer canlılardan ayıran aklın ürünüdür. Böyle bir durumla karşılaşan insanın yaşamı pahasına mücadele etmesi insanlık onurunun bir gereğidir. Dolayısıyla “yaşamak isteyen” insanın savaş meydanlarında bilerek ölüme gitmesi, savunduğumuz görüşün bir çelişkisi değil aksine pekiştiricisidir. İnsan, uğruna ölmeyi göze alacak kadar “yaşamak” ister. Tek bir şartla ki; yaşam yaşanmaya değer olmalıdır.

Savaşta bilerek ölüme giden insan eğer bunu vatan sevgisiyle yapıyorsa, temel motivasyonu, soyu için yaşanmaya değer bir yaşam bırakmaktır. Bu amaç inanç boyutunda farklı şekillere girebilir. Örneğin “Allah’ın rızası için” için savaşılıp ölünebilir. Çünkü Allah, şehit olanlara Cennet’i müjdelemiştir. Böylece sonsuz bir yaşamda sonuz bir mutluluk söz konusudur. Buna inanan bir insanın, böyle bir geleceğe kavuşmak için bu dünyadan vazgeçmesi anlaşılabilir ve savunduğumuz görüşle çelişmez.

Ancak bazen Cennet ya da herhangi bir ödül için Allah’a yönelmenin küçümsendiği de görülür. Örneğin Yunus Emre’nin; “Cennet, Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç Huri, İsteyene ver sen anı bana seni gerek seni” dizelerinde ifade etmek istediği şey, amacının Cennet’te zevk içerisinde bir yaşam olmadığı, bunun yerine Allah ile bir dostluğu tercih ettiğidir. Böyle ya da benzeri bir bakış açısı, insanın diğer canlılardan ayrılmaya başladığı noktadır. Çünkü bu tarz bakış açılarına sahip bir insanın, bu dünyadaki temel motivasyonunun “hayatta kalmak ve üremek” olduğunu savunmak bazı gerçeklerin üzerini örtecektir.

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel unsur olarak akıl; merak eden, bilmek isteyen yanıyla fizyolojinin ötesine geçebilmektedir. Aklın kendine has eylemlerinden duyduğu haz, fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasından duyduğu hazzın üzerine çıkabilmektedir. Akıl, insana diğer canlılardan farklı olduğunun farkındalığını sağlayarak, insana özgü olanın peşine düşmesi gerektiğini öğretir. Bu, insan olmanın bilinciyle insanlık onurunu ortaya çıkarır. İnsan böylece hayvani olan yanının üzerinde insani olan yanını fark eder ve temel motivasyonu, aklının onu götürdüğü yere göre şekillenmeye başlar. İnsan doğayı ve kendini sorgulamaya başlar. Nerden gelip nereye gittiğini anlamaya ve açıklamaya çalışan insan, doğru bilgiye ulaşmanın yollarını arar. Doğru bilginin kaynağı akıl mıdır? Duyular mıdır? Hisler midir? Yoksa doğru bilgiye ulaşmak mümkün değil midir? Daha sonra gördüklerinin gerçek olup olmadığını sorgular, bir yaratıcı olup olmadığını sorgular.

Tüm bu sorulara bulabildiği yanıtlara göre akli onu bir yerlere götürür. Bu geldiği yerde aklına uygun bir değer sistemine sahip olmaya başlar. Artık dünyadaki amacının hayvanlarda olduğu gibi sadece hayatta kalmak ve üremek olmadığını bilincindedir. Ancak bu yeni değer sistemi hiçbir zaman hayvani yanı, yani “hayatta kalma” yanını tam olarak yadsıyamaz. Bununla birlikte her zaman onun üzerinde bir yerde olması gerektiğini bilir. Şunu da bilir ki bu seviyelere ancak seçkin ve bilge insanlar ulaşabilmektedir. Seçkinlik, insana bir misyon yükler ve diğer insanlara da anlayabilecekleri kadar anlatmaya, onların yaşamlarını da olması gerektiği gibi yönlendirmeye başlar. Bu girişim başarılı olursa, ulaştığı yerde kendine özgü bir sosyal çevre yaratır ve orada yaşayan insanlar bu sosyal çevre içerisinde ‘hayatta kalma ve üreme’ ye çabalarlar. Burada değişen şey, insanların hayatta kalma ya da üreme içgüdüleri değildir. Değişen neden hayatta kaldıklarına ve ürediklerine dair kabulleridir. Bu kabuller önemlidir çünkü bu kabuller onlara “hayatta kalma ve üreme” içgüdülerinden vazgeçebilmeleri gereken şeyleri öğretir. Artık insan için yeni “iyi”, yeni “kötü” vardır. O çevrede hayatta kalabilmek için yapacağı her şey iyi, diğerleri kötüdür. İnsan için “iyi” olan temel ilkeler birçok türev “iyi” meydana getirir. Temel gereksinimlerin en uygun şekilde karşılanması iyiyse; temel gereksinimleri en uygun olarak karşılayan nesnelere de iyidir, buna sebep olan fiiller de iyidir, bunu destekleyen kurumlar da iyidir, vb. Aynı şekilde temel gereksinimlerin en uygun şekilde karşılanmaması kötüyse; temel gereksinimleri en uygun şekilde karşılamayan nesnelere de kötüdür, vb.

İnsan iyi midir? Kötü müdür? İnsan ne iyidir, ne de kötüdür. İnsan sadece insandır; yaşanabilir olarak kabul ettiği bir yaşamı yaşamak ve üremek ister. Ancak insanın en değerli şeyi olan canı, beraberinde en büyük korkusu olan ölümü taşır. İşte bu tezat insanı sürekli bir mücadeleye sevk eder. Ölüm insana doğadan da, insandan da, kendisinden de gelebilir. Bu sebeple insan için mutlak güvenli bir yer yoktur. Ancak görece olarak en güvenli olan yerler vardır. İşte insan bu güvenli yerlere ya da durumlara ulaşmak için çabalar. Bunu yaparken birçok kez birey olarak güvenli olanın toplum olarak güvenli olmadığı durumlarla karşılaşır. Yani birey olarak kendi temel gereksinimlerinin en uygun şekilde karşılanması birçok kez diğer insanların temel gereksinimlerinin karşılanmaması ya da en uygun şekilde karşılanmaması durumunu meydana getirir. Böyle durumlarda ne yapmalıdır?

İnsan için asıl olan sonsuzluk hissidir ve insan buna birey olarak ulaşma imkânından yoksundur. Ancak bir soy bu hisse ulaşabilir. Birey olarak insanın en büyük tutkusu olan amaca ancak tümel anlamda insan(lık) ulaşabilmektedir. Bu durum toplumu bireye öncelemektedir. O halde iyi bir insan için tercih söz konusu olduğunda; toplumun yaşamı bireyin yaşamının üzerinde bir öneme sahip olmaktadır. Bir insanın böylesi erdemli davranabilmesi ancak iyi bir değer eğitimiyle gerçekleştirilebilir ki bu ‘düşünsel mübadele’ alanının konusudur.

Yukarıdaki konuya dönecek olursa; insan iyi midir? Kötü müdür? İnsan ne iyidir ne de kötüdür. Çünkü insan *çevrenmiştir*. “*Çevrenmişlik*”; insanın fizyolojisi başta olmak üzere sosyal çevresi ve aklının da onu kuşatması ve bir anlamda sınırlamasıdır. İnsanı iyi ya da kötüye yönlendiren; akli, hisleri ve içerisinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevre olmaktadır. Ancak iyi bir değer eğitimiyle insanların kötü çevrenin etkisinden kurtularak iyi olmaları sağlanabilir. Yine de asıl olan çevrenmişliktir. Çünkü her iyinin, kötü çevreyle mücadelesinin zaferle biteceğinin garantisi yoktur. İnsanlık gelmiş olduğu teknolojik düzeyle fiziki çevrenin olumsuz etkilerini çoktan aşmış durumdadır. Günümüz için geçerli olan çevresel faktör büyük oranda akli, sosyal ve kültürel çevredir. İnsan içgüdüsel olarak ölümden korktuğu için güvensiz ortamlardan çekinir ve güvenlik arar. Eğer bir insan etik açıdan kötü bir sosyal çevrede yaşamak zorundaysa ve mücadele etmek için gücü ya da umudu yoksa içgüdüsel olarak ya oradan kaçacak ya da bir şekilde uyum sağlayacaktır. Ancak bu şekilde güven hissine kavuşabilir. Sosyal baskı gereği etik değerleriyle uyuşmayan şeyleri yapmak zorunda kalan insan zamanla bu duruma alışkanlık

gösterip, o değerleri benimseyebilir. Çünkü alışkanlıklar insana güven verir. Sonuç olarak genel anlamda, iyi insan iyi çevrede bulunur; kötü çevre ise insanı kötü yapar.

İnsanın “iyi ve kötü” kabulleri bilinçli her davranışında yönlendirici bir güce sahiptir. Bu yönlendirmeler “gereksinimler” üzerinden olmaktadır. İnsan iyi olana ulaşma, kötü olandan kaçınma gereksinimi duyacaktır. Bu bağlamda “etik ile gereksinimler” arasında doğrudan bir bağ vardır. Her insan davranışı esasında bir etkileşimdir. İnsan diğer insanlarla, doğayla ya da kendisiyle etkileşimde bulunabilir. Bu etkileşimleri ya bir uzlaşım ya da bir savaşım ile sonuçlanır. Uzlaşım ile sonuçlananlar “mübadeler” olarak nitelenmiştir. Burada ele alınan mübadeler insanın insanlarla yaptığı etkileşim sonunda ulaştığı mübadelerdir. Bunlar; finansal mübadeler, siyasal mübadeler, düşünsel mübadeler, şeref mübadelesi ve evlilik mübadelesi olarak sıralanmıştır. İnsan aile ve toplum içerisinde diğer insanlarla bu sayılan mübadeler türlerinde etkileşimde bulunurken motivasyon kaynağı, ‘iyi ve kötü’ değerlerinin biçimlendirdiği gereksinimler olmaktadır.

Bir insanın doğumdan sonra aile içerisinde ilk etkileşimi finansal mübadeler olarak değerlendirilmiştir. Dahası bebek açısından ailenin varlığı, bebeğin temel gereksinimlerinin karşılanmasıdır ki bunlar ekonomik değer içerir ve finansal mübadeler kapsamındadır. Yine aileler arası işbirliği de finansal mübadeler temelindedir. Sonuç olarak aile ve toplum finansal mübadeler temelinde oluşur. Diğer mübadeler türleri aile ve toplumun yan ürünleri niteliğindedir. Bu bakış açısıyla öncelikle finansal değerlerin etik değerlerle ilgisinin ortaya konması yerinde olacaktır.

-Finansal Mübadelerde Zaman-Değer

İnsanın sonsuz yaşam isteği, yaşamı sınırlı olan insanı bir yandan yaşam süresini arttırmaya diğer yandan da yaşam içerisinde zamanı etkin kullanmaya yönlendirir. Çünkü insanın zorunlu olarak çalışmak durumunda olduğu zamanlar pek de yaşanmış sayılmayacaktır. Örneğin sabah güneşin doğumundan akşam batımına kadar tarlada çalışmak zorunda olan bir insan için bu çalışma zorunluluğu, onu kısıtlayan, bir anlamda özgürlüğünü alan bir durumdur. Dolayısıyla insan zorunluluk altında olmadan; yapmak istediği şeyleri isteyerek yaptığında gerçek anlamda yaşamış olmaktadır. Ömrü boyunca köle olarak yaşamış bir insanın yaşamı yaşanmaya değer bir yaşam mıdır? “Zaman” kazanmak, “gelecekte temel

gereksinimler için çabalamak zorunda olunmayacağı, bu sebeple özgür bir yaşama sahip olunacağı” anlamı taşımaktadır. Bu anlam insana, geleceğin belirsizliğinden kaynaklanan korkularından kurtulma ve güvende hissetme imkânı vererek, insanın ölümsüzlük tutkusunu harekete geçirir. Böyle bir yaşam insana Cennet’i anımsatır. Nitekim Cennet; “Sen burada açlık çekmeyecek, çıplak kalmayacaksın. Ve yine burada susuz kalmayacak, güneşin bunaltıcı sıcağından rahatsız olmayacaksın²⁶²,” ayetinden anlaşılacağı üzere insanın temel gereksinimler bakımından özgür olduğu bir yerdir. Ancak insanın bu imkâna ulaşmasına rağmen şeytanın “Ey Âdem!” dedi, “Sana sonsuz hayat ağacını ve dolayısıyla, ebediyen yok olmayacak bir hükümranlığın yolunu göstereyim mi ?²⁶³” teklifine kanması, insan doğası açısından açıklayıcıdır. Günümüz emeklilik sisteminin ardındaki mantık da buna benzetilebilir. İnsanların, çoğu zaman sosyal güvenlik primlerinin ödenmesi için asgari bir yaşama razı olmasını sağlayan şey bu gelecek özgür zaman beklentisi olmalıdır. Dolayısıyla insan için “iyi” kavramının, “zaman” kavramı ile doğrudan bir bağı vardır. İnsana “zaman” veren şey “iyi” şeydir. Ancak tekrar belirtilmelidir ki bu “zaman”; insanın temel gereksinimlerini karşılamak için çabalamak zorunda olmadığı, temel gereksinimlerinin karşılanmasının garantiye alındığı bir “zaman”ı nitelemektedir. Böyle bir zaman dilimindeki yaşam insanın bu dünyadaki Cennet’i olmaktadır.

İnsanın temel gereksinimlerini karşılama isteği, insanın yaşam tutkusunun kaçınılmaz bir sonucudur. Yaşamak için tüketmek zorunda olan insan, zaman-mekân kısıtı içerisinde bir mücadeleye zorlanır. Zorunlu gereksinimleri farklı mekânlarda bulunan insan, mekânlar arası bir yer değiştirme zorunluluğundadır. Bu yer değiştirme zorunluluğu bazen, gereksinimlerini karşılamak amacıyla harcadığı çabanın üzerinde bir çaba harcamasına sebep olur. Ayrıca insan için büyük bir zaman kaybı meydana getirir. Örneğin susayan bir insanın en yakın su kaynağına bir km. uzakta olması durumunda insan bir bardak su için o yolu kat etmek zorundadır.

Oysa “zaman” demek insan için “ölümsüzlüğe yakınsamak” demektir. İnsanın hiç bir şey yapmak zorunda olmadığı bir zaman diliminin anlamı, temel gereksinimlerinin köleliğinden kurtulmak demektir. Tam da Rousseau’nun dediği gibi; *“İnsan için özgürlüğün, istediğini yapmaktan çok istemediğini yapmamak*

²⁶² Kuran-ı Kerim, 20: 118-119.

²⁶³ Kuran-ı Kerim, 20: 120.

*olduğuna her zaman inanmışımdır*²⁶⁴.” Temel gereksinimler düzeyinde özgürleşen insan için, bu özgürlüğü miras yoluyla soyuna aktarmak kaydıyla, artık “ölümsüzlük” mümkün olacaktır. Çünkü kendi ölecek, soyu ise temel gereksinimlerinin karşılanmaması sebebiyle ölüm tehlikesi olmadan yaşamaya devam edecektir. İnsan, hiç bir şey yapmak zorunda olmadığı zamanı yani özgürlüğü işte bu sebeple adeta kutsallaştırmıştır. Ancak insan, ihtiyaç sahibi olması sebebiyle hiçbir zaman mutlak anlamda özgür değildir. Sadece özgürlüğe yaklaşabilir. Bu yüzden zaman tasarrufu sağlamak insanın en büyük motivasyon kaynaklarından biridir. Özellikle zaman-mekân kısıtı içerisinde temel gereksinimlerini karşılamaya çalışırken büyük oranda zaman kaybına maruz kaldığı bu dünyada, zaman tasarrufu, insanın temel motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Fizik kanunlarına göre; bir “iş” yaparken zamandan tasarruf sağlamak, daha fazla “güç” ile yani daha fazla “enerji” harcanmasıyla mümkündür. Bunun insan davranışındaki anlamı, bir bardak su için bir kilometre giden insanın; su kaynağına gitmişken bir bardak su içtikten sonra dönüşte, hızını koruyarak getirebileceği kadar suyu yanında getirmesidir. Böylece biraz yorulmuş olacak (daha fazla enerji harcayacak) ancak belki de bir hafta boyunca su kaynağına defalarca kez gidip gelerek kaybedeceği zamandan tasarruf edecektir. Bunu fark eden insan için, “stok yapmak” artık yaşamın kaçınılmaz bir aktivitesi olmuş olmalıdır. Böylece stok yapmaya başlayan insanların bu stoklarını takas etmeleri; zaman tasarrufu sağlamanın, dolayısıyla doğa karşısında özgürleşmenin yolunu açmıştır.

İnsanı doğa karşısında özgürleştirerek güçlendiren bu işbirliği, beraberinde bir takım problemler meydana getirmiş olmalıdır. Kim neyi stoklayacak? Ve ne şekilde mübadele edecek? Stokların güvenliği nasıl sağlanacak? Tarafların anlaşmazlığı nasıl çözülecek? Böylece aileler arası işbirliğinin yönetimi sorunu ortaya çıkmış olmalıdır. Bu sorunun çözümü öncelikle uzlaşım değerlerinin net bir şekilde belirlenmesini gerekli kılacaktır.

Finansal mübadele tarafların ekonomik anlamda değerli şeylerinin takas edilmesi için bir oran üzerinde uzlaşmalarıdır. Bu işlemde etik açıdan odak noktası bu *takas oranının* ne olması gerektiğidir. İnsanlar sahip oldukları ya da olacakları değerleri takas edebilirler. Bu değerlerin elde edilmesi için bir zaman harcanması gerekir. Ürünlerin elde edilmesinde ya da ortaya çıkarılmasında harcanan bu zaman,

²⁶⁴ Jean Jacques Rousseau, **Yalnız Gezerin Düşlemleri**, 1. Baskı, (Çev. Reşat Nuri Darago, Çağdaş Matbaacılık, 1999, s. 88.

o kişinin ömrünün harcanmasıdır. Bu açıdan her insan için en önemli değer ölçüsü “zaman” olmaktadır. O halde ürünlerin takasındaki oranın “zaman” temelinde yapılması gerekmektedir.

Zaman temelinde yapılacak bir mübadelede de temel bir problem ortaya çıkmaktadır. Taraflar kendi ürünlerini üretirken harcadıkları zamana göre mi bir uzlaşım değeri belirleyecekler yoksa karşı tarafın ürününü ne kadar zamanda üretebilecekleri üzerinden mi bir değer belirleyeceklerdir? Diğer bir ifadeyle değer belirlenirken odak noktası tarafların kendi ürünleri için harcadıkları zaman mı olacak yoksa karşı tarafın ürününe biçtikleri zaman değeri mi olacaktır? Adil bir değerlendirme, ürünlerin eşit zaman üzerinden mübadelesi yoluyla mı olur? Yoksa ürüne için ihtiyaç duyan tarafın, o ürüne biçtiği zaman değeri üzerinden yapılan bir mübadele de adil midir?

Bir örnekle durum açıklanacak olursa; A kişisi x ürünü 2 saatte, y ürünü ise 6 saatte üretebilmektedir. B kişisi ise x ürünü 1 saatte, y ürünü ise 2 saatte üretebilmektedir. (ürün kaliteleri aynı kabul ediliyor) A kişisi x ürünü vererek bunun karşılığında B kişisinden y ürünü talep ediyor olsun. Adil mübadele oranı ne olmalıdır? A kişisi x ürünü için 2 saatini harcadı, B kişisi de y ürünü için 2 saatini harcadı. Bu bakış açısıyla bire bir olarak mübadele adil görünmektedir. Ancak B kişisi için y ürününün alternatif zaman maliyeti iki adet x ürünü olmaktadır. A kişisi ise bir y ürünü elde edebilmek için üç adet x ürününden vazgeçmek durumundadır. Bu bağlamda adil mübadele oranı, tarafların karşıdan aldıkları ürünün kendileri için ne kadar bir zaman ifade ettiğiyle ilgilidir. Buna göre A kişisi B kişisinin zarar etmemesi için bir y ürünü almak karşılığında en az iki x ürünü teklif etmek durumundadır. Bu durumda A kazançlı B ise nötr bir durumdadır. A kişisi B kişisine üç adet x ürününe kadar teklifini arttırabilir. Bu örneğe göre zaman temelli mübadelede asıl olan tarafların, karşı tarafın ürünü için biçtikleri zaman değeri olmaktadır. Böyle bir değerlendirme hem adaletli hem de toplumsal gelişimi teşvik edici bir ödül mekanizmasına sahip olacaktır.

İnsan, akıl sahibi olması sebebiyle etken bir varlıktır. Bu özelliği insanı doğa ile mübadelesinde çoğu zaman kârlı taraf yapar. İnsan doğaya bir verip bin almayı bilmiştir. Ancak insanın insanla mübadelesi bu kadar basit olmamaktadır. Çünkü iki taraf da akıl sahibi ve etkendir. Bu bağlamda insanlar arası mübadelede adalet, zaman temelinde aranabileceği gibi akıl ve etkenlik de göz ardı edilemez. Bir yıl

boyunca bir konu üzerinde çalışmış ancak sonuca ulaşmamış bir kişi ile iki saat çaba harcıyarak sonuca ulaşan insanın hak ettiği değer emekle açıklanamayacağı gibi sadece zaman ile de açıklanamaz. Burada etkenlik faktörü göz ardı edilemez. *Düşünsel mülkiyet haklarının* korunduğu bir toplumda *etkenlik* faktörü, tıpkı yukarıdaki örnekte olduğu gibi, zaman temelli mübadelede otomatik olarak değere yansıyacaktır. Buradaki kritik konu telif hakları, patent gibi konularda yasal korumanın varlığıdır.

Finansal mübadelede temel değer ölçüsü “zaman” olduğunda, bugün harcanan zaman karşılığında gelecek için zaman tasarrufu yapma imkânı olduğu gibi; gelecekteki özgür zaman karşılığında bugün zaman kazanmak da mümkündür. Bu mübadele şekli; “vadeli takas” ya da “borç-kredi” olarak nitelenebilir. Bir borç ilişkisinde borç veren taraf gelecekte zaman tasarrufu yaparken, borç alan taraf gelecek zamanını harcamaktadır. Bir anlamda borç veren gelecek için özgürlük satın alırken, borç alan gelecek hürriyetini satmaktadır. Ancak bu işlem sonrasında takas edilen değerlerin kullanımındaki etkinlik taraflar için olumsuz gözüken durumu tersine çevirebilir. Örneğin borç alan, elde ettiği değeri etkin kullanarak gelecek için çok daha fazla özgürlük elde edebilir. Ancak yine de borç ilişkileri toplum, aile ve birey anlamında olumsuz sonuçlar üretme potansiyeline sahiptir. Özellikle yaşam tutkusunun etik değerleri baskıladığı durumlarda borç ilişkileri toplumu bağımlı kılma, hatta köleleştirme aracı olarak kullanılabilir. Toplumsal yönetimin bilinçli olarak inşa edeceği, insanların temel gereksinimlerini karşılama imkânı bulamayacakları bir sosyal çevre (finansal-ekonomik krizler gibi) ya da borçlanmanın çeşitli şekillerde özendirilmesi ve teşvik edilmesi (tüketim toplumu gibi) ile insanlar manipüle edilerek bir boyunduruk altına alınabilir. Ayrıca ürünlerin değerlendirilmesinde zaman faktörünün tamamen göz ardı edilerek örneğin fayda temelinde yapılan değerlendirmeler, insanların özgürlüklerinin kendi elleriyle yok edilmesine olanak tanıyabilir. Tarihte ve günümüzde sayısız örneği olan bu durum finansın etik boyutunun çarpıcı bir örneğidir. Bu sebeple bir toplumda temel etik eğitiminin önemli bir konusu da “*finans etiği*” (borçlanma konuları) olmak durumundadır.

-Siyasal Mübadelede Değer

İnsan doğası gereği yaşam tutkusuna sahiptir ve bu özellik insanın bulunduğu çevreye uyum sağlamasını sağlar. Örneğin rekabetin olduğu bir sosyal çevrede rekabetçi olan insan, dayanışmanın olduğu bir çevrede dayanışma yanlısı olacaktır. Çünkü çevrede dışlanan insan güvensiz hisseder ve içindeki ölüm korkusu tetiklenir. Bu durum onu çevreye uymaya zorlar. Yapılan birçok sosyal deneyde sosyal baskının insanın aklının ve mantığının ötesine geçtiği gösterilmiştir. Örneğin bir sosyal deneyde denekler figüranların arasında teste tabi tutulmuşlardır. Figüranlar sırayla, çok basit bazı sorulara hatalı cevap vermişler, deneklerin çoğu cevapların hatalı olduğunu bildiği halde figüranlara uyararak hatalı cevabı vermişlerdir. İnsan doğasının özellikle sosyal çevreye karşı bu hassasiyeti siyasal yönetim tarafından kötü niyetli kullanılmaya müsaittir.

Zaman tasarrufu sağlamanın insanı özgürleştirerek ölümsüzlük tutkusuna hizmet etmesi, insanın bencil duygularını harekete geçirerek etik dışı davranışlara sebep olabilir. İnsan kendi temel gereksinimlerinin sorumluluğunu başkalarının üzerine atarak “zaman” kazanmayı amaç haline getirebilir. Zaman tasarrufu sağlayan insanın bu zamanı, gelecekte daha fazla zaman tasarrufu sağlamak için yine çalışarak kullanmasıyla insan bir paradoksa düşer. Bu paradoksun kökeninde insan için geleceğin belirsiz olması yatmaktadır. Geleceği riskli gören insan kendini güvensiz hissederek daha fazla güvence sağlamak ister. Böylece özgürleşmeye çalışan insan aslında korkularının kölesi olmaya başlar. Daha fazla özgürlük, daha fazla insanla mübadele ve daha fazla zaman tasarrufu anlamına geldiği için; bu süreç bir ‘iktidar’ tutkusuna dönüşür. İktidar gücü, ölümsüzlük tutkusuyla birleştiğinde insanın etik değerlerini işlevsizleştirir. Bu durum, uzlaşımın savaşıma dönüşerek toplumsal birliğin bozulmasına sebep olabilir ya da etik değerlerinden koparak başkalaşmış bir insan topluluğu meydana getirebilir.

Uygun olmayan değerlemelere göre yapılan finansal mübadele bir tarafı özgürleştirirken diğer tarafı köleleştirmiş olacaktır. Böyle bir durum tüm insanlık için tehlikeli sonuçlar meydana getirebilecektir. Dolayısıyla finansal mübadelenin etik kurallar çerçevesinde gerçekleşmesinin sağlanması gerekliliği hâsıl olur. İnsan toplumunun yönetilmek zorunda olmasıyla insan doğasının iktidar tutkusu ancak uygun bir etik ile dengelenebilir. Ailede ebeveynlerin aile işlerini düzenlemesi gibi

bir kurum, finansal mübadele işlerini düzenlemek üzere oluşturulur. Toplumun en güvenilir kişilerinden oluşan bu kurum, toplumun temeli olan finansal mübadele işlerinin adil bir değer sistemiyle faaliyette bulunmasını tesis eder. Toplum için etiğin yüksek önemi bundan kaynaklanır.

Siyasal yönetimin öncelikli gayesi, insanın doğasından kaynaklanan etik yapısına uygun bir sosyal çevre inşa etmek olmalıdır. Bu sosyal çevre insanın ancak aile ve toplum içerisinde var olup, varlığını da ancak bu şekilde sürdürebileceği bilincini destekler nitelikte olmalıdır. Aile yapısının bozulması doğrudan toplum yapısını bozacağından, ideal aile yapısının korunması hayati öneme sahiptir. İdeal aile yapısına zarar verebilecek olan her şey için tedbir alınmalı ve insanlara çok yönlü bir ahlak eğitimi verilmelidir ki bu siyasi yönetimin görevidir.

Siyasal yönetim finansal mübadeleden türeyen ve finansal değer standardizasyonu (para) gibi güçleri elinde bulunduracağından, yöneticilerin yüksek bir ahlaka sahip erdemli kişiler olması gerekir. Bu bağlamda yöneticilerin yetiştirilmesi ve taşınmaları gereken özellikler de büyük bir öneme sahiptir.

3.2.3. Sözleşme

Sözleşme de tıpkı mübadele gibi tarafların bir konu üzerinde uzlaşma sahip olması anlamına gelir. Ancak bu çalışmada sözleşme, daha hukuki bir anlam taşımakta ve mübadelenin bir yaptırımla desteklenmesini ifade etmektedir. Siyasal bir yönetim tarafından güvence altına alınmış finansal mübadele bir sözleşme olduğu gibi, bir evlilik mübadelesi de, ailelerin uzlaşımı sonucu oluşturulan siyasi yönetimin kendisi de bir sözleşmedir.

Sözleşme her ne kadar bir yaptırımla desteklense de özü itibarıyla her sözleşme tarafların karşılıklı güvenine dayanır. Güvensizliğin olduğu yerdeki etkileşimler uzlaşma ile değil savaşımla sonuçlanmaya meyillidir. Sözleşme yapılmasından kasıt tarafların güvensizliğinin ötesinde tarafların karşılıklı sorumluluklarının güvence altına alınmasıdır.

Bir sözleşme, taraflara hak ve ödev (borç) yükler. Taraflar bu hak ve ödevlerin teslimi hususunda bir anlaşmazlığa düşerlerse, bu olumsuzluğun uzlaştırılması için üçüncü ve bağımsız bir tarafın varlığını gereklidir. Hak ve ödevler konusunda sözleşmede belirtilen hususların güvence altına alınmadığı bir ortamda

adalet güçlü olanın insafına terk edilmiş olur. İnsanlar bu konuda bir güvence ihtiyacı ile sözleşme kurumunu meydana getirmişlerdir. Bazen sözleşmelerin güvence altına alınmasını desteklemek için oluşturulan güçlerin kendileri, sözleşme için tehdit olabilirler. Örneğin anayasal bir oluşum olan silahlı kuvvetler bir sözleşme olan anayasayı ihlâl ederek darbe girişiminde bulunabilirler. Bazen de tam tersi bir durum olabilir. Bir sözleşmeyle göreve gelen hükümetler sözleşmeyi bir takım usulsüzlüklerle etkisiz kılarak haksız bir yönetim tesis edebilirler. Örneğin Nazi Almanya'sında Hitler'in göreve gelişi ve rejimin totaliterleşmesi gibi. Demek ki sözleşmenin devamlılığının sağlanması her zaman mümkün olmamakta ve şiddet adaleti yok edebilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesinin tek mümkün yolu etik değerlerden geçmektedir. Etik eğitimiyle erdemli insan olmayı öğrenmiş bir toplumda yöneten ve yönetilenler bu tür yollara tevessül etmeyeceklerdir. Bu bağlamda her sözleşme için etik bir temele gereksinim duyulur.

Her ne kadar tüm sözleşmeler siyasal yönetimin güvencesinde olsa da toplumu oluşturan en temel sözleşmeler finansal sözleşmelerdir. İnsan doğası aileyi zorunlu kıldığı gibi birden fazla ailenin birbirine bağlanmasını yani toplumu zorunlu kılar. Bu zorunluluk temelde evlilik ilişkilerinin gereğidir. Ancak çocuklarının geleceği için birbirine destek olması gerektiğini bilen ailelerin, insan doğası gereği zaman ve enerji tasarrufu yaparak tek başlarına yapma imkânı bulamadıkları işleri birleşerek yapabilmeleri, aileleri işbirliği yapmaya yönlendirmiştir. Bu işbirliği ekonomik değeri olan ürün ve hizmetler üzerine olduğundan etkileşimin niteliği finansaldır. Dolayısıyla öncelikle finansal sözleşme türlerinin anlaşılması gereklidir.

- İşbirliği ve İşbölümü

Finansal mübadelenin kökeninde yatan olgu işbirliğidir. Dünyanın fiziksel yasaları gereği, insan bir zaman-mekân kısıtı içerisinde yaşamaktadır. Ayrıca birey olarak oldukça güçsüz bir bünyeye sahip olan insan, akli sayesinde güçlerini organize ederek bir sinerji oluşturmayı başarmıştır. Bilindiği üzere sinerji; bütünün, parçalarının toplamından daha fazlası olduğunu ifade eder. Yani on kişinin oluşturduğu sinerji, tek tek yirmi kişinin gücüne eşit olabilir. İşbirliği işte böyle bir güç vererek insanı doğa karşısında desteklemektedir.

İşbirliğini sosyal hayvanların yaşamında da gözlemlemek mümkündür. Özellikle karıncalar ve arılar gibi koloniler halinde yaşayan canlı türlerinde muntazam bir işbirliği mevcuttur. Bu canlı türlerinin hayatta kalmaları ancak oluşturdukları bu işbirliğiyle mümkündür. İşbirliği içerisinde yaşayan canlılar yakından incelendiğinde, işbirliğinin bir işbölümüne dönüştüğü gözlenir. Kolonide belli görev tanımları ve bu görevleri yapan belirli hayvanlar mevcuttur. Hatta bir kast sisteminin uygulandığı karınca kolonilerinde görevler bir ömür boyu ifa edilmek durumundadır.

Anlaşılabileceği üzere işbölümü, işbirliğinin doğal bir sonucu olmaktadır. İnsan, yukarıda bahsedilen gerekçelerle bir işbirliği oluşturmaya karar verdiğinde doğal olarak bir işbölümü oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. O halde sözleşme, işbirliği ve işbölümüne imkân veren bir doğal olgudur ki hayvan topluluklarında bile görülmektedir. Buna “doğal sözleşme” denirse, doğal sözleşme, ancak insan doğasına uygun bir “fizyo-etik” temele dayanmak kaydıyla mümkündür. İnsan doğasına uygun bir işbirliği için adil bir finansal mübadele sisteminin tesis edilmesi zorunludur. Ancak böyle bir sistem en uygun işbölümü oluşumunu sağlayabilir.

- İşbölümü ve Sözleşmeye Dayalı Mülkiyet

Locke’un mülkiyet anlayışının temelinde; özgür olarak dünyaya gelen insanın, emeğinin ürününe sahip çıkma hakkı olduğu inancı vardır. İnsan, vücudunun mülkiyetine sahip olduğu için, emeğinin mülkiyetine de sahip olmalıdır²⁶⁵. Bir araziye ağaç dikerek yetiştiren bir insanın o bahçeye sahip olma hakkı olduğunu savunan Locke, işleyebildiği ve ürünlerinden yararlanabildiği kadarıyla bir insanın toprağın mülkiyetine sahip olma hakkı olduğunu savunmuştur. Ancak aynı toprak parçasını işlemek isteyen birden fazla kişinin olabileceği ihtimaline Locke’un cevabı herkese yetecek kadar toprağın olduğudur²⁶⁶. Bu oldukça yetersiz bir cevaptır ve böyle bir durum insanlar arasında bir savaşımın dinamiğine sahiptir.

Oysa doğal sözleşmeye dayalı toplumsal bir işbirliği, adil bir mübadele sağlayacağından insanlar için en uygun işbölümünü de sağlayacaktır. Bir sözleşmeye dayalı olan işbirliği, işbölümünün de sözleşmeyle desteklenmesi anlamına gelir. Böyle olduğunda, “işbirliği” içerisinde “görev (işbölümü)” olarak toplumda bir

²⁶⁵ Locke, 2016, s. 41.

²⁶⁶ Locke, 2016, s. 45.

üretimi üstlenen kişinin o üretimi gerçekleştirebilmesi için gerekli toprak vb. üretim faktörleri üzerindeki hakkı sözleşmeyle kendisine verilmiş olmaktadır. Ayrıca bu hak, ailesi de aynı görevi yapmak kaydıyla ailesine miras olarak aktarılabilecek bir haktır. Dolayısıyla mülkiyetin kökeni, bir ürün ancak salt olarak emeğin ürünü olduğunda kişiye ait olabilir. Örneğin bir eserin telif hakkı vb. gibi. Eğer ürünün üretiminde emeğin ötesinde doğal bir kaynak söz konusu olduğunda, bu mülkiyetin o kişiye ait olabilmesi ancak toplumsal bir sözleşmeyle mümkündür. Locke'un bu mülkiyet kabulünün ardında değer "emek" ile ilişkilendirilmesi görüşü yatmaktadır ki bu görüş daha sonra klasik düşünürlerce açıkça ifade edilerek kuramlaştırılmıştır. Ayrıca Marx da klasik emek-değer teorisinin eleştirisinden özel mülkiyet karşıtlığı fikrine geçmiştir. Oysa birbirine yakın gibi görünse de "emek değer" yerine "zaman değer" kavramı alındığında mülkiyet problemi çözülebilecektir.

- Sözleşmeye Dayalı Piyasa, Para ve Vergi

İşbölümü ve mülkiyet bu şekilde oluştuktan sonra üretilen ürünler topluma açık bir yerde mübadeleye tabi olur. İnsanlar ürettiklerinin kendi ihtiyaçları dışında olan fazlalıklarını toplumun diğer üyelerinin kullanımına sunmalarının karşılığında, diğerlerinin ürettiklerinden faydalanırlar. Üretim zamanlarının, sürelerinin farklılığı ya da stoklama problemi veya hizmet üretimi gibi birçok sebepten dolayı üretim ve tüketim zamanı her zaman çakışmaz. Ayrıca ürün ve hizmet sayısının artmasıyla da mübadelede problemler ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Toplumsal işbirliğinin sağlanması bir sözleşmeye dayalı olduğundan bu sözleşmenin de bir yaptırımla desteklenmesi konusunda bir yönetim gerekliliği hâsıl olacaktır. Böylece finansal mübadele gerekliliği siyasal mübadeleyi doğuracaktır. Sözleşme ile birlikte oluşturulan yönetim, toplum üyeleri arasında yapılan sözleşmelerin geçerliliğini sağlayacaktır. Bu bağlamda, toplumun en güvenilir kesimi olan yönetim, ürünlerin stoklanması ve hak sahiplerine verilmesi gibi görevleri de ifa edecektir. Bu bağlamda üreticilerin getirdikleri ürünlerin depolanması ve mübadele için bir yerde halka açılması yönetimin görevidir ki bu piyasanın oluşumudur. Sözleşmeyle bu görev yönetime verilmiştir.

Üretim ve tüketimin düzenlenmesi için hak-borç sahipliğine dair kayıtların tutulması da yönetimin görevleri arasında olacaktır. Çok sayıda ürünün mübadele

edilmesini kolaylaştırmak üzere, ürün ve hizmetlerin değerinin standartlaştırılmasıyla ortak bir değer birimi oluşmuş olacaktır. Hak sahiplerinin, yönetimin depolarına mübadele için bıraktıkları ürünleri karşılığında standardize edilmiş değer üzerinden aldıkları “hak fişleri”, toplum içerisinde her türlü finansal mübadele için kullanılabilir. Bu hak fişleri özü itibarı ile *paradır*.

Toplum sözleşmesi gereği, hakları toplum tarafından ödenecek olan ürün ve hizmet erbabının ödemeleri, yine yönetim tarafından yapılacaktır. Örneğin toplumun korunmasıyla görevli olan güvenlik görevlilerinin hakları bu yönetim tarafından yapılacaktır. Daha doğrusu yönetimin bir hizmet üretimi söz konusudur. İnsanlar aracılığıyla yapılan kamu hizmeti sonuç itibarıyla bir zaman harcanarak yapılmaktadır ve bir üretilimdir. Nasıl toplumun diğer üyeleri ürünlerini piyasaya devretme karşılığında bir hak fişi elde ediyorlarsa, yönetim de aynı şekilde bir hak fişi elde edecektir. Yönetimin hizmetleri karşılığında elde edeceği zaman temelli bu *hak fişi* bir *paradır* ki “vergi” olarak bilinen bu paraya *vergi para* denebilir.

‘Para ve Vergi’nin sözleşmeden türediği kabulünün en önemli sonucu, her sözleşmenin *hak* ve *borç* olarak iki temel unsura sahip olmasından ortaya çıkar. Buna göre her bir *hak* kendinden ayrılamaz bir *borç* taşımaktadır. Bir taraf için *hak* olan diğer taraf için *borç* olmaktadır. *Para* bir sözleşme ise, o halde paranın oluşmasında bir *hak* ve bir de *borç* tarafı vardır. *Para*, insanların ürettikleri ürünleri piyasaya bırakmaları karşılığında yönetim tarafından kendilerine verilen *hak fişinde* nesneleşen, (ürün sahibi tarafından geçmişte o ürünü üretmek için) harcanmış bir zamanı ifade eder ki bu harcanmış zaman, ürün sahibi için bir ‘hak’ tır. Ürün sahibi bu *hak* ile, piyasadaki, istediği bir anda en azından kendi harcanmış zamanına eşdeğer bir zamanda üretebileceği ürünleri alma imkanına kavuşur. Bu durumda ürün sahibinin hakkına karşılık piyasanın borcu söz konusudur. Bu para türüne *hak para* denebilir. Çünkü piyasada reel bir karşılığı mevcuttur. Bundan başka, bir hak üzerine değil de bir borç üzerine de para oluşturulabilir. Örneğin piyasa yönetimi(sözleşmeye dayalı olarak), bir kişiye, belirli bir tarihte bir ürün getirme taahhüdü karşılığında, bir hak fişi verebilir ki kişi bu hak fişiyle istediği bir anda piyasadaki ürün alabilir. Kişinin ileri tarihli borcuna karşılık bugün kullanabileceği bir hak verilmiştir. Bu para türüne de *borç (ödev) para* denebilir. Ayrıca yönetim tarafından vergi olarak oluşturulan paralarda da aynı mantık vardır. Yönetimin topluma sunduğu hizmet karşılığında aldığı vergi *hakka dayalı vergi para* olurken, gelecekte sunacağı yani

borçlanacağı hizmete karşılık alacağı vergi ise *borca dayalı vergi para* olmaktadır. Yönetimin bir hizmet karşılığı olmadan alacağı her vergi, toplum için “hak” sız bir “borç” olacaktır. Hak para ve borç paranın aynı piyasada eşdeğer bir kabulle işlem görmesi (enflasyon vs.) birçok probleme sebep olabilir. Bu, üzerinde detaylı çalışmalar yapılabilecek bir çalışma alanıdır.

Bu doğal süreç sosyal hayvanların yaşamlarında da gözlenmektedir. Örneğin arılar ya da karıncalarda bireysel üretim göz önüne alındığında bu üretimin çok daha azı onu üreten tarafından tüketilmektedir. Bir sosyal canlının ürettiğiyle tükettiği arasındaki fark, esasında toplum içerisinde yaşamının sonucu olarak ödediği bir *doğal vergidir*. Kendi ürettiğinden tükettiği kısım ise *doğal paradır*. Tüm bu temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik oluşturulan organizasyon ise *doğal piyasadır*.

Birlikte yaşamaya başlayan insanların bu birlikteliği doğal olarak finansal ve siyasal konular dışında birçok konunun oluşmasına sebep olacaktır. Yönetim, zaman içerisinde toplumsal yaşamı ilgilendiren her türlü konu üzerinde belirleyici olacaktır ki finansal mübadele sağlanarak yaşam devam edebilsin.

3.2.4. İktidar

Karıncalar gibi bazı sosyal hayvanlarda ya da bazı endüstriyel organizasyonlarda görülen ve topluluğun tek bir bireymiş gibi davrandığı yapılara *süper organizma* denmektedir. Özellikle karıncaların oluşturdukları bu yapılarda, milyarlarca karıncanın nasıl ortak bir karar mekanizmasına sahip oldukları konusu bilim insanlarının en çok dikkatini çeken konulardandır. Bir araştırmada; her bir karıncanın basit bazı davranış kalıplarına sahip olduğu, tüm karıncaların bu basit davranışlarının birbiriyle senkronize olmasıyla dev bir organizasyon oluşturabildikleri ortaya konmuştur²⁶⁷. Yani bu devasa organizasyonun kökeninde belirli ve basit birey davranışının olduğu savunulmaktadır. Eğer insan davranışları da karıncalarınki gibi belirli ve basit olsaydı belki de insan topluluklarının da bir yönetime ihtiyacı olmaz, kendi kendini yöneten bir yapı ortaya çıkabilirdi. Ancak daha önce de belirtildiği gibi (“Etik, Finansal Mübadelede Değer” konusunda) insan

²⁶⁷ Yaklaşan Saat, **Basın Bülteni**, <www.yaklasansaat.com/haberdosya/2014_haberleri/02_05_2014_karincalar.asp>, (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

etken bir canlıdır. Hayvanlar gibi yalnızca içgüdüleriyle değil akıl ile bilinçli davranışlar sergileyebilen, hür iradeye sahip, tercihlerde bulunabilen, yaşadığı çevre tarafından yönlendirilebileceği gibi çevreyi değiştirebilen ve etik gibi değerlerle farklı davranış kalıplarına sahip olabilen bir canlı olarak; insanın oluşturduğu organizasyonlar bir yönetimi zorunlu kılmaktadır.

Diğer insanlara iş yaptırabilme yeteneği olarak ifade edilebilecek güç olgusu, işbirliğinin yani insan organizasyonunun doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. O halde gücün doğası, işbirliğinde yani amaca yönelik insan organizasyonunda anlaşılabilir. Nitekim güç olgusu insanın yine insanla etkileşimini zorunlu kılmaktadır. Bu insanlar arası etkileşimin zorunluluğu daha önceki bölümlerde ele alınmıştı. İnsanın temel motivasyon kaynaklarından biri yaşamak, mümkün olsa sonsuza kadar yaşamaktır. Yaşamak, en azından bu dünyada bazı temel gereksinimlerin karşılanmasıyla mümkündür. Bunlar insanın fizyolojik yapısından kaynaklanan yeme-içme, barınma gibi temel ihtiyaçlardır. Bu temel ihtiyaçları karşılayacak ürünlerin ve hizmetlerin üretimi, insan için her zaman bir öncelik olmaktadır. İnsan, diğer insanlarla işbirliği yaparak bu temel ihtiyaçlarını daha kolay ve güvenli olarak karşıladığını öğrendiğinde zaten evlilik ve soyunun devamı için zorunlu ihtiyaç duyduğu diğer insanlara daha da yaklaşmak durumunda kalmıştır. Böylece bir araya gelen insanlar sahip oldukları akıl ve dil özelliğiyle birbirleriyle etkili bir iletişim geliştirmişlerdir.

Yukarıda ifade edildiği gibi insan organizasyonu insanın doğası gereği karmaşıktır. Bu sebeple insanlar belirli şartlar ve kurallar altında işbirliği yapabilirler. Bunun için bir anlaşma yani uzlaşım zorunludur. Her ne kadar uzlaşımın şartları, niteliği duruma göre farklılaşabilse de uzlaşım olmaksızın bir işbirliği yapmanın imkânı yoktur. Bu uzlaşım insanlara görevlerini dağıtır, yapmaları ve yapmamaları gerekeni bildirir.

İşbirliği bir sözleşme olarak ele alınırsa, insanın topluma karşı olan ödevi ve toplumdaki hakkı olduğu görülür. Hak ve borç ilişkileri bir yaptırımla desteklenmek durumundadır. Dolayısıyla her sözleşme bir yaptırım gücüyle güvence altına alınır. İşbirliğinde; toplumu oluşturan sözleşme ile toplumu güvence altına alan sözleşme aynıdır. Bunun anlamı; bir toplumsal işbirliği kurulduğunda aynı anda yaptırım gücüne sahip bir yönetim de kurulmuş olur. Yaptırım gücünün en son dayanağı genellikle *fiziki şiddet* gücüdür.

Russel, insanların üç şekilde etki altına alınabileceğini savunmuştur. Bunlar; fiziki şiddet, ödül-ceza ve eğitimidir (ikna). Russel'ın bu üç unsuru, toplumsal düzeyde bir işlevsellik testine tabi tutulursa; *fiziki şiddetin* aslında bir “yaptırım gücü” değil “yaptırmama gücü” taşıdığı görülür. Örneğin hiç kimse bir başkasına fiziki güç uygulayarak bir resim çizdiremez ya da bir yemek yaptıramaz. Bunlar belki fiziki şiddetin bir tehdit olarak kullanılmasıyla mümkündür ki bu durumda da fiziki şiddet değil, *ödül-ceza* gücünün ceza yanı iş görmektedir. Bu konuda örnekler sonsuza kadar çoğaltılabilir. Sonunda görülecektir ki doğrudan fiziki şiddet hiçbir şekilde iş yaptırmanın bir aracı olarak kullanılamaz. Doğrudan fiziki şiddetin etkin olarak kullanılabilmesi alan; bir şeyin yaptırılmaması durumlarıdır. Örneğin; resim çizmek isteyen ya da yemek yapmak isteyen kişilere doğrudan fiziki şiddet uygulayarak engel olmak mümkündür. Elleri kelepçelenen insanlar resim de yemek de yapamazlar. Temel gereksinimi belirli yaşamsal ürünlere ulaşmak olan insan için doğrudan fiziki şiddet ancak bu ürünler üretildikten sonra korunma aşamasında yararlı olabilir.

Bir işbirliğinin oluşumunda en temel unsurun uzlaşım olduğu belirtilmişti. Bu uzlaşım özünde bir mübadele olup finansal nitelikli bir mübadeledir. İşbirliğine katkıda bulunan her birey katkısının karşılığında yaşamsal kaynaklara ulaşmayı beklemektedir. İşte bu beklenti birey için bir *ödül*, buna ulaşamamak yani toplumsal işbirliğinin sağladığı imkânlardan yoksun olmak *cezadır*. Dolayısıyla bir işbirliği sözleşmesi özünde bir ödül-ceza sistemi kurar. Finansal mübadele, toplumsal ödül-ceza sisteminin nesnesidir. Fiziki şiddet, bu ödül-ceza sistemi içerisinde finansal ödül ve cezalara karşı yapılan başkaldırıları ya da fiziki saldırıları önlemekte etkin ve gereklidir. Örneğin hiçbir katkıda bulunmadığı ödülü haksız yere almaya çalışan karşısında, bu haksız fiili “yaptırmamak” *fiziki şiddet* gücünün görevidir. Toplum içerisinde işbirliğinin ahlaki değeri, toplumsal üretime katkının önemi ve adil mübadele gibi hususlar bir ödül-ceza sisteminin ötesinde bir genel ahlak olarak bilinip uygulanıyorsa; böyle bir toplumda fiziki şiddet ancak dış saldırılara karşı bir tedbir olacaktır. Ahlak gereği işbirliği yapan bir toplumda, toplumsal gelişimin, teknolojinin, bilimin, sanatın vb. değerlerin gelişiminin ardındaki motivasyon maddi ödüllere ulaşmak yerine çok daha soylu ödüllere ulaşmak olacaktır. Ya da yapılmaması gerekenlerin yapılmamasının sebebi maddi kökenli ceza tehdidi yerine soylu duygulardan mahrumiyet olacaktır. İşte bu yüksek toplumsal ahlak düzeyi en

etkin ve kesin güç olan “ahlak eğitimi” ile mümkündür. Üçüncü güç olan ahlak eğitimi, uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duymakla birlikte uygun bir sosyal çevre inşasını gerekli kılar. Çocukluk döneminden başlayacak bir ahlak eğitimi olan bu güç ancak toplumdaki yetişkinlerin o ahlaka sahip olmaları ve yeni nesillere örnek olmaları durumunda işlevsel olacaktır.

Sonuç olarak insan için asıl olan temel gereksinimlerin karşılanması ise ve bu da ancak işbirliği ile mümkünse, yönetimin gücü; toplumun ödül-ceza mekanizması olan finansal mübadelenin kontrolünden kaynaklanmaktadır. Yine yönetimin amacını destekleyecek bir ahlak eğitimi, yönetimin en etkili gücü olacaktır. Yönetimin sahip olduğu fiziki şiddet gücü ancak böyle bir düzenin varlığını mümkün kılar. Yoksa şiddet gücü tek başına bir düzen kurma kapasitesine sahip olmayan yıkıcı bir güçtür.

Toplum içerisinde gücün odağı temel anlamda finansal mübadelenin kontrolünden kaynaklanmaktadır. Toplumun oluşumunda temel etken olan finansal mübadelenin, toplumun sürdürülebilirliği ve yönetimi için temel argüman olması doğaldır. Bir toplumun kontrol mekanizması, onun finansal yapısını yönlendirme gücü olanların elindedir. Toplumda fiziki şiddet kullanma yetkisine sahip yapı ise ancak finansal yapının ürettiği düzenin korunmasını sağlayabilir. Çoğu zaman fiziki şiddet yetkisine sahip yapı iktidar sahibi gibi algılanır. Bu iktidarın “görünür” olan yanısıdır. Toplumda işlevsel asıl iktidarın kaynağı finansal yapının kontrolünde olup bu “görünür olmayan iktidar” olarak değerlendirilebilir.

İnsanların ürün ya da hizmet üretirken harcadıkları en önemli değer şüphesiz zamandır. Bu sebeple mübadele oranı aslında insanların yaşam kısımları arasında yapılan bir değişimi ifade eder. Bir kişi 5 saatte ürettiği bir x değerini verip diğer kişinin 1 saatte ürettiği bir y değerini alıyorsa, y değerini kendisinin kaç saatte üretebileceğinin önemi olmaksızın (isterse y değerini bir yılda üretebilecek olsun), “ $5-1=4$ ” gibi basit bir formülle 4 saatini diğer kişinin kullanımına veriyor demektir. Her alışverişte olan kısaca budur.

Para toplumsal bir uzlaşım olarak kabul gördüğü için elinde parası olan, gereksinim duyduğu bir şeyi elde etme imkanı bularak gereksinimleri için çaba sarf etme zahmetinden kurtulmuş olur. Bunun anlamı istemediği şeyi yapmama hürriyetidir, yani özgürlüktür. Diğer yandan parası olmayan bir kişinin gereksinimleri için bir çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bunun anlamı

gereksinimlerinin karşılanması için hürriyetinden yoksun olmaktır. Aç olan birisi karnını doyurmak için istemese de çalışmak zorundadır.

Bir mübadelede, zaman takas oranı teorik olarak sonsuza kadar büyüyebilir. Örneğin; bir kişinin sadece 1 dakikada ürettiği bir ürün ya da hizmetin bedeli olarak diğer kişinin binlerce yıl çalışması gerekebilir. Bir insan binlerce yıl yaşayamayacağına göre ömrünün sonuna kadar köle olacak demektir. Buna benzer alışverişlerin, tarih boyunca sayısız örnekleri görülmüştür. Köleliğin temeline inildiğinde böyle bir alışveriş mantığıyla ilişkili olduğu kolayca görülebilir. Bir savaşı kaybeden ve esir düşen asker idam edilerek öldürülecektir. Bu esir asker yaşam hakkını kaybetmiştir. Bu hakkı geri alabilmek için verebileceği tek bir değer vardır; o da bedenidir. Aksi halde zaten ölecek yok olacaktır. Daha güncel bir örnek vermek gerekirse; Çinli bir genç, 2010 yılında, bir cep telefonuna sahip olabilmek için böbreğini satmıştır²⁶⁸. Sosyal ve fiziki çevrenin etkileriyle meydana gelen farklı gereksinimler, belirli değer yargıları ile (etik) insanları bir mübadeleye sevk etmektedir. Bu mübadelede 'kâr' olarak tanımlanabilecek olgu tarafların harcadığı zamanın üzerinde bir zaman satın alabilmesidir. Teorik olarak bir alışverişte iki tarafın da bu anlamda kâr edebilmesi mümkündür. Ancak bir toplumda *iktidar* olgusunun, *kâr* ile başladığı, yadsınamaz bir gerçektir.

Kârın, dolayısıyla iktidarın oluşumunda temel mantık; insanların şiddetle gereksinim duydukları ürün ya da hizmetlere yönelik üretici değerlere sahip olunmasıdır. Bu *kâr-iktidar* ilişkisi bir otoritenin varlığı şartıyla mümkündür. Sözleşmeleri müeyyide gücüyle destekleyen bir otorite olmaksızın böyle bir ilişkinin geçerliliği olmayacaktır. Bu sebeple bir toplum sözleşmesi, kâr-iktidar ilişkilerinin sonsuza kadar sürdürülmesini teorik olarak mümkün kılmaktadır. Daha fazla kâr daha fazla mülkiyet olarak miras yoluyla soya aktarılarak, soyun yaşama olanağı arttırılmış olacaktır. Bu, sonsuz bir yaşam arzusu peşinde olan insanın neden sonsuz kâr hırsı ile hareket ettiğinin cevabıdır. Altın, elmas gibi yüzyıllar boyunca bozulmadan durabilen maddelerin neden evrensel bir kabul gördüğünün cevabı da bu süreçtedir. Bugün ABD bir dünya gücü olduğu için para birimi olan ABD Doları bir iktidar aracı olarak geçerlidir. Ancak on yıl sonra ABD yok olursa doların bir anlam ifade edemeyeceği açıktır. Oysa altın bin yıl önce olduğu gibi bin yıl sonra da değer ifade edecektir. Yeter ki gereksinimler ve üretim değerleri olsun. Savaş

²⁶⁸ Hürriyet, **Basın Bülteni**, <www.hurriyet.com.tr/teknoloji/iphone-almak-icin-bobregini-satan-genc-diyalize-baglandi-41068381> (Erişim: 23.07.2018).

dönemlerinde insanların altına hücum etmesinin sebebi, içgüdüsel olarak bu mantıkla ilintili olmalıdır.

Kâr-iktidar ilişkisi bir otoritenin varlığı durumunda mümkün ise o halde bu ilişkiye ne gerek vardır? Otorite zaten bir iktidar değil midir? Bu soruların cevabı yukarıda belirtilen, Russel'in iktidar araçları analizindedir. Otoritenin sahip olduğu güç bir fiziki şiddet gücüdür. Bu güç bir fiili engellemeye yönelik verimsiz bir güçtür. Şiddet en iyi ihtimalle bir ceza tehdidi olarak kullanılabilir ki bu da problemlili ve verimsizdir. Kölelik bu iktidar türüne örnektir. En etkin yönetim Aristoteles'in ifade ettiği *doğal kölelik* olgusunun ortaya çıkarılmasıdır. Doğal köle, efendisine tâbi olmanın kendisi için en iyi yol olduğunu bilen kişidir. Bu sebeple var gücüyle ve sadakatle efendisi için çalışır. Asıl iktidar gücü bu etiği oluşturabilmektir. Kâr-iktidar ilişkisi, böyle bir etik ile birlikte kusursuz bir şekilde çalışmaktadır. İnsan esasında kendi çıkarı peşinde koşmaktadır ve kimse onu bir sözleşmeye zorlamamıştır. Tamamen kendi rızasıyla girdiği bir sözleşme sonunda borçlanarak bir takım yaptırımlara maruz kalmıştır. Ancak insan için borcunu ödemek bir onur meselesi olduğu için borcunu ödemelidir. Kâr-iktidar ilişkisi borcunu ödemenin bir insanlık onuru olduğu etik anlayışıyla birlikte doğal köleliğin yolunu açan kusursuz bir iktidar ilişkisine dönüşmüş olmaktadır. Eğer bu onuru önemsemeyen ve borcunu inkar eden biri olursa da otorite sözleşmenin gereğini yerine getirecektir.

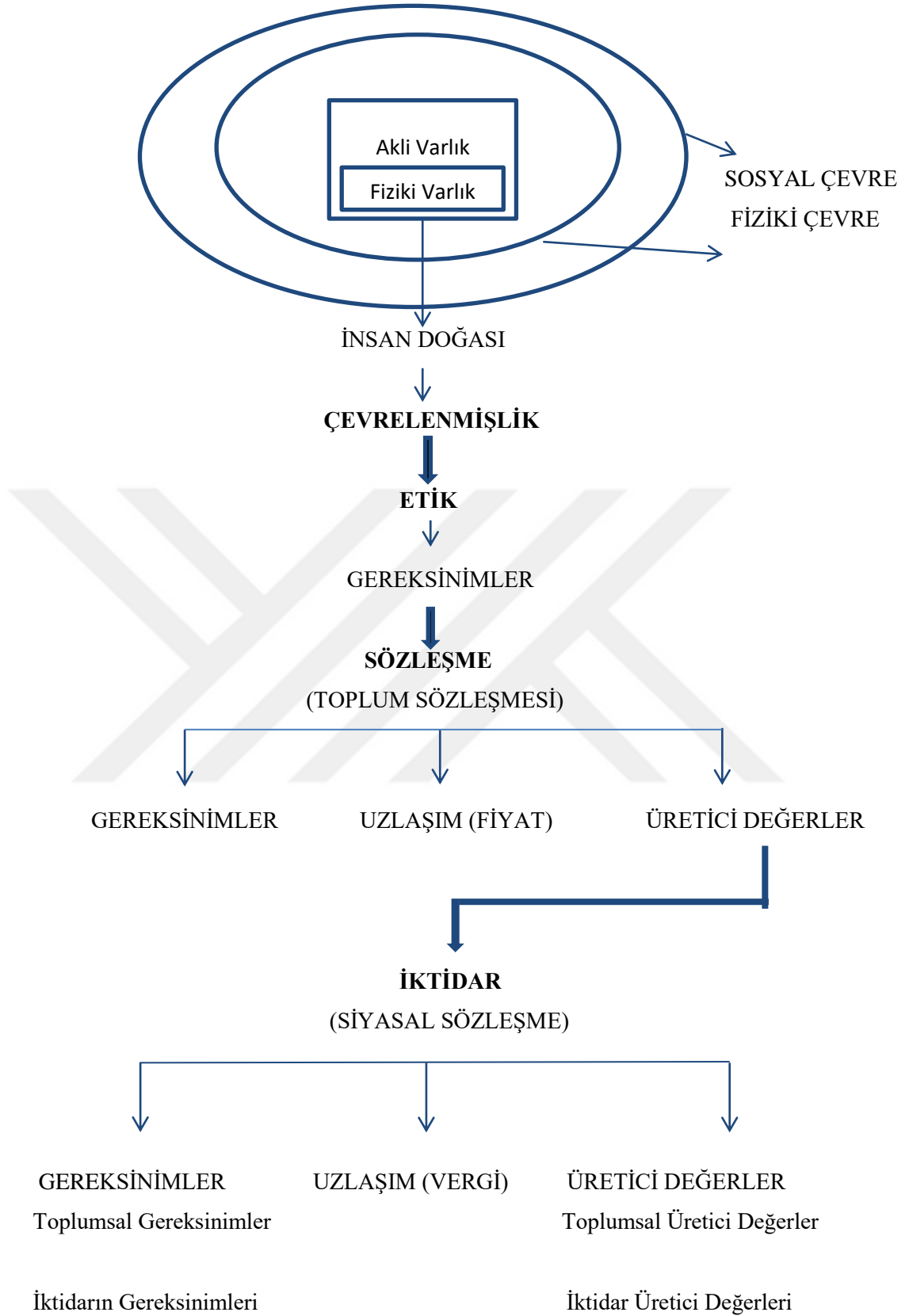
Kâr –iktidar ilişkisinin her zaman olumsuz bir anlam taşımadığı daha önce de ifade edilmişti. Teorik olarak bir alışverişte her iki tarafın da kârlı çıkması mümkündür. Ancak toplumların etik yapılarındaki farklılıklar buna her zaman imkân tanımamaktadır. Etik; Kynik-Kyrene, Stoa-Epikuros zıtlığı şeklinde ele alınacak olursa; asketik, çileci, hazdan kaçan ve çok çalışan bir toplum ile haz ve mutluluk peşinde koşan, dünyanın her nimetinden faydalanmayı dileyen bir toplumun alışverişinde kâr-iktidar ilişkilerinin, bir tarafı krallığa diğer tarafı köleliğe taşıyacağı açıktır. Weber'in, kapitalizmi Protestan ahlâkına bağlaması, bu bakış açısından gayet tutarlıdır.

3.3. SİYASAL VE FİNANSAL KURAMLARIN ORTAK DİNAMİKLERİNİN AÇIKLANMASI: ÇESİ MODELİ VE TARİHİ ÖRNEK OLAYLAR

Siyaset ve finansın ortak dinamikleri belirlendikten sonra bu dinamiklerin birbirleriyle olan etkileşiminin modellenmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede bilgiler organize edilerek, siyasal ve finansal karar alıcılar için kullanışlı hale getirilebilecektir. Her sosyal olgunun temelinde olduğu gibi modelin temelinde de “insan doğası” olmalıdır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere insan fiziki ve akli bir varlık olarak içerisinde yaşadığı sosyal-fiziki çevreden bağımsız değildir. İnsan doğasının bu özelliği “Çevrenmişlik” olarak kavramlaştırılmıştır. Çevrenmiş insan; fiziki ve akli bir varlık olarak insanın, içerisinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevreyle olan karşılıklı etkileşimine atıfta bulunmaktadır.

Çevrenmişlik, insana varlığını sonsuza kadar devam ettirme amacına yönelik; “iyi” ve “kötü”, “doğru” ve “yanlış” gibi “Etik” değerler oluşturma olanağı verir. Bu değerler insanın temel motivasyon kaynağı olup, amaçlarına ermenin araçları olan *gereksinimleri* belirler. İnsan doğası ile çevrenin etik üzerinden belirlediği gereksinimlerin karşılanması için *üretici değerlere* ihtiyaç vardır. Bu durum, insanı bir toplum içerisinde yaşamaya zorlamıştır. Gereksinimlerini karşılayacak değerleri yalnız başına üretmesi mümkün olmayan insan işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır. Her işbirliği özü itibarı ile özel bir “Sözleşme” türüdür. Sözleşme, birden fazla tarafın, *gereksinimler* ile *üretici değerleri* bir *uzlaşım* ile mübadele etmesidir. Toplumu oluşturan bu sözleşmedir. Eğer gereksinimler ile üretici değerlerin mübadelesinde bir uzlaşım yok ise zorunlu olarak bir “*savaşım*” olacaktır.

Bu sözleşmenin bir mübadele olduğu açıktır. Ancak kavramsal olarak sözleşme; yaptırımla desteklenmiş mübadele olarak tanımlanabilir. Böyle bir tanım sözleşmenin yaptırımını sağlayacak bir gücü zorunlu kılar ki bu güç de “iktidar” olarak ifade edilebilir. İktidar, toplum sözleşmesinin varlığını temin etmek adına toplumla güç odağı arasında yapılan bir sözleşmeden ibarettir ve sözleşmenin temel unsurlarını ihtiva eder.

Şekil-19: Çesi Modeli

Toplum sözleşmesinin varlığını temin eden ve kendi içerisinde türettiği ilk uzlaşım *Siyasal Sözleşmedir*. Toplum ile iktidar arasında kurulan bu sözleşme iktidar ve topluma bir takım hak ve yükümlülükler pay eder. İktidarın topluma karşı yükümlülüğü; başta toplumun fizyolojik gereksinimleri olmak üzere gereksinim duyduğu her türlü değerlerin temin edilmesi için yine toplumun sahip olduğu üretim değerlerinin en uygun şekilde organize edilerek karşılanmasını ve bu yapının sürekliliğini sağlamaktır. Daha önce vurgulandığı üzere toplumun temel dinamiğini oluşturan etkileşim finansal mübadeledir. Bu sebeple iktidarın en temel görevi finansal uzlaşımın sağlanmasıdır. Gereksinimler ile üretim değerleri arasındaki uzlaşım (para) toplumun diğer etkileşimleri üzerinde de belirleyici olacaktır.

Gereksinimler ve değerlerin eşleştirilmesinde üretim değerleri gereksinimleri karşılamadığında borç ilişkisi ortaya çıkacaktır ki zaman temelli değer analizinde gösterildiği gibi bu esasında insanların özgürlüğüyle ilgili önemli sonuçlar meydana getirme potansiyeline sahip bir konudur. Finansal mübadelenin haricinde şeref mübadelesi olarak adlandırılabilir manevi toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi de iktidarın sorumluluğundadır. Aksi halde bir işbirliği olan toplum sözleşmesinin varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Yine toplumun temel yapı taşı olan ailenin ideal yapısının korunması ve geliştirilmesi adına icraatlar yaparak evlilik mübadelesinin düzenlenmesi de iktidarın sorumluluğundadır. Tüm toplumsal ilişkilerin en uygun şekilde yürütülmesi ve toplumsal üretim değerlerinin geliştirilmesi, ayrıca toplumsal gereksinimler konusunda gerekli etik ölçülerin belirlenerek bir denge sağlanması böylece insanların özgürlüğünün teminat altına alınması iktidarın sorumluluğundadır. Ancak iktidarın öncelikli ve en temel görevi toplumun temel dinamiği olan “para” kurumunun en uygun şekilde işletilmesidir. İktidarın bu yükümlülüklerini yerine getirirken gereksinim duyacağı kaynaklar ise iktidarın hakkını oluştururken toplumun yükümlülüğünü oluşturacaktır. Toplumun yükümlülüğü kısaca iktidarı finanse etmektir. Toplumla iktidar arasındaki bu uzlaşımın özel adı *vergidir*. Toplumla iktidar bir sözleşme yaparak hak ve yükümlülüklerini belirler ve vergi konusunda uzlaşırlar. Vergi, iktidarın topluma verdiği hizmet ve ürünlerin bedelidir. Normalde insanlar arasında sözleşmelerin şartları yerine getirilmediğinde (serbest sözleşme hakkı olan toplumlarda) hukuk sistemi üst mercii olarak bu sorunu çözer. Ancak toplum ile iktidar arasındaki sözleşmenin unsurlarında bir anlaşmazlık olduğunda bu sorunun çözümünü sağlayacak bir üst mercii yoktur. Ayrıca görevi

gereği silahlı güce sahip olan iktidarın topluma nazaran avantajlı olduğu da düşünülebilir. Ancak sözleşmenin haksızlığı bir sınırı aştığında toplum da silahlanarak iktidar ile bir mücadeleye girebilir ki bu iç savaştır ve tarih boyunca iktidar ile toplum arasında sürekli gözlemlenen bir olgudur. Toplum ve iktidar arasındaki uzlaşım olan vergi de çoğu kez doğrudan, bazı zamanlar dolaylı olsa da her zaman bu ihtilal ya da iç savaşların en temel sebebi olmuştur. Dünyayı şekillendiren en büyük siyasal kırılma noktalarının ardında her zaman bu olgu mevcut olmuştur. Dünyanın bugünkü siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik yapısını şekillendiren en önemli siyasal kırılma noktalarından olan Magna Carta ve takip eden süreç, ÇESİ Modeli kapsamında analiz edilecektir. Sonunda görülecektir ki bu durum (vergi temelli toplum-iktidar mücadelesi) siyasal finans teorisi modelinin işlerliği açısından en güçlü kanıtlardan biri olarak gösterilebilir.

3.3.1. İngiltere Siyasi Tarihi: Magna Carta ve Parlamantonun Oluşum Süreci

Magna Carta, İngiltere’de krallarla toplum arasındaki yüzlerce yıllık mücadelenin toplum lehine sonuçlandığı; “bütçe hakkı” ve “demokratik yönetim” anlayışlarının gelişmesi ve diğer devletlere yayılması açısından sonuçları tüm dünyayı etkilemiş bir tarihi olgudur. Magna Carta’yı hazırlayan süreç ve ardından takip eden süreç Siyasal Finans Teorisinin işlerliğinin gösterilmesi açısından önemlidir.

3.3.1.1. Magna Carta Libertatum Süreci

Magna Carta (1215), Parlamento ve Bütçe Hakkının temellerinin atıldığı olay olması bakımından önemlidir. Siyasal Finans Teorisi’nin ortaya koyduğu ÇESİ Modeli’nin siyaset ve finans disiplinlerinin ortak dinamikleri ve bu dinamiklerin birbirleriyle olan etkileşimlerini göstermek amacıyla inceleyeceği Magna Carta ve sonrası, bu modelin işlerliğini göstermek adına başlı başına yeterli olgular dizisidir. Bu analizle, Magna Carta ile başlayan sürecin, defalarca tekrarlanarak nasıl çalıştığını gözlemlemek mümkün olacaktır.

3.3.1.1.1. Magna Carta Libertatum'un Çevre-Etik İlişkisel Temelleri

Ortaçağda birçok ferman olmasına rağmen Magna Carta bunlardan farklıdır. Magna Carta'nın üstünlüğü iki bakımdan açıklanabilir. Birincisi; döneminin diğer fermanları gibi toplumun güçlü sınıflarına (kilise, aristokratlar vb.) özgü olmayıp toplumun çok geniş bir kısmının hak ve hürriyetlerini kapsamasıdır. İkincisi; kralı da bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Bu bakımdan Magna Carta "hukukun üstünlüğü" kavramı açısından büyük önem arz etmektedir. Bir diğer önemli husus; Magna Carta'nın yeni hak ve hürriyetler getirme iddiasında olmayıp zaten var olan hak ve hürriyetlerin tanınması amacı taşımasıdır. Magna Carta imzalandıktan kısa bir süre sonra kral tarafından feshedilmiş olmasına rağmen bu ruh (hukukun üstünlüğü inancı) yüzlerce yıl hiç kaybolmamıştır. Bu ruhun kökenleri, Cermen asıllı Anglo-Saksonlar'ın Britanya'ya göçüne kadar geri götürülebilmektedir. Bu insanlar Roma İmparatorluğu'nun etki alanının dışında kalmış olduklarından toplumsal değerleri farklıydı. Bunların yönetim anlayışında kral mutlak egemen olmayıp topluma karşı yükümlülükleri olan yöneticiydi²⁶⁹.

Anglo-Saksonlar toplumsal düzeni sağlayan yasaların kaynağının kral ya da herhangi bir otorite değil, gelenek ve kültürleri olduğuna inanmaktaydılar. Dolayısıyla kral tek başına yasama hakkına sahip değildi. Kral ancak, âkil insan anlamına gelen *Witan*'lardan oluşan *Witenagemot* isimli meclisin rızasıyla yeni kanun çıkarabilirdi. 1066 yılında İngiltere'yi işgal eden Norman Kralı William Anglo-Sakson Krallığı'nı yıktı ancak halkın geleneklerine saygılı davranarak, onların saygısını kazanarak iktidarını pekiştirme yoluna gitti. Bu sebeple Witenagemot meclisini feshetmedi hatta kendi krallığını onaylamalarını sağladı. Feodal yapının İngiltere'ye yerleşmesiyle Witenagemot; lordlar, soylular ve din adamlarından oluşan bir meclis haline dönüştü. İsmi *Magnum Concilium* (*Büyük Şura*) olarak değiştirilen meclis esasında bir danışma meclisi niteliği taşımaktaydı ancak William özellikle önemli kararlar için bu meclisin onayını alma zorunluluğu hissetti. Kralın ölümüyle taht kavgaları gibi önemli kararlar açısından meclis daha önemli bir işlerlik kazandı²⁷⁰. Normanların işgalinden sonra İngiltere bir gelişim göstermiş olsa da bazı

²⁶⁹ Ersan İlaç, "Magna Carta", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 1968, ss. 210-212.

²⁷⁰ Kemal Gözler, *İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?*, Prof. Dr. Mualla Öncel Armağanı, Cilt: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2009, Ankara, ss.365-374.

kralların yönetimi halkı rahatsız etmeye başlamıştır²⁷¹. Bu rahatsızlık genellikle “vergi” temelinde olmuştur.

İnsanların ve dolayısıyla toplumların karakter yapılarını farklılaştıran birçok unsur vardır ki bunlar o topluma, özgün yapısını kazandırır. Montesquieu *Kanunların Ruhunu Üzerine* isimli eserinin konusunu şöyle açıklar²⁷²;

“Kanunlar ülkenin fiziki yapısıyla; dondurucu, yakıcı veya ılık iklimiyle; toprağın niteliğiyle, konumuyla, büyüklüğüyle; çitçi olsun, avcı olsun, çoban olsun halkların meşguliyetleriyle ilişkili olmalıdır. Kanunlar devlet yapısının kaldırabileceği özgürlük derecesine, ülke sakinlerinin dinine, onların eğilimlerine, zenginliklerine, nüfusuna, ticaretine, ahlâk kurallarına, davranışlarına uygun olmalıdır. Nihayet kanunların kendi aralarında da bağlar vardır, kökenleriyle, kanun koyucunun amacıyla, üzerine inşa edildiği olayların sırasıyla da bağları vardır. Kanunları bütün açılardan incelemek gerekir. Benim bu eserde yapmayı hedeflediğim de işte bu.”

Montesquieu aynı eserinde; soğuk iklimlerin, insanları daha güçlü ve cesur yaptığını, buna karşın sıcak iklimlerin ise insanları zayıf ve korkak yaptığını iddia etmektedir²⁷³. Bunun sonucu olarak sıcak iklimlerde yaşayan insanlar köleleştirilmeye uygun iken, soğuk iklimlerin insanları özgürlüklerine düşkün olmaktadır²⁷⁴. Montesquieu’ nun çıkarımlarının doğruluğu tartışılabilir olsa da, çevrenin insan karakteri (davranışı) üzerinde etkili olduğuna dair kabulü, bu çalışmanın çevrenmişlik-etik ilişkisi yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. İngiltere’yi işgal eden Cermen asıllı kabilelerin kökenleri ve özgürlüklerine düşkün yapılarının ardında, doğup geliştikleri coğrafyanın etkisinin varlığı muhakkaktır. Nitekim Türkler de Orta Asya steplerinden kazandıkları özgürlükçü ve savaşçı karakterlerini binlerce yıl korumuşlar ve bu özelliklerini kurmuş oldukları devletlere her zaman yansıtmışlardır. Çevre, insan yaşamını etkileyerek günlük yaşam döngüsünde ve toplumsal ilişkilerde tekrarlanan eylemlerle zaman içerisinde

²⁷¹M. Bilgin, *Parlamentar Sistem Doğduğu Ülke: İngiltere*, içinde Havvana Yapıcı Kaya (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamentar Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi, 2015, s.189.

²⁷² Montesquieu, *Kanunların Ruhunu Üzerine*, 2. Baskı, (Çev. Berna Günen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 10.

²⁷³ Montesquieu, 2017, s. 290.

²⁷⁴ Montesquieu, 2017, ss. 345-346.

“alışkanlıklar” yaratmaktadır. Bu alışkanlıklar da kültür ve ahlâkın yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, İngiltere’nin coğrafyasından kaynaklanan ve siyasetini etkileyen unsurlar çevrelenmişlik-etik ilişkileri kapsamında değerlendirilebilecektir. İngiltere, bir ada ülkesi olması sebebiyle büyük kara ordularına sahip ülkelerin tehditlerine ve büyük göç dalgalarına karşı doğal bir korumaya sahip olmuştur. Ancak denizden gelen, küçük ölçekli saldırganlardan dahi etkilenmiştir. Denizden gelen istilacılar sebebiyle tarihi boyunca birçok yönetim altına giren İngiltere’de doğal olarak sık sık hanedan değişikliği olmuştur ve bu hanedanların hemen hemen hiçbiri (Anglosakson Krallığı hariç) soylulardan değildir. Bu sebeple, bazı kaynaklara göre, hanedanlar yönetimlerini pekiştirmek için halkı ikna etmeye, halkı yönetime dâhil etmeye meyilli olmuşlardır. Ayrıca ada ülkesi olması deniz güçlerinin gelişmesine sebebiyet verirken kara ordusu zayıf kalmıştır. Bunun sonucunda da iç isyanlar karşısında kralların güçleri yetersiz olmuştur²⁷⁵.

1215 yılında Magna Carta’nın imzalanışına kadarki dönemde Britanya’daki (çevrenin de şekillendirdiği) değer sisteminin, dönemin Avrupa’sının genel değer sisteminden farklı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim değer sistemlerindeki bu farklılaşma özellikle yönetim şekli bakımından derinleşerek devam edecektir. Çünkü farklı çevreler, aynı insan doğası üzerinde farklı etkiler yaparak farklı gereksinimlere sebebiyet verirler. Toplumların farklı gereksinimleri de farklı toplumsal sözleşmelere sebep olacaktır. Uzun yıllar boyunca, Manş denizinin iki yakasında yer alan İngiltere ve Fransa arasındaki mücadeleler bir bakıma mutlak monarşi (Fransa) ile esasında ona öykünen ancak bir türlü başarılı olamadığı için parlamenter monarşiyle mutlak monarşi arasında git gel yapan bir yönetim krizinin (İngiltere) mücadelesi olmuştur. Farklı etik temeller farklı siyasal yapıları desteklemiş ancak zafer demokrasi tarafının olduğunda bu durum adeta salgın bir hastalık gibi diğerlerine de sirayet etmiştir. Bu yayılma etik değerlerin çevreyi, çevrenin etik değerleri etkilediği bir döngünün ürünüdür.

²⁷⁵ Bilgin, 2015, s. 187.

3.3.1.1.2. Magna Carta Libertatum'da Sözleşme-İktidar İlişkileri

William güçlü bir monarşi kurma niyetindeydi. Feodal gelenek içerisinde amacına ulaşmak adına topraklarının büyüklüğüne bakmaksızın tüm toprak sahiplerini vassalları olarak kendine bağladı. Yukarıda belirtildiği üzere ülkenin geleneği olan danışma meclisini kapatmadı ancak kararların sonuca bağlanmasında inisiyatifi elinde tutmaya özen gösterdi. Gücünü pekiştirmek için vergi konusuna odaklandı. Bu konuyu o kadar önemsendi ki ülke genelinde nüfus ve mülk sayımı yaptırdı. Bu bilgiler *Domesday Book*²⁷⁶ (*Kıyamet Kitabı*) ismiyle anılan bir kitapta toplanmıştır. 1154 yılında İngiliz Hanedanı Normanlardan Angevin'lere geçti ve Fransız Anjou Dük'ü II. Henry tahta oturdu. Henry de monarşiyi güçlendirme girişimlerine devam etti. Henry, *Clarendon Nizamnamesi* ile ruhban sınıfı sivil mahkemelere tâbi kılarak piskoposları atama yetkisini elde etmiştir. Bu durum özellikle ruhban sınıf ve asillerin nefretini uyandırmıştır.²⁷⁷

II. Henry'nin dört oğlundan ikisi (Genç Kral lakaplı büyük oğlu Henry ve Geoffrey) kendisi hayattayken öldüler. 1189 yılında Henry öldüğünde iki oğlu, Richard (Arslan Yürek) ve John (Yurtsuz) varisi oldular. Tahta Richard geçti ve kardeşi John'a karşı oldukça cömert davranarak büyük toprak bağışlarında bulundu. Ancak John tahta oturmak niyetindeydi ve fırsat kollamaktaydı. Richard, 1191 yılında, Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilen Kudüs'ü geri almak için düzenlenen Haçlı Seferi'ne katıldı. Bu seferler sırasında gösterdiği başarılar sayesinde ünü arttı. Fransa Kralı ve Avusturya Dükü ile arası açılmıştı. 1194 yılında İngiltere'ye dönerken yanlış bir karar ile Avusturya topraklarından geçmeye kalkışınca burada Dük tarafından yakalanarak Alman İmparatoruna teslim edildi. İmparator Richard'ı salıverme bedeli olarak yüksek miktarda fidye talebinde bulundu. Feodal geleneğe göre bu fidyeyi ödemek vassalların (yani İngiliz baronların) görevidi.²⁷⁸

Fransa Kralı II. Philippe İngiltere topraklarına saldırmak için seferden erken dönmüştü. Gözünü İngiliz tahtına diken John abisini devirmek için II. Philippe ile işbirliğine girişti ancak baronlar Richard'a ihanet etmedi ve gerekli fidyeyi ödeyerek O'nu kurtardılar. John abisinden af dileyerek kurtuldu. 1199 yılında kızgın bir

²⁷⁶ Kitaba Kıyamet kitabı denmesinin sebebi; kıyamet gününde nasıl Tanrı'nın sorgusundan kaçılmayacaksa buna benzer şekilde William'a vergi ödemekten de kaçılmayacağını vurgulamaktı.

²⁷⁷ H. Aydın, **Uygurluk Tarihi**, (Ed. Prof. Dr. Taciser), 2. Baskı, Anadolu Üni. Eskişehir, 2013, s.20

²⁷⁸ G.Mosca, Magna Carta'dan 20. Asra Kadar İngiliz Anayasa Hareketleri, (Çev.Mukbil Özyörük), **Hukuk Fakültesi Dergisi**, ss. 33-58.

asilzade tarafından öldürülen Richard'ın varisi olarak John ve daha önce ölen abisi Geoffrey'in oğlu Arthur vardı. Richard'ın Arthur'u öz oğlu gibi sevdiği ve varisi olarak O'nu belirlediği söyleniyordu. John'un muhalifleri de Arthur'u destekleyince Arthur annesiyle birlikte Fransa Kralı II. Philippe'ten yardım istemek için kaçtılar. Bu arada tahta oturan John birçok hatalı davranışlarda bulunmaya başladı. Örneğin; karısını boşadı ve güçlü bir aile olan Lusignans'lardan Hüge de Lusignans'ın nişanlısı, Angoulem (Batı Fransa) Dükü'nün kızı Isabella ile evlendi. Üstüne üstlük Lusignans'ların topraklarından bir kısmını yeni dünürlerine aktardı. Bu durum karşısında Lusignanslar da Fransa Kralı II. Philippe'ten yardım istediler. Böylece 1202 yılında Fransa ile bir savaş başladı. Savaşın başlarında başarılar elde eden John, destekçileri dahil olmak üzere herkese karşı saygısız ve saldırgan davranışları sebebiyle büyük bir nefret uyandırmaya başladı. Bu arada yeğeni Arthur'u yakalamıştı ancak Arthur'un sonu hiçbir zaman tam olarak bilinemedi. Arthur'u elleriyle öldürdükten sonra vücuduna taşlar bağlatıp Seine Nehri'ne attığına dair söylentiler kendisinin şeytanın kontrolüne geçtiği inancıyla birleşince büyük bir öfkeni hedefi oldu. İntikamcı Britonlar (İngiltere yerlileri) batıdan, II. Philippe doğudan John'u sıkıştırmaya başladı ve John kendini büyük bir askeri ve politik krizin içinde buldu. 1204 yılında John kıtadaki Normandiya, Anjou gibi birçok önemli toprağı kaybetmişti. Baronlarının da desteğini kaybeden John hem ülkede itibarını kaybetti hem de ordu çok zayıfladı. Bu arada Başpiskopos Stephan Langton'un seçilmesinden memnun olmayan John, Papa ile de arasını bozdu ve aforoz edildi. Papa İngiltere'de vaftiz ve cenaze törenleri dışında kilisenin tüm faaliyetlerini yasakladı. Bu durum ruhban sınıfın nefretini arttırdı. Eski gücünü toplama niyeti John'u çok hatalı vergi stratejilerine yöneltti. O kadar ki; papazlardan asillere, özgür köylülerden serflere kadar toplumun her katmanını rahatsız etti. En çok tepki çeken vergilerinden biri "Scutage" vergisiydi. Asillerden ve baronlardan askerlik hizmetine karşılık alınan bu vergi yıllık olarak alınıyor ve şövalye başına bugünkü değeriyle yüzlerce pound tutarındaydı. Acımasız vergi memurlar tarafından toplanan vergiler ödenmediğinde derhal haciz işlemleri başlıyordu. Hatta vergiyi garantilemek için insanlar rehin olarak alınıyordu. Bu arada kayınpederine, Gwynedd Prensi'ne de saldırdı yeni düşmanlar yarattı. Bu davranışlarıyla sürekli harcamaları arttırıyor ve vergileri de arttırıyordu. İtibarını düzeltmek için Papa ile arasını düzeltti. Ancak bu daha zor duruma düşeceği bir ittifakla son buldu. Papa ve

Flanders Kral'ı ile Fransa Kralı II. Philippe'e karşı bir ittifakın içinde yer aldı. Bouvines savaşı olarak bilinen bu savaş Fransa'nın zaferiyle sonuçlandı ve John eli boş döndü. Tekrar yüksek vergiler için baronlara yüklenince önceleri O'nu öldürmeyi planlayan baronlar bundan vazgeçerek yetkilerini sınırlandırma yoluna gitmeyi tercih ettiler.²⁷⁹

Baronlar yasalarını ve özgürlüklerini geri almadıkça krala itaat etmeyeceklerine yemin ettiler ve taleplerinin karşılanması için silahlandılar. Başpiskopos Stephan Langton'un danışmanlığında Kral İtirafçı Edward'ın yasalarının geri getirilmesini talep ettiler. Silahlı baronlar 1215 Nisan ayında Stamford'da buluştular ve kraliyet bakanlarına taleplerini vermek için Brackley'e yürüdüler. Oxford'da olan kral talepleri reddetti. Bunun üzerine baronlar kralı tanımadıklarını beyan ettiler ve Londra'ya yürüdüler. Halk ve kralın maiyetindekiler de baronlara destek verince köşeye sıkışan John isyancılarla görüşmeyi kabul etti. 15 Haziran 1215'te Windsor yakınlarında Runnymede'de buluşan tarafların müzakereleri 23 Hazirana kadar sürdü ve John Magna Carta Libertatum mührünü vurdu.²⁸⁰

Siyasal Finans Teorisi toplum ile iktidar arasındaki ilişkiyi bir sözleşme olarak tanımlar ancak bu sözleşme her zaman yazılı ve maddeleri belirlenmiş bir sözleşme olarak algılanmamalıdır. Bu özü itibarı ile doğal olan ve ilkel toplumlarda zımni, gelişmiş toplumlarda açıkça belirlenmiş olmakla birlikte her durumda ortak unsurlara sahip olan bir etkileşimdir. Sözleşmenin unsurları daha önce de belirtildiği üzere *gereksinimler*, bu gereksinimlerin üretilmesini sağlayan *üretim değerleri* ve ikisinin mübadelesi üzerine bir *uzlaşım*dır. Bu unsurları ilkel toplumlarda da gelişmiş toplumlarda da, bazen farklı şekillere girmiş olsalar da, gözlemek mümkündür. Toplum ve iktidar karşılıklı gereksinimlerini karşılıklı değerleriyle mübadele ederler. Burada kritik nokta mübadele oranı (fiyat) olup üzerinde uzlaşım olan değerdir ki bu *vergi* olmaktadır. Vergi toplumun gereksinimlerinin düzeyine göre değişkenlik gösterecektir. Örneğin bir savaş tehdidi durumunda güvenlik gereksinimi artacak ve fiili savaş durumunda ise iktidarın sunduğu değer fazlaşacağından doğal olarak vergi yükselecektir. Ancak burada önemli olan husus sözleşmenin bir uzlaşım olması sebebiyle tarafların tam bilgiye sahip olmaları ve gereksinimlerin sebeplerini onaylamalarıdır. Gereksiz buldukları bir savaş için daha yüksek vergi ödemek bir

²⁷⁹ Euryng Rhys Roberts, Bargon University, The 'Madness of King John', The History Magazine 9.

²⁸⁰ David F. Burg, **A World History of Tax Rebellion**, Taylor & Francis e-Library, 2005, s. 85.

yana iktidara güvenlerini kaybedeceklerdir. Yine bir savaş toplum tarafından haklı olarak kabul edilse bile iktidarın savaşı iyi yönetemediği düşünülüyorsa da vergiler konusunda rahatsızlıklar olacaktır. Çünkü haklı bir savaş en nihayetinde can, mal ve manevi değerleri korumak için yapılır. Eğer bir iktidar savaşı bahane edip toplumun can, mal ve manevi değerlerini hiçe sayıyorsa, toplum için düşmanlar arasında bir fark olmayacaktır.

Bu bağlamda Magna Carta öncesi durumu analiz etmeden önce dönemin toplum yapısı olan Feodal Sistem hakkında bir değerlendirme yararlı olacaktır. Güriz'in feodal toplumun doğuşuyla ilgili ifadeleri şöyledir ²⁸¹;

“Feodalizmin doğduğu sosyal ortamda mübadele tamamen yoktu denilemez. Bununla beraber mübadele'nin ekonomik hayattaki fonksiyonunun fazla önemli olmadığı söylenebilir. Toprak, başlıca zenginlik kaynağını teşkil ediyordu.

...

Feodalizmin en gelişmiş şeklinin başlıca özellikleri, vasallık ve fief kurumlarıdır. Frank ve Lombard dönemlerinde dahi çeşitli tabakalara mensup bulunan hür insanlar, kendilerinden daha kuvvetli olan birisinin himayesini sağlamak ve hizmetlerini o kişiye vermek suretiyle, iyi bir hayat sağlamak yolunu araştırıyorlardı.

En fakir olan insanlar ise köle veya toprak kiracısı durumuna düşüyorlardı. Diğer taraftan senyörler kendilerine sağlam şekilde bağlı sadık insanlara ihtiyaç duyuyorlardı. Bu durum, feodal sistemin en önemli özelliği olan tâbilik anlaşmasının doğumunda başlıca rolü oynamıştı.”

Güriz'in savunduğu anlamıyla, feodalizmin doğduğu dönemde mübadelenin önemsiz düzeyde olduğu iddiası, ancak mübadelenin, serbest bir piyasada bireysel üretim-tüketim ilişkileri kapsamında ya da ticari bir işlem olarak kabul edilmesi durumunda gerçeği ifade edebilir. Oysa siyasal finans teorisinin mübadele anlayışı ile değerlendirildiğinde, feodalizmin doğduğu dönemde mübadelenin önemsiz düzeyde olması bir yana, feodal yapıyı kuran ilişkinin, pür mübadele olduğu görülecektir. Nitekim Güriz'in de belirttiği gibi hür ancak zayıf insanlar, güçlü kişilerin koruması karşılığında mallarıyla ve canlarıyla onlar adına çalışacaklarına,

²⁸¹ Adnan Güriz, Avrupa'da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu, AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 1968, s.238

sadakatle bağı kalacaklarına dair bir söz veriyorlardı. Bu ilişki, toplum ve iktidar arasında bir mübadele(sözleşme), bir uzlaşım ve bağlam noktası vergidir(fiyat).

4. yüzyılda yine barbar istilalarına maruz kalan Avrupa'da savunmasız insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için bölgelerinin güçlü kişilerine sığındılar. Zayıf kişilerin, korunma ve beslenme gereksinimlerinin sağlanması karşılığında hizmetlerini sadakat bağı ile sundukları mübadele şekli feodal toplumu inşa etmiştir. Böylelikle bir istila durumunda veya o dönemlerde çok sık rastlanan kıtlık dönemlerinde Lordun desteğini sağlayan güçsüz insanlar, Lordun topraklarında çalışıp ürünün bir kısmını vergi olarak vermek ve savaş zamanlarında Lorda asker olarak hizmet etmek için söz vermişlerdir.²⁸² Dikkat edileceği üzere çevresel şartlar (istilalar ve kıtlık) insanların doğasından gelen yaşam arzusunu yine insan doğasından gelen özgürlük tutkusuna önceleyerek duruma uygun bir etik oluşturmakta ve gönüllü bağımlılığa sebebiyet vermektedir. Çevresel şartlar uygunlaştıkça insan özgürlüğünü korumak şartıyla bağımlılık altına girmeye razı olmaktadır. Rousseau'nun toplum sözleşmesi tanımında ifade ettiği gibi²⁸³;

“Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun”.

Bu bağlamda, Feodalizmin ortaya çıkış süreci ÇESİ Modeli ile açıklanabilmektedir.

²⁸² Aydın, 2013, s.204.

²⁸³ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, 2. Baskı, (Çev.Vedat Günyol), Adam Yayıncılıkta, 1984, s. 25.

Tablo-1: Çesi Modeli Kapsamında Feodalizmin Doğuşunun Çözümlemesi

ÇEVRELENİŞLİK	<p>Sosyal Çevre</p> <p>Fiziki Çevre</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px auto; width: 150px;"> <p style="text-align: center;">Akli Doğa</p> <hr style="border: 0; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> <p style="text-align: center;">Fiziki Doğa</p> </div>	<ul style="list-style-type: none"> - IV. Yüzyıl Avrupası'nın değişen siyasi coğrafyası, - Kuraklığa bağlı kıtlık, - Salgın hastalıklar.
ETİK	<p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 10px; margin: 10px auto; width: 150px;"> <p style="text-align: center;">ETİK</p> <p style="text-align: center;">Gereksinimler</p> </div>	<ul style="list-style-type: none"> - İnsanların önceliğinin "hayatta kalmak" oluşu, - Temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için özgürlükten fedakârlık edebilme düşüncesi.
SÖZLEŞME	<p style="text-align: center;">TOPLUM SÖZLEŞMESİ</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Toplumsal Gereksinimler</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Uzlaşım (Fiyat)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Toplumsal Üretici Değerler</p> </div> </div>	<ul style="list-style-type: none"> - Lordlarla serfler arasında yapılan Fief Sözleşmeleri, - Barınma, korunma ve toprak karşılığında itaat, askerlik ve vergi yükümlülüğü.
İKTİDAR	<p style="text-align: center;">SİYASAL SÖZLEŞME</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Tarafların Gereksinimleri</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Uzlaşım (Vergi)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p>Tarafların Üretici Değerleri</p> </div> </div>	<ul style="list-style-type: none"> - Lordların vassallar üzerindeki mutlak egemenliği.

Nitekim çevresel şartlar değiştiğçe toplumsal yapının da değiştiği görülmektedir. Feodal toplumda üst sınıf soylular ve ruhban sınıfı, alt sınıf köle köylüler ve orta sınıf serfler vardı. Toplumun büyük kısmını oluşturan orta sınıf, zaman içerisinde güvenli bir çevre tesis edildikten sonra ticari mübadelenin

canlanmaya başlamasında etkili oldular. Böylece Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra yok olan şehirler yeniden canlanmaya başladı²⁸⁴. Lordların da işine yarayan şehirler ticaret ve para ekonomisiyle birlikte hızlı bir gelişim gösterdiğinde toplumsal yapının yeni çevreye göre derhal kendini yeniden şekillendirdiği görüldü. Feodal yapı yerini güçlü merkezi krallıklara bıraktı. Çünkü toplumla iktidar arasındaki mübadeleye ilave olarak toplumun kendi içerisinde ve toplumlar arasında mübadele imkanı doğmuştu. Bu da yeni bir toplum modelini zorunlu kıldı. Daha sonra ulus-devlet yapısı ortaya çıktı ve halen geçerliliğini korumaktadır. Ancak gelecekte yeni şartların yeni toplum yapıları meydana getireceği muhtemeldir. Toplumlar da yapıları da değişir ancak değişmeyen tek şey toplum sözleşmesini oluşturan unsurlardır.

Bu değerlendirmelerin ardından Magna Carta öncesi durum analiz edecek olursa ilk dikkati çeken husus; İngiltere'de William'ın tahta geçişinden sonra başlayan feodal yapıyı kurma sürecinin, feodal yapının kıtadaki doğal oluşumundan farklı bir nitelik taşıdığıdır. Doğal oluşum süreci, çevresel şartların, zayıfların güçlülere gönüllü tâbiyetini zorunlu kılmasıyla gerçekleşen feodal yapı İngiltere'de kralın, komutanlarına toprak bağışlaması şekline bürünmüştür. Dolayısıyla bu durum 'sadakatle bağlılık' konusunda sorunlu bir durumdur. Çünkü komutanların krala muhtaçlığından daha fazla oranda kralın komutanlara muhtaç olduğu bir durum söz konusudur. Ayrıca halkın da geleneksel olarak hukuk anlayışının farklı olduğu göz önüne alınırsa o dönemde böyle bir ayaklanmanın neden İngiltere'de yaşandığı açıklanabilir. Diğer yandan William İngiltere'de ele geçirdiği toprakları komutanlarına dağıtırken küçük parçalar şeklinde dağıtmaya özen gösterdi. Bundaki amacı; büyük bir isyan organize edebilecek güce sahip baronların ortaya çıkmasına engel olmaktı. Bu açıdan da İngiltere Avrupa'nın geri kalanından farklı bir yapı oluşturdu. Avrupa'da güçlü bir çok aile varken İngiltere'de güçlü tek bir aile vardı o da kraliyetti.²⁸⁵ Belki de bu durum baronların birleşerek bir sınıf bilinciyle hareket etmesinin ve krala karşı bir denge unsuru olarak iktidardan pay almak istemesinin, dolayısıyla demokratik oluşumun önünü açmıştır.

Toplumun temsilcisi olarak isyanı örgütleyenlerin baronlar olması özellikle vurgulanması gereken bir noktadır. Bir toplum sözleşmesinde iktidar üzerinde

²⁸⁴ Henri Pirenne, **Ortaçağ Kentleri**, 13. Baskı, (Çev. Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, 2013 İstanbul, ss.157-173.

²⁸⁵ David McDowell, **An Illustrated History of Britain**, 21. Baskı, 2006, s.24.

belirleyici olan zümre, o toplumun gereksinimlerinin karşılanmasında en yüksek değeri üretenlerdir. Feodal bir yapıda toplumun temel gereksinimleri korunma ve geçimlerinin sağlanması olduğundan savaşarak topraklarını koruyacak güç ve yetenekte olanlar bu toplum için en yüksek değer sahipleri olmaktadır. Dolayısıyla ‘asker’ ve ‘toprak’ feodal yapının, günümüzdeki anlamda ‘para’ gücü olduğu söylenebilir. Bu kaynak baronların elinde olduğu için isyanda baronlar başı çekmektedir. İlerleyen dönemlerde toplum geçim ekonomisinden para ekonomisine döndükçe toplumsal en büyük değer asker ve topraktan metal paraya döndüğü, iktidarı etkileyen zümrenin de baronlar (soylular) olmayıp, yeni türeyen burjuvalar olduğu görülecektir.

Her şeyden önce, İngiltere’deki iktidar-toplum ilişkisi bir güçlü-zayıf sözleşmesinden çok eşitler arası bir sözleşmeye yakındır. Bu sebeple toplumun (baronların) pazarlık gücünün yüksek olduğu söylenebilir. Rekabet kanunlarının olmadığı bir ortamda satın almazsa öleceği bir ilaç için hastanın pazarlık gücü ne ise feodal toplumun doğal yapısının görüldüğü kıtadaki uygulamalarında, toplumun durumu odur. Oysa İngiltere’deki yapı, serbest bir piyasada istediği eczaneden ilaç satın alabilecek bir hastanın durumuna benzerdir. Durumun bu olmasına rağmen İngiltere’de kralların Fransa vb. diğer Avrupa ülkelerinin krallarına öykündükleri açıktır.

İktidarın üç temel aracı vardır, bunlar; şiddet, ödül-ceza ve etik eğitimidir²⁸⁶. Şiddet kısır bir iktidar türüdür. Bir fiili yaptırmamak üzerine etkilidir. Bir fiili yaptırmakta ancak bir ceza tehdidi olarak işlev görebilir. Ancak hiçbir zaman insanların, doğrudan şiddet yoluyla verimli bir fiil gerçekleştirmesi sağlanamaz. Şiddet savaşın aracıdır ve yok etmeye, engellemeye yönelik işlevseldir. Toplum sözleşmesi bir uzlaşımır. Dolayısıyla sözleşme içerisinde şiddetin iktidarı, sözleşmenin korunmasıyla sınırlıdır. Sözleşme içerisinde şiddet iktidarı, en iyi haliyle bir ceza tehdidi olarak işlevseldir. Örneğin köleleri çalışmadıkları takdirde ölümle tehdit etmek gibi. Ancak bu insan doğasına ters bir durum olduğundan hiçbir zaman verimli bir yönetim şekli olamaz. O halde sözleşme içinde, iktidarın işlevsel olarak kullanabileceği iki aracı vardır; ödül (kendisinden yoksun bırakılma şeklinde uygulandığında ‘ceza’ işlevi de görecektir) ve etik.

²⁸⁶ Bertrand Russel, **İktidar**, 1. Baskı, (Çev.Mete Ergin), Cem Yayınevi, 1990, s.36.

Bu iktidar analizinden sonra Magna Carta öncesi toplum ile iktidar arasındaki uzlaşım değerlendirilecek olursa; iktidarın toplumu ödül mekanizmasıyla, etik değerler ile motive etmesi gerekmektedir. İngiltere kralı John'un uygulamalarına bakıldığında, en etkin yönetim aracı olan etiği kullanmak bir yana yaşantısıyla toplumun değer sistemine saygı duymadığını açıkça göstermektedir. Bu durumda elinde kalan etkin yönetim aracı yalnızca ödül olmaktadır ki bunun maddi ve manevi iki şekli vardır. Ödül, bir gereksinimi karşıladığında anlamlıdır. Bu maddi gereksinim olabileceği gibi manevi gereksinim de olabilir. Ancak bu gereksinimin ödül olarak verilebilmesi onu üretecek değere sahip olmayı gerektirir. Yani ödül vermek, verilecek ödülün kaynağına sahip olmayı gerektirir. John'un maddi ödül verecek kaynakları kalmamıştı çünkü neredeyse her savaşta başarısız olarak tüm maddi kaynaklarını eritmişti. Manevi ödüller açısından çok yetkin değildi çünkü toplumun saygısını kazanmamıştı. Hiç kimse saygı duymadığı birinin onursal ödülüne değer vermeyecektir. Sonuç olarak John'un kullanabileceği tek iktidar aracı şiddet ve onun ceza olarak kullanılmasıydı. Bu araç bir başka toplumun fethedilmesinde ne kadar etkiliyse kendi toplumsal sözleşmenin devam ettirilmesinde o derece zararlıdır. Bu sebeple John'un uygulamaları toplumun sözleşmeyi yenileme gereksinimi duymasına neden olmuştur.

Toplumla iktidar arasındaki uzlaşımın vergi yani iktidarın hizmetine karşın tarafların anlaştığı fiyat temelinde olduğu düşünüldüğünde; kralın toplum tarafından haklı görülmeyen ve onaylanmayan savaşları karşılığında vergilerin arttırılması, özellikle de Scutage vergisi gibi askeri temelli olan vergilerin, başkaldırının temel tetikleyicisi olduğu dikkate değerdir. İktidar ile toplum arasındaki sözleşmenin uzlaşımı olan fiyat sunulan değere göre yükselecektir. Bu değer iktidar araçlarında 'ödül' kavramına karşılık gelmektedir. Yani iktidar topluma ne kadar yüksek bir değer sunuyorsa talep ettiği fiyat o kadar yükselebilir ve toplum bu fiyatı ödemeye (yüksek vergiye) istekli olabilir. Ancak sunulan değer (ya da algılanan değer) üzerinde bir fiyat uzlaşım yerine savaşıma neden olacaktır. Magna Carta sözleşmesinin maddeleri incelendiğinde hemen hemen tamamının vergi, para vb. mali konuları doğrudan ya da dolaylı olarak kapsamı çalışmanın modelinin işlerliği açısından önemlidir. John'un icraatlarına bakıldığında neredeyse tüm girdiği savaşlarda başarısız olması ve savaşların haklı olduğuna dair bir algı yaratamaması toplum nezdinde, hiç bir değer sunmadan zorla para toplayan bir zorba olarak

algılanmasına sebep olmuştur. Bu savaşım durumu yeni sözleşme ile uzlaşımaya dönüştürülmeye çalışılmıştır. Kral ve toplum arasındaki bu pazarlığın yüz yıllar boyu devam ettiği görülecektir.

Tablo-2: Çesi Modeli Kapsamında Magna Carta Libertatum Sürecinin Çözümlemesi

ÇEVRELENMİŞLİK		<ul style="list-style-type: none"> - İngiltere'nin Kıta Avrupası'ndan farklı tarihi mirası ve coğrafyası içerisinde yaşayan insanlar.
ETİK		<ul style="list-style-type: none"> - Sosyal ve fiziki çevreye bağlı olarak, toplumsal ve siyasal değer sisteminin Kıta Avrupası'ndakinden farklılaşması.
SÖZLEŞME		<ul style="list-style-type: none"> - Magna Carta Libertatum'un imzalanması.
İKTİDAR		<ul style="list-style-type: none"> - Soylular ve köylülerin, Kral'ın yetkilerini sınırlandırmaları.

3.3.1.2. İngiltere’de Parlamantonun Oluşumu

Kral John Magna Carta’yı zorunluluktan dolayı imzaladı ancak uygulamakta istekli değildi. Kısa süre sonra baronlar tekrar isyan ettiler ve John’u ülkenin güneydoğu topraklarının dışına doğru ittiler. 1216 yılında John’un ani ölümü (dizanteriden öldü) iç savaş tehlikesinin çabuk atlatılmasını sağladı. John’un oğlu Henry III. henüz dokuz yaşında olmasına rağmen tahta oturtuldu. Krallığının ilk on altı yılında baronların kontrolünde Magna Carta’ya bağlı kaldı. 25 yaşına geldiğinde bu baronlardan kurtuldu ve yabancı arkadaşlarıyla (danışmanlar) vakit geçirmeye başladı²⁸⁷.

Henry III 1258 yılına kadar, yabancı danışmanların da teşvikiyle, Fransa’ya kaptırılan toprakları geri almak için mücadele etti. Bunlar çok masraflı savaşlardı. Ancak netice alınamadı. Henry III ölümünden sonra ikinci oğlunu varis olarak bırakmak istiyordu. Bunu teminat altına almak için Papa’nın teşviki ile Sicilya’ya saldırdı ve yine büyük masraflara rağmen eli boş döndü. Büyük tutarda savaş harcamaları ağır vergiler anlamına geliyordu. Bu son olay baronlar için bardağı taşıran son damla oldu ve kız kardeşinin kocası baron Simon De Montfort liderliğinde bir isyan başladı. İsyan başarıyla sonuçlandı ve Montfort’un liderlik ettiği konsey yönetimi ele aldı. Bu arada Montfort Kralın büyük oğlu Edward’ı evlat edindi. Ancak bu kağıt üzerinde böyleydi esasında Edward rehin alınmıştı ve Montfort kontrolü altındaki Edward ile yönetimini pekiştirmeyi planlıyordu²⁸⁸.

Montfort baronlar konseyine, Fransızca “tartışma toplantısı” (discussion meeting) anlamına gelen “parlamento” (Parliament ya da Parlement) adını verdi. Parlamento hazinenin kontrolünü eline aldı ve yabancı danışmanların kovulması için krala baskı yaptı. İhtilalci baronlar, Henry’nin ağır vergilerinden kurtulmak isteyen köylülerce de destekleniyordu. Montfort’un liderliğinden rahatsız olan bazı baronlar ise ihtilalci konseye desteklerini kesti ve kralın yanında yer aldı²⁸⁹. Montfort muhalif baronlara karşı bir tedbir olarak ve parlamantonun meşruluğunu teyit etmek için şövalyelerle kent ve kasabaların varlıklı yerel soylularını da parlamentoya dâhil etti.

²⁸⁷ McDowell, 2006, s. 30.

²⁸⁸ Bilgin, 2015, s. 190.

²⁸⁹ McDowell, 2006, s. 30.

Bu oluşum *Avam Kamarasının* temellerini atmıştır. Daha sonra muhalif baronların da desteğiyle Edward tutsaklıktan kurtularak Montfort'u öldürdü²⁹⁰.

Henry III parlamentoyu hiçe sayarak mutlak yetki sahibi olarak krallığını sürdürdü. 1272 yılında öldüğünde tahta Edward I geçti. Edward I parlamentoyu gerçek anlamda kuran ve işleten ilk kraldır. Henry I zamanında kralın gelirlerinin % 85'i topraktan gelmekteydi ancak 1272 yılında bu oran % 40'a gerilemişti. Kral eksik kısmı vergi gelirleriyle kapatmak durumundaydı. Ancak feodal düzen toprak gelirlerine dayanıyordu. *Vergi* ancak yeterince geliri ve varlığı olanlarla yapılacak bir *uzlaşım* ile mümkündü. Mevcut durumunda yerel soyluların ve varlıkların toprak kullanımından kaynaklanan yükümlülükleri haricinde bir ödeme yükümlülükleri yoktu. Birçok kral bu konuda düzenlemeler yapmışlardı. Edward I ilk kez, ihtiyaç duyduğu geliri sağlayabilecek bir "temsilci kurum" oluşturdu. Avam Kamarası olan bu kurum Lordlar Kamarası'nın aksine şövalyeler, kentli ve köylü zenginlerden oluşan karma bir yapıya sahipti. Bunlar İngiltere'nin üretken değerlerini kontrol eden en geniş iki sınıftı²⁹¹.

Henry I ve Henry II gibi Edward I da parlamentoyu (daha önce konsey) iki temel unsur için toplamıştı: "finans" ve "adalet"²⁹². Edward I her şehir ve kasabadan parlamento için ikişer temsilci göndermelerini emretti. Halk bundan kaçınmak istedi çünkü vergi ödemek istemiyorlardı. Ancak kralı kızdırmamak için temsilcileri gönderdiler. Böylece Magna Carta ile belirmeye başlayan "temsilsiz vergi olmaz" fikri ortaya çıkmaya başladı. Avrupa'nın diğer bölgelerinde de parlamentolar oluşturuldu ancak temsilcileri tamamen soylulardan oluşuyordu. İngiltere'deki yapı, özgür olmayanlar, zenginler ve soylular gibi geniş bir kitleye temsil hakkı tanınması bakımından bir özellik arz etmiştir. Avam kamarası aracılığıyla bir toplumsal işbirliği imkânına ulaşan toplumun farklı grupları gelecekte önemli politik ve sosyal gelişmelere ulaşma olanağı yakalamışlardır²⁹³.

Edward I'ın önemli bir icraatı da; hakim kararlarıyla yürüyen ve yazılı olmayan kanunlardan müteşekkil hukuk sisteminin yazılı hukuk kuralları ile devam etmesinin sağlanmasıdır. Edward I kilise ve soyluların gücünü kısıtlamak için mülkiyete dair bazı kanunları parlamentoda kabul ettirmiş böylece yasama ve yürütme ayırımının adımını atmıştır. Model Parlamento olarak bilinen Edward'ın

²⁹⁰ Bilgin, 2015, s. 190.

²⁹¹ McDowell, 2006, s. 31.

²⁹² A.F. Pollard, **The Evolution of Parliament**, 2. Baskı, 1926, s.54.

²⁹³ McDowell, 2006, s. 31.

1295 yılında kurduğu geniş katılımlı parlamento, kralların savaşları finanse etmekte ihtiyaç duydukları vergilerin çıkartılmasında üstlendiği işlev ile demokratik gelişimin önünü açmıştır²⁹⁴.

Magna Carta'nın imzalanmasından sonra John'un sözleşmeye uymadaki isteksizliğinin bir iç savaşa sebebiyet verdiği ve kralın ülke topraklarının dışına itildiği görülmektedir. Çalışmanın modeli kapsamında tanımlanan siyasal sözleşme; bir toplum ile iktidar arasında 'vergi' temelli bir uzlaşım olduğunu, taraflardan birisinin sözleşmeye uymamasının *uzlaşımı* bozarak onun yerine *savaşımı* getirdiği tezini savunmaktadır. Bu *savaşım* bazen bir ihtilal bazen de bir iç savaş şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

John'un oğlu Henry III, 25 yaşında yönetimi ele almaya başladıktan sonra özellikle yabancı danışmanlarının ve Papa'nın etkisiyle çok masraflı ancak başarısız savaşlara girişerek bunun bedelini yine ağır vergilerle halkına fatura ettiği için bir isyan ile karşılaşmakta ve isyanın başarılı olmasıyla yönetimi kaybetmektedir. Toplum ve iktidar arasındaki uzlaşmazlığın bir isyan-ihtilalle sonuçlanması ve iktidar yapısının değişmesi siyasal finans teorisinin ispatı niteliğindedir. Bu ihtilâl sonrası yaşananlar da çalışmanın ortaya koyduğu model çerçevesinde açıklanabilmektedir. Konseye, ilk kez, baronlar haricindeki toplumsal grupların temsilcilerinin dâhil edildiği görülmektedir. Çalışma, iktidarın, bir toplumun gereksinimlerini karşılayan değerlerin üretilmesinde ve sahipliğinde, en geniş etkiye sahip gruplar tarafından oluşturulduğunu ya da en azından etkilendiğini savunmaktadır. Buradaki durum çalışmanın savunuyla yüksek derecede bir uyum göstermektedir. Feodal yapı toprağa, toprağın işlenmesine ve korunmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla toprağı işleten ve koruyan varlıklı çiftçiler ile şövalyeler bu toplum yapısı içerisinde değer üreten geniş bir kitle oluşturmaktadır. Bu kişilerin de parlamentoya dâhil edilmesi kral karşısında ve muhalif baronlar karşısında bir denge unsuru olarak ortaya çıkmakta ve iktidar üzerinde baronlar haricindeki gruplara da söz hakkı vermektedir. Şu husus da önemlidir; bu grupların iktidar yapısına dâhil olmasında artan vergi yükünün bu grupları da rahatsız etmeye başlamasının etkisi vardır.

Diğer önemli bir nokta; Edward I'in adeta karşı bir hamle ile, parlamentoyu vergileri meşrulaştırma amacıyla kullanmaya yönelik stratejisidir. Daha önceleri baronlar ve halkın, keyfi vergilerden korunmak amacıyla kralları sözleşmeye

²⁹⁴ Aydın, 2013, ss. 209-210.

zorladıkları göz önüne alındığında; Edward'ın şehirlere temsilci göndermelerini emretmesi ve adeta halkı bir sözleşme için zorlaması, siyasal yönetimin uzlaşma temelli olması gerektiğinin farkındalığına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Parlatentonun, Edward I ile bugünkü yapısının temellerinin atıldığı ve yüzlerce yıldır tedrici bir gelişim gösterdiği düşünülürse Edward'ın uygulamalarının haklı olduğu savunulabilir ki bu siyasal finans teorisinin ispatı niteliğindedir.

Edward I ile başlayan parlamento sürecinin yazılı hukuk kurallarını getirmesi, yasama ve yürütme ayrımı fikrinin temelini oluşturması ve hukuk sisteminde köklü bir değişimin önünü açması göz önüne alındığında, finans temelinde başlayan sürecin devleti yani siyaseti nasıl şekillendirdiği açıkça görülmektedir. Vergi yükü, toplumun yüksek ve düşük statülü kesimlerini bir araya getirerek bir işbirliği içerisinde iktidar üzerinde belirleyici olmalarına imkân sağlamıştır. Bu feodal sistemin doğasına ters bir gelişmedir. Çünkü feodal yapı zayıfın güçlüye gönüllü olarak ve sadakatle bağlanması temelinde yükselmiştir. Oysa burada baronlarla, şövalye ve köylülerin adeta bir ortaklığı söz konusudur. Bu gelişme daha 13. yüzyılın başlarında İngiliz feodal yapısının çöküş sürecinin başladığı şeklinde değerlendirilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da; toplum sözleşmesinin kendisinin yani birey ve ailelerin işbirliği ile oluşan yapının, 'para' nın değişimi ile nasıl bir değişime uğradığıdır. Feodal yapının (toplumsal yapının) çözülmeye başlamasının, vergiyi de kapsayan ancak daha büyük bir uzlaşım kümesini ifade eden 'para' sürecindeki değişim ile ilintili olduğu görülmektedir.

Buraya kadar İngiltere özelinde ele alınan süreç esasında feodal dönemden günümüze Batı toplumlarındaki değişimin temel dinamiklerini yansıtmaktadır. Feodal yapıyı da bir sözleşme olarak ele alacak olursak; toprak sahibi (lord-baron) ile toprağı işleyen (serf) arasında sadakat bağıyla oluşturulmuş bir uzlaşım olduğu görülür.

Feodalizmin iki temel prensibi vardır: herkes bir lorda bağılıdır, her lord bir toprağı sahiptir. Ülkedeki kral ile en düşük statülü serf bu feodal zincirle birbirine bağılıdır. Her düzeydeki insan, lorduna sadakat ve hizmet sözüyle bağlanmıştır. Bu sözleşmeye göre; bir soylu öldüğünde mirasçısı yoksa toprağı krala kalırdı, eğer mirasçısı varsa kraldan izin almak şartıyla statüsünü sürdürebilirdi. Kral kendisine kalan toprakları bir süre kullanır ve sonra layık gördüğü diğer lordlara verirdi. Bunu

yapmak zorunda hissederdi çünkü savaş dönemlerinde kendisi için savaşacak lordların memnuniyetine özen göstermek zorundaydı²⁹⁵.

Lord ve vassalı arasındaki sadakatle bağlılığa dayanan ve vassalın, efendisinin üstünlüğünü peşinen kabul ettiği bu sert sözleşmeyi mümkün kılan nedir? Başlangıçta gönüllü olarak bağlanan kişilerin daha sonra bazı haklar için ayaklanmaları nasıl mümkün olmuştur? Tüm bunların cevabının, yaşanan dönemin çevresel faktörlerinden kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra Avrupa'da ortaya çıkan otorite boşluğu, şehirlerin dağılması ve kırsal yaşamın yaygınlaşması, barbar istilaları karşısında ve salgınlar ile kıtlıklar karşısında savunmasız kalan insanların içerisinde buldukları zor yaşam şartları bu insanları bir efendinin himayesine girmeye itmiştir. Böyle bir sözleşmede iktidarın tarafı doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü başlangıç itibarı ile efendinin bu insanlara ihtiyaç düzeyi, korunmasız insanların efendiye ihtiyaç düzeyinin çok çok altındadır. Böyle bir sözleşmede fiyatı (vergiyi) belirleyen taraf doğal olarak efendiler olmuş bazı yerlerde insanlar ağır vergiler sebebiyle neredeyse karın tokluğuna çalıştırılmışlardır.

Zamanla topraklara oranla nüfusun fazla artışı, feodal yapı içerisinde beslenemeyen ve sistem için tehlike arz eden bir grup meydana getirdi. Haçlı Seferleri'nin kutsal görünümünün ardındaki asıl sebebin bu fazlalık nüfusu Avrupa dışına çıkarmaktı! Haçlı Seferleri ile özellikle gemicilik gelişti ve bu seferler sırasında Avrupalı askerler ticaret yapmayı öğrendiler. Savaşlardan sonra özellikle liman şehirlerinde başlayan ticari hareketlilik zamanla şehirlerin tekrar ortaya çıkmasına sebep oldu. Böylece ticaretle zenginleşen kent soylu (burjuvazi) olarak bilinen yeni bir sınıf doğdu. Artık geçim ekonomisine dayalı bir sistemden para ekonomisine dayalı kâr amacıyla faaliyet yapan yeni bir sisteme geçiliyordu: Kapitalizm. Artık toplum kapitalizme uygun şekilde yeniden yapılanmaktaydı²⁹⁶.

Avrupa'da bu değişimin başlamasının en temel çevresel sebebinin nüfus artışı olduğu görülmektedir. Nüfus artışı ve açlık sorununun savaş ile yeni topraklar, yeni kaynaklar bulması gerekmektedir. Bu savaşlara Haçlı ismiyle kutsiyet verilmesinin nedeni belki de savaşçıların motivasyonunu arttırmak ve bir hak unsuru sağlamak için kılıf olmasıydı. Burada siyasal finans açısından dikkate değer kısım insan doğası-çevre etkileşiminin nasıl kendine uygun bir etik meydana getirdiğidir. Bu etik

²⁹⁵ McDowell, 2006, ss. 24-25.

²⁹⁶ Aydın, 2013, ss. 287-289.

daha sonra kendine özgü bir sözleşme meydana getirerek iktidarları yeniden şekillendirecektir.

Ticaret ve şehirlerin gelişmesiyle para ekonomisine geçilmesi vergilerin de aynı olarak değil de nakdi olarak toplanmasına yol açmış olmalı. Bunu destekleyen görüşler vardır. Örneğin; İngiltere’de kral savaşa gittiğinde her bir lordundan kırk gün askerlik hizmeti isteme hakkına sahipti. Ancak çoğu zaman savaşlar için bu süre yetersizdi. Lordlar kırk günden fazla savaştıkları günler için kraldan para talep ediyorlardı. Burada hizmet karşılığının para olarak istenmesine dikkat edilmelidir. Yine aynı lordlar vassallarından da hizmet yerine para istiyorlardı. Böylece savaş için deneyimsiz ve güçsüz vassallarına olan bağımlılıklarından kurtulmuş oluyorlardı. Parayla istedikleri niteliklerde insanları asker olarak kiralayabiliyorlardı²⁹⁷.

Savaş haricinde de para çok işlevsel olmaya başlamıştı. Ticaret ile yeni ürünlerle tanışan insanların yeni gereksinimlerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Özellikle lordlar gibi zenginler doğunun lüks ürünlerine alışmaya başlamışlardı. Kral ve lordlar için feodal sistemde tek gelir kaynağı toprak olmasına rağmen gelişen şehirler ve ticaretle birçok kalemden vergi geliri sağlama imkânına kavuşmuşlardı. Bu yeni durum sözleşme açısından analiz edilecek olursa; toplumda yeni gereksinimlerin ortaya çıkışı ve bu gereksinimlerin üretim gücünü elinde tutan yeni bir sınıfın ortaya çıkışı bu sınıfın iktidardan pay almak için bir mücadeleye girmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu sınıf toplumsal gücünün farkına vardıkça iktidardan talep ettiği pay da o oranda artmaya başlamıştır.

Feodalizmin ilk çöküş belirtilerinin görüldüğü tarihi nokta İngiltere’de Magna Carta olmuştur. Feodal toplum lord ile vassal arasındaki sadakat bağı üzerine temellenmişti. Magna Carta’ya bakıldığında burada olan kralın yirmi dört lordla sözleşmesidir. Burada dikkat çeken unsur lordların bir sınıf bilinciyle ortak çıkarları için hareket etmesidir. Daha sonra yanlarına köylüleri de alarak bir işbirliği oluşturdukları görülmektedir²⁹⁸. Feodal sistemde sözleşmeler dikey hiyerarşik bir yapı oluştururken parlamentonun oluşumuyla lordlar ve onların vassallarının adeta bir ortaklık gibi eşitler arası sözleşmeler oluşturdukları görülmektedir. Bu belirtiler feodalizmin çözülüşünün ilk sinyalleri olarak değerlendirilebilir.

²⁹⁷ McDowell, 2006, s. 28.

²⁹⁸ McDowell, 2006, s. 28.

Avrupa’da bu yeni burjuva sınıfının etkinliğinin artmasıyla öncelikle kendine ayak bağı olan Aristokrasi sınıfını saf dışı bırakarak direkt kralla sözleşme yaptığı ve çevresel etkenlerin de desteğiyle (barutun ve savaş tekniğinin değişmesi, bu yeni sistemin yoğun sermaye gerektirmesi) merkezi krallıkların oluşmasına imkân verdiği görülmektedir. Merkantilist dönem olarak bilinen bu dönemde ticari kapitalist sınıf olan burjuvaların, *Toplum Sözleşmesini* (işbirliği ve işbölümü yapısını) kendi çıkarlarına göre şekillendirdiği görülmektedir. Loncalar ve gümrük vergileriyle serbest girişimin önünün kesilmesi ve devlet destekli tekellerin varlığı toplum sözleşmesinin, iktidar tarafından nasıl şekillendirdiğinin açık ispatıdır.

Ancak Avrupa’dan önce İngiltere’de gelişmeye başlayan kapitalist ekonomi, gelişimi için ihtiyaç duyduğu demokratik ortama bu ülkede sahipti. Daha fazla ticari sözleşme, iktidar için daha fazla gelir anlamına geldiğinden İngiltere’nin savaş gücüne de büyük katkı sağlayan sistem özellikle Fransa karşısında yüzyıllarca ezilen İngiltere’nin zafere ulaşmasına imkan vermiştir. Bu yeni toplumsal yapı zamanla tüm ülkeler için bir çevresel unsur niteliğiyle değişimin tetikleyicisi olmuştur. Bu bağlamda Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi en önemli iki örneği teşkil etmektedir. Bu iki tarihi olay dünya siyasi tarihini şekillendiren kırılma noktaları olması bakımından önemlidir. Bu iki olayın gelişimi araştırıldığında tıpkı İngiltere’de Magna Carta ile başlayan ve demokratik dönüşümle noktalanan ‘vergi’ ve “para” temelli birer isyanla başladıkları ve demokratik bir dönüşümle tamamlandıkları görülecektir.

Tüm bu süreçler siyasal finans teorisinin Çevre-Etik-Sözleşme-İktidar (ÇESİ Modeli) etkileşim modeliyle açıklanabilmektedir. ÇESİ Modeli yalnızca Avrupa’daki süreçleri değil zaman ve mekandan bağımsız olarak her türlü toplumsal yapı analizi için uygun bir model olabilir. Bu model çevresel farklılıkların farklı insan gereksinimleriyle farklı değer sistemleri geliştireceği ve bu farklı değer sistemlerinin de farklı toplum sözleşmeleri ve farklı iktidar yapıları ortaya koyabileceğini savunur.

3.3.2. Kolonyal Uygulamalar: Fransa-Madagaskar Örneği

Bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde otorite kurmak istemesinin en temelde üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, doğal kaynaklarının ele geçirilmek istenmesi;

ikincisi, kendileri tarafından kurulan tesislerde çalıştırılmak üzere ucuz işgücü temini ve son olarak üçüncüsü ekonomik değeri olan ürünlerin üretilmesinin teşvik edilerek ticaret ağlarının genişletilmesidir²⁹⁹.

Sömürgeci devletin amacı doğal kaynakların ele geçirilmesi ise bunun doğrudan şiddet yoluyla yapılması mümkündür. Ancak ucuz işgücü temini ya da istenen ürünlerin ucuz üretiminin sağlanması gibi amaçlar söz konusu ise ülkede bir ödül-ceza sistemi kurmak zorunlu olmaktadır. Daha da etkin olan yöntem ise; hedef ülkede, amaçlara uygun bir etik geliştirilmesidir. Bu bağlamda doğal kaynakların aksine, emek sömürülmek istendiğinde toplum içerisinde kültürel bir değişime gidilmesi zorunlu hale gelmektedir. Çünkü insanlar, bir kültürün içinde karşı gücün doğrularına hizmet edecek şekilde eğitildiğinde, şiddet (savaş) kullanılmadan da yönlendirilecek ve istenen eylem kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır. Kültür “yumuşak güç”³⁰⁰ kavramının asıl unsurlarından birisidir. ABD’nin filmler, müzik, moda vb. uygulamalarla kendi kültürünü diğer toplumlara empoze ederek, ürünlerinin tüketimini teşvik ettiği bilinmektedir³⁰¹.

Sömürgecilik tarihi incelendiğinde bir ülkeyi askeri güç kullanarak işgal eden sömürgeci güçlerin daha sonra bir takım finansal uygulamalarla yeni bir siyasi sistem tesis ettikleri görülmektedir. İngiltere siyasi tarihine dair toplumsal olaylar, doğal süreç içerisindeki gelişmelerin ÇESİ Modeli kapsamında açıklanmasını yansıtmaktaydı. Bu başlıkta ise toplumların dönüştürülmesinde uygulanan yöntemlerin ÇESİ Modeli kapsamında açıklanması olacaktır. Böylece ÇESİ Modeli’nin doğal ya da yapay her türlü toplumsal gelişim ve dönüşümün açıklanmasında işlevsel olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

1901 yılında Fransızlar Madagaskar’ı işgal ettiklerinde General Gallieni tüm ada halkına bir ‘kelle vergisi’ ödeme zorunluluğu getirmiştir. Senede bir kez hasat zamanından sonra alınacak olan vergi, yalnızca Fransızların basacağı Madagaskar Frankı ile nakdi olarak ödenebilecekti. Yani Fransızlar hem para basıyor hem de bu parayı vergi olarak halktan geri istiyorlardı. Halkın bir şekilde bu paraya ulaşması gerekiyordu. Bunu yapmanın birkaç yolu vardı. Ya hasat ettikleri pirinci, aynı

²⁹⁹ Mathew Forstater, **Taxation: a Secret of Colonial Capitalist (So-Called)**, Primitive Accumulation, Working Paper, No: 25, University of Missouri – Kansas City, pp. 3-7.

³⁰⁰ Yumuşak Güç: Başkalarını cezbedip, etkileyerek; onları ikna ederek, hedeflerinizi benimsemelerini sağlayarak istediğinize ulaşma becerisidir.

³⁰¹ Umut Uzer, “21.Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları”, **Bilge Strateji**, Cilt: 5, Sayı: 8, 2013, s. 83.

zamanda tefecilik yapan Hintli ve Çinli tüccarlara satarak bu paraya ulaşabilirler (bu tefeci tüccarlar Fransız yönetimiyle işbirliği içinde olup Madagaskar Frank'ına ulaşabiliyorlardı) ya da Fransızlara ait plantasyonlarda ücretli işçi olarak çalışarak bu paraya ulaşabilirlerdi. Hasat döneminde ürün arzı fazla olduğundan ucuz fiyata satılan ürünlerden geriye fazla bir şey kalmadığı için yıl içinde borçlanmak zorunda kalan yerli halk kısa sürede bir borç batağına saplanmıştı. Sonuçta birçoğu topraklarını satarak Fransız plantasyonlarına ucuz işgücü olarak hizmete başlamış; toprağını satmayanlar ise Fransızların ya da tüccarların her zaman talep ettiği kakao, ananas gibi ürünler yetiştirmeye başlamışlar ve nakit karşılığı bunları satmışlardır. Fransızların bu kelle vergisine verdikleri isim “*impot moralisateur*” olmuştur. Anlamı; ahlâk kazandıran, eğitici vergi demektir. Dönemin belgelerinde görülen tavsiyelerde, yerli halka bir miktar para bırakılması böylelikle Çinli mağazalardaki yeni lüks ürünleri kullanmaya başlamaları ve bu ürünlere alıştırmaları vurgulanmıştır. Bu ürünler yerli halkın o güne kadar görmediği güneş şemsiyesi, ruj, kurabiye vb. ürünlerdir. Fransızlar açık bir şekilde Madagaskar'da bir tüketim toplumunun temellerini atmayı amaçlamışlardır. Böylelikle askerler adadan gittikten sonra da para ile adayı kendilerine bağımlı kılmak mümkün olacaktı. Fransızların bu amacını anlayan yerlilerin bazı kesimleri buna direnmiş ve bu ürünleri tüketmemekte ısrar etmişlerdir³⁰².

Bu örnek olayda bir toplum önce zor kullanılarak işgal edilmekte daha sonra işgalcilerin amaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılmaktadır. Doğal süreçte çevresel etkilerle başlayıp iktidarın oluşumuyla sonuçlanacak bir etkileşim sırası izlenirken, bu olayda sürecin tersten başladığı görülmektedir. Öncelikle şiddete dayalı bir iktidar tesis edilmiş, daha sonra süreç tersine işletilerek bu iktidarın şiddet kullanmaksızın devamını sağlayacak bir çevre inşa edilmeye çalışılmıştır. Yani Çevre-Etik-Sözleşme-İktidar şeklindeki doğal süreç tersten işletilerek İktidar-Sözleşme-Etik-Çevre şeklinde uygulanmıştır.

Madagaskar'ın Fransız askerleri tarafından zorla işgal edilmesi, daha önce belirtilen iktidar türlerinden “doğrudan şiddet” kullanımının sonucunda olmuştur. Bilindiği üzere bu şiddet türü kısır bir iktidar aracı olup bir fiili yaptırıma, engellemeye yöneliktir. Örneğin Fransızların amacı yalnızca adanın doğal kaynaklarına el koymak olsaydı bu iktidar türü yeterli olabilirdi. Çünkü şiddet

³⁰² David Graeber, **Borç (İlk 5,000 Yıl)**, (Çev., Muammer Pehlivan), Everest Yayınları, 2015, s. 56-58.

kullanarak doğal kaynaklar korunabilir, yerli halkın bu kaynaklara ulaşması engellenebilirdi. Ancak amaç işgücü temini olduğu için şiddetin doğrudan kullanımı işlevsel değildir. En iyi ihtimalle şiddet bir tehdit unsuru (ceza) olarak kullanılabilir. Bu durumda insanların köleleştirilmesi gerekir. Kölelik her ne kadar bir işgücü sağlama yöntemi olsa da etkin bir yöntem olduğu söylenemez. Çünkü sürekli bir isyan tehdidi vardır ki bunu önleyecek bir silahlı gücün sürekli istihdamını gerekli kılar. Ayrıca köle işgücü verimlilik açısından da son derece düşüktür. Kölelerin bakım sorumluluğu, özellikle yaşlılık ya da hastalık dönemlerinde, hep sorun olmuştur. Kalifiye işçiliğin gerekli olduğu sektörlerde işlevsel değildir. Bu gibi sebeplerle köle işgücü üretim ekonomileri için tercih edilen bir işgücü türü değildir. Dolayısıyla işgücünün köleleştirilmeden bağımlı kılınması her açıdan etkinlik sağlamaktadır. Öncelikle özgür olduğuna inanan ve kendi çıkarı peşinde koşan insan yüksek bir motivasyona sahip olacağından, bir köleyle kıyaslanmayacak derecede üretken ve verimli olacaktır. Sahipleri üzerine bir sorumluluk yüklemeyecek zor zamanlarda başının çaresine bakacaktır. Fransızların adada yapmaya çalıştıkları bu türden, yani hem özgür hem de bağımlı olan bir işgücü yaratmaktır. Şiddet iktidarının böyle bir ödül-ceza iktidarına, sonra da bir ahlâk kazandırılarak ödül-cezaya dahi gereksinim duymadan istenilen davranış kalıbına uygun hareket edecek insanlardan oluşan bir topluma dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu toplum bir uzlaşım toplumu olmalıdır. Bunu anlamı toplumsal sözleşmenin sağlanmasıdır. Bunu sağlamak için öncelikle siyasal sözleşme kurulmuş, toplum ile iktidar arasında uzlaşımı sağlamak üzere bir “vergi” konmuştur. Kelle vergisinin konması ve insanların özgür bırakılması, siyasal sözleşmenin kurulduğunu göstermektedir.

Artık halkın en temel gereksinimi vergiyi ödeyecek paraya ulaşmak olmuştur ki bu kaynağın sahibi (yani değeri üreten) iktidardır. İnsanlar para gereksinimleri için iki temel kaynağa yönlendirilmektedir. Ya plantasyonlarda ücretli işçi olarak çalışacaklar ya da nakit karşılığı satabilecekleri ürünler üreteceklerdir. İnsanlar gereksinim duydukları paraya ulaşmak için bir değer üretmek zorundadır. Artık geçimlik ekonomi yerine para kazanmaya yönelik üretim ekonomisinin yolu açılmaktadır. Fransızların belirttiği gibi; vergiler haricinde ellerinde para kalan insanlar bu parayla daha önce gereksinim duymadıkları ve bilmedikleri yeni ürünlere ulaşabilmelidir. Böylece zamanla alışkanlık haline gelecek bu ürünlerin tüketimi insanları daha fazla para kazanmak için motive edecektir. Artık toplum sözleşmesi

kurulmakta ve bu toplumda insanlar değer yaratarak paraya ulaşmakta ve parayla da gereksinimlerini yine toplum içinde diğer insanların ürettiği değerlerden sağlamaktadırlar. Görüleceği üzere iktidarla başlayan süreç vergi ve para üzerinden sözleşmeyi kurmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da insanların yeni ürünlere alıştırılması ve yeni gereksinimler yaratılarak insanların daha çok para kazanmak için daha çok çalışmalarının sağlanmaya çalışılmasıdır. Verginin isminin *impot moralisateur* yani *ahlâk kazandıran vergi* olması hiç de tesadüf değildir. Sözleşme sonrasında bu sözleşmeyi destekleyecek bir etik inşa edilmektedir. Yerli insanların buna direnmeleri aslında kendi etik yapılarının etkisinden kolay ıkmadıklarının göstergesidir. Ancak bu yeni etik anlayış topluma benimsetildikten sonra artık amaca ulaşılmış olmaktadır. nk bu etik kendine uygun bir fizik ve sosyal evre inşa ederek sonradan gelen nesillerin de bu evre içerisinde aynı etik anlayışta yetişmelerini sağlayacak ve artık toplum tamamen dönüştürülmüş olacaktır.

Nitekim tketimele mutlu olan bir toplumun borç sarmalına girerek siyasal bağımsızlığını yitirmesi her zaman potansiyel bir tehlikedir³⁰³. Günümüzde hala Fransa'nın Madagaskar'ı vergiler aracılığıyla sömürmeye devam ettiği bilinmektedir.

³⁰³ Begüm Korkmaz, Sibel Aybarç, Bir İktidar Aracı Olarak Dış Yardım ve Dış Borçlar: Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türkiye'nin Dış Borçlanma/Borlandırılma Sertveni, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 2, 2018, s. 648.

Tablo-3: Çesi Modeli Kapsamında Fransa-Madagaskar Örneğinin Çözümlemesi

İKTİDAR	<p>SİYASAL SÖZLEŞME</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Fransızların Madagaskar'ı işgal etmesi
SÖZLEŞME	<p>TOPLUM SÖZLEŞMESİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Fransızların halka, sadece, kendi bastıkları Madagaskar Frangı ile ödenebilecek olan "Ahlâk Vergisi" yükümlülüğü getirmeleri, - Bu yükümlülük karşılığında halkın canına ve malına dokunulmayacağına dair bir antlaşma yapılması.
ETİK	<p>ETİK</p> <p>Gereksinimler</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Madagaskar halkının yeni üretim ve tüketim alışkanlıkları geliştirmeleri.
ÇEVRELENMİŞLİK		<ul style="list-style-type: none"> - Dili, kültürü, yaşam stili değişmiş yeni insan modeli.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Canlılık bir aktivite olduğundan, her aktivite gibi enerjiye gereksinim duyar. İnsan da bir canlı olarak enerjiye gereksinim duymaktadır. Heterotrof bir canlı olan insan gereksinim duyduğu enerjiyi doğadan sağlamak durumundadır. Doğada hazır bulunduğu enerjiyi kullanabilmesi ve yaşamsal aktivitelerini devam ettirebilmesi için enerji haricinde su, mineraller gibi bazı maddelere de gereksinim duyar. Bunların haricinde doğanın zararlı unsurlarından korunmak için; ısınma, barınma gibi gereksinimleri olan insan her canlı gibi soyunu devam ettirmek için üreme gereksinimi duyar. Bakıma muhtaç olarak doğan ve uzun bir süre kendine yeterli olamayan insan, diğer insanların bakımına muhtaçtır. Zahmetli olan bu süreç ebeveynlerin sevgisi ile aşılabileceğinden ‘aile’ insan için bir zorunluluk olmuştur. Çocukların eş bulma problemi birden fazla ailenin varlığını zorunlu kıldığından insanlar toplum şeklinde yaşamak zorunluğunda olmuşlardır. Toplum halinde yaşayan insan yukarıda ifade edilen tüm gereksinimlerini bir işbirliği içerisinde çok daha kolay bir şekilde karşılamaktadır. İnsanın zorunlu beraberliği birçok açıdan faydalı olmakla birlikte bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. En önemli sorun toplumun yönetimi olmuştur. Çünkü birlikte yaşarken birçok fayda sağlamanın yanı sıra bireysel çıkarların çatıştığı durumlar da söz konusu olmaktadır. Toplum halinde yaşamak zorunda olan insan, varlığının destekçisi olan toplumu korumak için belirli kurallara uygun yaşamak zorunda olmuş ve bu kuralların uygulanması adına bir yaptırım gücü sağlaması için bir yönetim oluşturmuştur.

Her canlıda olduğu gibi insanda da temel motivasyon unsurunun “yaşamını korumak” olduğu söylenebilir. Yaşamı korumanın bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek olan “üreme” güdüsü, genlerin aktarımı yoluyla sonsuz bir yaşam arzusunun tatmini olarak değerlendirilebilir. Yaşamak ve üremek tüm canlılarda olduğu gibi insanın da temel motivasyon kaynaklarıdır. Ancak akıl sahibi bir canlı olarak insan, yavan bir yaşam yerine, anlamlandırılmış bir yaşam motivasyonuna sahiptir. Bu anlamlandırma “yaşanmaya değer bir yaşam” olarak formüle edilebilir. Değerleri için ölümü gözü alan insanların davranışları başka şekilde açıklanamaz. İnsan, uğruna ölmeyi göze alabilecek kadar “yaşamak” ister, tek bir şartla; yaşam, yaşanmaya değer olmalıdır. Bu noktada insan diğer canlılardan farklılaşmaktadır. Maddi varlığının yanı sıra akli bir varlığa da sahip olan insan,

fiziki ve sosyal bir yapıyla çevrenmiştir. İnsanı çevreleyen bu yapı, insana bir takım gereksinimler üreterek onun davranışlarını yönlendirir. İnsan için iyi-kötü, doğru-yanlış ve güzel-çirkin gibi değer yargılarının temelinde yatan unsur bu gereksinimlerdir. İnsanın maddi yapısının sabit olmasına karşın sosyal yapısı ve içerisinde yaşadığı fizik ve sosyal çevre değişken olduğundan, her insanın değer sisteminin aynı olması beklenemez. İnsanın sosyal çevresi suni bir çevre olup insan tarafından inşa edilmiştir. Buna rağmen insan gereksinimleri üzerinde belirleyici bir güce sahiptir. Ancak akli yanıyla sosyal çevresini sorgulayan insan, kendisine dışsal olarak dayatılan değer sistemini eleştirerek dönüştürmeyi başarabilir. Peygamberler ve devrimci liderler bu durumun en güzel örnekleridir. Bu noktada insana kaynaklık eden güçler; akıl, deneyim ve hislerdir. Bu epistemolojik kaynakların da bir noktada yetersiz kalacağı muhakkaktır. İşte o noktada en sağlam referans değer sistemi olarak “inanç” ortaya çıkmaktadır. Dinler bu sebeple insanlığın vazgeçilmez değer kaynakları olmuştur. Böylece, insan doğasının ve onu kuşatan çevrenin değişken unsurları, farklı toplum ve iktidar yapılarına sebep olacaktır.

Çevrenmişliğine göre farklılaşacak olan toplum ve iktidar yapılarının oluşumunda; farklılaşmayan, her toplumda aynı ilişkilerin görülebileceği bazı unsurlar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin insanları bir araya getirerek toplum halinde yaşamalarına neden olan motivasyon unsurları gibi. Yine insanların ve toplumların değer yargıları üzerinde belirleyici olan unsurlar da vardır. İnsanları bir araya getiren ve bir arada tutan güçlere bakıldığında; bir işbirliği ve bu işbirliğinin sürdürülebilir yönetimi olduğu görülmektedir. İşbirliği, özü itibarı ile işbölümü yapmış insanların, farklı emek ürünlerinin birbiriyle mübadele edildiği bir organizasyon olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda bir işbirliğinin en temel unsuru “mübadele” olmaktadır. Mübadele, iktisat bilimi içerisinde incelenen bir olgu olmakla birlikte ‘finans’ disiplininin kurucu unsurudur. Nitekim finansa dair bir işlevsel analiz yapıldığında finans disiplininin tamamıyla mübadele olgusu etrafında örüntülediği kolaylıkla görülebilir. Bu durumda insanları bir araya getiren gücün “Finansal Güç” olduğu savunulabilecektir. Bunun yanı sıra işbirliğinin sürdürülebilirliği ise uygun bir yönetim ile mümkündür. İktidar bilimi olarak da nitelenebilecek olan “siyaset disiplini”, temel olarak yönetimle ilgilidir. O halde, insanları bir arada tutan güç olarak da “Siyasal Güç” gösterilebilecektir.

Siyaset ve Finans disiplinleri arasındaki etkileşimin ortaya konması, tüm toplumlar için ortak olan unsurların ve bu unsurların mekanizmalarının anlaşılmasıyla daha etkin bir karar alma süreci geliştirilmesi mümkün olacaktır. Siyasal kararların finansal, finansal kararların siyasal sonuçlarının öngörülmesi her iktidar açısından son derece stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca çalışmanın, finansal stratejinin, ekonomik stratejilere göre çok daha büyük stratejik öneme sahip olduğu öngörüsü ,böylece gösterilmiş olacaktır. Nitekim bunu destekleyen olgular vardır. Örneğin; döviz kurunun düşük olduğu dönemlerde, stratejik ürünlerin, ekonomik hesaplarla önü açılan ithalatı, kurun yükseldiği dönemlerde büyük sıkıntılara sebep olabilmektedir. Dolayısıyla; çevre ve gereksinimler temelinde gelişen finans ve siyaset arasındaki etkileşimin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Siyaset ve finans arasındaki etkileşimin ortaya konması için öncelikle bu disiplinlerin hangi kuramsal düzeyde ele alınacağıının belirlenmesi gerekmektedir. İki temel disiplin arasındaki etkileşim araştırıldığından bu disiplinlerin en temel kuramlarının belirlenmesi ve bu kuramlar arasında bir etkileşim aranması gerekmektedir. Siyaset disiplini; siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi ve siyaset felsefesi olarak üç ana başlık altında incelenmektedir. Bu çalışmanın aradığı temel kuramların siyaset felsefesi kuramları olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü siyaset felsefesi normatif bir yaklaşımla diğer siyasal disiplinlere bir temel teşkil etmiştir. Buna göre siyasetin temel kuramları, insandan iktidara giden süreci tanımlayacak sıra ve şekilde; “*insan doğası, toplum, hukuk, devlet ve iktidar*” olarak belirlenebilir. Finansal temel kuramlar belirlenmeden önce daha önce belirtildiği üzere finansal işlevsel bir bakış açısıyla yaklaşmak gerekmektedir. Mübadele işlevi üzerine örüntülediği belirlenen finansın, temel kuramlarının ortaya konmasında yine mübadele olgusu belirleyici olacaktır. İnsanlar gereksinim duydukları ancak sahip olmadıkları değerleri, sahip oldukları değerler ile mübadele ederler. O halde öncelikle insan gereksinimlerinin anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla “*motivasyon kuramları*” finansın en temel kuramlarını oluşturmaktadır. Mübadele; tarafların sahip oldukları değerler ile gereksinim duydukları değerleri değiş tokuş etmek için belirli bir oran üzerinde anlaşmalarıdır. Burada takas oranı olarak tanımlanabilecek fiyatın temel bir unsur olduğu görülmektedir. Fiyat oluşumunu açıklayan “*değer kuramları*” da finans için temel kuramlardır. Toplum içerisinde mübadeleyi mümkün kılan araç olan para ve dolayısıyla “*para kuramları*” finansın

temelini oluştura kuramlardır. Mübadele etmek için insanların birbirleriyle karşılaştıkları yerler olan piyasaları açıklayan “*piyasa kuramları*” da temel finansal kuramlar olarak belirlenecektir.

Siyasal ve finansal temel kuramlar dikkatlice incelendiğinde birbirleriyle olan ilintileri açıkça görülmektedir. Örneğin siyasal kuram olan “insan doğası” ile finansal kuram “motivasyon kuramları” direkt bir bağlam içerisindedirler. “Toplum” ve “Hukuk” kuramları ile “Değer” ve “Para” kuramları; insanları bir araya getiren ve uzlaşmalarını sağlayarak birlikte yaşama isteğini destekleyen öğeleri içermesi bakımından paralellik göstermektedirler. “Devlet” ve “Piyasa” kuramları birer organizasyon ve sistem olmaları açısından aynı toplumun farklı yüzleri olarak değerlendirilebilir. Siyaset ve finans disiplinleri birer sistemi incelemeleri bakımından ortak bir özellik göstermektedirler. Bu iki sistemin ortak süreçlerine odaklanılırsa; her iki disiplinin de insanlar arası etkileşim süreci olmaları, sisteme dahil insanların belirli normlara göre etkileşimde bulunmaları ve yönetime tabi olmaları gibi ortak özellikler gösterdikleri görülmektedir. Bu ortak özelliklerden ortak dinamikler türetilir. Bu ortak dinamikler; “*sosyal bir canlı olarak insan, etik, sözleşme ve iktidar*” olarak ifade edilebilecektir.

Daha önce belirtildiği gibi insan bir toplum içerisinde yaşamak zorunda oluşu bakımından sosyal bir canlıdır. Akli ve fiziki yapısı ile sosyal ve fiziki bir yapı tarafından çevrelenmiş olarak yaşadığı için de farklı toplumsal yapılar oluşmaktadır. Ancak bu ortak dinamiklerin kendileri ve aralarındaki etkileşim her toplum için birer ortak dinamiktir. En temel insan motivasyonu olan “yaşam” isteği de tüm insanlar için ortak olan bir unsurdur. İnsanlar için değişken olan nasıl bir yaşamı yaşamak istedikleridir. Ancak istedikleri, yaşamaya değer buldukları bir yaşamı sonsuza kadar yaşama arzusu tüm insanların ortak motivasyon kaynağıdır. Sonsuza kadar yaşama isteği insan için “zaman” olgusunu en değerli şey haline getirmektedir. Sonsuz yaşam mümkün olmadığı için insan, mümkün olduğunca uzun bir zaman yaşamak istemektedir. Bu sebeple zaman her insan için en değerli ölçü birimi olmak durumundadır. İnsanın arzu ettiği sonsuz yaşamın, yaşanmaya değer bir yaşam olması gibi; insan için değerli olan zaman da yaşanmaya değer, özgür bir zaman olmaktadır. İnsanın kendinden ve çevreden kaynaklanan yükümlülüklerinin olmadığı, istemediği hiçbir şeyi yapmak zorunda olmadığı bir zaman, insanın arzu ettiği zamandır. O halde insanın tüm mübadelelerinde (sözleşmelerinde) ölçü olarak

kullanması gereken ve elde etmek için çabaladığı değer bu özgür zamandır. Gerçekten bir saat çalışarak ürettiği katma değeri yüksek ürünüyle diğer insanların yıllarca çalışarak elde edebilecekleri değerleri kazanan bir kişi esasında diğer insanların özgür zamanlarını kendine transfer etmiş olmaktadır. Kazandığı parayla gereksinim duyduğu her ihtiyacını piyasadan satın alarak kendi gereksinimlerinin bağımlılığından kurtulmuş olmaktadır. Bu temel üzerine inşa edilen insanlar arası etkileşim ve toplum kendi içerisinde bir takım çelişkiler barındırmaktadır. Bir yandan insanların bir işbirliği içerisinde yaşayarak büyük ortak yararlar sağlamları, diğer yandan farklı ürünlere duyulan farklı gereksinim şiddetleri sebebiyle denk olmayan mübadelelerle bağımlılık ilişkilerinin ortaya çıkması. Bu çelişkilerin dengeli bir toplum yapısı içerisinde mümkün olduğunca yok edilebilmesi, siyaset ve finansın ortak dinamikleri arasındaki etkileşim mekanizmasının anlaşılması ile mümkün olabilecektir.

Çevrenmişlik, Etik, Sözleşme ve İktidar olarak belirlenen dinamiklerin bu sıra içerisinde birbirleri ile etkileşime girdikleri savunulabilir. Akılda kalıcı olması bakımından dinamiklerin baş harflerinin birleştirilmesiyle ÇESİ Modeli olarak ifade edilebilecek olan bu model, birbirinden farklı tüm toplumların ortak bir zeminde analiz edilebilmesine imkan tanımaktadır.

ÇESİ Modeli; toplumu finansal temeller üzerine kurulan ancak siyasal bir yapıya bürünen “sözleşme” olarak tanımlamaktadır. Sözleşme ile kastedilen; buraya kadar adı anılan “mübadele” kavramıdır. Kısaca mübadele bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla sözleşmenin unsurları da; tarafların gereksinimleri, tarafların üretici değerleri ve uzlaşılan takas oranıdır. Bu takas oranı “fiyat” olarak da nitelenebilir. İnsanlar bir işbirliği amacıyla bir araya gelmekteydi. Bu işbirliğinin bir sözleşme türü olduğu ifade edilmişti. Toplumu oluşturan bu işbirliği sözleşmesine “Toplum Sözleşmesi” denebilir. Bugüne kadar birçok düşünür tarafından “toplum sözleşmesi” kuramı geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri; Grotius, Hobbes, Locke, Rousseau ve Rawl olarak sıralanabilir. ÇESİ Modeli’nin daha önceki toplum sözleşmesi kuramlarından temel farkı; tüm toplum sözleşmesi kuramlarını kapsayan genel bir çerçeve çiziyor olmasıdır. Diğer sözleşme kuramları belirli insan doğası kabulleri üzerine inşa edilmişlerdir. Örneğin Hobbes insan doğasını genel olarak kötü kabul eder ve buna uygun bir şekilde sert bir yönetim yapısını savunur. Locke ise insan doğasını genel olarak iyi kabul eder ve demokratik bir yönetim yapısını

savunur. Oysa ÇESİ Modeli insan doğasının sabit ve değişken tüm yanlarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine göre insanın kötü de, iyi de olabileceğini savunur. Hatta daha ötesinde, çevresel şartlara göre iyi ve kötü değer yargılarının dahi değişebileceğini savunur. Dolayısıyla her topluma uygun bir toplumsal yapı dayatmak yerine toplumun temel mekanizmasını anlayarak toplumsal problemlerin çözümüne katkı sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda ÇESİ Modeli'nin toplum sözleşmesi tasavvuru, bir ideoloji dikte etmek yerine anlamayı ve anlamlandırmayı amaçlamaktadır.

Toplum bir işbirliği, bir mübadele sözleşmesi olarak kabul edildiğinde; tarafların gereksinimleri ve üretici değerlerinin bir fiyat üzerinde uzlaşımı ifade edilmektedir. Toplumsal fiyat uzlaşımı bu sözleşmenin onayı olarak değerlendirilebilir. Eğer sözleşmede “uzlaşım” yoksa onun yerine “savaşım” olacaktır. Bunun anlamı; gereksinimlerini karşılamak için sahip olduğu üretici değerleri kullanmayan tarafların ya da üretici değere sahip olmayan tarafların, imkan buldukları sürece gereksinimlerini karşılamak için yağma, hırsızlık, gasp vb. yollara başvurabilecekleridir. Toplumsal çatışmayı önlemenin yolu toplumsal uzlaşımın tesis edilmesidir ki bu da fiyat yoluyla olmaktadır. Burada kastedilen serbest piyasa ekonomisi değildir. Sosyalist bir sistemde de fiyat vardır. Fiyat; insanların gereksinimlerini karşılayabilmek için sunacakları ve kabul edilecek bir değerlerinin olmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda komünist bir rejimde çalışan ve ihtiyaçlarını karne ile devlete ait mağazalardan karşılayan kişi için “fiyat” olgusu varken; serbest piyasa ekonomisine sahip liberal demokrat bir ülkede yaşadığı halde işsiz olan bir insan için “fiyat” olgusu yoktur. Yani komünist rejimde uzlaşım olabilirken, liberal demokrat bir rejimde uzlaşım olmaması mümkündür. Uzlaşımın olmaması savaşım anlamına geleceğinden işsizliğin söz konusu olduğu bir toplumun sağlıklı bir toplum olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla bir toplum sözleşmesi kuran unsur “fiyat” olarak nitelenebilecek olan ‘uzlaşım’ olgusudur. Bu uzlaşımı sağlayan ödeme sistemi ise “para” olarak isimlendirilebilir. Komünist rejimde bir hak ediş fişi para iken günümüz kapitalist toplumlarında sanal paradan kripto paraya bir çok para türü mevcuttur. Ancak en önemli husus her toplumun para işlevi gören bir kurumunun olduğudur.

İnsanların gereksinimleri daha önce de belirtildiği gibi “çevrelenmişlik” ile belirlenmektedir. Çevrelenmişlik bir etik yapı oluşturmakta ve gereksinimler

oluşmaktadır. İnsanın değişmeyen sabit maddi yanının gereksinimleri genel anlamda değişmemekle birlikte özel anlamda değişebilmektedir. Örneğin; her insanın enerji için gıdaya gereksinim duyması değişmeyen genel bir özelliktir. Buna karşın yemek kültürleri toplumdan topluma değişebilmektedir. Sosyal gereksinimler ise tamamen değişebilir niteliklidir. Bazı gereksinimler bir zaman diliminde hiç yokken bir zaman diliminde vazgeçilmez olabilmektedir. Günümüzden otuz yıl önce Türkiye’de cep telefonu bir gereksinim değilken günümüzde vazgeçilmez bir gereksinim olmuştur. Diğer yandan insanların üretici değerleri, gereksinimlerinin karşılanmasında kaynak işlevi görmektedir. Bu üretici değerler; en başta emek olabileceği gibi toplumun yapısına göre, örneğin özel mülkiyetin olduğu bir toplumda, sermaye ya da doğal kaynaklar olabilmektedir. İnsanlar ve toplumlar için asıl olan üretici değerlerin, gereksinimleri karşılamasıdır. Bazı istisnai durumlarda bu denklik bozulsa da toplumsal yardımlaşma ile dengenin sağlanması gereklidir. Bu denge bozulduğunda ya toplumsal uzlaşım bozularak yerine bir savaşım süreci gelecek ya da ‘borç’ olgusu ile toplumsal uzlaşım devam edecektir. Toplumsal uzlaşımında ‘borç’ sürekli hale geldiğinde toplumun işbirliğine dayalı doğal yapısı bozulmaya başlayacaktır. Böyle bir toplumda insan hürriyeti tehlike altına girecek ve zamanla uzlaşım savaşına dönüşebilecektir. Toplum sözleşmesi, işbirliğinin niteliğine göre iki uç nokta ve bunlarında arasında yer alan toplum modelleri üretecektir. İlk uç; tüm gereksinim, üretici değerler ve işbölümünün planlanarak belirlendiği ve toplam üretimin insanlar arasında paylaştırıldığı maksimum toplumlar. Diğer uç; gereksinim, üretici değerler ve paylaşımın plansız bir şekilde piyasada kendiliğinden olduğu minimum toplumlardır. Bir de bu ikisi arasında yer alacak karma toplumlar olacaktır.

Toplumun oluşturduğu sözleşme, kurallara yani fiyat (uzlaşım) kuralına tüm insanların uyması durumunda geçerli olacaktır. Bunun sağlanması için bir otoriteye gereksinim vardır. Ayrıca toplum derken dünya toplumu yerine bir ülke kast ediliyorsa, bu toplumun diğer toplumlardan korunmaya da ihtiyacı olacaktır. Dolayısıyla bu korumanın sağlanması için de bir güce ihtiyaç vardır. Toplumun mal ve canını koruyan, toplum sözleşmesine tüm insanların uymasını sağlayan bir yapı oluşturulmadan toplum sözleşmesi tesis etmek olanaksızdır. Bu sebeple bir toplum, çeşitli çevresel şartlara göre çeşitli şekillerde ortaya çıkabilecek olan bir iktidar yapısı ile bir “Siyasal Sözleşme” yapmak durumundadır. Bu siyasal sözleşmenin unsurları da tıpkı diğer sözleşmelerde olduğu gibi; tarafların gereksinimleri,

tarafların üretici değerleri ve uzlaşım fiyatıdır. İktidarın, toplum tarafından karşılanmasını istediği gereksinimi; personelinin gerek duyduğu ürün ve hizmetlerin sağlanmasıdır. Toplumun iktidar tarafından karşılanmasını istediği gereksinimi ise; toplumun ve toplum sözleşmesinin hukuka uygun bir şekilde korunmasıdır. İktidarın üretici değeri; genel anlamda personelin emeği olup, başta askeri koruma olmak üzere, toplum sözleşmesinin sağlanması için gerekli hizmet ve ürünlerin üretilmesidir. Toplumun üretici değeri ise emek ve sermaye ile her türlü ürün ve hizmetin üretilmesidir. Toplum ile iktidar arasındaki fiyat uzlaşımı ise “vergi” olarak ifade edilebilir. Vergi bir siyasal uzlaşım olması sebebiyle, tarih boyunca büyük siyasal kırılma noktalarının temel dinamiği olmuştur. Burada, zor gücüyle ele geçirilerek vergiye bağlanmış toplumlarda bir uzlaşım olmadan vergi alındığı eleştirisi gelebilir. Ancak belirtmelidir ki çalışmanın varsayımları doğal, sağlıklı bir yapıya sahip uzlaşım toplumları için geçerlidir. Bir uzlaşım üzerine yapılmamış bir toplumda her ne kadar görünürde bir savaşım olmasa da o toplum bir savaşım toplumdur. Asla sağlıklı bir toplum değildir. Bünyesinde topladığı potansiyel çatışma enerjisi bir eşik değeri aştığında mutlaka patlayacaktır. O eşik aşılmadan sözleşmenin yüzyıllarca yaşaması da mümkündür. Ancak bu uzlaşsızlık bir genel ahlâk haline gelmedikçe toplumun gelişim göstermesi imkansızdır. Zamanla toplum baskı rejimini benimseyerek özümserse zaten o zaman uzlaşım kendiliğinden sağlanmış olacaktır.

Neticede toplum sözleşmesi zaruri olarak bir siyasal sözleşme meydana getirmekte ve böylece iktidar türemektedir. İktidarın üç temel kaynağı vardır; şiddet, ödül-ceza ve etik eğitimi. Şiddet kısır bir iktidar aracıdır ve yalnızca bir fiili yaptırımamaya yönelik işlevseldir. Örneğin bir kişi şiddet ile bir yerden veya işten uzaklaştırılabilir ya da bir yerde tutulabilir. Ancak şiddet doğrudan kullanımıyla hiç kimseye bir şey yaptırılamaz. Örneğin şiddet ile bir piyaniste piyano çaldırılmaz. En iyi ihtimalle şiddet bir ceza tehdidi olarak kullanılabilir. Ancak kişi cezadan korkmuyorsa ve sonuca katlanmaya razıysa şiddet tehdit olarak da işlevsizdir. İktidarın doğrudan şiddet ve ceza tehdidi olarak şiddetten daha etkin yolu ödül mekanizmasının kullanılmasıdır. İnsanlar doğası gereği bir işin kendi faydalarına olacağına inanırlarsa o işi gönüllü olarak yapacaklardır. Hele ki ödül gereksinim duyulan bir şey ise insan davranışı kolaylıkla yönlendirilebilir. En etkin iktidar aracı ise etik eğitimidir. Bu sayede istenen davranış kendiliğinden oluşacaktır. İktidara dair

bu temel analiz perspektifinden ele alındığında siyasal sözleşme ile sağlanan iktidar, etkin birer iktidar aracı olan ödül ve etik üzerine kurulmuştur. Çünkü iktidarın sağladığı hizmetler insan için birer ödül niteliği taşımaktadır. Ayrıca insanlar genel anlamda sözleşmelere bağlı kalmayı öğütleyen değer sistemleri içerisinde yetişirler. Bu sebeple vergiler insanların yaşamını olumsuz etkilemediği ve genel toplum sözleşmesinin şartları hukuka uygun bir şekilde korunduğu müddetçe iktidar güvende olacaktır.

İktidarın bir avantajı da verginin ne şekilde ödeneceğini belirleyerek esasında toplumun para sistemini de belirleme gücünü sağlamasıdır. Knapp'ın Devlet Para Teorisi'nde vurguladığı üzere, bir toplumun parası, hükümetin vergiyi kabul ettiği para türü olacaktır. Böylece insanlar için 'ödül' niteliğinde olan paranın kaynağı da iktidara geçmiş olmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus; toplum sözleşmesinin sağlanmasında gereksinimler ve üretici değerler dengesinin kurularak, toplum yapısının sağlığının korunmasıdır. Toplumsal gereksinimler, toplumsal üretici değerlerle karşılanamaz ise toplum diğer toplumlara borçlanmak zorunda kalacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere borç, toplumsal ilişkilerde bir istisnai durum olarak kabul edilebilir. Örneğin kuraklık, deprem, salgın hastalıklar vb. doğal afet dönemlerinde ya da savaş gibi durumlar sonucunda borçlanmak bir istisnai durumdur ve bir müddet için kabul edilebilir. Ancak borç toplum sözleşmesinin doğal durumu haline gelmişse o noktada toplum sözleşmesinde uzlaşımın tehlikede olduğu kolaylıkla söylenebilir. Çünkü toplumu oluşturan olgu fiyat olduğundan ve bunun aracı para olduğundan toplumun yönetimini sağlayan temel araç para olmaktadır. Bir toplumun gereksinimleri, üretici değerleri ile karşılanmıyorsa; toplum, gereksinimlerini karşıladığı yabancı toplumlara borçlanacaktır. Borcu ödemek için, yabancı toplumların parasına gereksinim duyacak böylece bağımlılık başlayacaktır. Dolayısıyla "gereksinimler" toplumlar arası güç mücadelelerinde etkin bir kullanım alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplumların genel ahlâk yapıları gereksinimler ve üretici değerler üzerinden güçlenmeye ya da zayıflamaya neden olabilmektedir. Örneğin Weber kapitalizmin bir Protestan ahlakı olduğunu savunmuştur. Çünkü Protestanlar asketik bir ahlaka sahip olduklarından tüketimden kaçınan yani gereksinimleri sınırlı insanlar olmaları yanında çok çalışarak kurtuluşa ereceklerine inandıklarından zengin olmuşlardır. Dikkat edilirse burada gereksinimin az üretici değer çok olmasıyla bir sermaye birikimine işaret

edilmektedir. Bu tür toplumların diğer toplumlar üzerinde güç sahibi olmak için o toplumları sürekli tüketime sevk etmeleri ve gereksinimler üretmeleri söz konusu olabilmektedir. Örneğin Türkiye’de son kırk yıldır neredeyse hiç bitmeyen terör olgusu sürekli bir savunma gereksinimi sebebiyle savunma harcamaları yapılmasına sebep olmuştur. Türk savunma sanayiinin yeterince gelişmemiş oluşu göz önüne alındığında bu durum sürekli bir dışa bağımlılık sebebi olmaktadır.

İktidarlar temel anlamda bütçe açıkları ile siyasal bağımsızlıklarını kaybetmekte ve bunun sonucu olarak aşırı vergilerle iktidarı kaybetme noktasına gelerek yabancı borç paraya bağımlı hale gelmektedirler. Gıda, enerji başta olmak üzere savunma sanayi, ulaşım ve iletişim, teknoloji gibi stratejik öneme sahip gereksinimler konusunda rasyonel ekonomik davranışın ötesinde siyasal rasyonel davranışın öne alınması gerekliliği ÇESİ Modeli ile açık bir şekilde gösterilmektedir.

ÇESİ Modeli’ nin işleyişine dair tarihi bir çok örnek göstermek mümkündür. Çalışmada İngiltere siyasi tarihinin kırılma noktalarından olduğu gibi dünya siyasi tarihi açısından da çok önemli olan ve etkileri günümüze kadar ulaşan Magna Carta ile başlayıp on bir yıllık cumhuriyet deneyimiyle sonlanan süreç ele alınmıştır. Ayrıca tarihte batılı güçlerin kolonyal uygulamaları açısından genel bir özellik gösteren, Fransızların Madagaskar’ı işgal ettikten sonraki uygulamaları ele alınmıştır.

Magna Carta öncesi siyasi yapının anlaşılabilmesi için feodal yapıdan kısaca bahsedilmesi yararlı olacaktır. Feodal yapının ortaya çıkışı da ÇESİ Modeli’nin işlerliğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Roma İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra Avrupa’da bir otorite boşluğu doğmuş şehir yaşamı bitmişti. Barbar istilaları döneminde sahipsiz kalan kırsal halk bir yandan salgın hastalıklarla, bir yandan kuraklıkla bir yandan da barbar saldırılarıyla mücadele etmeye çalışmaktaydı. Böyle çaresiz durumdaki insanlar bölgelerinin güçlü kişileriyle bir sözleşme yaparak, korunmaları ve kendilerine çalışacakları toprak verilmesi karşılığında sadakatle hizmet edeceklerine dair, özgürlüklerini dahi kısıtlayan bir yönetime gönüllü olarak tabi olmuşlardır. Avrupa’da feodal yapının doğuşu, bu şekilde kısaca özetlenebilir. Bu durum analiz edildiğinde, çaresiz insanların durumunun, ‘çevrenmiş insan’ tanımı ile nasıl güçlü bir şekilde ifade edilebildiği görülmektedir. Bu çevrenmişlik sebebiyle gereksinim duydukları en temel değer yaşamlarının korunması olduğu için özgürlüklerinin ve daha ötesi onurlarının ikinci plana atılabilmesine olanak tanıyan

bir etik geliştirdikleri görülmektedir. Böylece gönüllü olarak efendilerine yani iktidara tabi olmuşlardır.

Magna Carta ncesi İngiltere tarihi incelendiğinde, fiziki ve sosyal çevresel şartların Kıta Avrupası'ndan farklı bir nitelik taşıdığı ve ülke insanların genel etiğini farklılaştırdığı görülmektedir. Örneğin kralın Tanrısal yönetim hakkı olduğu anlayışının benimsenmediği bir ülkeydi İngiltere. Kralın halka arşı bir takım sorumlulukları olduğuna inanılmaktaydı. Böyle bir toplumda kralın keydi vergile koymasına ya da halkın onaylamadığı savaşlara girmesi büyük problemlere sebep olmuştur. Magna Carta temel olarak vergilerin halkı boğduğu bir durum üzerine gerçekleşmiş ve kralın, vergi başta olmak üzere birçok hakkını kısıtlayıcı bir sözleşme olarak tarihe geçmiştir. Magna Carta ile başlayan süreç yüzyıllarca vergi anlaşmazlıklarında isyan şeklinde tekrar etmiştir. Bu süreç parlamento ile kralın haklarını sınırlandırmaya hatta bir dönem cumhuriyet ile krallığı tamamen kaldırmaya kadar varmıştır. İngiltere'deki bu gelişmeler Avrupa'daki diğer ülkeleri de etkileyerek bir çok iktidar değişikliğine sebep olmuştur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Fransız Devrimi gibi dünya siyaseti üzerinde etkili olan büyük olaylar her zaman vergi anlaşmazlığı ile ilintili olarak gelişmiştir. Bir toplum ile iktidarı uzlaştırarak bir yönetimin oluşmasını mümkün kılan siyasal sözleşmenin temel bağlayıcı unsuru "vergi" olduğundan, vergi konusundaki bir uzlaşmazlığın savaşım olarak tepki vermesi doğaldır. Böyle dönemlerde iktidarın sorumluluğu olan toplumsal sözleşmenin sürdürülmesi grevinin de tam olarak yerine getirilmediği görülmektedir. Örneğin toplumsal uzlaşımı niteleyen fiyat ve bunu aracı olan para dengesizlikleri de iktidar ile toplum arasındaki siyasal sözleşmenin bozulmasına neden olabilmektedir. Bunun ötesinde, fiyat ve para dengesizliği, toplumsal uzlaşımın temeli olduğundan bir toplumsal i çatışma gibi daha büyük problemlere sebep olma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla ayrı ayrı değerlendirilecek olursa enflasyon gibi toplumsal uzlaşımı yani fiyatı bozan problemler, aşırı vergiler gibi siyasal sözleşmeyi bozan problemlerden çok daha tehlikeli ve önemlidir. Ancak çoğu zaman bu problemler ayrı ayrı değil, birbirleriyle ilintili olarak çıkmakta ve yıkıcı etkisi çok büyük olmaktadır. Fransız Devrimi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı gibi büyük olaylarda hem vergi anlaşmazlığı hem de yüksek enflasyon, işsizlik vb. problemler birlikte görülmüştür.

ÇESİ Modeli'nin uygulanabilirliğine dair güzel bir örnek olarak; Fransızların Madagaskar'ı işgalleri sonrasındaki uygulamaları gösterilebilir. Fransa adayı askeri bir girişimle ele geçirdikten sonra ülkede dilediği her şeyi yapabilme gücüne sahip olduğu halde bir takım finansal düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Öncelikle 'impot moralisateur' isminde, ahlak kazandıran vergi anlamına gelen bir kelle vergisi koydu. Bu vergi sadece yeni basılacak olan Madagaskar Frankı ile ödenebilecekti. Parayı ise Fransızlar basacaktı. Verginin ödenme zamanı hasat zamanı olarak belirlendi. Oysa hasat zamanı ürün bol olduğu için fiyat düşük olmaktaydı. Bu yeni para, ülkede faaliyet gösteren Hintli ve Çinli tüccarlara verilmişti. Halk ürünlerini bu tüccarlara satarak paraya ulaşabilmekte ve vergi borçlarını ödemekteydiler. Vergi oranı çok yüksek olduğu ve zamanlaması ürünün fiyatının düşük olduğu zamana rastlaması sebebiyle halkın eline vergi sonrası yeterli miktarda ürün kalmıyordu. Tüccarlar aynı zamanda tefecilik yaptıklarından yılın ilerleyen dönemlerinde zor duruma düşen halk yüksek faile bu tüccarlardan borçlanmaktaydı. Kısa bir süre içerisinde halk bir borç sarmalına düştü. Çoğu insan topraklarını kaybederek Fransız plantasyonlarında düşük ücretlerle çalışmaya başladı. Topraklarını kaybetmeyenler ise vergi borçlarını ödemek için ya çocuklarını veya aile fertlerinin bir kısmını plantasyonlara işçi olarak göndererek nakit paraya ulaştılar ya da topraklarının bir kısmını nakit karşılığında hemen satabilecekleri kakao gibi piyasa ürünlerini yetiştirmek için ayırdılar. Fransızların döneme ait Madagaskar raporlarında insanların ellerine bir miktar para kalmasının sağlanması önerilmiştir. Böylece Avrupa'dan getirilen ruj, güneş şemsiyesi, kurabiye gibi lüks ürünler için bir talep oluşturularak toplumun dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Artık Fransızlar adadan gittikten sonra dahi ada; tüketim alışkanlıkları, vergiler, para gibi finansal enstrümanlarla Fransızlar için çalışmaya devam edecektir. Nitekim öyle de olmuştur. Fransızların ada üzerindeki etkisi günümüzde halen devam etmektedir.

Bu örnek olay incelendiğinde ÇESİ Modeli'nin ters bir şekilde işletilerek nasıl istenen sonuçların alındığı açıkça görülmektedir. Normal şartlarda "çevrelenmişlik-etik-sözleşme-iktidar" olarak işleyen sürecin bu örnekte "iktidar-sözleşme-etik-çevrelenmişlik" şeklinde çalıştığı görülmektedir. Bu en dikkat çekici hususlarda birisi; Fransızlar zaten adayı tamamıyla ele geçirmişlerken ve istediklerini yapabilme gücüne sahiplerken neden böyle bir finansal oyuna gerek duyduklarıdır. Bunun cevabı, muhtemelen, daha önce yapılan iktidar analizinde saklıdır. Şiddete

dayalı iktidar kısır olduğu için en etkin iktidar ödül-ceza ve daha ötesi etik eğitime dayalı olmalıdır. Bu örnek olayda ilk hamle bir şiddet ile iktidarın elde edilmesi olmuştur. Hemen ardından bir sözleşmenin ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim bir vergi ödemeleri karşılığında insanların malına ve canına dokunulmamıştır. Siyasal sözleşme bu şekilde tamamlanmıştır. Verginin ödeneceği para birimi yaratılarak da toplum sözleşmesinin oluşturulduğu görülmektedir. Çünkü artık toplumsal mübadele bu para birimi üzerinden gerçekleşecektir. Verginin isminin ‘ahlak kazandıran vergi’ olması ülkede yeni bir etik yapı oluşturma niyetinin açık örneğidir. Daha sonra lüks ürünler için talep oluşturularak yeni gereksinimler oluşturulmaya çalışılması da, vergileri ödeyebilecekleri nakit paraya ulaşmak için insanların kakao gibi piyasa ürünleri yetiştirmeye başlamaları da yeni bir değer sistemi geliştirme çabaları kapsamında değerlendirilmelidir. Çünkü bir toplumun üretim ve tüketim ilişkileri, o toplumun etik yapısı ile doğrudan ilintilidir. Belirli bir sürenin sonunda istenen davranışı sergileyen bir toplumu inşa edecek sosyal ve fiziki çevre oluşturularak yeni gelen neslin bu çevrelenmişlik içerisinde dünyaya gelmesi sağlamıştır. Artık Fransızlar adayı terk ettikten sonra da Madagaskar Fransızlarıdır.

ÇESİ Modeli siyaset ve finans arasındaki zorunlu ve doğal etkileşimin mekanizmasını ortaya koyarak etkin bir karar alma süreci geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir. Topluma dair bütüncül bir bakış açısı sunarak fırsatların ve tehditlerin açık bir şekilde görülebilmesine imkan tanıyabilecektir. Modelin ortaya koyduğu sonuçlardan en önemlisi; çevre ve etik ilişkisinin finansı ve dolayısıyla toplum yapısının temelini oluşturmasıdır. Sosyal ve fiziki çevreye göre değişkenlik gösterebilecek olan etik değerler, çevrelenmiş insan değişkenine göre belirlenebileceği gibi; farklı etik referanslara sahip yetenekli insanlar da fiziki ve sosyal çevreyi dönüştürebilirler. Bu bağlamda, etik değerlerin fiziki ve sosyal çevre üzerinden, finans aracılığıyla iktidara uzanabilme olanağı olduğu savunulabilir. Dolayısıyla siyasal finansın, etik değerlerin finans ve iktidarla olan ilişkisinin anlaşılmasına katkı sağladığı savunulabilir.

KAYNAKÇA

Acar, F., Uslu, H. F. (2016). **Siyaset Sosyolojisi (Temel Yaklaşımlar-Yeni Tartışmalar)**, Dipnot Yayınları.

Adair, J. (2013). **Etkili Motivasyon**, 4. Baskı, (Çev. Salih Uyan), Babıali Kültür – BKY Yayınevi.

Akarsu, B. (1982). **Ahlak Öğretileri**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Akat, İ., Budak G., Budak, G. (2002). **İşletme Yönetimi**, 4. Baskı, Barış Yayınları, İzmir.

Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, ss. 344-361.

Albertini, J. M. (1995). **Ekonomik Sistemler**, 4. Baskı, (Çev. Cafer Unay), Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Altay, A. (2015). **Kamu Maliyesi**, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

L., Nye, J. S. (2007). “Smart Power and the U.S. Strategy for Security in a Post-9/11 World”, November 7.

Atik, M., Köse, Y., Yılmaz, B., (2016). Muhasebe ve Finans Derslerinin Askeri Yükseköğretim Programındaki Önemi ve Askerlik Niteliğinin Kazandırılmasındaki Rolü, **Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, 2/1, ss. 162-184.

Aydın, H. (2000). Öğrenme ve Öğretme Kuramlarının Eğitim İletişimine Katkısı, **Kurgu Dergisi**, Sayı: 17.

Aydın, H. (2013). **Uygarlık Tarihi**, (Ed. Prof. Dr. Taciser), 2. Baskı, Anadolu Üni. Eskişehir.

Aydın, K. (2014). Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 8, ss. 183-197.

Bagehot, W. “Political Philosophy and Philosophy”, **Basın Bülteni**, <<http://assets.press.princeton.edu/chapters/s7767.pdf>> (Erişim: 20.03.2018)

Bal, H. (2012). Demokrasinin Performans İmkânı Olarak Çoğulculuk (I), **Liberal Düşünce**, Yıl: 17, Sayı: 67, ss. 135-168.

Başaran, İ. E. (2008). **Örgütsel Davranış İnsanın Üretim Gücü**, Siyasal Kitabevi.

Başok Diş, S. (2017). “Bentham ve Mill’in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi”. **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Sayı: 7, ss. 80-100.

Baştürk, E. (2011). “Giovanni Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (Çev., Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan)”, **Liberal Düşünce**, Yıl: 16, Sayı: 61-62, ss. 39-48.

Bayram, A. K. (2003). İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault, **Bilgi**, 2(7), ss. 33-46.

Bell, S. (1998). The Hierarchy of Money, Working Paper No. 231, Visiting Scholar, The Jerome Levy Economics Institute.

Benedict, B. Stratification in Plural Societies, **Basın Bülteni**, <escholarship.org/content/qt5d49x8qd/qt5d49x8qd.pdf> (Erişim: 22.05.2018).

Bilgin, M. (2015). Parlamenter Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere, içinde Havvana Yapıcı Kaya (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri), Ankara: TBMM Araştırma Merkezi.

Botelho, A. (2011). **Political Sociology**, Sociopedia.isa, Federal University of Rio de Janeiro, Brazil.

Boulding, K. E. Three Faces of Power, 1989, **Basın Bülteni**, <teachingsocialissues.weebly.com/uploads/2/0/5/5/20554776/threefacesofpower-booksummary.pdf> (19.07.2018).

Braithwaite, L. (1960). Social Stratification and Cultural Pluralism, Annals of the New York Academy of Sciences, 83 (5).

Brennan, J. (2016). **Political Philosophy An Introduction**, D.C.: Cato Institute, Washington.

Burg, D. F. (2005). A World History of Tax Rebellion, Taylor & Francis e-Library.

Cambridge Dictionary, **Basın Bülteni**, <dictionary.cambridge.org/dictionary/turkish/politics> (Erişim: 19.02.2018)

Cambridge Dictionary, **Basın Bülteni**, <dictionary.cambridge.org/> (Erişim: 24.03.2018).

Can, İ. (2013). “Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını”, **Aile Sosyolojisi**, (Ed. Mustafa Aydın), Çizgi Kitabevi, Konya.

Carneiro, R. L. (1970). A Theory of the Origin of the State, **Science**, Vol: 169, pp. 733-734.

Cevizci, A. (1999). **Felsefe Sözlüğü**, 3. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Christman, J. (2002). **Social and Political Philosophy: A Contemporary Introduction**, Routledge, London & New York.

Corporate Finance Institute, **Basın Bülteni**, [<corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/what-is-finance-definition/>](http://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/what-is-finance-definition/)(Erişim: 22.04.2018).

Çağlar, A. (2012). “Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç”, **Basın Bülteni**, [<www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf>](http://www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf) (Erişim: 17.07.2018).

Dahl, R. A. (1957). “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, Department of Political Science, Yale University, 2:3.

Darwin, C. (2012). **Türlerin Kökeni**, 3. Baskı, (Çev. Öner Ünalın), Evrensel Yayınevi, İstanbul.

Davidson, P. (1997). “Can Money Be Neutral Even In The Long Run? Chartalism V.S. Monetarism” Unpublished Paper.

Delican, M. Elite Theories of Pareto, Mosca and Michels, **Basın Bülteni**, [<dergipark.gov.tr/download/article-file/9789>](http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9789) (22.07.2018).

Demir, Ö. Sosyal Bilimler Sözlüğü, **Basın Bülteni**, [<omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/>](http://omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/) (Erişim: 12.06.2018).

Duraisamy, S. (2010). **Political Science Prelims**, Chapter1 Political Theory: Nature and Significance.

Dursun, D. (2013). “Siyaset ve Siyaset Bilimi”, **Siyaset Bilimi**, (Ed. Davut Dursun, Mustafa Altunoğlu), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2671, Eskişehir.

Endale, T. (2011). “Module for Distance Learners Civic and Ethics-CvEt-201”, Dilla University Print.

Ercan, M. K., Ban, Ü. (2010), **Finansal Yönetim**, Gazi Kitabevi, Ankara.

Eren, E. (2011). **Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

ERIC Development Team, ED421486 1997-07-00 Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs, **Basın Bülteni**, <files.eric.ed.gov/fulltext/ED421486.pdf> (12.08.2018).

Erkan, B. (2016). Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 14, ss. 25-40.

Ersöz, N. “Yaşamın Tanımlanması Yaşamı Ortaya Çıkaran Koşulların Oluşması”, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Evrimsel Tıp Topluluğu, **Basın Bülteni**, <evrimseletp.org/2016/03/17/yasamin-tanimlanmasi-ve-yasami-ortaya-cikaran-kosullarin-olusmasi> (Erişim: 20.10.2017).

Fidan, T. (2017). Kurumsalcılık Yaklaşımları ve Yeni Kurumsalcılık Perspektifinden Eğitim Örgütleri, **Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1, ss. 1-16.

Field, S. (2014). Hobbes and the Question of Power, **Journal of the History of Philosophy**, Vol: 52, No: 1, pp. 61-85.

Financial Manegement, C. Paramasivan, T. Subramanian, **New Age**, International Limited, ss. 2-3.

Fleming, J. S. (2008). The Nature of Human Nature: Philosophical Perspectives on Human Development, **Basın Bülteni**, <swppr.org/textbook/Ch%203%20Philosophy.pdf> (Erişim: 22.02.2018).

Forstater, M. **Taxation: a Secret Of Colonial Capitalist (So-Called)**, Primitive Accumulation, Working Paper, No: 25, University of Missouri – Kansas City.

Genç, N. (2004). **Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş Sistem ve Yaklaşımlar**, Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. Ankara.

Gewirth, A. (2011). Siyaset Felsefesi, (Çev. Ahmet Keskin), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52:1, ss. 350-379.

Gökberk, M. (1985). **Felsefe Tarihi**, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Gönç Şavran, T. (2013). “Toplum, Bilim ve Yöntem”, **Sosyolojiye Giriş**, 2. Baskı, (Ed. Nadir Suğur), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2551, Eskişehir.

Gözler, K. (2009). **İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?**, Prof. Dr. Mualla Öncel Armağanı, Cilt: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Graeber, D. (2015). **Borç İlk 5000 Yıl**, (Çev. Muammer Pehlivan), Alfa Yayınları.

Grierson, P. (1976). **The Origins of Money**, University of Cambridge.

Grigsby, E. (2009). **Analyzing Politics An Introduction to Political Science**, (Ed. Carolyn Merrill), Fourth Edition, University of New Mexico.

Güney, S. (2018). **Davranış Bilimleri**, 11. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık.

Güran, T. (2013). “Ortaçağda Avrupa Toplum ve Ekonomisi”, **İktisat Tarihi**, 1. Baskı, (Ed. M. Burhan Erdem, Hasan İslatince), T.C. Anadolu Üniversitesi No: 2802, Eskişehir.

Güriz, A. (1963). **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 184, Ajans-Türk Matbaası.

Güriz, A. (1968). Avrupa’da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu, AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 1301-1308.

Güriz, A. (2017). **Hukuk Felsefesi**, 12. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Hamlin, A. P., Pettit, P. N. (1989). **The Good Polity: Normative Analysis of The State**, Oxford; New York: Basic Blackwell.

Heywood, A. (2004). **Political Theory An Introduction**, Third Edition, Palgrave Macmillan.

Heywood, A. (2018). **Siyaset**, 19. Baskı, (Çev. Fahri Bakırcı), BB101 Yayınları.

Hix S., Whiting, M. (2012). “What is Political Science?”, **Introduction to Political Science**, University of London.

Hobbes, T. (2007). **Leviathan**, 6. Baskı, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Holler, M. J. (2009). Niccolò Machiavelli on Power, **Perspectives in Moral Science**, (Ed. M. Baumann, B. Lahno).

Holtug, N., Lippert-Rasmussen, K. An Introduction to Contemporary Egalitarianism, **Basın Bülteni**, <file:///C:/User/Downloads/An_Introduction_to_Contemporary_Egalitarianism.pdf>(Erişim: 22.05.2018).

Hume, D. (2015). **Of the Origin of Government**, The University of Adelaide Library.

Hußmann. (2015). Theories of Motivation, Multimedia Learning Environments, Ludwig-Maximilians-Universität München, Munyaradzi Mawere, Tapuwa R. Mubaya, Mirjam van Reisen, Gertjan van Stam, Maslow's Theory of Human Motivation and its Deep Roots in Individualism: Interrogating Maslow's Applicability in Africa, **Basın Bülteni**, <www.researchgate.net/publication/302516151_Maslow's_Theory_of_Human_Motivation_and_its_Deep_Roots_in_Individualism_Interrogating_Maslow's_Applicability_in_Africa>(Erişim: 22.05.2018).

Hürriyet, **Basın Bülteni**, <www.hurriyet.com.tr/teknoloji/iphone-almak-icin-bobregini-satan-genc-diyalize-baglandi-41068381> (Erişim: 23.07.2018).

Ingham, G. (2004). "The Emergence of Capitalist Credit Money." In L.R. Wray, ed. Credit and State Theories of Money: The Contributions of A. Mitchell Innes, Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Investopedia, **Basın Bülteni**, <www.investopedia.com/> (Erişim: 22.04.2018).

Investor Words, **Basın Bülteni**, <www.investorwords.com/1940/finance.html>, (Erişim:22.04.2018).

İktisat Sözlüğü, "Adil Fiyat Nedir?", **Basın Bülteni**, <www.iktisatsozlugu.com> (Erişim: 25.04.2018).

İlaç, E. (1968). "Magna Carta", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 210-242.

Johani. (2006). "Social Change: The Colonial Situation" John Wiley and Sons.

Johns, G., Saks, A. M. (2001). **Organizational Behaviour**, Pearson Education Canada Inc. Toronto.

Karagözoğlu, H. (2006). "Homo Homini Lupus": Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine, **M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 30, ss. 216-242.

Kaya, A. İ. (2011). Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif: Kirzner'ın Piyasa Süreci Teorisi, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 68-83.

Kazgan, G. (1984). **İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ketenci, T., Topuz, M. (2013). Aristoteles ve Augustinus'un İnsan Anlayışları Üzerine, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı: 20, ss. 1-18.

Keynes, J. M., (2009). **Para Üzerine Bir İnceleme**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kışlalı, A. T. (2009). **Siyaset Felsefesi**, (Ed. Nüvit Gerek), 3. Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1571, Eskişehir.

King, J. E., McLure, M. (2014). History of the Concept of Value, Discussion Paper 14.06.

Kirzner, I. M. (1963). Market Theory and The Price System, (Ed. John R. Beishline), D. Van Nostrand Company, Canada.

Knapp, G. F. (1924). The State Theory of Money, London: Macmillan-Company Limited , St. Martin's Street.

Korkmaz, B., Aybarç, S. (2018). Bir İktidar Aracı Olarak Dış Yardım ve Dış Borçlar: Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türkiye'nin Dış Borçlanma/Borçlandırılma Serüveni, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 2, ss. 624-655.

Köker, L. Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme, **Basın Bülteni**, <docplayer.biz.tr/6827491-Secim-sistemleri-ve-siyasi-cogulculuk-demokratik-mesruluk-acisindan-bir-degerlendirme.html> (Erişim: 22.05.2018).

Kroth, M. (2007). **The Manager as Motivator**, Westport, CT: Praeger.

Kuran-ı Kerim

Locke, J. (2016). **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, 3. Baskı, (Çev. Fahri Bakırcı), Tarcan Matbaası.

Luthans, F. (2011). **Organizational Behavior: An Evidence-Based Approach**, 12th Edition, New York:McGraw- Hill.

M.A. Political Science. (2013). **Modern Political Analysis and Political Sociology Political Science**, Calicut Universty, Malappuram, Kerala.

Machiavelli. (2003). **Hükümdar**, (Çev. Özgür Yılmaz), 1. Baskı, Q-Matris Yayınları.

Mann, M. (2005). **The Sources of Social Power**, Volume: 1, Cambridge University Press.

- McDowell, D. (2006). **An Illustrated History of Britain**, 21. Baskı.
- Mengüšoğlu, T. (1983). **Felsefeye Giriş**, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Mengüšoğlu, T. (1988). **İnsan Felsefesi**, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Merton, R. C. (1995). A Functional Perspective of Financial Intermediation, *Financial Management*, Vol: 24, No: 2, pp. 24-41.
- Montesquieu. (2017). **Kanunların Ruhunu Üzerine**, 2. Baskı, (Çev. Berna Günen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Morgül, T. (2013). **Finansal Disiplinin Temel İlkeleri**, York University Türkiye Temsilciliği İşletme Bölümü, Yalova.
- Mosca, G. Magna Carta'dan 20. Asra Kadar İngiliz Anayasa Hareketleri, (Çev. Mukbil Özyörük), **Hukuk Fakültesi Dergisi**, ss. 33-58.
- Muter, N. B., Çelebi, A. K., Sakınç, S., (2006). **Kamu Maliyesi**, Emek Matbaası, Manisa.
- Notes, S. L. **Basın Bülteni**, <www.studylecturenotes.com> (Erişim: 20.02.2018).
- Nye, J. (2017). **Yumuşak Güç**, (Çev. Rayhan İnan-Aydın), 2. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara.
- Nye, J. Gücün Geleceği, Özet Kitabı, **Basın Bülteni**, <www.ozetkitap.com/kitaplar/gucun_gelecegi.pdf> (17.07.2018).
- Oğuz, F. (2001). Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim, **Liberal Düşünce**.
- Ölmezogulları, N. (2008). **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Öncü, H. (2004). **Motivasyon-Sınıf Yönetimi**, (Ed. Leyla Küçükahmet), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Önderman, M. (1991). Siyasal Elitizm Kuramı, **Argumentum**, Cilt: 1, Sayı: 11, ss. 158-160.
- Önen, S. M., Kanayran, H. G. (2015). Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme , **Birey ve Toplum**, Cilt: 5, Sayı: 10, ss. 43-63.
- Özkan, C. İ. (2011). "Siyaset Felsefesine Giriş", **Siyaset Felsefesi I**, (Ed. Harun Tepe), 1. Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2270.
- Pehlivan Aydın, İ. (2002). **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, 3. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Pirenne, H. (2013). **Ortaçağ Kentleri**, 13. Baskı, (Çev. Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul.

Plamenatz, J. (1960). The Use of Political Theory, Political Studies, Vol: VIII, No: 1.

Platon. (1985). **Devlet**, 5. Baskı, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi.

Political Theory, Political Science Paper-I, University of Mumbai, **Basın Bülteni**, <[archive.mu.ac.in/myweb_test/M.A.\(Part%20-%20I\)%20Political%20Science%20Paper%20-%20-%20Political%20Theory%20\(Eng\)%20-%20-%20Rev.pdf](http://archive.mu.ac.in/myweb_test/M.A.(Part%20-%20I)%20Political%20Science%20Paper%20-%20-%20Political%20Theory%20(Eng)%20-%20-%20Rev.pdf)> (Erişim: 20.05.2018)

Polland, A. F. (1926). **The Evolution of Parliament**, Second Edition.

Power and Stateniccolo Machiavelli (1469-1527), **Basın Bülteni** archive.mu.ac.in/myweb_test/TYBA%20study%20material/Political%20Sci.%20-%20-%20V.pdf (Erişim: 16.07.2018).

Rawls, J. An Egalitarian Theory Of Justice, **Basın Bülteni**, <usdglobal.files.wordpress.com/2015/05/02-an-egalitarian-theory-of-justice-by-rawls.pdf> (Erişim: 22.05.2018).

Ricardo, D. (2007). **Ekonomi Politigin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, (Çev. Tayfun Ertan), Berdan Matbaası.

Robbins, S., Judge, T. A. (2016). **Örgütsel Davranış-Organizational Behavior**, (Çev. İnci Erdem), Nobel Akademik Yayıncılık.

Roberts, E. R. Bargon University, The “Madness of King John”, The History Magazine 9.

Rousseau, J. J. (1984). **Toplum Sözleşmesi**, 2. Baskı, (Çev. Vedat Günyol), Adam Yayıncılıkta.

Rousseau, J. J. (1999). **Yalnız Gezerin Düşlemleri**, 1. Baskı, (Çev. Reşat Nuri Darago, Çağdaş Matbaacılık.

Russel, B. (1990). **İktidar**, 1. Baskı, (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi.

Russell, B. (1976). **İktidar**, 2. Baskı, Altın Kitaplar Basımevi.

Sabuncuoğlu, Z., Tüz, M. (2008). **Örgütsel Psikoloji**, Alfa Aktüel Basım Dağıtım, Bursa.

Sarıbay, A. Y. (2012). “Siyaset Sosyolojisinin Konusu, Gelişimi ve Metodu”, **Siyaset Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2510, Eskişehir.

Sartori, G. (1969). "From the Sociology of Politics to Political Sociology", **Government and Opposition**, Volume: 4, Issue: 2, pp. 195-203.

Sarup, M. (1995). **Postyapısalcılık ve Postmodernizm** (Çeviri: A. Baki Güçlü), Ark, Ankara.

Schumpeter, J. A. (1954). *History of Economic Analysis*, Oxford University Press, New York.

Selçuk, Z. (2001). **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayınları, Ankara.

Semenova, A. (2011). *The Origins of Money: Evaluating Chartalist and Metallist Theories in the Context of Ancient Greece and Mesopotamia*, University of Missouri, Kansas City, Missouri.

Shaapera, S. A. (2012). *Theories of The State: Perspectives on The Nigerian Variant*, *European Scientific Journal*, September Edition, Vol: 8, No: 20, pp. 11-27.

Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi*, (Çev. Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın), İthaki Yayınları.

Smith, A. (2016). **Milletlerin Zenginliği**, (Çev. Haldun Derin), 11. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sosyo-Biyoloji, **Basın Bülteni**, <www.sosyoloji.com/sosyo-biyoloji/388.html> (Erişim: 24.06.2018).

Strauss, L. (1965). "Introduction to Political Philosophy: A Course Given in the Winter Quarter", **Philosophical Journal**, in the Department of Political Science the University Of Chicago.

Şulul, C. (2003). *Metafiziğin Tarihsel Evrimi*, **HRÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: V, ss. 58-69.

Taşdemir, S. (2013). *Motivasyon Kavramına Genel Bir Bakış, Motivasyon Araçları ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Ölçeğinde Bir Model Önerisi*, **İdari Uzmanlık Tezi**, Ankara.

TDK, **Basın Bülteni**, **Basın Bülteni**, < Openstax College, *Introduction to Sociology*> (Erişim: 24.03.2018).

Torlak, N. G. (2008). **Organizasyon Teorileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Tunç, S. (2013). "Sosyal ve Ekonomik Adalet", **Siyaset Felsefesi II**, 2. Baskı, (Ed. Harun Tepe), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2383, Eskişehir.

Turan, S., Özçimenli, E., Güleş, H. (2013). Çoğulcu Liderlik: Kavramsal Bir Analiz, **Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama**, Cilt: 4 Sayı: 7, ss. 54-68.

Turner, J. H. (1991). **The Structure of Sociological Theory**, (Çev. Ümit Tatlıcan), 5 th Edition, Wadsworth Publishing Company.

Türk Dil Kurumu (TDK), **Basın Bülteni**, <www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bdc1f830a93d6.24329398> (Erişim: 19.02.2018).

Uzer, U. (2013). “21.Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları”, **Bilge Strateji**, Cilt: 5, Sayı: 8, ss. 69-93.

Veblen, T. (1954). **The Theory of the Leisure Class**, New York:Mentor.

Vergin, N. (2003). **Siyasetin Sosyolojisi**, 1. Baskı, Doğan Egmonc Yayıncılık ve Yayıncılık.

Washburn, P. (1997). **Philosophical Dilemmas: Building a Worldview**, (Ed. Matthew Del Nevo), Oxford University Press.

Weber, M. (1995). Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı, (Çev. Özer Ozankaya), İmge Kitabevi, Ankara.

Wilson, E. O. (1980). **Sociobiology**, The Abridged Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

Wray, L. R. (2002). Heterodox Perspectives on Money and the State, *International Journal of Political Economy*, Vol: 32, No: 3.

Wray, L. R. (2012). Introduction to an Alternative History of Money, Working Paper No. 717.

Wray, L. R. (2014). From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, Working Paper No. 792, Levy Economics Institute of Bard College.

Yaklaşan Saat, **Basın Bülteni**, <www.yaklasansaat.com/haberdosya/2014_haberleri/02_05_2014_karincalar.asp>, (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

Yıldırım, C. (1983). **Bilim Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, E., Duman, M. (1999). Hayek ve Piyasanın Kendiliğinden Düzeni, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 41-42, ss. 239-252.

Yılmaz, R., Meçik, O. (2017). Teorideki Dönüşüm: Paranın Nötrleşmesi ve Sosyal Sermayenin Güçlenmesi, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (1), ss. 23-38.

Yücekök, A. N. (1987). **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 565, Ankara.

Yüksel, G. (2004). **Öğrenme için Motivasyon-Sınıf Yönetimi**, (Ed. Şule Erçetin, Çağatay Özdemir), Asil Yayınevi, Ankara.

